

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TOLGA ERSOY

RESMÎ TARİH Polemikleri

TOLGA ERSOY

RESMÎ TARİH

Polemikleri

Tolga Ersoy

RESMÎ TARİH

Polemikleri

1

Sorun Yayınları

Bilimsel İnceleme - Araştırma Dizisi (Telif) : 15
Birinci Baskı Eylül 2007

Kapak Resmi “ Curcunabazlar” (Ayrıntı)

© Yayın Hakkı Sorun Yayınları

Baskı Huzur Ofset Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. B Blok 336/1

Tel: 0212 544 70 36 - Topkapı- İstanbul

ISBN 978-975-431-162-4

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Tolga Ersoy

RESMÎ TARİH

Polemikleri

SORUN YAYINLARI

Haluk Mutlu Öztürk

Sultanahmet Mahallesi Akbıyık
Değirmeni Sokak No:33/B Fatih İstanbul
T.212 6368182 • Beyazıt VD.54832035730

Sorun Yayınları

Akbıyık Değirmeni Sk. No:33/A-34122 Sultanahmet-Eminönü-İstanbul

Telefon: (0212) 638 81 82 Fax: (0212) 638 81 72

e posta: sorunkolektif@gmail.com

www.sorunyayinlari.net

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Tolga Ersoy'un Biyografisi ve Yayınlanmış Eserleri:

1963 yılında Ankara'da doğdu. Orta öğrenimini Zonguldak'ta tamamladı. 1985 yılında Ankara Tıp Fakültesi'nden mezun olarak "mecburi hizmete" başladı. 1996 yılında Ankara Üniversitesi'nde Sosyal Antropoloji yüksek lisansını bitirdi. 2002 yılında TODAİE Kamu Yönetimi Yüksek Lisansı Programına girmesine rağmen tezi kabul edilmedi. 1993' de Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı "Özgür Üniversite" kuruluşunda yer aldı ve kurum içindeki çalışmalara devam ediyor. Sinop ve Sarıkamış'ın ardından, Ankara'da pratisyen hekim olarak çalışıyor . Çok sayıda araştırma inceleme yazısı başta Özgür Üniversite Forumu, Sorun Polemik, Toplum ve Hekim, Bilim ve Ütopya olmak üzere çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlandı. Ayrıca "Resmî Tarih Tartışmaları" başlıklı ortak kitap çalışmalarına katıldı.

Tolga Ersoy'un Yayınlanmış 14 kitabı mevcuttur, bunlar:

Öykü:

1. Dönence Ağıtları (1998)
2. Üç Kadın Bir Deniz (2002)
3. Yol'a Durdu Öyküler (1997)

Tıp Tarihi - Tıp Antropolojisi:

4. Tıp - Tarih - Metafor (1996)
5. İatokrasi Tıp ve Kültür (1998)
6. Menopoz ve Kültür (1998)

Türkiye Tarihi:

7. Türkiye'de Darbeler ve Provokasyonlar (1998)
8. Muvazaa Partileri (2000)
9. Türkiye'de Tıp Tarihi İçin Materyalist Notlar (1998)
10. Sinop'un Hanı (1991,1997)
11. Lozan Bir Antiemperyalizm Masalı Nasıl Yazıldı? (2002,2004)

Siyasî İnceleme-Deneme:

12. Komünsüz Komünarlara Hayat Bilgisi (2001)
13. Ulu Önder (2000)
14. Tıbbiye-i Şahane'de 20 Yıl (2006)
15. Resmî Tarih Polemikleri (2007)

İÇİNDEKİLER

Resmî Tarih Polemikleri	1
1.	1
2.	16
3.	38
4.	47
5.	58
6.	69
7.	84
8.	112
9.	131
10.	142
SON SÖZ	152
DİPNOTLAR	162
1. RENK RENK FAŞİZM YA DA FAŞİZMİ TANIMLARKEN	162
2. DİN OLGUSU ÜZERİNE NOTLAR	169
3. DİNCİ PARTİ - DİNCİ POLİTİKA	174
4. IRKÇILIK KENDİNİ YENİDEN TANIMLARKEN	182
5. ASİMİLASYON ÜZERİNE	189
-Asimilasyon Olgusunun/Kavramının Sınırları	189
-Asimilasyon ve Birey	193
<i>Sorun Yayınları Kolektifi Yayın Listesi</i>	205-208

RESMÎ TARİH

Polemikleri

1.

Neredeyse yüz yıldan bu yana varlığını çeşitli türden müdahaleler, restorasyonlar ya da balans ayarları ile sürdüren ve her zaman faşizan bir vurgusu, üslubu olan ve aslında bu “tarza” bağımlı olan, muhtaç olan resmî ideoloji, “küreselleşmeci” kapitalizme zorunlu entegrasyonu sonucu ortaya çıkan “yeni” krizini atlatmakta zorlanıyor. Bağımlı ve muhtaç hâle geldiği uluslararası kapitalizmin, emperyalizmin yeni örgütlenmesi ve biçimlenmesi resmî ideolojinin yüzyıldan bu yana ısrarla savunduğu birçok argümanın çözülüşü ile beraber, resmî ideolojinin temel dayanağını oluşturan resmî tarih olgusu da çözülüyor; şimdi çaba, bu çözülüş ve beraberinde getirdiği çöküşü olabildiğince ve eldeki tüm olanakları kullanarak ertelemek yönünde kendisini gösteriyor.

Ne var ki hızla kaybolup gidenler var; dolayısıyla geride kalanlara, kalacaklara kayıtsız şartsız sahip çıkarak ideolojinin restorasyonu, bu çöküşün engellenmesi için seçilecek en uygun yollardan biri olarak gözükmüyor. Tarihin ve tarihimizin her dönemi için “restorasyon” unsurunun başlı başına bir gericilik programı olduğunu, restorasyon süreçlerinde egemenler için temel sorunun emeğe saldırı olduğunu unutmayalım. Kuşkusuz sosyalistlere çok iş düşüyor... Tekrarlarsak eğer, restorasyon denen “şey” aslında, sınıf savaşının yeni bir aşamasından başka bir şey değildir. Burada karşımıza çıkan sorunlardan birisini de, sınıf savaşının emek cephesinde olanların resmî ideoloji ve onun argümanlarından kendilerini-bilinçlerini ne kadar bağımsızlaştırabildikleri oluşturuyor. Bu sorunun, resmî ideolojiden etkilenme sorununun önümüze getirdiği sorulara yanıt verme işinin tarihimiz boyunca hep ertelendiğini ve bu erteleme işinden de resmî ideoloji-resmî tarih “kurumunun” her zaman kazançlı çıktığını söyleyebiliriz.

Milliyetçilik/ulusalcılık batağında dans edenlerin kendilerini solcu ya da sosyalist olarak pazarlayabilmeleri veya öyle sanılmaları sorununun analizi de bu süreç kapsamında yapılabilir. Diğer taraftan bu durum, çözülmeyi de daha iyi algılamamız için uygun verileri tartışma ortamına getirir.

Birkaç yıldan bu yana *Sorun Yayınları Kolektifi* tarafından düzenlenen panellere tartışmacı-konuşmacı olarak katılıyorum. Bir süredir tanımlanması zor belirtiler veren bir virüsün, milliyetçilik/ulusalcılık virüsünün yaptığı salgının ulaştığı patolojik durumun izlerini son İzmir panelimizde yakından görme fırsatını bulduk. Panellerimizin izleyici profilinin “gelişmesi” ya da “yeni” izleyicilerin eklenmesi ilk saptamamızdı! Çünkü ulusalcılık adıyla nükseden bu sol-faşizm virüsü canhıraş bir çaba ile egemenlik sahasını savunmaya geçmiş ve ulaşabildiği her yerde elinden geldiğince kendisini, yapabildiği ölçüde kendi gücünü ve zor’unu göstermekle görevlendirilmişti. Panelden iki açıklayıcı örneği vererek devam etmek istiyorum; panelin bitiminde izleyicilerden biri arkadaşları adına da konuştuğunu da ima ederek “...ama *Nutuk’ta* böyle yazmıyor” gibi bir şeyler söylemiş ve sözlerini tamamlar tamamlamaz yanıtımızı bekleme görgü ve etiğinden yoksun olduğundan olacak salonu terk etmişti. Bir diğer izleyici ise yüklendiği görev ve sorumluluklarının bilincinde olarak panelist arkadaşlardan biriyle tartışmaya girmiş, “ben üniversitesinin tarih bölümünde hocayım” gibilerden bir şey söyleyip kendisini tanıtarak başladığı “eleştirel” konuşmasını “Çerkez Ethem Teşkilatı Mahsusa’nın bir silahşorudur” ya da benzeri içerik ve tarzdaki bir tümce ile sonlandırmış ve eskiden bizim (*Sorun Kolektifinin* ve sosyalistlerin) oturumlarına pek uğramayan nitelikteki kimi izleyici-dinleyicilerin ilgisine mahzar olmanın ve resmî tarihinin onurunu kurtarmanın verdiği mutlulukla salonumuzu terk etmişti.

Birinci örneğimiz son derece net, açık ve bir o kadar basittir.

Kavramları tanımlayabilmek ve bu tanım alanı üzerinden ideolojiyi yeniden üretmek, aynı zamanda bir egemenlik ilişkisinin ve bu egemenlik ilişkisi ile tanımlanabilecek bir zor kurumunun en yalın göstergesidir. Kuşkusuz, kavramları nesnel bir şekilde ele alıp incelemenin biricik temel koşulu, onların göreceliğin ayrımında olmak ve öznel yargımıza bu görecelilik üzerinden varmaktır. Fakat egemen tanım-

lar/egemenleşen tanımlar, bu türden bir çabayı çoğu zamanlarda zorlaştırırken, kimi zamanlarda da olanaksız kılar. Ve hatta olanaksız kılmak için egemenliğini belirleyen tüm zor kurumlarını devreye sokar. Çünkü tanımlı yapan erk içinde bu bir egemen olma savaşımıdır. Eğer egemen bir konumdaysanız egemenlik alanınızı istediğiniz doğrultuda düzenleme hakkına da sahipsiniz demektir, öyle ki bu durum bir hak olarak tanımlanmanın ötesinde doğal bir durum olarak algılanır. Bu algılamının niteliği, söz ettiğimiz “durumun” adı olan resmî ideolojinin “diğerleri” tarafından içselleştirilmesi ile ilgilidir.

Zamana egemen olmak ancak büyük olmakla ve aslında büyük olmak da yetmez, ulu bir erke sahip olmakla mümkündür. Eğer bu erke sahipseniz tebaanızın tüm zamanını ve onun tüm zamansal ilişkilerini kontrol edebilirsiniz. Ve gücünüzle doğru orantılı olarak bu kontrolü, her türlü denetim ve sorgulamanın dışında steril kılmanızda olanaklıdır. Ve buradan yola çıkarak, bu türden bir erke sahipseniz kendi tarihinizden başlamak üzere toplumunuzun ve hatta giderek tüm bir insanlığın tarihini yeniden yazabilir, bu yazımı dayatabilir ve hatta kontrolünüzde tuttuğunuz zaman içinde bu dayatmayı topluma ve insanlığa kanıksatabilir, farklı bir üretim sürecinin sonu olan bu “bilgiyi” içselleştirebilirsiniz. Her ölçekte resmî tarihin yazımı bu şekildedir; önce resmî ideolojinin denetiminde yazılır, ardından tekrar tekrar gözden geçirilir ve tekrar tekrar yazılır ve her geçen an yinelenerek/yenilenerek, gerçekliği bozundurulur, zorunlu katkılar ve zorunlu eksiltmelerle yazılan bu tarih insanlara doğduğu andan başlanarak ezberletilir, okutulur. Ya da daha doğrusu, askeri bir jargon kullanalım: kafalara kazınır. Bu süreci algılayabilen ve tanımlayabilen okur, eksiltme ve katkıları görmek ve gerektiğinde bulmakla yükümlüdür. En temel resmî tarih yazınlarında yapılacak sorgulamalı bir okuma bile okuyucuya sonsuz olanaklar sağlayacaktır.

Tüm resmî tarih ve okumalarının temel kitabı olan “*Nutuk*” söz ettiğimiz türden bir sürecin yadsınamaz başarısını tanımlar. *Nutuk* tarihi 19 Mayıs 1919’la başlar. O hâlde Türkiye resmî tarihinin miladı 19 Mayıs 1919’dur. Bu aynı zamanda Mustafa Kemal’in doğum tarihi olarak da değerlendirilir ve bu tarih, kendisinden öncesi ve sonrası için belirleyicidir.

Nutuk 15-20 Ekim 1927 tarihlerinde, altı gün süreyle yaklaşık otuz yedi saatte Cumhuriyet Halk Fırkasının kurultayında okunmuştur. Bu

tarih de önemlidir, çünkü bu tarih itibarıyla ülkede söz sahibi tek erk, Mustafa Kemal ve ancak onunla birlikte tanımlanabilen ve var olabilen birkaç kişi ile tanımlanabilir. Bu tarih, iktidar mücadelesinin de sona erişini tanımlar. 19 Mayıs 1919'da başlayan iktidar mücadelesi Ekim 1927'de sona ermiştir. Şef ve aslında bir şekilden/retorikten başka bir şey olmayan partisi, muhalifsiz bir cumhuriyette devletin bekasının tek sorumlusu ancak belki de daha önemlisi devletin bekasının tek sahibidir. Dolayısıyla *Nutuk'un* mecliste değil de parti kurultayında okunmasının bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir. Ve belki de bu okuma süreci ile birlikte parti-devlet birlikteliği fiilî bir durumdan hukukî bir duruma sıçrama yapmıştır, ancak şekil "sorunsal" bu durumun resmî ideoloji tarafından gözden geçirilmesine neden olmuş ve şekil korunmuştur.

Kimi metinlerde, kendisinin de belirttiği gibi 19 Mayıs 1919'da doğan Mustafa Kemal, Ekim 1927'de tarihi yeniden yazma gücüne erişmiştir. Mustafa Kemal "inkılabının incelenmesinde tarihe kolaylık sağlamak amacıyla" *Nutuk'u* yazarken/okurken kuşkusuz devletin tüm kurumlarıyla tek belirleyeni olduğunun farkındaydı. Bu anlamda *Nutuk*, yalnızca tarihi yeniden kurgulamanın adı değil, tarih üzerinde resmî ideolojinin pratik ve pragmatik yol göstericisiydi. Ve bu türden bir yol göstericilik ancak şeflerin ve Atatürk'ün ölümünden sonra daha çok dile getiriliş şekliyle ulu önderlerin işi olabilirdi.

Nutuk, örnek akademisyenimizde olduğu gibi, onu izleyerek tarih yazan maaşlı tarihçilerin işini de bu bağlamda alabildiğine kolaylaştıracak özelliklere sahiptir. Kitabın ve kitapta anlatılan tarihin tüm kurgusu "ben" üzerinedir. O tek kişi, kayıtsız şartsız olmak üzere her şeyi ama her şeyi önceden sezmiş, görmüş vs. ve en doğrusunu değil "doğru olan tek şeyi" yaparak amacına ulaşmıştır. Dolayısıyla şefin inisiyatif dışındaki her şey ya da bu tarih yazımına göre "diğerleri" zararlı ya da gereksiz ayrıntılardır. *Nutuk* bu anlamda bir dönemin anayasasıdır; O yasama, yürütme ve yargının tek belirleyeni olmuştur. "Birinci meclisin gösterdiği karmakarışık ruh halinden" rahatsız olan Mustafa Kemal bu rahatsızlığın/rahatsızlığının giderilmesinin etkin bir yönetim için gerekli görmekte ve daha sonra oluşturulan meclislerde görüşlerini kabul edip kendisine bildirenlerle, özetle kendisine biat edenlerle birlikte çalışmayı yeğlediğini ve meclisleri buna göre oluşturduğunu ilan etmektedir. Böylece "millet" korunma altına alınmış olmaktadır.

Burada parti devlet özdeşleşmesinin daha da ötesinde kişi devlet özdeşleşmesi ortaya çıkmaktadır. Öyle ki daha o andan itibaren partinin gerekliliği “devlet katında” dahi tartışılır olmuştur. Bu türden bir meclisin İttihat ve Terakki’nin kalemi umumisinden başka bir şey olmadığına, olamayacağını söylemek de yanlış olmayacaktır. Kanımca erkin; ulu önderin ya da şefin görmek istediği budur ve bu yapılandırma dayatmasına karşı çıkanlara da *Nutuk’un* söyleyeceği bazı “şeyler” vardır. Bunlarda yargının resmî ideoloji-resmî tarih ile özdeşleşmesini gösterir. Ve buradaki yargılar o kadar güçlü ve kesindir ki, bu yargıda hüküm giyenlerin bir kısmı idam edilmiş ve idamdan “kurtulanların” bir kısmının adı tarihten silinmiştir. Resmî ideolojinin belirleyici yargısı hukukun üzerinde olup hukuk bu yargıyı takiben biçimlendirilmektedir. (Üniversitelerimizden birindeki tarih bölümünde öğretim üyeliği yapan birinin -bir başkası!- Rauf Orbay’ı tanımadığını gördüğüm zaman hiç de şaşırmadığımı itiraf etmeliyim.) Çünkü muhalefet “kötüdür” ve “kötü” kavramının içini dolduran tüm sıfatları hak etmektedir. Muhalefet her türlü cezaya layıktır ve bu onu yok saymak bu çok sayıdaki cezalardan yalnızca birisidir. Ve iktidar sahiplerinin gücü ile doğru orantılı olarak yaşama hakkı yoktur. İktidar sahibi şef, her şeyin en doğrusunu biliyorsa ki biliyordur, bu tartışılmaz, “diğerlerine” gereksinim yoktur ve “diğerleri” zaten kötüdür, iyi olsalardı şefin yanında yer alırlardı; *Nutuk* ve onu takip eden resmî tarih yazımının özü, özeti yalnızca ve yalnızca bundan ibarettir. Örneğin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, şef örgütlenmesine muhalif iktidar perspektifi bir oluşum olarak iktidar mücadelesini kaybettiğinde her yoldan tarihe gömülmüştür. Sistem içi olup muvazaa olmayan son parti olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, *Nutuk’ta* Mustafa Kemal tarafından “en hain dimağların mahsulü” olarak mahkûm edilmektedir. Bu mahkûmiyet kararı seksen yıldan bu yana bozulmamıştır. *Nutuk* izleyicileri için bu parti, gericilerin hevesle beklediği, saltanat ve halife yanlısı vs. vs. idi. Şefin yargısı onların kötü niyetli ve zararlı olduğu şeklinde idi ve tarihten silinmeleri gerekiyordu.

Silindiler.

Hâl böyle olunca 19 Mayıs öncesindeki her şey tarihin yeniden yazımına ancak titiz bir elemenin ardından dâhil olabilir. Dolayısıyla bu bağlamda temel yaklaşım, bu tarihin öncesine ait olmak üzere her şeyin öncelikle yok sayılması ve bu yok saymanın ardından gelen ayıkla-

malarla gerekli ve yeterli olanların tarihe eklemelenmesi şeklinde özetlenebilir. Ve bu türden bir tarih doğası itibariyle ancak bir kahramanlık tarihi olabilir ve bu tarihin işlevi resmî ideolojinin kendisini yeniden üretmesiyle birlikte ulu önder ideolojisinin de oluşturulmasıyla ilgilidir. Başlangıç tarihi, temelde iki tartışmayı beraberinde getirir, resmî tarihin başka türlüünü hiçbir şekilde kabul etmediği şekli ile; Mustafa Kemal bu tarihte ülkenin içinde bulunduğu durumu *doğru okuyan ve kurtuluş için tek doğru kararı veren tek kişi* olarak harekete geçme yükümlülüğünü omuzlamış ve olası İngiliz saldırısı, dalgalı bir deniz, çürük bir gemi gibi tehditlere -ya da bir efsane için gerekli zor doğa koşullarına- aldırmayarak (!) büyük özverilerle yola çıkmıştır. Burada katılıp katılmamak önemli değil; örnek olsun; diğer temel yaklaşımı ise Mustafa Kemal'in sultan-hükümet izni ile İngilizlerin de onayını alarak yüklüce bir para ile Anadolu'da görevlendirildiği söylemi oluşturur. Görevi, Anadolu'daki bağımsızlık hareketini bastırmaktır. Bu iki yaklaşım ya da tarihin bu iki yazımı 1919'dan 1927'ye kadar geçecek süredeki tüm ilişkileri ve mücadeleleri içerecek açılımlara sahiptir. Nutuk tarihi 1919 itibariyle Anadolu'nun tümüyle başıboş ve sefil bir halde olduğunu yazarken dikkatli ve sorgulayıcı okumalarda gerçeğin böyle olmadığına ulaşmak alabildiğine kolaydır. Neredeyse tümüyle İttihat ve Terakki üyelerinden oluşan çeşitli Anadolu-Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyetleri kuruluş özellikleri yok sayıldıktan-yok edildikten ve bu "cemiyetin" muhalefet olma yönünden homojenliği sağlandıktan sonra mas edilmiştir. Unutulmamalıdır ki Cumhuriyet Halk Fırkası, Hürriyet ve İtilaf partisinin üyelerini partiden dışlarken İttihatçılara bu türden bir sınırlama getirmemiştir! 1918'in ardından İttihat Terakki yola bir başka isimle -Teceddüt Fırkası- devam ederken Anadolu'nun birçok köşesinde özellikle Doğu Anadolu'da örgütlendikleri, Karabekir komutasında güçlü bir orduyu burada tuttukları, İttihat ve Terakki'nin en güçlü isimlerinden Emekli Albay Kara Vasıf Bey'in denetiminde olan Karakol/Mim Mim yer altı örgütlenmesi aracılığıyla üyelerinden ve sempatizanlarından başlamak üzere halkı silahlandırdıkları bilinen gerçekler olarak ancak onlarca yılın ardından dile getirilmeye başlanabilmiştir. Kısmen işgal altındaki Anadolu'da "Şuralar" olarak bilinen (Sovyetler) birçok "yerel iktidar odağının" bu tarihte çoktan oluşmuş olduğunu ve bu odakların başat bir şekilde İttihat ve Terakki örgütünün kontrolü altında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örgütlenme-

lerine ait tarihin savaş ortalarına dek uzandığı görülmektedir. Özellikle Ermeni ve Rum nüfusunun yoğun olduğu ve savaş sürecinde boşaltılan merkezlerde ağırlıklı olarak örgütlenen ve toplanan yapılanmaların bağımsız meclis özelliği gösterdiğini ve kendilerine egemenlik alanı tanımladıklarını belirtmek gerekiyor. Şuralar konusunda sıkça tekrar yapmak yararlı; tanımladıkları egemenlik alanların için Şuraların tümü bağımsızlık mücadelesini bir program olarak açıklamış ve mücadeleye başlamış durumdaydılar. Bunlar bir iktidar kurumu olup bu yapılanmaların iktidar perspektifli olduğu ortadadır, dolayısıyla 1927’de tanımlanmaya çalışılan “kayıtsız şartsız iktidar kurumu” tarafından tarihin dışına itilmeye mahkûmdurlar çünkü kazanamamışlardır ve onlar tanımlandığı şekliyle yetersiz, beceriksiz, bölücü ve haindirler! Temsil yeteneği hemen hemen hiç olmayan zar zor bir araya getirilmiş birkaç kişi ile toplanan Erzurum “Kongresinin” abartılması işte bu nedenle gerekli olmuştur. Diğer taraftan 1920’de Ankara’da birinci meclisin toplanmasına kadar geçen sürede gruplar ve kişiler arasındaki ilişkilerin tarih yazımında fazla yer bulmaması çözümlemeyi zorlaştıran bir unsurdur. Araştırılması, tekrar tekrar sorgulanması gereken buradaki en dikkat çekici unsur söz ettiğimiz gibi, “şura” adını alan “yerel kongre iktidarlari” olarak da tanımlanan yaygın yapılanmalardır. Birinci savaşın hemen ardından “sovyetik” örgütlenmenin etkisiyle Anadolu’nun bir çok yerinde bu yerel isimlerle tanımlanan meclisler oluşturulmuş olup bu meclisler kendi tanımladıkları toprak parçası üzerinde direniş ve bağımsızlık söylemini dillendirmeye başlamışlardır. Resmî tarihin bunları tümüyle göz ardı etmesini ya da unutturmaya çalışmasını anlayışla karşılıyoruz, çünkü onun yeni ve uhrevi bir doğuşa gereksinimi var. Diğer taraftan bu oluşumların fazla, gereğinden fazla abartılmasının da bir takım sakıncaları var. Bu yapılanmalarda kontrolün İttihatçılarda olduğu unutulmamalı. Unutulmaması gereken bir diğer önemli konu ise bu yapılanmaların çoklukla savaş sırasında yoğun nüfus hareketlerinin yaşatıldığı *boşaltılmış* topraklarda kurulduğu...

Ancak resmî tarih-resmî ideolojinin “ulusalcı” köleleri için böyle bir okuma ya da sorgulama gereksizdir. Çünkü doğru olan, gerçek olan O’dur. Nutuk’la ilgili tartışma ve karşılaştırmalara tüm resmî tarih tartışmalarında yer verilmesi zorunluluktur. İzleyici hanımefendinin yanıtımızı beklemeden salonu terk etmesi bu koşullar altında son derece anlaşılabilir olmaktadır.

Diğer örneğimizin, değerli akademisyenimizin öznesi ya da objesi, Çerkez Ethem kuşkusuz uzun tartışmaların konusudur; değerli akademisyenimizin söylediği gibi Teşkilatı Mahsusa'nın silahşoru olabilir, bizim için fark etmez. Sorun bu “değerli” çıkarımların-savların YÖK'ün koruyucu ve kollayıcı kollarının arasında yapılıyor olmasıdır. YÖK beşiğinde sallananların bunun ötesinde bir şey söyleyebilmeleri neresinden bakarsanız bakın olanaksızdır. YÖK bağımlılarının önce beyinleri ele geçirilmiş ardından basit bir operasyonla iğdiş edilmiştir. “Ben bir YÖK akademisyeniyim ve dolayısıyla doğrusu bizim/benim söylediğim gibidir, ya da bana söyletildiği gibidir...” Söylediğinin tamı tamına çevirisi budur. Bizim ona/onlara yanıtımız “aslında YÖK'ün, Teşkilatı Mahsusa'nın en seçkin unsurlarından biri olduğu” şeklinde olacaktır.

Son “Lozan” tartışmalarına bakarsanız ne demek istediğimi daha iyi anlayabilirsiniz. Bu ritüelin katılımcıları ve organizasyonun incelikleri özellikle incelemeye değer unsurlar içermektedir. Daha sonra tartışmayı umuyorum; burada dikkat çekmek istediğim unsur ise Lozan ve benzeri anma eylemlerinin provokatif tarzıdır. Sağlı “sol”lu tüm ulusalcılar ya da milliyetçiler bu “anmayı” bir sokak çatışmasına indirgemişlerdir. Öyle olsun ister bir hâlleri vardır. Ve doğal olarak bu türden bir kuttörende karşılarında kimseyi bulamamışlardır. Burada karşımıza bir başka sorun çıkmaktadır, o da kendisini ulusalcı olarak tanımlayan sol'un resmî ideoloji ile resmî tarih tezlerini tartışmamaya özen gösteren duruşudur ki, başta da söz ettiğim gibi bu durum da aslında resmî ideolojinin egemenliğinin sınırlarının anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Resmî tarihin önemli birçok argümanı ve retoriklerinin tartışmasına “sol” yer vermemektedir, bu türden tartışmaları gündeminden uzak tutmaya özen göstermektedir. Bu türden bir özenin ve bu türden tartışmalara gösterilen küçümseyici tavrın temel nedenlerinden birinin resmî ideolojiden bağımsızlaşmamak, diğerinin de bilgi eksikliği ile güçlenen ideolojik yetersizlik olduğunu söyleyebiliriz. Burada iyimser olmak istiyor ve bilgi eksikliğinden” söz ediyoruz; aslında sorun bilgi saklamak gerçeği gizlemek ve bu süreçte zor'a sığınmakla ilgilidir.

Bir aya yakın bir zaman içinde “medyayı” tümüyle işgal eden Lozan ritüeline yönelik derli toplu bir tartışmanın yapılamamış olması bir nitelik sorunu olarak karşımızda durmaktadır. Sol, Lozan'ın bir em-

peryalist program olduğunu, Türkiye hükümetinin uluslar arası kapitalizme kayıtsız şartsız biat etmesi anlamını taşıdığını, kapitalizme karşı olmadan antiemperyalist olunamayacağını, bunun ancak dar burjuva siyasetinin bir retoriği olduğunu, Lozan'ın birinci paylaşım savaşı sonucu kurgulanmaya çalışılan “yeni dünya düzeni” için oluşturulan sosyalizm karşıtı bir cepheyi tanımladığını, dolayısıyla sınıf savaşının yeni bir evresinin çok sayıdaki simgesinden yalnızca ve yalnızca biri olduğunu, Ortadoğu sömürgeciliğine meşruiyet kazandırdığını ve bugünkü Ortadoğu “sorununun” temellerinden birisini oluşturduğunu her fırsatta dile getirmek ve tartışmak zorundadır, yoksa resmî tarih doğrulanma anlamında ulusalcı zorbalarda-solfaşizm tarafından cilalanmaya devam edilecektir. Sonuç ise boşalttığımız alanlardaki, dolduramadığımız alanlardaki bulanıklığın yoğunlaşmasından başka bir şey olmayacaktır.

2.

Bu ülkenin “muhalifleri” yüz elli yıldan bu yana “padişahım çok yaşa” nidalarıyla yürüyor!

Kuşkusuz görüldüğü kadar basit değil; kendisini var eden düzene karşı görev ve sorumluluk bilincinin bir tür dışavurumu. Yapılacak çözümlerle uzun uzadıya “teorik takılmalara da” gerek yok. Analizimizin temel çıkış noktasını, devlet kurgusunun niteliği oluşturmalıdır ve bu analizin sonucunda da resmî ideolojinin başarısının hakkı verilmelidir. O öyle kolay kolay küçümsemeye gelecek bir unsur değildir, neredeyse yüz yıldan bu yana aşılamadık ciddî bir engeldir.

Adam gibi hesabı sorulmamış ve yakın gelecekte de sorulma olasılığı olmayan “bir günü” *anmak* üzere düzenlenen “12 Eylül Mitingi” öncesinde, fiilen var olmayan ve hukukî varlığı ile de ancak 12 Eylül rejimine meşruiyet kazandırmaktan öte bir işlevi olmayan ve aslında şu anki varlığını bizatihi 12 Eylül rejimine borçlu olan bir sendikanın başkanı; adı olsun sendika paşası, “ülkenin ve milletin her zamankinden çok birlik ve beraberliğe muhtaç olduğu bu günlerde” gibi/veya benzeri sözlerle başlayan konuşmasını “devletin bekası için” diyerek veya benzeri sözleri sarf ederek mitinge katılmayacağını, katılmayacaklarını -bir nüans: belki de katılamayacaklarını- ilan etti.

Şimdilerde ülkenin/devletin gereksinimini karşılamak üzere sosyal demokrat bir parti kuruyorlarmış!

Bu ülkenin “aydını” yüz elli yıldan bu yana “padişahım çok yaşa” nidalarıyla yürüyor.

Yurt dışına sürgüne giden ya da kendisini sürgün kılan (!) jöntürk-

lerin ya da ittihatçıların anılarında ve anlatılarında padişah tarafından maaşa bağlandıklarını ya da maaşları geciktiği için yakınmalarını okumak, bugünü yaşayan bizler için şaşırtıcı olmuyor; kaldı ki diğer taraftan, dürüstlüklerine saygı duyduğumu ya da saygı duyulması gerektiğini düşündüğümü de belirtmek istiyorum. Zavallı bir maaşla, “devletlû” sloganların üst üste çakışması, Osmanlının sefalet günlerinin de nede- ninin açıklanması için okuyuculara bir kapıyı aralıyor. Muhelif aydın- nın, “Osmanlı” olmadan bir şey olmadığının ya da hiçbir şey olduğunun farkına bilinçli bir şekilde ve/veya bilinç altında varmış olduğu gö- rülüyor. Bu kafalarda “devlet”, padişah ve onun mülkünden ve güttüğü sürüden oluşuyordu. Muhelif çabaların önemli bir kısmının başlıca amacını ise, bu şekildeki devlet kurgusundan herhangi bir sapma ol- maksızın oluşturulacak yeni bürokratik mekanizmada söz sahibi olabil- mek oluşturmaktaydı. Özetle temel sorun, devletin bekasıydı; geriye kalan ise teknik bir konuydu: Kan bağına bağlı bir monarşi de olabilir- di yeniden meşruiyet kazandırılmış bir monarşi de söz konusu olabilir- di. Ya da cumhuriyet yaftası ile kutsanan bir monarşi!

Amaç her zaman için araçtan önemlidir. Ve resmî ideolojinin pra- tik çerçevesini de çizen budur. Gerekte cumhuriyet ve o zaman gerekirse demokrasi ve hatta komünizm... Adı bir takım yolsuzluklara karışan ve aydınlatılmayan-açıklanamayan bir intihar olayı ile aramız- dan ayrılan ünlü Ankara valisi Nevzat Tandoğan'ın “bu ülkeye komü- nizm gerekirse onu da biz getiririz” sözü üzerinde, onu karikatürleştir- meden, mizaha başvurmadan bu bağlamda ciddiyetle durulması gere- kir. Öyle sıradan, laf olsun diye söylenmiş, sarf edilmiş bir söz değildir.

Yüzyılı aşkın bir süre önce padişahını/devletini alabildiğine sahip- lenen “muhelif” kafalar, aydınlar bu sahiplenmenin zorunluluklarını ve görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları pratik zenginlikte, neredey- se sıfırdan başlayıp oldukça sağlam bir resmî ideoloji inşa ettiler. İnşa sürecinin pratik zenginliği, deneyimler ve temel araç, tüm ideolojilerin “resmisinde” olduğu gibi onunda bir dogmaya dönüşmesine yol açtı.

Dogmanın dogmalığını niteleyen onun katılığıdır.

Dogmanın sağlamlığı, onun ancak bir bütün olarak varlığını koru- yabilme yeteneğiyle birlikte yeniden inşa-yerine koyma becerisine bağlıdır. Kuşkusuz bu türden bir “yeteneğin” başlıca aracı zor unsuru-

dur ve zor'a sahip olma ya da onun kullanılması resmî ideolojinin egemenliğinin niteliğini ve niceliğini belirler. Ancak bu bağlamda resmî ideolojinin yekpare bir bütünlük olarak algılanması ona karşı yürütülen mücadelede kimi zaafıların ortaya çıkmasına neden olabilir. O, bir arada ve uyumlu unsurların sağlam birlikteliğidir. Bu unsurlardan (argüman) bir ya da bir kaçının yıkımı onun zayıflatılması ve hatta çökertilmesi anlamına gelebilir; ancak bir diğer sorun, bu anlama gelmeyebileceğidir.

Deneyim zenginliği ile kendini geliştiren zor ve her zor sürecinin deneyim birikimine yaptığı katkı, eksilenin ya da zayıflayanın yeniden inşasını, evrimleşerek yenileşmesini ya da yerine “eskisinden” hiçbir şekilde amaç farkı bulunmayan “yeninin” konmasını sağlar; böylece temel olanın değişmezliği de sağlanmış olur.

Burada temel olanla kastettiğimiz unsurlardan biriside “bilgi”dir ve bilginin değişmezliği onun ideolojileşmesinin başlıca göstergelerinden birisidir.

Bilgi değişim ve dönüşüm hâlinindedir. Yenilenir. Yenilenme süreci eskinin tümüyle tedavülden kalkmasına ya da antik bir “değer” olarak toplum ve bireylerin zihinlerindeki müzelerde ya da karakollarda varlığını sürdürmesiyle sonuçlanır, hiç kuşkusuz aynı süreç-süreçler yenilenen bilgi/bilgiler için de geçerlidir. Bu diyalektik “durum” yaşamın her evresini, her türden bilgiyi, kısaca söylemek gerekirse tüm evreni kapsar. Bilginin değişmezliğini savunmak ya da bu değişmezlik durumu üzerinden onu yinelemek, üretilen bilginin kutsallaştırılması anlamını taşır. Böylece bilgi bilim yolundan sapar, saptırılır. Bu bağlamda bilim bir kesinlikten çok bir süreci tanımlamaktadır. Dolayısıyla bilginin “bilim sürecinde” var olabilmesi onun yanlışlarının, eksikliklerinin ve çelişkilerinin yeni veriler ışığında tartışılması ve bu tartışmaların nesnelliğinde onun yeniden üretilmesi ya da yeniden kurgulanması ile olanaklıdır. Bu bilimin özgürlüğünü de tanımlayan bir sürecin göstergesidir.

Ve insanlığın her türden özgürlük arayışında olduğu gibi bilimin özgür alanında da zorunlu ortaya çıkacak arayış-arayışlar zor yoluyla kısıtlanmaya, silah ya da yasa yoluyla denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak en etkin denetim aracının resmî ideolojinin doğasında var olduğu unutulmamalıdır. Zihinleri işgal eden resmî ideoloji-değişmez

bilgi ya da kutsal gerçek, özgür sorgulamaları olanaksız kılacak kadar toplumu ve insanları sınırlarını kendi çizdiği alan içerisinde köleleştirmiştir. Kölelerin sınırlarda dolaşmasına hoşgörü ile bakılabilir, dışına çıkmalarına ise asla. Zaten çoğunluk tebaa ya da reaya [=sürü] “özgürlüğün bu sınırlarda dolaşmak olduğuna” şartlanmıştır, şartlandırılmıştır. Çünkü “kutsal bilgi” bir güçtür, erkin egemenlik alanını oluşturabilmesi ve koruyabilmesi için gerekli bütün argümanları yaratır, şekillendirir ve onun kullanımına sunar. Bilginin değişmezliği devletin sorgulanmazlığını, sorgulanamazlığını sağlar; bu siyasî otoritenin korunması için mutlaklıdır. Bu resmî ideolojidir!

Resmî ideolojinin en önemli çabası, tekrarlırsak, egemenlik alanını korumak ve ideolojisini yeniden üretmektir. Resmî ideoloji, ürettiği otoriter/değişmez bilgiyi ve kendi kurguladığı “özel-özgün gerçeğin” sorgulanmazlığını sağlamak için her türden zoru kullanmaya bağımlıdır, fiilî ve hukukî zor kullanmakta hiçbir sakınca görmez.

Türkiye için resmî ideolojinin temel kaynağını *Nutuk* oluşturur. *Nutuk*’un bir parti toplantısında okunduğu tarih, aynı zamanda resmî ideolojinin arınmışlığının, arıtılmışlığının ve yeni katkılarla-yeniden inşa edilmişliğinin ilan edildiği tarihtir. Kayıtsız şartsız egemenlik yolunda önemli bir mesafe kat edildiğinin ilanıdır.

Nutuk yalnızca “güncel” bir saptama yapmakla kalmamıştır. Öncesinin temel sorunsalına; devletin bekası amacına ulaşılması için yeni bir tarih kurgusunu temel gerçek olarak ve hatta, onun temel gerçekliğini sorgulayanlara yönelik olmak kaydıyla, daha da ötesinde kabul edilmesi zorunlu gerçek olarak tebaanın/reayanın önüne koymuştur.

Artık herkes gardını buna göre alsın!

Çünkü *Nutuk*, söylemi, üslubu, yazılanları ve daha önemlisi yazılmayanları ile mutlak bir egemenliğin cisimleşmiş hâlidir. O artık tarihin kendisi olmuştur. O değinilen ve değinilmeyen kısımlarıyla devletin bekası için gerekli bütün argümanları içeren bir özelliğe sahiptir. Tüm resmî tarih yazımları bu bağlamda *Nutuk*’u tekrardan öteye geçememeye mahkûm edilmişlerdir. Doğal olarak; adı üstünde “resmî tarih”!..

Resmî tarih bir dogma yazımıdır.

Dolayısıyla *Nutuk* okumak resmî tarihin birçok yazımını okumaktan bizi kurtaracaktır. Aynı şekilde herhangi bir resmî tarih yazımının

okunmasıyla da diğerlerini okuma zahmetinden kurtulmuş olacağız. Ve dolayısıyla da resmî tarih yazıcılarının bir bütün olarak ya da ayrı ayrı olmak kaydıyla “çılgınlıklarına” şahit olma fırsatını da kaçırmış olacağız! İddialı bir iddiada mı bulunuyoruz? İddiamızı bir/iki adım daha ileriye götürelim: Bir: Birini okursak diğerini okumamıza gerek yoktur, İki: Eğer “AB standartlarına sahip bir okuryazar veya okuyucu isek” gözlerimizi kapatıp şöyle bir eğitim=talim terbiye hayatımızı düşündüğümüzde hiçbirisini okumaya gereksinimimiz olmadığının farkına varabiliriz. İçselleştirme, erk/zor ya da *ideolojinin gücü, adını siz koyun...*

[Talim: İlme bağlı kalınarak oluşturulan yönergeler, yönergeler pratiği... Terbiye: Eğitim; araba hayvanlarının dizginlerine verilen ad...]

Tabii hâl böyle olunca da Nutuk’un yeni versiyonunu okuyan bir okuyucu AB standartlarında bir okuyucu olmadığı için “mal bulmuş mağribi gibi” davranmakta, hadi burada ırkçılık yapmayalım ve küresel takılalım: “kendisini Amerika’yı yeniden keşfetmiş” zannetmektedir. Son günlerde yayın-medya dünyasını sarsan çılgınlığın nedeni!

Karşımızda devingen bir organizma vardır: Resmî tarih-resmî ideoloji. Ve bu organizma hiçbir zaman bildiklerinden şüphe etmez. Gücünü koruduğu ölçüde bu şüphe etmeme durumu süreklilik gösterir. O yeni bir bilgiye de, doğal olarak, bu “durumunu” sürdürdüğü sürece gereksinim duymayacaktır. Bugünün resmî tarihçilerine-maaşlı tarihçilerine bakarak olumsuzlamamıza devam edelim: o yeni bilgiye gereksinimi olduğunun farkında bile değildir, o yeni bilginin farkında bile değildir.

Resmî ideolojinin en önemli yanı onun aslında “tarihe” karşı olmasıdır, çünkü o tarihi kendi belirlediği bir noktada durdurmuştur.

Gerçekte her resmî tarih yazımı, “tarihin sonu”nun öznel bir ifadesinden başka bir şey değildir. O nokta Türkiye için de bu şekilde belirlenmiştir. Güncel ve politik konjoktürel tartışmalar bu miladın niteliğinin sabitlenen amaca göre yeniden kurgulanması şeklinde geliştirilir. Nutuk’la gösterilen amaç ve yol, sonrasının yazımı içinde müdahalecidir.

Bu türden yaklaşımların gelenekselleştirilmesi yönünde zor yoluyla yapılan vurgu ve müdahaleler ne yazık ki bir tarih okuması-yazımı-belgesi olan kimi tarih kitaplarının kutsallaşması-kutsallaştırılması yolunu açmıştır. Dolayısıyla reaya olan bir toplum için kutsal olanı sorgu-

lama ya da onunla hesaplaşma diye bir “sorun da” olamaz. Hasbelkader olsa da bu sorgulama yaptırılmaz! Kutsallaştırılan nesne/öge her kutsal “şeyde” olduğu gibi kıyas götürmez. Üzerinde düşünülmesine izin verilmez. O sadece gününü değil kendinden sonraki zamanları da biçimlendiren bir tabuya dönüşmüştür.

[Reaya: Bir hükümdarın yönetimi altında bulunan halk, tebaa, sürü, mal]

Özetle resmî tarih/resmî ideoloji her tabu gibi dokunulmazdır. Dokunulmazlıkla beslenen devlet için bu korunma temel amaçtır ve kendi içinde karşılıklı bir beslenme durumu söz konusudur.

Kutsallığın çok katmanlı yapısından ötürü tutarsızlığa mahkûm olması tabulaştırma tarafından maskelenmektedir. Bu maskeleye yeni bir “din olgusu” ile karşı karşıya kalmamızın da bir göstergesidir. Ve bu öyle bir maskedir ki yalnızca “yaratılışı” değil, “yaratılışı” yeniden üreten gelecek zamanı ve şimdiki zamanı da belirler. Epeyce sofistike bir durum!

Bu nedenle resmî tarih sadece geçmişi değil geleceği de anlatır ve her “gelecek”, düne dönüşmek üzere olduğu şimdiki zamanda yeniden kurgulanarak, gerçekliği manipüle edilerek resmî tarihe eklemlenir. Ne var ki bu türden olgular resmî tarihin temel argümanlarını oluşturmaktan ziyade onları destekleyen nitelikleriyle daha fazla dikkat çekerler.

Geçtiğimiz günlerde bolca tartışılan iki konuyu örneklemek bu bağlamda açıklayıcı olacaktır.

Ermeni “sorunu”, şu an’a kadar ele alındığı şekliyle resmî tarihin temel argümanlarına sahip görünmekte ve üzerinde tartışılmasına ancak devlet kanalı ya da devlet manipülasyonu ile izin verilmektedir. Karşılıklı bir gösteri söz konusudur ve tartışmaya katılan her iki taraf ta “öyleymiş” oyununun bir parçasıdır. (Sol’un ise bu “sorun” üstüne söyleyecek bir sözü yokmuş gibi görünmektedir!) Oyun “sorunun” ardındaki temel ideolojik kurgunun yeniden düzenlenmesi amacıyla oynanmaktadır. İlerleyen bölümlerde değinmeyi umuyorum; bir tez olarak tartışılabilir, Ermeni “Sorununun” üzerinde bu kadar “önemle” durulmasının nedeni belki de 1915 sürecini “eşas devlet kurgusunun-örgütlenmesinin” nadiren deşifre olduğu anlardan birisi olmasıdır. Osmanlıya ait birçok şeyin reddedilmesi ya da reddediliyor görünmesine

rağmen “1915 İttihat Terakki Kadrosunun” önde gelen isimlerinin önemli bir bölümünün -biat olayları ayrı bir yazının konusu- siyaseten katline rağmen “duruma” böylesine sahip çıkılması... Kim bilir?

İlerde tartışmak umuduyla...

Güncel olan bir diğer örnek olay ise 1955 6-7 Eylül olayları. Çok kolaylıkla 1915 ile ilişkilendirilebilir, göndermeler ve örnek aktarımına başvurulabilir. On yıllar boyu bize ne anlatıldığını kısaca anımsayalım: “İngiltere-Türkiye-Yunanistan arasında Kıbrıs’ın geleceği üzerine konferansların düzenlendiği bir sırada Atatürk’ün Selanik’teki evi Yunanlılar tarafından bombalanır. Bunun üzerine milliyetçi duygularının şaha kalkması ile galeyana gelen halkımız İstanbul’daki azınlıkları hedef alan bir gösteri düzenler... vs...” On yıllar boyu bu öcü masalı tıpkı bu şekilde anlatılmış ve kara cahilliğini bir değer olarak kabul eden ve ona sınıksız sarılmayı marifet sayan “yığınlar” bu masala kolayca kanmıştır; çünkü bu masal onun milliyetçi-mukaddesatçı duygularını sömürecek ilkel unsurları-argümanları yeterince işlemektedir: Devlet kurucusunun bombalanan evi ve bombacıların içimizdeki işbirlikçileri... vs.

On yılların ardından gelişen yeni konjonktür bu masalın okunmasını anlamsız ve gereksiz kılınca onun yeniden yazımına girildi ve kuşkusuz daha dürüst bir yazım yönteminde karar kılındı. Eylül ayının ilk on beş günü burjuvazinin “ciddî” yayın organları zamanlarının ve sayfalarının/köşelerinin önemli bir kısmını 6-7 Eylül olaylarının yeniden -yeni yazılmış biçimiyle- anlatımına ayırdılar. Ne anlatıldığı değil anlatılmayan unsurlar bizim için önemlidir, o bu örneğimizde resmî tarihin yeni kurgusu için açıklayıcı olmaktadır: Bu olayların ne türden bir sermaye aktarımı olduğu ve kimin kazançlı çıktığı. Anlatılarda bu sorunun yanıtının verilmemesi-aranmaması bu bağlamda çok önemlidir.

Nedir 6-7 Eylül, özetle: “İngiltere-Türkiye-Yunanistan arasında Kıbrıs’ın nasıl sömürüleceği hakkında toplantıların yapıldığı bir sırada Atatürk’ün Selanik’teki evi bombalanır. Milliyetçi basının kışkırtması ve CHP-DP’li milletvekillerinin de katılımıyla İstanbul’da “ırkçı” bir ayaklanma olur, Rum ve Ermenilere ait binlerce işyeri ve konut yağmalanır, yağmalamalardan kiliselerde nasibini alır. 6-7 Eylül’ün ardından on binlerce Rum mallarının ve varlıklarının önemli bir kısmını geride bırakarak yakın tarihin ikinci büyük göçü ile Yunanistan’a gider.

Tehcir!

Faşist DP hükümeti ise tüm suçu komünistlere atarak kara cahilliği her geçen an yeniden ispat olunan yığınlar için yeterli yeni bir argümana sarılmakta sakınca görmez. Yılların ardından bombacıların Türkler olduğu anlaşılır, hatta bombacılarından biri yakın tarihimizde vali olarak devlete hizmetlerine devam edecektir.”

Resmî tarihin yeni kurgusu olayın geri planını irdelemeyerek bu “adli vakadan” bir özür çıkarmaya çalışır. Formüle etmeye çalıştığım ve tartışmayı umduğum “merkez-i umumi” kurgusuna önemli hizmetleri olmuş orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu yıllar önce yeterli bir açıklamayla “durumu” özetlemişti: “6-7 Eylül olayları da Özel Harp Dairesi’nin işiydi ve muhteşem bir örgütlenmeydi. Amacına da ulaştı.”

Sorun, tarihi sorgulayarak okuma alışkanlığının olmamasıyla ilgili ve tabii bir de kutsallaştırılan ve tabulaştırılan kavramlarla!

6-7 Eylül’ün yeniden yazımı, tekrarlırsak konjonktürel bir zorunluluktan ve resmî tarihin temel kurgusu ve argümanları için bu yeniden yazım sürecinin ve yeniden yazım nedenselliğinin bir sorun oluşturmayacağı ortadaydı. Şimdilik kaydıyla bu kadarının yeteceği ve bir süre bu kadarıyla idare edilebileceği düşünülebilir.

Doğal olarak her “olaya” böyle yaklaşmaz, yaklaşılmamasına izin verilmez. Gerekli zamanlarda ilk yazılan şekliyle anımsatılır, üzerinde herhangi bir yazım oynaması yapılmaz. Önümüzdeki günlerde özellikle “ulusalcı” medyada karşılaşma olasılığımızın çok yüksek olduğu “Menemen Şehidi Kubilay” anlatısı bu sözlerimizin örneği olarak ele alınabilir. Kubilay olayı, sınırları devlet tarafından çizilen din siyasetinin-dini siyasetin veya dinsel muhalefetin terbiye kuralları içinde gerekli uyarıları alması amacıyla için söze giriş cümlesi olarak dile getirilir. O bir gözdağı-buzdağının görünen yüzü olarak algılatılır. Oyunun her geçen an değişen kuralları olduğu, Kubilay anmalarının başlıca amacını oluşturur. Kubilay vak’asının Serbest Parti olgusundan bağımsız ele alınması ise resmî tarihin “eksik bilgilendirme” manipasyonu örnekler.

Bu türden bir manipulasyonun anlaşılabilmesi için olayın daha geniş bir perspektifle incelenmesi zorunludur. O halde başlayalım: Terakkiperver Parti deneyimi, “cumhuriyet” tarihinin en önemli siyasî dersi-

nin yönetenler tarafından bir kez daha -belki de son kez- alınması anlamına gelir, bu ders “iktidar perspektifi olan bir siyasî partinin devletin özgül ve özel siyasî kurgusu dışında kendisini tanımlamasına izin verilmemesi” şeklinde özetlenebilir, hiç kuşku yok ki bunun yolu muhalefetine “aynı yapı” tarafından kontrol edilmesinden geçmektedir, böylece muhalefet günün birinde iktidara geldiğinde ya da getirildiğinde, devletin temel siyasî yapısı ve bu yapının geleneklerinin devamlılığının güvence altına alınması sağlanmaktadır. Bu işin seksen yıldan bu yana böyle sürdürüldüğünü iddia edecek kadar zengin bir örnek birikimine de sahip olduğumuz rahatlıkla söylenebilir. Serbest Parti olgusu ise, bu geleneğin gözden geçirilmesini ya da kimi ufak tefek aksaklıkların ortaya çıkarılıp somut bir şekilde görülmesini örnekler.

Terakkiperver Parti’nin dağıtılması ve kurucuları ile hesaplaşma ve bu hesaplaşma sürecinde İzmir Suikastı -komplosu- beraberinde gelen Şeyh Sait isyanı ve Takrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte, 1913 Mahmut Şevket Paşa suikastı ile başlayan bir dönem evrilerek kapanmış, yerini geride kalan yılların verdiği deneyimle çok daha güçlenen yeni ekip eski binayı teslim alarak tüm yapı ve kurumları ile onu güçlendirerek devamlılığı sağlama yoluna girmiştir. 1926’dan itibaren resmî ideoloji kendini tanımlama ve yeniden üretme konusunda sorunsuz bir geçiş dönemine girecektir. İstikrar, siyasî gelenekte, zor yolu ile sağlanan suskunluğun adıdır.

İttihatçı fraksiyonlar arası iktidar mücadelesinin bir kanat lehine sona ermesinin ardından sol ve irticai muhalefetin yoğun baskı altına alınmasıyla “şapka”, “harf” gibi bir dizi “devrimin” bu dönemde gerçekleştirilmiş olması rastlantı değildir. Ne var ki bu devrimler, dünya-daki ekonomik bunalıma paralel bir gidiş gösteren ve Lozan’la devredilen Osmanlı borçlarının ödenmesi ve İzmir İktisat Kongresindeki batı emperyalizmiyle uzlaşma programlarının baskısıyla daha da ağırlaşan ekonomik çöküntüyü gölgeleyecek ya da gündün güne artan yoksulluğu giderecek nitelik ve niceliğe de kuşkusuz sahip değildir. Zaten “istikrardan” kastedilende hiçbir zaman bu olmamıştır. Otoriter yönetim ya da böylesine kurgulanmış bir devlet zor’u altında muhalif bir unsurun kendisini tanımlaması neredeyse tümüyle olanaksızdı. Gerçek bir muhalefetin olmaması ya da ortadan kaldırılmış ya da sindirilmiş veya kısmen mas edilmiş, kısmen satın alınmış olması her zaman için

istikrarın güvencesini: oluşturur. Diğer taraftan, tanımlanan istikrarın yalnızca erkin görebildiği alanda var olup olmadığının da saptanması ya da kimi “eski hastalıkların” erkin zayıf hissedildiği alanlarda varlığını sürdürüp sürdürmediğinin de saptanması gerekmektedir. Tanımlanan düzenin denetlenebilmesinin yolu da, önceki deneyimlerin ışığında güdümlü bir muhalefet oluşturulmasından geçmektedir. Böylece kitlelerin hoşnutsuzluğunun görülmesi, bu hoşnutsuzluğun niceliğinin saptanmasıyla birlikte, bu bağlamda gelişebilecek muhalefet dinamiklerinin ortaya çıkması sağlanacak ve bu “muhalif” hareketin kapsamı ve “potansiyel tehlikenin” niteliği bir şekilde ölçülmüş olacaktı. Bu şartlar altında bir Çankaya akşam sofrasında alınan kararla Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930’da kurduruldu.

Partinin kuruluş gerekçelerine ve koşullarına ait değişik yazarların birbiriyle çelişir gözükken yaklaşımları olsa da, farklılığın olmadığını ya da aslında farklılık olmayacak şekilde, tüm farklı imiş gibi görünen söylemlerin temelinde ortak bir noktanın bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu ortak nokta, partinin gerçek kurucusunun Mustafa Kemal olduğudur.

İsmet Paşa yönetimindeki hükümetin ekonomik alandaki başarısızlığı bahane edilir. Aslında ekonomik tercihler ve siyasal yönelim dikkate alındığında bu “başarısızlığın” yalnızca İsmet Paşa hükümetine özgü bir olay olmadığını daha doğrusu olamayacağını en azından tarih bize göstermiştir. Sorun, var olan ekonomik başarısızlık üzerinden pragmatik politikalar yaparak üçüncü şahıslara öyleymiş gibi gözükmenin sağlanabilmesidir.

“Fakat halk homurdanıyordu. İktisadî buhran vilayetlerde tam bir çaresizlik havası yaratmıştı. İşte o sıralarda Gazi, havayı dalgalandırmanın artık vakti gelmiş olacağına inanmıştı ki, yeni bir teşebbüsü ele aldı. Bu teşebbüs iktisadî değil, siyasî olacaktı. Fakat, bu yönden bir sondajla da, halkın duygularını belki daha iyi kanallı etmek mümkün olabilirdi. Bu yeni teşebbüs, yeni bir siyasî parti kurmak çabasıydı. Ama bir vesayet partisi... Yani ip uçları elde tutulan, kontrol hatta yönetim altında bir parti... İşte Serbest Fırka bu hava içinde doğdu...” Aydemir “Tek Adam” adlı kutsal biyografisinde “başlangıcı” bu şekilde dillendiriyor.

Paris elçiliğinden geri çağrılan; Mustafa Kemal’in askeri liseden arkadaşı olan, hatta birbirlerine ön isimleriyle seslenecek kadar samimi

olan, İttihat ve Terakkiye birlikte üye oldukları, Kuran'a ve silaha el basıp din ve vicdan üzerine birlikte yemin ettikleri, Harekat Ordusunda birlikte çalıştıkları, Terakkiperver Parti olayı ve Şeyh Sait isyanı sırasında başvekil olan ancak İsmet Paşa'ya da pek güvenmeyen -resmî tarihçiler tarafından ısrarla öne çıkarılan bir konu- Fethi Bey partinin kurucusu yapıldı. Kuruluş sürecinde Mustafa Kemal ile Fethi Bey'in sıkça mektuplaştıkları ve partinin genel yapısı hakkında görüştükleri de resmî tarih aracılığıyla bildiğimiz konular arasında yer alıyor. Aralarında Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanım'ın da bulunduğu mebuslar arasından Mustafa Kemal tarafından seçilen Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Nuri Conker gibi birçok kişi doğrudan Mustafa Kemal tarafından partiye kurucu kaydedildi. Mustafa Kemal, kurduğu partiye Serbest Parti adını verirken programını yazmayı da ihmal etmedi. Hatta bu muvazaa işi o kadar ileri gitti ki üyelerin partiye kayıt mektupları bile Mustafa Kemal tarafından yazıldı, yazdırıldı. Programda yer alan "liberal ekonomi" söylemi ise devletin, zaten uygulamakta olduğu sermaye aktarımının farklı bir ifadesinden başka bir şey değildi. Böylece CHP'nin "devletçiliği" ile SCF'nin "liberalliği" devralınan mirasta olduğu gibi bir potada test ediliyordu.

Bir anda kendini "muhalif" bir partinin başkanı bulan Fethi (Okyar) Bey ise "CHF içinde muhalif bir grup teşkilinden yanadır. Fakat karar verilmiştir, Ortaylının dile getirdiği gibi "diktatörlüklerin yükseldiği bu çağda, gerek Kemalizmin ileriki hedefi, plüralist Avrupa çevrelerinin yönelttiği tenkitler dolayısıyla, çok partili rejime Atatürk karar vermişti." Diğer taraftan önceki olayların anıları daha soğumamış olacak ki Mustafa Kemal'den sözlü bir güvencede alınmıştı, ancak bu güvencelerde deneyin olumsuz sonuçlarına karşı izlenecek yolunda izlerini görmek olanaklıydı: Ve yine resmî tarihimiz bu güvenceyi Mustafa Kemal'in ağzından şu sözleri aktararak veriyor: "Bu fırkalar benim iki evladım gibi olacak. Ve ben, tabirimi mazur görün, sizin babanız olacağım. Bir baba, iki öz evladına nasıl eşit muamelede bulunuyorsa, ben de bu iki fırkaya aynı şekilde muamele edeceğim... Jules Sezar ilk devletini kurarken, dostları Crassus ve Pompee ile ittifak yapmıştı. Ama sonraları üçünün arası bozuldu. Ve Sezar onları ortadan kaldırıncen kendini ebedî şef ilan ettirdi. Biz bundan kaçınmalıyız. Cumhuriyeti şahıs kavgalarından korumalıyız "

Programında CHP'den ayrılan noktalar olarak, partinin liberalliğinin yanında onun "Avrupailiği", uluslararası sermayeye yakın duruşu, serbest para ve ekonomik programlara yer verilmesi, uluslararası örgütlere girilmesi gibi daha çok ekonominin kapitalist sistemle bütünleşmesini sağlayan yönelimler ön plana çıkmakta ve bu konularda propaganda yapılmaktadır. Bu anlamda parti programı "Lozan ruhunun" devamlılığını da gösteren bir metin olarak ta değerlendirilebilir. Burada dile getirilenlerin birçoğunun daha sonradan devlet partilerinin programlarında yer alacak ve çoğu zamanda otoriter yönetimler altında uygulanacak unsurlar olduğunun anımsanması, devlet-muvazaa olgusunun anlaşılabilmesi için önemlidir.

Partinin kuruluşundan sonraki birkaç aylık kısa dönemde gelişen olaylar verilen güvencelerde geri dönülmesinin koşullarını yarattı. Özellikle ekonomik çöküntü ortamında gün geçtikçe yoksullaşan halkın partiye olumlu yaklaşımı, muvazaayı verenler açısından oldukça şaşırtıcıydı. Fethi Bey'in İzmir propaganda çalışmaları sırasındaki yoğun halk ilgisi SCF ile erki karşı karşıya getirir. Mustafa Kemal CHP'nin kurucusu ve koruyucusu olduğunu bildirerek iki oğul arasında tercih yapmak zorunda kalır. Çünkü Mustafa Kemal SCF'nin kurucularından Ahmet Ağaoğlu'nun söyleyişiyle "Biz, ince bir psikolog olup, Gazi'nin yüzünden içindekileri anlamaya muktedir adamlar olsaydık, yeni fırkânın muvaffakiyetlerinden Gazi'nin son derece müteessir olduğunu kolaylıkla sezebilirdik. Fakat diğer taraftan Gazi, hakikaten bu fıkraı samimi olarak kurmak istedi ise de, kendi hesaplarında aldanmış... O, halkın bu derece yeni fırkaya akın edeceğini asla düşünmemişti." Ayrıca parti Samsun gibi Anadolu'nun önemli bir merkezinde -psikolojik önemi olduğu da düşünülmelidir- yapılan belediye seçimini de kazanmış yalnızca belli yörelerde değil tüm ülkede güçlenmeye başlamıştı. Böylesi bir ortamda Mustafa Kemal'in CHP'ye desteğini ilan etmesiyle, "Gazi'nin ikinci Fırkayla, sırf memleketteki vaziyeti anlamak, halkın nabzını tutmak ve bunun için de kendisini feda etmek gibi bir kararla hareket ettiği sanısına varan" Fethi Bey, bu "öldürücü" sanının zorlamasıyla, kuruluşundan üç ay sonra 17 Kasım 1930'da partinin kapatıldığını açıklamak zorunda kalır. Ve parti kurucuları Tek Adam yazıldığı üzere "yeis ve matem içinde evlerine dağılırlar"

Bir “ demokrasi” oyunu daha böylece sonlanırken, SCF’nin başkanı Fethi Bey durumu şu sözlerle özetleme yolunu seçer: *“Gazi hem üzgün, hem öfkeli, hem kırgındı. Halkın dertli hatta bedbin olduğunu biliyor, ama bu kadar çaresizlik içinde olduğunu bilmiyordu. Serbest Fırka birçok gerçeği O’nun gözleri önüne koymuştu. İkimiz içinde elemli olan o son konuşmamızda, Aydın’da 17 bin gayri menkulden 14 bininin ipotekli ve icrada olduğunu söylediğim zaman rengi sararmış adeta donmuş kalmıştı. Buna üzgündü, fakat her şeye rağmen, başında olduğu siyasî kuruluşun halk nazarında mevcudiyetini bu ölçüde kaybetmiş olmasını bir nevi vefasızlık sayan bir ruh hali içindeydi.”* Özetle ekonomik durum iyi değildir ya da her zamanki gibidir ve doğal olarak her zamankinden daha çok birlik ve beraberliğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Siyasî partiler hakkında kapsamlı bir araştırma yapan Tunaya’nın SCF ile ilgili olarak dile getirdiği görüşler, bu partinin açılmasından kapanmasına dek geçen sürede, parti ile devlet ilişkisinin boyutlarını açıklamasının yanında kanımca devletin otoriter yapılanmasını da göstermesi açısından önemlidir. Bunlara göre parti, çok partili rejim istenmesine rağmen böyle bir ortamda anarşi ve irticaya zemin hazırladığı için ya da kurulan muvazaa partisi iş ciddiye alınıp hükümete müdahale edecek tarzda gelişmelere yol açıp “samimiyetten uzaklaşıldığı” için kapatılmıştır. Ayrıca partinin kapatılmasında, Gazi’yi fikrinden vazgeçiren CHF’lilerin ve Gazi’nin sözünde durmamasının da rolü olduğu söylenmektedir. Ancak kimi zaman ayrıksı görülen açıklamalar olsa da partinin, bir icazete karşılık olarak kurulduğu ve kurucularının dahi beklemediği bir gelişme-genişlemeye uğradığı açıktır. Bu gelişmelerden ve ortaya çıkan olaylardan parti yöneticilerini suçlamak ise ancak, tarihi İstanbul ya da Ankara’dan ibaret bir yaşam alanı olarak gören sınıf çatışmalarını ya da sınıfların durumlarını-konumlarını yok sayan resmî tarih yazıcılığının düştüğü etik bir bunalımın ifadesidir. Bu, kişilerden bağımsız ancak otoriteye bağımlı bir deneyim olarak ele alınmalıdır ve bu şekliyle de ne ilk ne de sonudur.

Resmî tarihin sol versiyonu için epeyce bir çaba içinde olduğunu gördüğümüz Tevfik Çavdar, Serbest Fırka deneyiminin bazı derslerin alınmasıyla sonuçlandığını, bunlarında, toplumsal muhalefetin güdüm-lü partilerle denetlenemeyeceği, muhalefetin olmadığı durumlarda de-

mokratik istemlerin sınıflar arasında ortak cephelere yol açacağı, tek parti baskısı altındaki yığınların kendi çıkarlarının bilincinde olmaları, olduğunu söyler. Bu sözler resmî tarihin sol versiyonunun düştüğü hataları içeren bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Otoriter bir yönetim için güdümlü parti, sadece bu otoriterliğin devamının sağlanması için bir araçtır. Kaldı ki toplumsal muhalefetin denetlenemediği durumlarda adsız sansız devlet partisinin bizzat iktidara gelerek toplumsal muhalefeti denetleme çabası içine girdiği bilinmektedir. Devlet erki, muhalefeti de biçimlendirmek istemektedir. Bunun sonucunda ulaşılan nokta ya da değişmemesine özen gösterilen konu parti-hükümet-devlet eşitliğinin sağlanması, korunmasıdır. Zaten bir muhalefete gereksinim duyulmadığı anlarda “muhalefet” çok kolaylıkla tasfiye edilebilmektedirler ve diğer taraftan muhalefetin niteliği-niceliği ne kadar olursa olsun -ya da ne olursa olsun!- ülke tek parti mantalitesi ile yönetilmelidir, temel ilke budur.

Sınıflar arası ortak cephe kurulması görüşü ise SCF’yi muvazaa dışında bir konumda değerlendirmektir, böyle bir gelişmenin üst otoriteye varmadan bizzat SCF’nin kurucu ve yöneticileri tarafından engellendiği görülmektedir. Partinin kapatılması bu anlamda muvazaanın sınırını ya da 1930 yılındaki “genişlemenin” bittiği yeri gösterir, dolayısıyla böyle bir üslubun sınıfsal aidiyetinden söz edilemez. Fethi Bey’in İzmir olaylarını da içeren 2 Ekim 1930 tarihli konuşmasındaki sözleri bu sınırın muvazaa tarafından da özenle korunduğunun bir göstergesidir: *“Halk fırkası aleyhine reylerini izhar eden vatandaşların, irtica ile, Komünistlikle itham edildikleri... En güzel şehirlerimiz hakkında bu vesile ile Komünistlik, irtica, anarşi lekeleri sürülmek istendi... Serbest Fırka mensuplarını irtica, Bolşeviklik töhmetleriyle lekelenmeye çalışmışlardır.”*

Bir başka Kemalist yazar Hüsrev Tökin ise sonu özetlerken devlet üslubunun da temel özelliklerini dile getirmekte sakınca görmemektedir: *“Serbest Cumhuriyet Fırkası, mecliste itidalli bir denetleme bir siyasi teşekkül olmaktan çıktı, halk çoğunluğunun itışı ve desteği ile iktidarı alabilecek bir duruma giriverdi. Çığ gibi büyüyen bir hareket kontrol edilemiyor, memleket tehlikeli bir yola gidiyordu.”* Burada iki kavrama vurgu yapmak gereklidir. Bunlardan ilkinin devletin istediği ılımlı, ölçülü” muhalefet olgusu oluşturur. Ancak ikincisi kanımca da-

ha önemlidir, bu da halk çoğunluğuna rağmen iktidarın devredilmezliğidir ki, bu da egemenliğin millette olduğu söylemini daha baştan yok sayan bir yaklaşımdır. Devlet kurgusu içinde yer almayan herhangi bir oluşumun, isterse halkın tümünün desteğine sahip olsun, iktidar olamayacağı ya da iktidar yapılmayacağı bir kez daha böylece teyit edilmektedir.

Çıkarlarının bilincinde olan yığınların ise baskıyı aşabilecek örgütlenmelerine hangi adla olursa olsun izin verilmemiştir, bu ad muvazaa olsa bile. Bir muvazaa partisi olarak SCF, sınırların ve açılımların test aracıdır. Muhalefet, bu araçla olsa dahi kontrol edilemez olduğunda bastırılmak zorundadır. Bu şekliyle de baskı altında tutulanlar dışındaki “öteki” muhalefetin saptanması içinde işlevseldir.

Yazgısı Serbest Parti “deneyi” ile çakışan Kubilay’ın öyküsünü Serbest Parti olgusundan ayırarak anlatmak birçok sorunun yanıtının verilememesine neden olur. Her iki “son” birbiriyle ilişkilidir, çünkü yazgı yazıcılar tarafından öyle olması uygun görülmüştür, Serbest Parti deneyimi zaman içinde bir söylem olarak önemini yitirip soyut bir devlet dersine dönüşürken, Kubilay olayına atfedilen değerın gün geçtikçe yükseldiğini ve onun resmî ideolojinin gerektiğinde kullanılmak üzere kaydıyla korunan bir argümana indirgendini görürüz.

Resmî ideoloji kendisini yeniden üretirken kendi argümanları-öyküleri ve masalları arasında konjonktürel seçim yapma ya da soyutlama hakkını doğal olarak kendisinde görebilmektedir. Dolayısıyla 1930 yılında Anadolu’nun sosyo ekonomik durumunu bilmeden, tümüyle bir muvazaa olmasına rağmen bu sosyoekonomik şartlar altında Serbest Parti sürecini bilmeden Menemen ayaklanmasını doğru okuyabilme şansından yoksunuz. Yalnız bu sürece ait bilgileri bir bütün olarak toplamaya başladığımızda CHP’ye karşı Serbest Partinin bölgede yoğun bir destek gördüğünü, tıpkı Mustafa Kemal’in “doğum yeri” Samsun’da olduğu gibi, Menemen Belediye başkanlığını tek partili seçimlerde Serbest Parti adayının kazandığını, ya da aynı tarihlerde İstanbul’da yapılan seçimlere katılım oranının %20 olduğunu -ya da İstanbul halkının yüzde sekseninin herhangi bir nedenle tek parti seçimine ilgi göstermediğini- seçime katılanlarında neredeyse yüzde yirmi beşinin CHP’ye oy vermediğini, Kubilay’ın ölümünden sonra Menemen’de kurulan “33 kurşun” katliamı ile ünlenecek olan general Mus-

tafa Muğlalı'nın divanında "sözde" yargılandıktan sonra idam edilen "irticacılar" arasında seçimlerde Serbest Partiyi destekleyen Josef adında bir Yahudi'nin de bulunduğunu, olayların çevre illerde başlayarak Menemen'e yöneldiğini ve İzmir'in "burnunun dibindeki" Menemen'e "ancak" olaylar olup bittikten sonra müdahale edilebildiğini, halkın o günlerde olaya ilgisiz kaldığını efsanenin aradan yıllar geçtikten sonra -o da ancak kaydıyla!- kurgulanabildiğini öğrenmemiz olanaklıdır. Ve sıradan okuyucu için ya da beyni resmî ideoloji tarafından iğdiş edilmiş birçok okuyucu için "şaşırtıcı" olabilecek bilgilere ulaşmamız olanaklıdır. Ancak "sorma" ve sorularımız rehberliğinde tarihteki gezintimizi burada kesme hakkına sahip değiliz.

Kubilay'ın öyküsünü anlatmadan Serbest Parti öyküsünü bir kez daha özetleyerek "durumu" yorumlayalım; 1925 yılından itibaren "cumhuriyet rejiminin" içine sokuştuğu "sükun durumu" 1930 yılında merkezden/merkezi bir teste tabi tutulur, Serbest Fırka bu testin adıdır. Anılan süreçte etkin bir muhalefetin olmayışı ya da etkin olabilecek tüm muhalif unsurların ortadan kaldırılmasının ardından rejim, kendisini restore edecek tüm düzenlemeleri hukukî ve fiilî yollarla uygulamak için etkin bir denetim ve yürütme kurgusunu oluşturmuştu. Ancak, emperyalist bir bağımlılık sözleşmesinden başka bir şey olmayan Lozan "Anlaşması" ile devralınan borçlarla birlikte kapitalizmin büyük bunalımının "genç" cumhuriyete çok daha ağır bir şekilde yansması, zorla sağlanan sükun ortamına rağmen ekonomik durumu alabildiğine ağırlaştırmıştı. Bu şartlarda etkin bir alternatif oluşmadığından ya da oluşmasına izin verilmediğinden -doğal olarak- "eski rejime" özlem duyulması yüzyıldan bu yana tarihi bir de ja vü olarak yaşayan ve nüfusunun önemli bir bölümü her çağda "gerici kalmış-bırakılmış" halk için olağan kabul edilebilir. İzleyen yıllarda; kimi zamanlarda "inkılap" kimi zamanlarda bir grup sözde solcu tarafından "devrim" tanımlamasıyla anılacak olan siyasî müdahalelerin "başarısı" ise, yüzyıllardan bu yana açlık ve yoksullukla savaşılan ve şimdi de "genç" cumhuriyette savaşılmaya devam eden toplumun büyük bir kısmı için bu bağlamda fazla bir şey ifade etmiyor ve hiç kuşku yok ki bir değer de taşımıyordu. Herhangi bir muhalefete izin verilmemesi de bu gerilimin niteliğinin ve niceliğinin anlaşılmasını güçleştiren önemli bir unsordu. Resmî tarihin söylemiyle "ip uçları, kontrolü yönetimi elde tutulan bir vesayet partikurularak ülkedeki muhalefet havası koklanmaya ya da daha otorite-

ter bir dönemin öncesinde muhalefet unsurları üzerinden izlenecek politikaların niteliği saptanmaya çalışılmıştır. Bu durum aslında, neredeyse yüzyıllık olan modern siyasî hayatımızın bir özeti olarak da değerlendirilebilir. Ancak verilen muvazaa “halktaki potansiyel muhalefet” özlemini kabartmış ve her zaman olduğu gibi muvazaa yoluyla yaratılan bu muhalefet “bölücü-yıkıcı-devlet düşmanı” ilan edilerek susturulmuş, Tek Adam-Tek Parti tarafından kurulan Serbest Parti, birkaç ay sonra devlete-düzene zarar vereceği düşünüldüğünden kapatılarak muhalefetsiz rejimde düzenin -ve ideolojinin!- inşasına başlanılmıştır. Bu süreç tarih okuyucusu için aydınlatıcıdır çünkü özetlemeye çalıştığım klasik şablonu yüzyıllık tarihimizde birçok döneme yerleştirmek olanaklı -ve üstelik eğlenceli- olabilmektedir. Kuşkusuz bu birkaç aylık süre yönetenler tarafından da doğru değerlendirilmiştir; muhalefetin sınırlarının nerede başlayıp nerede bitmesi gerektiği gibi “kimi sorunların” çözümü için gerekli ve her zaman yeterli argümanlar gözden geçirilmiş resmî ideoloji bu “gözden geçirme” sürecinde güçlendirilmiştir.

Kubilay’ın acıklı öyküsü de resmî ideolojinin güçlendirilmesi sürecinin bir parçasına dönüştürülmüştür. Analitik bir okuma sorumlu okuyucuyu bu gerçeğe karşı karşıya bırakacaktır. Böyle bir okumanın sonunda Kubilay olayının belki de ta en başından beri hükümetten hoşnut olmayan muhalefetin cezalandırılması, yönetimin gücünü göstermesi, erkin sağlamlaştırılması ve mutlaklığının teslimi için bir araç olarak kullanıldığı görülebilecektir. Bir de gençlik idoli yaratılmıştır, bu da resmî ideoloji için kuşkusuz yabana atılır bir unsur değildir.

Resmî tarihin Kubilay öyküsünü nasıl anlattığını biliyoruz; hemen her sene anımsatılıyor, tekrar tekrar anımsatılıyor, zorla anımsatılıyor. AKP hükümetinin kuruluşunun ardından işlenen Hablemitoğlu cinayeti ya da Danıştay cinayeti gibi zamanlarda daha fazla olmak kaydıyla; Cumhuriyet devrimlerinden hoşnut olmayan gerici yobazlar Menemen’de ayaklanarak devrim savunucusu Kubilay’ın başını keserek onu devrim şehidi yapmışlar ve olayların ardından İzmir’den Menemen’e gelen askerler tarafından yakalanarak idam edilmişlerdir. Yobazlar böylece hak ettikleri dersi almışlardır... Öykünün düz okumasının okuyucuya bundan başka verebileceği bir bilgi yok. Ancak her resmî tarih söyleminde olduğu gibi satır araları alabildiğine boş ne var ki sorgulamıyor. Zaten resmî ideolojinin işi de sormaktan, sorgulamaktan yoksun bireyler yetiştirmek değil midir? Hiç kuşku yok ki bu yolda da oldukça başarılı olunuyor.

Polemik denemelerimizin bu bölümünde anlatılan öyküde sorulmayan ya da göz ardı edilen kimi soruları sorup okuyucuyu araştırmak ve yeniden okumak yolunda uyarmayı amaçlıyorum; sorular önemlilik sırası içermiyor ve doğal olarak sayıları verdiğimden çok daha fazla:

1) Kubilay olayının olduğu günlerde Ege köylüsünün ekonomik durumu nasıldı? Yanıtının verilmesi çok kolay bir soru, zorluk bu “yanıtın” cumhuriyetin altın yılları masalı ile çakıştığında ortaya çıkıyor. Özetle, durum çok kötü, sadece Ege’de değil tüm Türkiye’de köylü bugünkü söylemle açlık sefalet ve yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Ankara ise bunun farkında değil, ya da kimi uyarılara rağmen farkında değilmiş gibi yaşamını sürdürmeye devam ediyor. Had safhada borçluluk ve ipotekli mallar, üstüne duyun-u umumiyenin devralınan borçları ile birlikte dünya ekonomik bunalımının tarım üretimi üzerindeki fiyat baskısı eklenince ekonomik durumun katlanılmazlığı katlanıyor. Buna yönetimin tercihlerinin de eklendiğini unutmamak gerekiyor; bu tercihler yeni bir sınıf, burjuvazi yaratmak amacıyla yapılan sermaye aktarımlarının yönünü işaret ediyor ve buna güçlü ve yolsuzluğu şiar edinmiş bir bürokrasi eklenince *memleketin hâlini* düşünmek daha da kolaylaşıyor.

2) Menemen İzmir’e çok yakın, yaklaşık yirmi yirmi beş kilometre kadar, tempolu bir yürüyüşle altı saatte varılabilir. O halde olayların önceden geliştiği bilinmekle birlikte Menemen’e askeri birliklerin ulaşması neden bu kadar gecikti? Üstelik resmî yazınlarda Menemen’de harekete geçtiği söylenen yobazların Balıkesir’den bu yana izlendiği, örgütlenmelerinin uzun zamandan bu yana takip edildiği söylenmesine rağmen bu yavaşlığın yanıtının başka bir düzlemde verilmesi gerekiyor.

Ya Sivas’ta... aynı yavaşlığı yaşamadık mı?

3) Menemen belediye başkanlığını Mustafa Kemal’in muvazaası ile kurulan Serbest Parti’nin kazanmasının bu olayın kurgusundaki yeri nedir? Ekim 1930’da ülke çapında yerel seçimler yapılmış ve tüm uzaktan kumanda ve zor uygulamalarına rağmen Menemen’de seçimleri Serbest Cumhuriyet Fırkası kazanmıştır. Bu durum erkin kayıtsız şartsız elinde olduğunu düşünenler için oldukça sarsıcıdır, ciddi bir asabiyete neden olduğu düşünülebilir. Mutlak güç ve intikam duygularının bir araya gelmesinin sonuçları ayrı bir tarih yazımının konusunu oluşturabilir.

4) Gözaltına alınanların ve cezalandırılanların bir muvazaa partisi olan Serbest Partili olmaları önemli midir? Önemlidir...

5) Medyanın kimi, “ulusalcı” adını almış faşist yazarları Kubilay yazılarını korkutucu tanımlamalarla zenginleştirirler: “başını ktır ktır kestiler”, “başını yerde tekmelediler”, “yobaz şeriatçı ordusu”, “kara suratlı” vs. Bir iddia; aynı tümceler bu sene de kullanılacaktır, meraklı okuyucu gazeteleri karıştırın ve beni haberdar etsin. Peki, aynı tanımlamaların başka başka yazarlar tarafından kullanılması merkezi bir yazımı düşündürmeli midir?

6) Olayların ardından asılanların arasında SP destekçisi Yahudi Josef’in bulunması nasıl açıklanabilir? Hiç kuşku yok ki bu durum resmî söylemin şeriatçı ordusu söylemi ile çelişmektedir. Diğer taraftan olayları araştıran savcılık kurumun iddiasına göre olayları çıkaran beş kişilik bir esrarkeş grubudur ve başlıca silahları tarla/tarım aletleridir. Olayın tarikatlarla ilişkilendirilmesinde burada da bir sorun çıkmaktadır. Olayla ilgili olarak Nakşibendi tarikatı önderlerinden olduğu iddia edilerek asılan Erbil’li Esat Hoca ile -resmî tarih her nedense İstanbullu olarak tanımlar- oğlu Mehmet Ali’nin (Mehmet Ali Erbil’in dedesi) elebaşı Giritli Mehmet ile ilişkisinin saptandığına, kanıtlandığına dair hiçbir belgeye resmî tarihte rastlayamıyoruz. Resmî tarihin bizatihi kendisinin yazarlar tarafından bir belge olarak sunulduğunu düşündüğümüzde bu durum şaşırtıcı olmayabiliyor. Olayın ardından Manisa ve Balıkesir’de sıkıyönetim ilan edilmesi ülke çapında binlerce kişinin Nakşibendilik suçlamasıyla göz altına alınması ve Menemen’e getirilen 33 elebaşının idam edilmesi kuşkularımıza, sorgulamamıza tamamlayıcı bilgiler olarak eklenmektedir. Serbest Parti deneyi ile muhalefet tanınmış, tanımlanmış ve ortadan kaldırılmıştır. Kubilay olayı burada tamamlayıcı bir provokasyon gibi gözükmektedir.

7) Daha sonra 33 kurşun katliamı ile ünlenecek olan Muğlalı’nın yargılamada etkili olması bir rastlantı mıdır? 33 Muğlalı’nın uğurlu sayısı olmalı!

8) Asıl adı Mustafa Fehmi olan “Kubilay”ın 1934’de çıkan soyadı kanunundan önce Orta Asya’dan ithal edilen soyadını alması tarihin bir ironisi midir?

9) Kubilay olayı o günlerde ve izleyen yıllarda gazetelerde küçük bir yer işgal ederken ilerleyen on yıllarla birlikte daha yoğun ve hacim-

li anılmasının efsane kurgusu kapsamında ve diğer ilişkilendirmelerde siyasî antropolojideki önemi nedir...

Sorular çoğaltılabilir, aklımıza gelenleri sorduk, bu üzücü öyküde bize anlatılmayanları anlatılmak istenmeyenleri, yok sayılanları vesaireler, vesaireler...

Yanıtları arayalım, bulması kolay çünkü bu sorunun yanıtları resmî tarihin neleri anlatmadığının yanıtlanmasında gizli.

Bir başka öykü ile devam edelim: Kuruluşunun hemen ardından, kuruluşundaki tüm müdahalelere rağmen Serbest Parti'nin özellikle taraftar toplamada gösterdiği başarı partinin asıl kurucularını tedirgin edecek düzeye ulaşmıştı *evet "ya halk idareden memnun değildi, yahut da serbest olduğu taktirde iyiyi ve kötüyü fark edemiyordu."* İki olasılık da partinin asılı kurucuları tarafından kapatılmasını zorunlu kılıyordu ve parti kurulduğu gibi bir emirle kapatıldı. Ne var ki emirler, kimi gerçeklerin emir verenler tarafından yok sayılmasını, görmezden gelinmesini sağlama güç ve becerisinden yoksundur; emir bu türden güç ve becerisini ancak yönetilenler üzerinde gösterebilir! Hiç kuşku yok ki kitleleri tüm baskı ve zor altında tutulmaya rağmen umutsuzca arayışlara sürükleyen gerçekler her zaman resmî ideolojinin ilkel söyleminde olduğu gibi *fitne fesat yuvalarının ya da bölücü hainlerin ve devrim düşmanı yobazların uydurması* olmayabiliyordu. Gerçekler orada öylecene ortalıkta duruyor ve görülmeyi bekliyordu; yoksulluk gün geçtikçe artıyordu tıpkı ona paralel bir şekilde artan ve artmasına bürokratik realite adına izin verilen göz yumulan yolsuzlukta olduğu gibi. Vergiler ağır, tahsildarlar ise hırsızdı. Köylü aç ve borçlu idi, malı mülkü tek parti bürokrasisinin denetiminde ve ortaklığında ağalara borçlandırma ve tefecilik yolu ile peşkeş çekiliyordu. Tek partinin bürokrasisi/adamları ne rastlantıdır ki paranın olduğu her yerde vardılar ve zulüm ve istismar aracıydılar. Ve ülkede hukukî ve fiilî tüm *muhalefet* imha edilmişti. Tüm muhalefet diyoruz, öyle ki kendi oluşturdukları muhalefete bile tahammül gösterilemez bir ruh hali yönetici sınıfın bünyesini sarmıştı. İşte böyle bir zamanda Serbest Parti'nin kapatılmasının ardından Mustafa Kemal bir grup siyaset adamı ve ekonomistle *-teknokrat-* birlikte bir yurt gezisine çıkarak halkının Serbest Partiye teveccühünün arkasında yatan *gerçekleri* yerinde görmeye karar verir ve döneme yönelik tüm tarih edebiyatına damgasını vuran gezisine çıkar. Bu gezi Ah-

met Hamdi Başar tarafından özetlenerek kitaplaştırılır; iyi bir başvuru kitabı olup önemli bilgileri günümüze aktarır. İlginç olan o döneme ait başka bir çalışmanın bulunmasının zorluğudur! Gezinin uğrak yerlerinden biride Mustafa Kemal'in savaşı başlatmak üzere çıktığı Samsun'dur ne var ki Samsun durağının *mücadelenin doğum yeri* olmasının dışında bir önemi daha vardır burada seçimi Serbest Parti adayı kazanmıştır. (Halkın iradesi ile seçilen belediye başkanının adı Boşnakzade Ahmet Bey'dir. Ancak olayı anlatan resmî tarih masalcıları bu belediye başkanının adını vermezler saklarlar, onu bu yolla tarihten silmeye çalışırlar.) Ne var ki Samsun'a gidenleri kötü sürprizler beklemektedir. Şehirde bir koruma altında dolaşmaktadırlar *bu ihtiyatî ve inzibatî tedbir* Atatürk'ü müthiş bir şekilde sinirlendirecektir. Akşam yemeğinde ortam daha da gerginleşir, belediye başkanı yemeğe geç gelir. Gazi'nin soluna oturtulan Ahmet Bey içki teklifini -rakı- "yemeği yediğini" bahane ederek geri çevirir. Bir diğer ilginç noktayı atlamamak lâzım, belediye başkanı aslında vali tarafından yemeğe çağrılmamıştır. Sofrada bir süre sonra konu Serbest Parti olayına gelir, partinin kuruluş süreci Atatürk tarafından özetlenir. Ne var ki gelinek noktada bu partiye gereksinim kalmadığı söylendikten sonra Gazi Belediye reisine dönerek "feshedilmiş bir partinin belediye başkanı olarak vazifeye devam etmek istemeyeceğini söyleyerek istifa etmesini" emreder. Ve emrini "yeniden seçim yapılsın belki yine seçilirsiniz" diyerek sonlandırır. Fakat bu kesin emre belediye başkanı "emredersiniz" diye yanıt vermez. Boşnakzade Ahmet Bey "halkın güvenini ve oyunu aldığını söyler, *halkın bu teveccüh ve itimadına karşı küfranı nimette bulunmuş olmayı*" uygun görmediğini eklemeyi de *ihmal etmez, öyle ya egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. "hükümetin elinde kuvvet vardır. Şurayı devlet vardır. İntihabı fesheder, bendeniz de o zaman halka karşı mahcup vaziyette kalmam."* der ve izin isteyerek yemekten ayrılır. Sonra Gazi'nin sesi gürlür: "Vali paşa hazretleri; Belediye reisi diye seçtiğiniz -oysa halk tarafından seçilmiştir- bu adamın yaptıklarını gördünüz mü? Her şeyden evvel terbiyesiz. Şehirlerine misafir geliyoruz; soframıza yemek yiyerek geliyor. İçki ikram ediyoruz, içmiyor; sonra da bir Reisicumhur sofrasında biz kalkmadan sofradan kalkıp defolup gidiyor. Reisinizin hareketlerini beğendiniz mi?" Olayın üzerinden iki gün geçer vali ve belediye reisi görevden alınır. Unutulup giderler.

Kubilay'ın ise bir iki haftalık ömrü kalmıştır.

Ve her resmî söylemde olduğu gibi Kubilay anmaları da her sene değil ancak gerektiğine inanıldığı senelerde daha fazla zor içerir, zor'un üslubu bazı senelerde daha fazla hissedilir. Her *anma* ya da anımsatmada Kubilay'ın bildiğimiz acı öyküsü merkezi bir yazımla tekrarlanır. Biz Kubilay olayı ile ilgili olarak aklımıza takılan kimi soruları dile getirmeye çalıştık. Sorular çoğaltılabilir, aklımıza gelenleri sorduk, bu üzücü öyküde bize anlatılmayanları anlatılmak istenmeyenleri, yok sayılanları vesaireler, vesaireler...

Yanıtları arayalım...

3.

Kimi zamanlar duyduğumuz bir haber, o an için önemsiz bile olsa, daha önceden “adını koyduğumuz”, tanımladığımız bir olgunun ya da “durumun” anımsanarak yeniden gözden geçirilmesine aracılık eder. Zihnimizdeki bu hareketlenme kısa bir an içinde “yeniden okuma” gibi zihinsel bir eylemliliğe dönüşür. Hiç kuşku yok ki bu türden şeyler bir taraftan da “geride kalan zamanla” ya da yaşananla ilgilidir; “*esktilmiş* dilde tecrübe, *yenisinde* ise deneyim denen *şeyde* bu olmalı” diye düşünür, çağrışımların açtığı kapılardan geçip, geçmişini anımsayan insan. Bu türden her anımsayış, bir taraftan eskisiyle yenisiyle “yaşama ait” sorduğumuz soruların yeniden kurgulanmasına aracılık ederken, diğer taraftan da eskisiyle yenisiyle verdiğimiz yanıtların doğruluğunun ya da doğru yanıt yolunda doğru, yolda olunduğunun birer kanıtını oluşturur.

Ve her Marksist’in bu türden bir böbürlenmeye de hakkı vardır; ve bize bu hakkı verenlerin başında “zaman/deneyim” gelmektedir. Ne yazık ki!..

Ve kimi durumlarda sözünü ettiğimiz türden “zaman”, yaşam süresini çok çok aşan zaman dilimlerini kapsayabilmektedir. Ne mutlu ki!..

“Çağrışımların serbest doğası” ya da benzeri türden, postmodernizm denilen düşkünlük ideolojilerinin entipüften [Entipüften: argo. Değersiz, derme çatma...] konuları üzerine ahkam kesmeyi bir kenara bırakıp duyduğumu-anımsayışlarımı paylaşayım: yıllar önce *akademik* ortamlardan birinde doğal olarak “karşı karşıya” geldiğim ve YÖK tarafından bahsedilmiş herhangi bir unvana sahip olmadığım için bu karşılaşmadan galibiyetle ayrılan anlı şanlı bir profesörümüzün, IMF em-

riyle çıkarılmaya çalışılan yeni *sosyal güvenlik* ya da emeklilik yasasıyla mağdur duruma düşmemek için, “vaktinden önce” (akademisyenlerimiz için vakit altmış beş yaş sınırıdır!) emekliye ayrılmaya karar verdiğini duyduğumda, bundan yıllar önce bir grup yökgil *değerli* hocamızın salya sümük göz yaşları içinde ve “paramız yetmiyor” iniltile-ri ve nidaları eşliğinde yaptıkları mozole yürüyüşlerini, basın bildirisi eylemlerini anımsadım. (Ayrıca italikle onurlandırdığım değerli kelimesini yazarken eski bir çizgi film kahramanını da anımsadığımı belirtmeliyim.) Kuşkusuz onlar o gösterileri yaparken Eylül faşizmine bunca hizmet etmenin karşılığını alamamış olmanın kırıklığını duyuyorlardı; tıpkı verimlilik sloganıyla ömür ve vergi -ve emek- tüketen bir kurumda hizmet eden ve emekli maaşı kaygısına düşmüş *birdiğerdeğerli* hoca gibi. Ancak onlara, bu hiçlikte o unvanların ve o unvanlarda nitelik ve nicelik kazanan değerlerin/rantın YÖK ve onu üreten sistem tarafından verildiğini unutmuş görünüyorlardı.

Hiç olacak şey mi; sen yıllarca kapitalizmin temel argümanlarından birisi üzerine, verimlilik üzerine çalış, sonra da, *en verimli* çağında bir .iktiname ile taltif edil... [Taltif: gönül okşama!..]

Atasözleriyle ya da ataların olduğu iddia edilen atasözleriyle genellikle egemenlik ilişkisi bir şekilde yeniden kurulmaya çalışılır; hiç kuşku yok ki prof’larımızın, doç’larımızın ve yordakçıların durumlarını açıklayan bir ya da birkaç atasözü mutlaka vardır, ne var ki bir “denemenin” sürati içinde anımsamam kolay olmuyor. [“Yediğin hurmalar...” diye başlayan bir deyim var mıydı?]

Ne var ki anımsayışlar bir çığ gibi büyüyor: Hocalarımızın faşist cunta liderlerine ve kapitalizmin toplumsal yağmasının yerli aracılarna verdikleri “onursal diplomaları” anımsıyorum.

Anımsayışlarım gözlerimin önünden bir film şeridi gibi geçiyor; ancak güncel müdahalelerle bu geçiş bozuluyor. Hükümet-YÖK tartışması ve Van rektörü “sorunu” izinsiz olarak anılarıma müdahale ediyor. Bu “tartışmayı” ve “sorunu” sistem içi bir tartışma, bir iç tartışma saydığım için taraf olmayı önemsemiyorum, taraftarlığım “ikisi” arasında değil ikisinin de (=sistemin) karşısında olmak şeklinde biçimleniyor. Doğrusu da budur...

Kaldığı yerden devam ediyorum: her haliyle YÖK’ü anımsıyorum. 12 Eylül faşizminin en yetkin ideolojik kurumu olan YÖK’ün yir-

mi yılı aşan hizmet öyküsünü ve öykülerini anımsıyorum. Her anımsayış bölümünün sonunda, hocalarımızın dilenme gösterilerinin ardından, hocalarımızın biat gösterilerinin ardından, hocalarımızın yemin gösterilerinin ardından, bu kan ve işkence günlerindeki onursal doktora yalakalıklarının ardından, aklımıza gelen ya da gelmeyen her türden zavallılıkların ardından, vesairelerin ve vesairelerinin ardından bir kulaç cınlaması başlıyor ve hemen ardından bu cınlama durumu “onuncu yıl marşı”na evriliyor.

[Evrim, geriye doğrudan işleyebilen bir sürecin adı olabiliyor.]

Sonra siyah beyaz günlerden bir televizyon görüntüsü gözlerimin önünü işgal ediyor; Ankara’da köpekleşmenin tarihinin de yazıldığı kurt dekorlu bir salondayız: Ön sırayı zaptetmiş faşist cunta erkanı arkada sıra sıra devletlüler; 50’li yıllarda TKP itirafçısı ve/veya ispiyoncusu olduğu iddia edilen ve aynı zamanda kompozitör olduğu da iddia edilen bir zat tarafından yönetilen orkestra/koronun eşliğinde aşkın bir coşku ile bu marşı söylüyor.

O günden sonra hocalarımızın marşı okurken hep bu coşkuyu yakalama çabası içinde olduklarını anımsıyorum; *sorunun* doğru yanıtı: Öyle olduklarını biliyorum.

Ve yökgillerin bu marşa bu kadar sahip çıkmasının nedeninin marşın doğum yılıyla ilgili olduğunu ve 1933’ün YÖK’ün gerçek doğum yılı olduğunu iddia ediyorum. Üstelik bu iddiamın dayanağı da oldukça zayıf!

1930’lu yıllarda egemenliğini kayıtsız şartsız ilan eden tek parti yönetimini başlıca muhalif unsurlardan arınmanın verdiği rahatlıkla, benzer nitelikteki her hükümet darbesinden sonra olduğu gibi eski ile yeni olarak tanımladıklarını net çizgilerle ayırma yoluna gider ve 1933’de eskinin hocalarıyla yoluna devam etme çabası içinde olan üniversitelere zorunlu olarak müdahale eder. Bu müdahale resmî ideolojinin kendisini yeni kurallarla üretebilmesi için “zorunludur” ve elli yıl sonra tekrarlanacak olan YÖK müdahalesi için nitelikli bir model oluşturmaktadır. Resmî yayınların nazi zulmünden kaçtığını iddia ettiği Musevi ve Katolik Alman profesörlerinin “bilimsel ve teknik yardımlarıyla” Türkiye’de üniversite kurumu yeniden inşa edilir ve yarı resmî yayın organlarına sızabilmiş yaygın bir deyişle “Berlin’den sonra en büyük Alman üniversitesi Türkiye’de kurulur. İstanbul Üniversitesi-

nin adı “yeniden konurken” resmî ideolojinin en has kurumlarından biri olduğunu düşündüğüm Ankara Üniversitesinin temelleri de böylece atılmış olmaktadır.

Bu özet okura bir araştırma uyarısı yapmalıdır ve -ne yazık ki- dayanaksız iddiam bir takım haklı soruları bünyesinde barındırmaktadır!

Bu sorulardan ilki resmî tarihle birlikte “egemen tarih” inancının da kısmen sorgulanmasını gerektirir ve birkaç kısımda oluşur: Nazi zulmünden ve soykırımdan kaçan ya da kaçtığı iddia edilen “bilim adamlarının” kimliği tekrarlayan biçimlerde sorgulanmalıdır. Çünkü otuzlu yıllarda temeli atılan üniversiteler, “Alman anlayışı” ile şekillenmiş olup bu *anlayışla* birebir örtüşen anti-demokratik ve giderek faşizan bir eğitim anlayışını koşulsuz olarak benimsemişlerdir. Hiç kuşkusuz bunda devletin/erkin müdahaleci ideolojik tavrının es geçilmemesi gerekmektedir, ancak “yalnızca o kadar mı” sorusu da sorulmayı hak etmektedir. Diğer taraftan bir olgu olarak “Musevileri” dikkate aldığımızda, “direnmek yerine kaçmak mı” sorusu “yalnızca kaçmak mı” şeklinde de sorulabilir. Ve belki de bir son soru: Direnme güdüsünden yoksun olarak Amerika’ya kaçan -“yoksa mı” demeli- siyonistlerle, savaşın ardından ABD’nin hamiliğine sığınan nazi örgütçüleri ve ideologlarını ortak bir amaç uğrunda birleştiren ve onları ortadoğuda geniş çaplı yeni soykırımlara yönelten “ideoloji” nasıl bir şeydir?

Egemen tarih ideolojisi, ideolojileriyle resmî tarihin çakışma konuları dikkate alındığında doğru bir analizin ancak sınıfsal bir bakış ile mümkün olabileceğini bir kez daha saptayabiliyoruz. Kapitalist ideolojinin tarih alanındaki saç ayağını oluşturan egemen tarih, resmî tarih ve gizli tarih olgularının iyi anlaşılabilmesi, çözümlenmesi sanılanın aksine son derece kolaydır; net bir sınıfsal bakış okumayı kolaylaştıran bir unsurdur. Tüm tarih okumalarında sorulacak soruların başında “sınıfın nerede olduğu” sorusu gelmelidir. Ezen-ezilen, sömüren-sömürülen... ve sonunda sermaye-emekçi, kapitalist-işçi açısından anlatılan ne ifade etmektedir. Anlatılan kimin, neyin tarihidir, bu “tarih” kim tarafından niçin yazılmıştır: sorun bu soruları doğru yanıtlamaktan geçmektedir. Kim nerede durmaktadır? Bu olaydan kim ya da hangi sınıf ya da sınıflar kazançlı çıkmıştır? Bu soruların yanıtları yeniden okuma ve sorgulama için çıkış noktasını oluşturabilecek basitliktedir.

[Diğer taraftan, tarih okumak iyice zorlaşıyor; hele ki Hollywood varken!]

Ve 1933’de her benzeri reformun ardından olduğu gibi büyük bir tasfiye hareketiyle bağımlı bir akademisyen kuşağı yaratılmak istenir. Yaratılır. Bunu bir başlangıç noktası kabul edersek, bugün ikinci ve üçüncü kuşak akademisyenlerin doğumlarını-varlık nedenlerini 1933’de aramalarını kabul etmemek için hiçbir neden yoktur. 12 Eylül’le birlikte biraz bulanık zihinleri kısa bir sürede açılmış ve 12 Eylül *düzeninin* de, kendilerinin bizatihi varlık nedeni olduğunu ve onun 33’ün devamı olduğunu anlamışlardır. Ve kimi zamanlarda faşizme sundukları hizmetlerinin karşılığını alamadıkları için erkenden emekliye ayrılmak zorunda kalmış ya da meydanlarda marş okuyarak ağlamışlarsa da hep farkında oldukları gerçek kendilerini var edenin ancak ve ancak bu düzen olduğudur.

Marş bu anlamda bir tarihi durdurma-dondurma ritüelidir.

Her ritüelin özünü, belirsiz bir zaman öncesinde başlayıp sonsuza dek gideceğine inanılan “tekrar ideolojisi” oluşturur. Ritüeli anlamlı kılan, onun “ilk eylemin” uygun bir şekilde tekrarlandığı inancıdır. Böylece bir tanrı ya da ata tarafından kuralı ve biçimi belirlenmiş, ilk olarak uygulanmış ya da *yeryüzüne indirilmiş* eylemlerin tekrarı ile tanrı ya da ata ile özdeşleşmiş hissedilmektedir. Bu türden bir özdeşleşme taklit ve tekrar ile gerçekliğini kazanır ve onun gerçekliği, olunması gerektiği yerde bulunmakla değil buyurulduğu yerdeki işlevsel konumu ile ancak tanımlanabilir. Böyle bir *gerçeklik* kurgusunun ideoloji anlamına geldiğini not etmemiz gerekiyor. Ve zamanla bu türden gerçeklik/ideoloji yeni bir dine dönüşür. Bu yeni dini yaymakla görevli müritler ordusu kendilerini kendilerine yeteri kadar vahiy gönderdiklerine inandıkları tanrıların yaptıklarını yeryüzünde tekrarlamakla yükümlü sayarlar. Bu süreç güncelleştiğinde efsane-kahraman ya da kahramanlar kuşağının eylemleri mitsel öğelerle süslenir ve bu şekilde tarihsel dönüşüm yenilenerek yinelenir. Bu yenileme-yineleme durumu zamanı kutsal an’da durdurma-dondurma çabasından başka bir şey değildir. Değişen sadece ritüeli yöneten erkin niceliği ile ilgilidir. Sadece niceliği ile ilgilidir, niteliği ile ilgili değil. Niteliğin “aynılığı” tartışılmaz bile.

Biraz antropoloji bilgisi: Eğer tarih tanrının iradesinden bağımsız değilse ve yegane güç olan tanrı, tarih konusundaki iradesini bir başlangıç mitosunu ile insanlığa/kullarına vahiy ettiyse, kullara düşen bu başlangıç-vahiy sürecini tekrarlamaktan ve bu tekrarları başlıca tapın-

ma biçimi olarak kabullenmekten başka bir şey olamaz. Burada tekrarlamamız gereken unsur kutsal olanın ya da “ilk” olanın tarihi ikiye bölme gücünde olduğudur, mutlak güç. Bu “ikiye bölme” eyleminin kalıcılığı-devamlılığı müritlerin ritüelleri ile sağlanır. Ben ve diğerleri kurgusu, BEN ile özdeşleşen biz ve diğerleri şekline dönüşerek militarize bir hal alır. Ve zor, mitos öznesinin kutsallığını yeniden inşa eden başlıca unsura dönüşür. Yeniden inşa süreci, yinelenen inşa süreçlerinin toplamından başka bir şey değildir ve bu toplam zaman içinde birimlerin eklenmesi ile kendisini geliştirir. Kullardan beklenen temel “şey” ise bu süreçler içinde kutsalın yeniden keşfidir.

Kutsal olanın her yeniden keşfi, aynı zamanda, insanın ilkelleştirilmesi için gerekli argümanların yeterliliğinin de gözden geçirilmesidir. Yeterlilik durumunu niteleyen unsur, onun gündelik yaşamın en sıradan anlarına dahi müdahale edebilme, bu anları dahi yönetebilme gücüdür. Bu nedenle erk için herhangi bir yolla kutsalın -yeniden- keşfi varoluşsal bir öneme sahiptir. Sorun, insanlığın da bizatihi kendisini bu türden bir varoluşun ögesi olarak görmesiyle ilgilidir. Bu ikili yabancılaşma sonucu kutsalın farklılığı doğalmış gibi algılanmaya başlanır. Ve bu farklılık durumu eklektik mitoslarla zenginleştirilir. Güncelin, bireyden başlayıp ulusta biten kahramanlık mitoslarının oluşumunda temel unsur o ana dek tanımlanmayan yönleriyle gerçeğin yeniden tanımlanması çabasıdır.

Onuncu yıl marşı böyle bir sürecin sonuç bildirgesidir.

Ve en az marşın söyledikleri kadar marşı söyleyenlerin konumlanması da önemli ve öğreticidir.

Evet, 1933’de “devlet” bir üniversite reformuyla yetkin bir ideoloji kurumu oluşturma yönünde ciddi bir girişimde bulunmuş ve elli yıl sonra ufak tefek birkaç müdahale ile kurumun ideolojik yapısı güçlendirilmiştir. Elli yıl önce *resmî* bir müdahale ile *resmî bilim adamları* yetiştirilmesi için çalışmalar yapılmış ve görünen o dur ki bu iş başarıyla sonuçlanmıştır; en yetkin örneklerinin üçüncü kuşak *resmî bilim adamları* arasında bulunabileceğini düşünüyorum.

“Resmî bilim adamı olur mu?” demeyin.

Olur.

...kör olmak ne iyi şeydir/ne güzeldir sevmek karanlığı.../...kör olmak ne iyi şeydir/Körler ki yalnız/kendi yürekleriyle baş başa kalırlar/Ne kimseye kendi gözlerinden verirler/ne kimsenin gözlerinden alırlar/Körlerdir ki yalnız/kendi yürekleriyle baş başa kalırlar..."

Sorun olmadığını oluşturmadığını görüyoruz, biliyoruz. Ve biliyoruz ki;

"...Bilirim/beş altıyı geçmez/senin kafanın raflarında dizili/kapalı şişeler gibi sorgular/Sen ki kapkara cahilsin/herhangi bir hukuku düvel profesörü kadar..."

Bu türden *cahil* bilim adamları tarafından, ilan edildiği şekliyle "otuzların istikrarlı ortamında", üniversiteler kalıcı bir şekilde bu istikrarın karakollarına dönüştürüldü. "Devletin ülkesi ve milleti..." adına talim ve terbiye esaslarına göre bir taraftan resmî bilim adamlarımız şevk ve heyecanla, şevk ve heyecan pompalanarak yetiştirilirken, *istikrarın* estetik korunması da resmî sanatçılara/resmî şairlere havale edilmiş olmalıydı.

BAŞLANGICIN 1923 kabul edildiği, on yıl süren bir savaşın ardından yaratılan göğsü tunç siperli önde yürüyen milyonlarca "yeni insan" kötülüğü geriliği boğmaya and içiyor. Anlaşılan o ki 1923'de başlayıp 1933'de biten bu büyük savaş kötülüğe ve geriliğe karşı yapılmış olup düşman bir kez daha tanımlanıyor. Bu tanım, 1933 itibarıyla egemen olanlar ve egemenlere biat edenler dışında herkesi kapsıyor. Tanımlandığı şekliyle karanlıkla baş etme mücadelesini resmî bilim adamlarının resmî sanatçıların ya da "karanlığın üstüne güneş gibi doğanların" heyecanla sürdürdüğünü görüyoruz.

Atatürk'ün manevi kızlarından birisinin liderliğindeki "resmî bilim adamları" tarafından, Avrupa faşizmlerinin de etkisiyle, "Türk ırkı" üzerine antropometrik çalışmalar yapıldığı, on binlerce insanın kafatası ölçüleri alınarak "bu biz, bu öteki" sınıflaması için şevkle veri toplandığı günlerde "Türk'üz bütün başlardan üstün olan başlarımız" mısraını iyimser bir yaklaşım gösterip bir metafor olarak değerlendirmek istiyorum. Ancak izleyen "tarihten önce de vardık, tarihten sonra varız" şeklindeki daha az bilinen mısraının ciddî bir antropoloji analizi gerektirdiğini düşünmeden de edemiyorum. Çünkü bu mısra efsane kurgularıyla yaşayan *ancient* (=eski,) toplumların düşünce/ideoloji yapısını birer yansıması açısından oldukça önemli; tarihin sürekliliğini tanımla-

lıyor. Böylesine bir süreklilik ancak döngüsellikle olanaklıdır. Bu döngüsellliğini kısaca şematize etmeye çalışalım ve onu bir çembere benzetelim. Anılan “tarih modeli” kendisine bu çemberin “bir noktasını” başlangıç olarak kabul eder; öncesi ve sonrası bu *başlangıcın* öncesi ve sonrasıdır, doğal olarak bu *başlangıç noktasının* öncesi ve sonrası hem öncesi ve/veya hem de sonrasıdır. Kurucu mitos bu döngüde düzenli aralıklarla uğranılan, zorunlu aralıklarla uğranılan bir noktayı oluşturur. Çemberin bu noktasını çemberin diğer noktalarından ayıran unsur ise onun başlangıç olarak kabul edilmesidir. Onuncu Yıl Marşıyla döngüsel olarak kurgulanan dolayısıyla da hareketsizleştirilen tarih anlayışında bu çemberin başlangıç noktasını 1923 ile 1933 yılları arası oluşturmaktadır. Çünkü burada dondurulan-durdurulan zamanda resmî ideoloji, temel argümanlarını yeniden gözden geçirme, restore etme ve güçlendirme fırsatını bulmuş, egemenlik inşa edilmiştir.

Marşın üçüncü ve dördüncü kıtaları bize resmî ideolojinin argümanlarıyla tanışma fırsatını verir; tabii ki uygun bir retorikle... “*Çizdik kanımızla öz yurdun haritasını*” diye başlayan üçüncü kıta “misak-ı millî” konusunu/sorununu dile getirip çözümünü ilan eder. “*Örnektir milletlere açtığımız yeni iz*” -antiemperyalizm söylemi-, “*İmtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kütleyiz*” -halkçılık!- vb. sürer gider marş; nakaratlarla marş duygusu ve coşkusunun şaha kalktığını görürüz: “*Türk’e durmak yaraşmaz, Türk önde Türk ileri.*”

[Ve popülist bir ara not: 2005 yılının sonunda hangi konuyu, hangi alanı ele alırsak alalım geriler liginde en ön sıradayız. Kuşkusuz bazı “işler” marşla olmuyor!]

Marş iki resmî şair yazmış, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar, Cemal Reşit Rey bestelemiş. Özellikle Behçet Kemal Çağlar “resmî şairliğiyle” irdelenmesi konusunda haklı bir üne sahip.

Ayrı ve başka başlıklar altında incelenmesi gereken bir “şair” olan Çağlar’da türünün tipik bir örneği olarak “önemli resmî görevler” üstlenmiştir.

[Bu türden resmî görevler tanımı, okuyucuda “tüm çılgın resmî yazarların” devlette üstlendikleri “önemli görevlerin” araştırılmasını kışkırtmalıdır ayrıca...]

Bir süre sonra, toplumsal gerçeklikle hiçbir şekilde örtüşmeyen, kürsü/faşizan miting estetiğini aşamayan şiirleri bu türden gösterilerde

dahi okunmaz olmuş, talim ve terbiye baskısı altındaki orta öğrenim çocuklarına zorla ezberletildiği bir dönemin ardından unutulmuştur.

Unutulmaya mahkûmdur, Onuncu Yıl Marşı hariç... Marş, yazarlarından çok söyleyenin ve söylenenin eseri olmuştur. Üstelik burada sadece söyletene değil söyleyene de bakılması zorunluluktur. Çünkü kim söyletirse söyletsin her söyleyiş döngüsel tarih kurgumuzun başlangıcının yeniden canlandırılması ritüelidir.

Söyleyenler bu kurgu içinde üretmeye değil unutturmaya ve unutulmaya görevlendirilmişlerdir. Söyleyenler kümesinin baş aktörlerinin akademisyenler olması, yükümlendikleri görevler dikkate alındığında, konumlarının ve yaşam çizgilerinin Behçet Kemal Çağlar ile birebir çakışması kuşkusuz rastlantıdan ötedir. “Türk önde, Türk ileri” diye heyecanla marşı söyleyen resmî bilim adamlarımızdan herhangi biri var mıdır ki alanında bırakın insanlık ya da toplum adına olsun, herhangi türden bir bireysellik adına bile ileri ve önde bir üretime/yaratıya imza atmış olsun, işte sırf bu nedenle herhangi biri var mıdır ki unutulmaya mahkûm olmasın? Olmadığı hakkında olduğu kadar olamayacağı hakkında da ısrarcıyım...

“Var” diyenin de “varım” diyenin de saygıyla elini sıkmaya varım... Tabii kanıtlayacak!

4.

“Hızlı okuma kurslarına gittim” diye söze başlar bir anlatısında Woody Allen, ve devam eder “Savaş Ve Barış’ı yirmi dakikada okudum, olay Rusya’da geçiyor.”

Teşbihte hata olmazmış; üstelik hızla okuma kurslarına da gitmeye gerek yok, milyonlarca sayfalık resmî tarih yazınını istediğiniz hızda -ya da yavaşlıkta- okuyabilirsiniz ve “olayı” -ve daha doğru bir kelime ile: anlatılanı- bir iki cümle ile özetlemek olanaklı ki bunlardan birincisi “olay Türkiye’de geçiyor” şeklinde de olabilir. İkinci ve biraz zorlama ile üçüncü bir cümle ile özetinizi tamamlamanız olanaklı olacaktır. Allen, dünya edebiyatının en çok kahramanı olan romanlarından biri sayılan Savaş ve Barış’ı “hızlı okuma kurslarının da katkısıyla” bir cümle ile özetlerken “kahraman” olgusunu es geçmek zorundaydı; bizim hızlı okumamız ise milyonlarca sayfaya rağmen, öyle sanıyorum ki tüm dünya resmî tarih yazımlarına göre kahramanı en az olanına sahibiz. Diğer taraftan bunun, resmî tarih yazarları için kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu düşünülebilir; birçok resmî tarihçi tarafından “büyük kurtarıcı” ya da “ulu önder” gibi ve benzeri kutsallığa gönderme yapan sıfatlarla anılan Mustafa Kemal Atatürk eksenli yaratılan ve her geçen an, her geçen dakika yenilenen ve yinelenen ritüellerle geliştirilen kült, bu “zorunluluk” iddiamın başlıca dayanağı. Kuşkusuz bu durumun sorumluluğu Mustafa Kemal Atatürk’e ait değil, bu kült duvarının oluşturulmasına harç koyan tüm ideoloji emekçileri; üniversite hocasından sanatçısına, siyasetçisinden askerine tüm “resmî” şahsiyetler bu sorumluluğu paylaşıyorlar. Hiç kuşku yok ki seve seve paylaşıyorlar. Doğal olarak tartışmamızda taraf olanlar -ya da bu sorumluluğun altında kalacak olanlar- da onlar.

1930’lu yıllardan itibaren devletin ve ideolojinin restorasyonu ve konjonktürel yeniden inşasına girildiğinde bu az kahramanlı öykünün figüranları yüklendikleri ağır görevin hakkını ancak zor altında onaylayabileceğimiz bir estetik anlayışla yerine getirdiler. Bu tarihten itibaren birçok “Savaş ve Barış” öykünmelerinin yazıldığını, Savaş Ve Barış” karikatürlerinin çizildiğini ve bu üretimlerin şaşalı bir şekilde yayınlandığını ve bu metinlerin ağaçlar henüz yaş iken “talim ve terbiye” baskıları altında ezberletildiğini biliyoruz. Resmî tarihin ya da resmî romanın has ürünlerini geçelim, “geride kalanlar” arasından ilk akla gelen, bir dönem -60’lı-70’li yıllarda- kendisini sol ya da devrimci sananların başucu kitabı mertebesine erişen Hasan İzzettin Dinamo’nun Kutsal İsyan’ı olabilir; aynı yıllarda yayınlanan “sağ” Selek’in Anadolu İhtilâli’nin “soldan” ayna görüntüsü olan bu kitap diğer taraftan da ulusalcı olup sol olunamayacağını bilmeyenlerin ya da “ulusalcı solun” estetik anlayışını yansıtmaya açısından da *ayrı bir öneme* sahiptir. Diğer taraftan soldaki bulaşıklığı ve resmî ideoloji-resmî tarihten kendisini bağımsızlaştıramamış ve onları sorgulamasını becerememiş bir “solun” düşkünlüğünü de örnekleyebilir.

Bu polemik/deneme dizisinde “yenilere” sıkça gönderme yapsak ta asıl amacımızın daha eskilere dönebilmek için bir kapı aralamak olduğunu unutmadan devam edelim. Resmî tarih yazımının çok kişilikli yol göstericilerinden biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun otuzlu yıllarda, o müthiş “istikrar” günlerinde, en yaşlısından en gencine günümüzdeki bütün Kemalistlerin özlemle andığı, düzenin istikrarı uğruna sefaletin sürekli kılındığı “o altın yıllarda”, “imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış kitle” masalının hipnotik gücü altında 1934’de kaleme aldığı bir romanda, Ankara’da Mustafa Kemal Atatürk’ü nasıl tanımladığını anımsamaya çalışalım.

Karaosmanoğlu’nun hızlı okuma kurslarına katılıp katılmadığını bilmiyoruz ancak Savaş ve Barış’a da gönderme yaptığı romanında yüklendiği görevi gücünün ve yeteneğinin ölçüsünde hakkıyla yerine getirdiği düşünülebilir. Ve ülkemizdeki yetenek ölçüsünün “ailenin” devlet kurgusundaki konumuna bağımlı olarak değişken özelliğe sahip olabileceğini unutmayalım!

Ankara adını verdiği üç bölümlük “romanı”, savaş yıllarından başlayarak cumhuriyetin kuruluşunu ve devamında ülkenin sosyo kültürel ve ekonomik imarını anlatarak yazıldığı yıldan on yıl sonrasına dek

metaforik örneklemelerle tarihin yeniden yazımına bir başlangıç yapar. Bireysel mücadeleler yenilenmelerle sürerken bu coşkulu atılım yıllarında değişmeyen tek unsur, bu öykünün kahramanı Mustafa Kemal Atatürk'ün kutsal varlığıdır. Ankara romanı, geçmişini yeniden yazmanın dışında geleceğin kurgusunun da bu yeniden yazılan geçmişe göre biçimleneceğinin haberini vermesi açısından “resmî roman” yazımında önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda onu, örnek olsun, 12 Eylül'ün “öteki” tarihini 12 Eylül'ün dili ile anlatan seksenli yılların Latife Tekin'i ya da doksanlı-iki binli yılların Oya Baydar'ı ile yan yana koymak hatalı bir tasnif olmayacaktır! Ancak bizim burada Ankara'yı irdelememizin nedeni bu tarih vurgusundan çok kitapta Mustafa Kemal'in resmedilişi ile ilgili satırlardaki şaşırtıcı kutsallık vurgusudur; kitabın üçüncü bölümü “*bir yeni sabahın ilk ışareti*” olan ve “Türk milletini” ilim, bayındırlık, ekonomi ve sanat alanında “*taze şevkli ve toplu bir hamleye davet eden*” “Onuncu Yıl Nutku”nun okunmasıyla başlar. 1933'de tüm “kadro”, gelenekselleşen siyasetin ideolojisinin olgunlaştığı yeni bir dönemin başladığının bilincindedir. Roman bize bu süreçte “tüm sorunların hallolduğunu ve sanatta atılımın başladığını” haber verir. Bu yaklaşım aynı zamanda Kemalist yazının, otuzlu yıllar için ortak payda aldığı temel postulatında formüle edilmesidir. Özetle otuzlu yılların tarihi bundan sonra artık böyle, gösterildiği ya da dikte edildiği biçimiyle yazılacaktır. Otuzlu yılların ortalarında bolca üretilen ve ardından bolca okutulan bu ve benzeri metinlerde yazıldığı gibi yazılacaktır. İşte tarihin nasıl yazılacağına karar verildiği bu günlerde bu şekilde kurgulanan tarihin kahramanlarının da son bir rötuşla bir kez daha yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Roman, dinleyicilerin gözünden Mustafa Kemal'in tasvirleriyle ilerler: “*ve onun sonsuz bir gençlikle taravetli sarışın profiline bakıyordu. Bu profil'in en belli, en göze çarpan hususiyetleri, alında, göz yuvasında ve çenede toplanmıştı. Bu alın, çok geniş olmamakla beraber, eski Yunan heykeltıraşlarına bir genç Tanrı kafası örneği olacak derecede düzgün, ahenkli ve yontulmuş idi. Göz oyukları çukur değildi, fukat, bakışlarının derinden, çok derinden gelen bir hali vardı. Ve bütün yüzün enerjisi çenede toplanmış gibiydi. Bu kuvvetli, bu sert çene, kendi gücünden emin bir yumruk gibi hafifçe öne doğru uzanıyordu...*” bir başka karşılaşmada: “*o hiç de sert ve asık suratlı değildi; bilakis, üü-el ve yuvarlak başı insanda, dayanılmaz bir okşama arzusu veren*

ehlileşmiş, munisleşmiş bir pars yavrusu kafasını andırıyordu. Fakat, gene öyle bir kafa gibi, kalbe bir korku ve çekinme hissi vermekten de hali kalmıyordu. Onun mayası, öbür insanlarınkinden büsbütün başka bir cevherle yoğrulmuş gibiydi. Ne derisi bizim derimize, ne saçları bizim saçlarımıza benziyordu ve senelerle ve zamanla hiçbir alakası yoktu.” Devamla; “Ankara, bütün manasiyle bir Orfe masalını yaşamaya başlamıştı ve bu masalın kahramanının, saçlarındaki güneş, gözlerindeki gök parıltısıyla daima taze, daima coşkun bir ezeli gençlik kaynağı gibi yeşil Çankaya tepesinde çağıladığı ve onun varlığından bir seyyalenin daima aşığıya doğru aktığı hiss olunuyordu.”

Daha önce de değindiğimiz zaman-kutsallık ilişkisinin bu kadar net bir söylemle dile getirilmiş olmasının önemle altını çizerek, yazarın kutsallaştırma operasyonuna bir romanla nasıl katıldığını izlemeye devam edelim.

Üç bölümlü roman, baş kişi Selma’nın yaşamındaki üç evliliği ile beraber Ankara’nın üç ayrı dönemdeki tablosunu çizer. Romanda hiçbir kahraman mükemmel değildir; doğru. İnsan unsurunu göze aldığı-mızda son derece doğal olan bu “durum” romanın kurgusu içinde gerçekliğini yitirir, çünkü onları mükemmellikten uzaklaştıran ilahi güç, onları romanın asıl kahramanının gölgesi altında figüranlaştırmaktadır. Öyküye doğal olarak mekan olan Ankara, ancak Mustafa Kemal’le birlikte, Onun sakin, kararlı ve destansı çehresi ile birlikte başka türlü görünmektedir. Yakup Kadri’nin anlatımına göre *bütün bir ırkın asaletini taşıyan uzun parmaklı güzel elli...* Mustafa Kemal varlığıyla kentteki tüm insanları ötekileştirmekte ve sıradanlaştırmaktadır. Ve tüm kent halkı her sabah uyandığında *“kendisini selamete gönderecek kahramanın başucunda gülümseyerek durduğunu”* görmektedir. Ne var ki bu “görüş” işi başka sorunları beraberinde getirmektedir. *“Selma Hanım kocasından ne kadar uzak olduğunu, onu ne kadar sönük, ne kadar şahsiyetsiz ve mıymıntı bulduğunu”* O’nu gördükten sonra anlayacaktır ve kocasının *ütülü tozsuz pantolonundan, beyaz gömleğinden, saçlarının intizamlı taranışından ve yumuşak, pembe cildinden tiksinnmeye başlayacaktır.*

Didaktik anekdotların eklemlenmesiyle gelişen ikinci bölüm, 1923 sonrasını anlatırken derinliksiz ve arka planı oturmamış düşüncelerin edebiyatlaştırılmış şeklidir, ancak yazarın sorununun edebiyat olmadığı ortadadır. O bu bölümde “değişimlerin” vicdanî muhasebesini

yapmakta ve bu muhasebe sonucunda “kuruluşu” restore etmektedir. Batılılaşmanın algılanışı bu muhasebenin temel eksenini oluşturmaktadır. Yerine ne konacağı konusunda ise tatminkar bir fikre rastlanılmaz, bu nedenle örnek olsun, efsaneleşen “cumhuriyet balolarına” yapılan eleştiri sönük kalmaktadır. Yüzyıllık siyaset geleneği gözden geçirildiğinde “batılılaşma” denen şey bizatihi bu balolarla özdeşleştirilebilir ve ne yazık ki Yakup Kadri ve “Kadro” Çernişevski -bile- olmaksızın alabildiğine uzaktırlar. Diğer taraftan bu ve benzeri örnekler bize cumhuriyetin birkaç on yılındaki entelektüel-estetik kapasitesizliği de göstermektedir.

“Akla hesaba sığmaz, insanlıktan üstün gayretlerin” ürünü olan bir savaşımın ardından birkaç sene içinde bu noktaya neden geldiğini sınıf kavramından ya da sosyalizm düşüncelerinden bihaber olanların açıklayabilmesinin imkansızlığı bir kez daha görülmektedir. *“Avrupa proletaryasının sefalet ve felaketinden Türkiye’de eser görülmüyordu. Türkiye’de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını, mesuliyetini taşıyorlardı. Gülüp geçeceğimiz bu türden sözler sendikaların bugünkü halini gördüğümüzde farklı bir şekilde anlam kazanabiliyor. “Başlarında patron diye bir belâ yoktu. Kimsenin esiri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını ve alınlarından akan terin vatan topraklarına bereket getirici birer rahmet gibi yağdığını biliyorlardı.”* Evet, imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitle olduğunu sanmak ya da zorla sandırılmak böyle bir şey olmalı... *“Onun için her biri (işçiler!) insana, harb safhâlarındaki neferler gibi birer kahraman heybetinde görünüyordu.* Bu “duygu ve düşünce içinde” figüranlarımız onuncu yıl nutkundan aldıkları feyiz ile “vatan millet işlerine” kendilerini adarlar, aç yoksul sefil olsunlar ne fark eder, iliklerine dek sömürsünler ne fark eder her birine kahramanlık payesi verilmiş bir proletarya: Üçüncü bölüm.

Karaosmanoğlu bu primitif yazımı ile “çılgınlığı” önelemektedir. Vc tıpkı tüm çılgın resmî tarih yazarlarında olduğu gibi yazdığı ne tarihtir ne de roman. Dolayısıyla eleştirmek zordur! Onların görevi tarihli yeniden yazmaktır, tarihi yeniden ve öyle imiş gibi yazmaktır. Kuşkusuz beyhude bir çaba içinde olduklarını her örnekte test etme ve iddiamızı doğrulama şansına sahibiz. Diğer taraftan yüz yıldan bu yana her geçen gün açlık sefalet ve yoksullukla sınanan sınıf gerçeğinin de ortada olduğunu unutmayalım.

1934’de yazılan roman 1943 yılına ait tarihi bir öngörü ile son bulur; benzerleriyle ancak 12 Eylül faşizminin ardından sermayenin ikinci altın çağında tanışacağımız bir tören anlatılır son satırlarda...

Soru tekrar sorulabilir: Yakup Kadri ne yapmak istemektedir, yanıt başta verdiğimiz gibidir: yazının tüm amacı kutsallaştırma işlevinin bir parçası olmaktır, diğer taraftan bu ve benzeri yazılar otuzlar tarihi ile ilgili okumalara da en baştan müdahale işlevini de görmektedir. Bu dönem yazını incelendiğinde tarih anlatımından çok ön plana çıkan unsur budur. Bu da döneme yönelik okumalarda birçok konunun yeterince irdelenmemesi ve hatta karanlıkta kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Tekrarlarsak romanda kültleştirme vurgusu şaşırtıcı biçimde had safhadadır: *“Bu azametli akış ve oluş selinde bir gül yaprağı gibi akıp gittiğini hissediyordu. Bu bir ‘dünyanın ikinci yaratılışı’ idi. Bundan dört yıl evvel yüzünü gördüğü ve sesini işittiği Tanrı, aydınlığa, ol! Demişti; aydınlık oluyordu. Suyu ol! Demişti, su oluyordu ve ‘suların arasında Levh olsun’ demişti. Levh meydana gelmişti ve tohum verir nebatı ve yeryüzünde tohumu kendisinden olarak cinsine göre yemiş veren ağaçlar husule gelsin’ demiş ve ‘tohumun cinsinden türlü ağaçlar bitmişti”*

Okuyucunun bağışlayacağını umarak bir not düşmek gerekiyor; yaptığımız alıntı Eski Ahit’in Tekvin’inden bir parça değil, Yakup Kadri’nin Ankara’sından ve betimlenen de kutsal kitaplar aracılığıyla konuşan tanrı değil.

Edebiyat dünyasındaki -ve tarihteki- kutsallaştırma eğiliminin en önemli köşe başlarından biri olarak gördüğümüz Ankara romanının misyonu üzerine gereklikçe dönmeyi düşünebiliriz. Burada önemle üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da bu ve benzeri yazınlarla tarihin yeniden kurgulanması, üretilmesi ve yazılması ya da resmî tarih oluşturulmasıdır. An kutsal bir vurgu ile yeniden yoğrulmakta ve Ankara romanının son bölümünde gördüğümüz gibi, gelecek bu kutsallığın ışığında planlanmaktadır. Toplumsal geleceğin düşünmesi ve 30’lu yılların resmî tarih yazarlarının ve resmî romancılarının toplumsal *ütopyası* ancak kutsallık vurgusu ile var olabilmektedir. Geleceğe yönelik tarih kurgusu, gelecekte de resmî tarihin tıpkı o gün yazıldığı gibi okunacağını da garantisidir.

Ancak resmî tarihin ve örneğimizden yola çıkarak resmî romanın işlevini bu kadarla sınırlarsak ona haksızlık etmiş oluruz! Onun belki de söz ettiklerimizden daha önemli işlevi geçmişin yeniden yazılması-

dır, çünkü geçmiş bugünün gereksinimlerine göre yeniden yazılmazsa -zorunlu değişimler yapılmazsa- bugünün inşası olanaksızlaşacaktır.

Resmî tarih geçmişi yeniden yazma aşamasında başlıca hesaplaşmasını, aslında kendisinin de birer parçası olduğu İttihat ve Terakki ile yapar. Bu genel hipotezimize bir parantez açmak zorunludur: sorun yalnızca İttihat Ve Terakki Partisi'nin etkin isimlerinin gözden düşürülmesi şu ya da bu şekilde tarihten silinmesinden ibarettir.

Bu iktidar mücadelesinin gereğidir ve burjuva siyaset dünyasında kazananı bunu yaptı diye suçlayamayız, bu onun doğasıdır!

Yakup Kadri'nin 1927 tarihli Hüküm Gecesi adlı romanı geçmişi yeniden kurgulama ve oyunun kurallarına uygun olarak yeniden yazma işine bir örnek olarak verilebilir. Kitabın zamanlaması yerindedir. Resmî tarihe İzmir Suikastı olarak geçen olayın ardından yapılan -sözde- yargılamalar sonu İttihatçılardan yeni yönetim için tehlikeli olabilecek tüm unsurlar temizlenmiştir. 1910'lu yılları ve bu dönemdeki İttihatçıları anlatan kitap, bu temizlik operasyonunun hemen ardından yayınlanır ancak kitap resmî tarihin her zaman başvurduğu bir yöntemle başvurarak dünü anlatırken dünden bugüne göndermeler yapar ve bugünün olaylarını dün de yaşatmaya özen gösterir. Özetle Hüküm Gecesi'nde yazar, bugünün, 1926-33'ün kuralları ile 1910-13'ü yazmaya kalkışmıştır.

Bir örnek; Temmuz 1926'da Los Angeles Times gazetesinde Mustafa Kemal'le 22 Haziran 1926'da yapılmış bir röportaj yayınlanır. Bu röportaj "*Kemal, Türkiye'de Daha Birçok Siyasi Muhafifini Asmayı Vaad Ediyor*" başlığı ile yayınmıştır. Röportajın ara başlığı ise "*Cumhurbaşkanı, bir zamanlar kendisinin yakını olduğu hâlde sonraları suikastçılara katılan kadını affedecek*" şeklindedir. İlginç olan suikast ve yargılanma sürecinde böyle bir kadına rastlanılmaması değil örneğin Hüküm Gecesi adlı romanda böyle bir öykünün yer alıyor olmasıdır. (İzmir Suikastı yargılanmaları sırasında kimliği ortaya çıkan "bu kadının" kimliği resmî tarihin hemen hiçbir kaynağında yer almaz, biri hariç, bu kadının adı Naciye Nimet'tir ve suikastçılardan İsmail'in yanında görüldüğü söylenmektedir. Muhbir ya da polistir. Bu kimliği ile kaybolmuştur.)

Diğer taraftan bu metinde dile getirilen birçok görüş örneğin, "cumhuriyetin hayatına kasteden iki unsur" diye tanımlanan saltanatçı/dinsel bağnazlık unsuru ile "ittihatçılık" tanımlandığı şekliyle roma-

nın temel siyasî eksenini oluşturmaktadır. Röportaja daha sonra kısaca döneceğiz, ancak burada dikkat çekmek istediğim “şey” bu metnin örneğinden yola çıkarak 1926-27’de hakim olan siyasî görüş ve bu görüşe uygun öznel yargılarla geçmişin yeniden yazılması ve edebiyatın bu işe aracı edilmesidir. Diğer taraftan bu metinde, Hüküm Gecesi adlı romanda, tıpkı Ankara’da olduğu gibi, gerek tarih gerekse edebiyat alanından gelecek eleştirileri *diğer tarafa geçerek* yanıtlama şansına sahiptir!

İttihatçılara yakın duran ancak “ülkenin içine düştüğü durum” nedeniyle onları da sürekli sorgulayan bir gazetecinin Ahmet Kerim’in öyküsünü anlatan roman, 1913’de “tüm olumsuzluklarıyla” -ya da 1926’da yazıldığı gibi “hayvanca suikast yöntemlerine başvurarak, katiller kiralayarak, kadınları baştan çıkararak”- İttihat Terakki’nin açık bir şekilde iktidara gelişi idealist gazeteci Ahmet Kerim’in ise yeterince olgunlaşmamış siyasî düşüncelerinin de katkısıyla mahvoluşu ile sona erer.

Tıpkı tüm İttihatçılarda olduğu gibi olumlu birçok niteliğine rağmen Ahmet Kerim’de diğerleri gibi ülkenin gerçeğini iyi değerlendiremediği ve bu eksiklikle kurtuluş yolunu doğru tanımlayamadığı için tarihten silineceklerdir. Karanlık bir sokakta kulağına fısıldanan “*Türkiye son günlerini yaşıyor. Artık bizden hayır gelmez*” sözleri, kuşağını nitelendirmektedir. Ve bu nitelendirmeyle Yakup Kadri onları “kayıp” olarak ilan etmekte bir sakınca görmemektedir. Yakup Kadri’ye göre romanın tüm kahramanları, romanda ismi geçen herkes -biri hariç- Enver’inden Talat’ına, Ahmet Samim’den Ahmet Kerim’e herkes bu gerçekliği algılamaktan uzak, umutsuz bir yaşam sürmektedir. Biri hariç demiştik ya; romana tümüyle eklenmişlik duygusu veren “bir genç” Ahmet Samim’e kurtuluş nutku çekecek kadar bilinçlidir ve sözleriyle cumhuriyet sonrasının tüm kurgu ideallerini taşıdığı görülmektedir. O cumhuriyet kuşağının temsilcisidir ve “kayıp” İttihat Terakki kuşağına son uyarılarını yapmaktadır. Mahmut Şevket Paşa’nın vurulup İttihat Terakki’nin açık bir şekilde iktidara gelmesiyle sonlanacak olan romandaki Hüküm’ün sadece bu suikastla ilgili olarak İttihat ve Terakki’nin “diğerleri” hakkında verdiği bir hükmü değil, 1927 yılında iktidardaki ikinci kuşak İttihatçıların diğer İttihatçılarla ilgili hükmünü de içerdiğini görürüz. Bu öznel hüküm resmî tarihin “gerçeği” olmaktadır.

Romanı belki de en ilginç kılan unsur Merkez-i Umumi olgusunun resmedilişi ile ilişkilidir; buna resmî tarih yazınında sık rastlanılmaz,

çünkü bu olgu devralınmış ve fiilileştirilmiş bir gelenektir. Gizlidir. Burada anlatılan ise karikatürleştirilmiş bir “merkez” yapısıdır, iktidar-dan düşmüşler ve tarihten kaybolmuşlardır. Bu tabloda yalnızca kaybo-lanların ismi vardır, yola devam edenlerin ise gizliliğine her koşulda saygı gösterilmektedir.

Bu mevzuu ayrıca değerlendirilmelidir!

Kuşkusuz resmî tarih geçmişî her zaman bu kadar sofistike bir bi-çimde tahrifat edip yeniden yazmakla uğraşmaz, çoğu zaman daha doğ-rudan müdahalelerde bulunur. Bu müdahaleler o kadar doğrudandır ki, gerçeğin nerede başlayıp nerede bittiğini ya da daha doğrusu nerede başlamayıp nerede bitmediğini algılamakta zorlandığımız olur! Ancak bu zorluğun üstesinden gelmek sanıldığından kolay olabilir. Nelerin at-landığı, nelerin yok sayıldığı ya da nelerin anlatılmadığını sorgulamak bu bağlamda önemlidir. Burada geniş bir parantez açıp, “Mustafa Ke-mal tarihinin en az anlatılan bölümünün hangi dönemi kapsadığı” soru-sunun, ele aldığımız bağlamda yanıtlanması gerektiğini düşünüyorum. Ya da soru şu şekilde de formüle edilebilir: Birinci savaş yılları boyun-ca Mustafa Kemal’in Osmanlı ordusundaki görevi yalnızca “Çanakka-le” ile sınırlanabilir mi? Sorunun yanıtı resmî tarihin genel yazımında arandığında ulaşacağımız “boşluklar” bir taraftan sorumuzun yanıtını oluştururken, diğer taraftan da birçok yeni sorunun kurgulanması için ip uçlarını verecektir. Burada bu süreci tartışmak yerine resmî tarihin bir diğer yönteminin irdelenmesini gerekli görüyorum; anlatılmayanın ya da boşlukta kalanın *yılların ardından* anlatılmaya doldurulmaya ça-lışılması. Tabii ki resmî ideolojinin/resmî tarihin kurallarına ve söyle-mine göre... Tarihte boşluk olmayacağına göre boş bırakılanın doldu-rulması işlevi de geçmişin yeniden yazılması işinin bir parçası olarak resmî tarihin doğal görevlerinden biri olarak ele alınmalıdır. Kolaylaş-tırıcı bir örnek olarak resmî gazetecilerimizin peygamberlerinden Falih Rıfkı Atay’ın “Zeytindağı” adlı anlatı-anı çalışması olarak verilebilir. 1932 yılında yayınlanan anılarda savaş yıllarının Filistin ve Suriye’sin-den ilgi çekici manzaralar verilir. “Meşrutiyet şahsiyetlerinde adına “ser yazılacak kıymette” kimseyi bulamayan yazar 1915-18 yılları ara-sında söz ettiğimiz bölgeyi anlatırken *sarışın, sert ve bakınırken göz-lerine takılmamanın imkansız*” olduğu “*yaman*” bir Mustafa Kemal’i anlatılan coğrafyanın ve yaşanan olumsuz sürecin tümüyle dışında tut-ma çabası güder. 1918’de dile getirilen ancak 30’lu yıllardan itibaren

ancak somutlaşabilen “misak-ı millî” anlayışı ile 1915’li yılları anlatmaya kalkmak tarih yazımının deformasyonu için bir örnek olarak ele alınabilir. Atay’ın yaptıklarından biri budur.

Atay’ın tüm anlatısı boyunca anılan coğrafyada Mustafa Kemal’le bir kez karşılaşırız. Bu, tarihsel nesnelliği sorgulanması gereken bir an’dır: *“hiçbirinin durduramadığı İngiliz seli, yine bir Türk, fakat bu sefer öz bir kumandan Mustafa Kemal tarafından Halep aşağısında tutulmuştur. Mustafa Kemal’in orada seçtiği savunma hattı, Milli Misak’taki Türkiye sınırı idi.”* (Örneğin Ana-Britannica Ansiklopedisinindeki “Atatürk” maddesinin ilgili kısmında bu sözler satır satır tekrarlanır... Resmî Ansiklopedi!..) ve bu kez de tekrarlama hakkını biz kullanalım, bunun dışında Suriye ve Filistin çarpışmalarında Mustafa Kemal’e rastlamayız. Özenle dışında tutulmuştur, neden? Atay’ın yaptıklarından birisi de budur. Tekrar sormamızda bir sakınca yok: Neden?

Okuyucu ise “öyle mi” sorusunu sormak ve yanıtlamakla yükümlüdür.

Diğer taraftan 1930’lu yılların “tarih yeniden yazımı” için örnek oluşturan “Zeytindağı” anlatısı ilginç satır aralarıyla otuzlu yıllarda henüz bir Ermeni “mevzuunun” bir Ermeni “sorunu” oluşturmadığını da bize anlatmaktadır. Henüz bu “sorunun” siyasî ihalesinin tamamlanmamış olduğunu, Lozan’da “Ermeni Sorununun” dışlanması için önemli çabalar harcanmasına rağmen sorunla ilgili siyasetin pragmatik dalgalanmalar gösterdiğini saptayabiliriz; İttihat ve Terakki-Merkez-i Umumi ve Teşkilat-ı Mahsusa’dan devralınan “sorun” konjonktürel olarak tarih yazımı için henüz kaydıyla yeterince bir “sorun” oluşturmamaktadır!

Tarih-polemik denememizin bu bölümünde karşılaştırma amacıyla ele aldığımız 1926 tarihli Mustafa Kemal söyleşisinde de bu anlamda ilginç bir söyleme tanık oluruz: *“Yuvalarından kitle halinde acımasızca tehcir edilen ve kıyıma uğratılan milyonlarca Hristiyan teb’amızın hayatlarının hesabı kendilerinden sorulmak gereken Genç Türkiye Partisi’nin bu kalıntıları Cumhuriyet yönetimi altında rahat durmuyordu”* diyen Mustafa Kemal sözlerine şöyle devam eder: *“Bunlar şimdiye kadar yağma, haydutluk ve rüşvetle yaşamış ve faydalı bir işte çalışmak, hayatlarını namuslu alın terleriyle kazanmak yolundaki herhangi bir düşünce ya da öneriye düşman olmuşlardır. Halkın iradesine*

karşın ülkemizi Büyük Harbe sürükleyen ve Enver Paşa'nın caniyane ihtirasını tatmin etmek için Türk gençliğinin nehirler gibi kanını akıtan bu unsur, muhalefet partisi kisvesi altında, benim ve kabine üyelerimin canlarımıza kasteden korkakça bir düzen kurmuştur." Çok kolaylıkla kabul edilebileceği gibi, resmî ideolojinin ve günümüz resmî tarih anlayışının tümüyle dışında bir söylem ve üslupla karşı karşıya olduğumuz görülmektedir. Bu da resmî tarih yazımının bir diğer sorunu olarak karşımızda durmaktadır...

Bu polemik dizisinde gelen kimi eleştiriler dikkate alınarak ilk ve son kez bir "metin altı not" konması zorunlu olmuştur. Bu yazı dizisi bir deneme olarak da ele alınabilir; bununla birlikte tüm alıntılar dipnotsuz olarak verilmektedir ancak metin içinde yapılan alıntıyla ilgili yeterli künye açılımı metin içinde bulunmaktadır. Araştıran okur gerçeği kolaylıkla bulacaktır.

Bilgisayar ortamının, elektronik postaların "sanallığı" korkakların işini epeyce kolaylaştırmış görünmektedir. İsimlerini-cisimlerini saklayarak bu araçlarla küfretmek anlaşılan odur ki kendisini "ulusalcı sol" olarak tanımlayan kimi nazi artıklarının ve faşistlerin yeni geleneğini oluşturmuş gibi görünmektedir.

5.

“Sıradan insanlar” umursamaz ve bir bu kadar daha acı olanı sorgulamaz oldular; acı gerçeği bir kez daha dile getirmekten çekinmeyelim: “sorgulayamaz oldular” diyelim. Kusursuz bir sürüye/reayaya dönüştüler, başarıyla dönüştürüldüler.

Ya “sıradan olmayanlar”; bu tanımla “az buçuk okumuş” olanlardan ya da kendisini okumuş zannedenlerden -ve okumuş da adam olmuşlardan- söz ediyorum, onlar bu sürüleşmenin neresindeler? Bildiğimiz yanıtları tekrarlamakta sakınca yok, “onların” önemli bir kısmı araba modellerini yenileme ya da yazlık evlerinin taksitini ödeme derdinde. Sayısı yüzleri geçmiş üniversitelerimizin “akademik kadrolarının” hangi işlerle meşgul olduklarının araştırılması ülkenin gerçeğine ışık tutan sosyolojik bir vaka analizi olabilir. Statü ya da kariyer hezeyanları, akademilerimizin ve akademisyenlerimizin şizofrenik yapısının temel kriterlerinden birisi olarak ele alınabilir; üstelik bu kritere göre yapacağımız basit şemada sağ ve “sol” ayrımı da olmayacaktır! Çünkü akademik solcularımızın önemli bir kısmı çoktan ulusalcılık adını verdikleri faşizm batağında boğulmuşlardır. Bir kısmının da yurtseverlik metaforunda debelendiklerini unutmayalım. Bu oyunu daha yüksek yerlerde oynayanların ise özel üniversitelere kapıldıklarını tekrarlayalım. [Yurtseverlik kavramını da ileriki tartışma listelerimize dahil edelim.] Bir zamanlar YÖK’e hayır diyen “eski” solcu abilerimizin özel üniversitelerde “hocalık” yaparak özgürleştiklerini ve aslında özgürleştiklerini sandıkları bu çöplüklerde, sermayenin ilkokullarında ehlileştirildiklerini bir kez daha tekrarlayalım.

Süre giden yabancılaştırma operasyonu ülkeyi baştan başa “ya-

bancılarla” doldurmuştur. Başarı umulanın ötesindedir, “yurtdışındaki temsilciliklerimiz”de bu başarıdan paylarına düşeni almıştır. Bu başarıyı operasyonun sonucunda onlar için ülkenin gerçekleri, sokaklar ve fabrikalar, tarlalar ve dağlar, “üniversite” meyhanelerinde mezeye ya da emperyalizmin “vakıflarından” aldıkları ödeneklerle yaptıkları sözde araştırmalarda birer bulguya-olguya dönüşmüş, indirgenmiş durumdadır.

Yeni öğrendiğim bir deyimle (argo..?) onlar duruma *Fransız kalmışlardır*. Bilinçli tercihleri cahilleşme ile sonuçlanmıştır. İdeolojinin başarısını da unutmayalım!

Argo ve/veya deyimler sözlüklerine göre “herhangi bir iş ya da konuya yabancı olmak” anlamına gelen “Fransız kalmak” deyimini ilk kez birkaç ay önce -belki de daha çok- bir dershane afişi aracılığıyla karşılaşmıştım: “Fransızca öğrenin Fransız kalmayın” sloganı ile halkı dil kursuna çağırıyorlardı. Deyimi çok sevimli bulmadığımı söylemeliyim, sorun başka bir şekilde de ifade edilebilirdi! Deyimin-söylemin kökeni konusunda ise taradığım sözlükler açıklama yapmıyordu; bu türden belirsizlere fazla zaman ayırmanın gereksiz olduğunu düşündüğüm bir zamanda yanıtı yönelik bir ipucu derginin son sayısı ile birlikte geldi: “Fransız kalmak” deyiminin “Fransa’da uzun süre kalmak durumundan” türemiş olabileceğini düşündürecek bir bulgu.... Neredeyse yüzyıl önce tanımlanmış, “göçmenlik durumu” olarak özetlenebileceğini ya da tanımlanabileceğini düşündüğüm bir sosyolojik “rahatsızlıkla” yeniden karşılaşmanın, onu anımsamanın verdiği hayal kırıklığı.

Yaşamının önemli bir bölümünü yurt dışında geçirenlerin, Türkiye’yi saygıdeğer üniversitelerinin saygıdeğer kürsülerinde bir ders programına indirgeyenlerin ya da onu sadece Side, Kaş, Bodrum ya da Foça’dan oluştuğunu (sıralama herhangi bir niyet güdülmeksizin güneyden kuzeye doğru yapılmıştır) zannedenlerin durumunu da açıklayan bir deyim olmalı *Fransız kalmak*. Engizisyonun yeşerdiği topraklarda yaşayanların engizisyonun sözcüğüne soyunmaları, üstelik bu işin Türkiye engizisyonunun hem beşiğini oluşturan, hem de ulaşılan nokta itibarıyla karakoluna dönüştürülen üniversitelerin dışındaki-dışarıdaki üniversitelerden de yapılabiliyor olması ne kadar acı. Küreselleşme denen “şeyin” bir örneği de bu olmalı.

Diğer taraftan temel sorunun “durulan yerin” niteliği ve niceliği ile

de ilgili olduğu unutulmamalı. Ece Ayhan'ın dediği gibi: “*masanın bir yanı ile öteki yanı sorunu anlayacağınız*” Ancak biz şairin metaforunu olduğu gibi bırakarak “fark eder” diyoruz.

Kısa yazımıza “umursamazlık” durumunu örnekleyerek başlamıştık, hiç kuşkusuz konumuz bu “insanlık” durumu ile ilgili değildi, ne var ki bu olgunun üzerinde biraz daha durmakta yarar var, en azından konuyla ilgili bir son söz oluşturacak kadar. Umursamazlığın, rezilliğin böylesine ayyuka çıktığı sefalet, yoksulluk ve sömürünün insanlık tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar derinleştiği günlerde, kişisel ve *psikolojik* bir savunma yöntemi olduğunu ve bu *tarzın* yabancılaştırıcı etkisi nedeniyle kişiyi de deformasyona uğrattığını biliyoruz. Burada sorun kimi umursamazlıkların ideolojik bir maskenin altında gizlenmeye çalışılması... buraya şimdilik kaydıyla bir üç nokta koyup yanıtlanması dileğiyle *polemik sorularımızı* formüle etmeye çalışacağım. (Sorularımız “konuya” Fransız kalmayanların temel önermelerinin sıralanması ve “kendi kendimize vereceğimiz” yanıtlar şeklinde de kurgulanabilir, bir ara not...) Bir: antiemperyalizm anti kapitalist olmadan anlamlandırılabilir mi? İki: resmî ideoloji ile egemen ideolojiyi birbirinden bağımsızlaştırmak, örneğin birinin argümanlarını kullanarak “diğeri” tartışmak Marksist bir yaklaşım mıdır? Kendisini solcu ve/veya sosyalist zannedenlerin önemli bir kısmı, bu ya da benzeri sorulara yanıtlarını bir kelimeyle vermelerini istediğimizde doğru bir yanıt verme olasılıkları oldukça yüksektir. Yeter ki, örnek olgular olaylar üzerinden tartışmaya başlamayalım! Biz önce “uzun” yanıtlarımızı verelim: antikapitalist olmadan antiemperyalist olunmaz, özünde kapitalizme karşı olmadan *eylemin-eylemliliğin* anti emperyalistliği ancak ideolojik bir safsatadır. Bu bir. İki, egemen ideoloji ile resmî ideoloji tamamlayıcı iki unsurdur. Biri sömürmeye yarar diğeri sömürülenleri yönetmeye!

Şimdi işi zorlaştırıp tarafların yanıt hakkını saklı tutarak polemik sorularımıza geçelim: ulusal kurtuluş savaşı adı verilen hareketin “zaferi” Türkiye’deki hangi emekçinin hangi sorununu çözmüştür? Bu ve benzeri soruların sosyalizm eksenli sosyalistçe verilecek olumlu bir yanıtı yoktur. Buradaki başlıca sığınma “o günün koşulları öyleydi vs” türden bir savunma olabilir ki buna yanıtımız en baştan “o zaman bu *durumu* sosyalizm eksenli savunmayalım beyler... ya da liberalizmlerin pratiğini kendi aranızda tartışmanıza ise diyecek bir şeyim yok...” şeklinde olmalıdır.

Kendisini sosyalist sananlar ya da *zan'edenler* “ama o gün realitesi” diye söze başlıyorlar. Evet bu başlangıç doğrudur, “o günün realitesi” diyerek ne anlattıklarını biliyoruz, realite ya da gerçek bu hareketin kapitalizm karşıtı olmadığı ve antiemperyalist olmadığıdır ki bu söz ettikleri türden gerçekliğin birebir ifadesinden başka bir şey değildir. Onun, emperyalizmin çok sayıdaki projesinden birini geçici süre sekteye uğratmış olması ya da emperyalizmin bir projesine -onların iddia ettiği şekliyle- darbe vurmuş olması, bu darbenin antiemperyalist olduğu anlamına gelmez. Unutmayalım ki bu *sözde* antiemperyalist mücadeleden/darbeden sonra kurulan “hükümetin” başlıca çabası Türkiye egemen sınıfları adına, oluşmaya başlayan oluşturulmaya çalışılan burjuvazi adına uluslararası imtiyazlar elde etmek ve onların uluslararası kabulünü sağlamak için emperyalist anlaşma -antlaşma değil!- masasına oturmak yönünde olmuştur. İşte Lozan budur!

Antiemperyalizm, bu bağlamda kulağa hoş gelen bir retorikten başka bir şey olamaz olmamıştır da.

Lozan'dan birkaç sene önce 1918'de Mustafa Kemal *“İngilizlerin Osmanlı milletinin hürriyetine ve devletimizin istiklaline gösterdikleri hürmet ve insanlık karşısında yalnız benim değil bütün Osmanlı milletinin İngilizlerden daha iyiliksever bir dost olamayacağı kanaatiyle uygulanmaları pek tabiidir”* demiştir ve aradan geçen süre, bu “dostluğun” sağlamlaştırılması için atılan adımların şahididir. Aslında emperyalizmde böyle bir şeydir! Daha optimist bir tarzda konuya yaklaşmayı deneyelim; en iyi olasılıkla “ulusal direniş” olarak adlandırılabilcek bir hareket hele ki sonunda İngiltere/Batı emperyalizmi tarafından onanmayı bir zafer olarak tanımlıyorsa -polisyelerde çözümün ünlü sorusu ile “sonunda kim kazandı?”- bu nasıl bir antiemperyalizmdir?

Kapitalizm karşıtlığı -liberal kapitalizm ya da islâmî kapitalizm fark etmez- olmadan, sömürünün her türlüüne karşı olunmadan antiemperyalist olunamayacağını, antiemperyalizm saf, bağımsız bir ideoloji(?)/yaklaşım olamayacağını dünya tarihi insanlığa yüzlerce kez -abarttık diyorsanız onlarca kez diye değiştirelim!- göstermesine rağmen kendisini solcu sanan kimilerinin bunu anlamaması-algılayamamasının belli başlı iki nedeni olabilir ki, bunlardan birincisi -ısrarla savunduğum budur- sosyalist/sol olmamaları, ikincisi ise algı özüllü ol-

malarıdır. Kemalizmin “sol” olduğunu sanmalarının nedenini de kuşkusuz bu iki başlık altında toplama olasılığımız yüksek! Kemalizm ile “sol” arasında uzaktan yakından bir ilişki yoktur, herhangi bir biçimde sunulabilecek bir ilişki aramak bir ilişki tanımlamaya çalışmak gerçeklikten uzak ve salt bu nedenle de *sağlıklı* olmayan bir çabadır.

Bu “çabanın” tümüyle sola ait “jargonun” kullanılarak sürdürülmesi ise en baştan tartışmanın çıkmaza sürüklenmesi anlamına gelir. Ulusalıcıların -ve diğerlerinin- Kemalizm’i sol sanarak giriştikleri tüm tartışmalarda gerçeğin katı ve acımasız yüzüyle karşılaştıklarında iki yöntem benimsediklerini görürüz; bunlardan birincisi ihbar ve saldırıdır ki bunun deşifre edilmesi son zamanlarda iyice kolaylaştı. Asıl sorununu ikinci yöntemi, “uzlaşmacı gibi görünen söylem” oluşturur. Bu yöntemi seçenlerin temel dayanağını antiemperyalizm retoriği oluşturur. Bize “yaşanılan olumsuzluklara rağmen duygusal olmayalım” öğüdünü verirken “ulusal kurtuluş savaşı”, “anti emperyalist halk cephesi” gibi klişeleşmiş ve durumu yanıtlamaya yönelik hiçbir tutarlı yanı bulunmayan ve bu haliyle sosyalist tarih yaklaşımıyla ilişkisi olmayan bir dil tuturmaktan da geri kalmazlar ve hatta kimi zamanlarda daha ile gidip ulu önder kültürünün yeniden inşasına katkıda bulunmaktan da kaçınmazlar. Israrla vurgulamalıyız ki ismi, cismi ne olursa olsun “tapınma öznesine” dönüştürülmüş bir kült varsa “sol” olunmaz. Diğer taraftan onlar, sosyalist olduklarını her fırsatta dile getirerek tartışmada da artı puan kazanacaklarını zannederler. Zannede dursunlar.

Şimdi okuyucu “bu halk cephesi işi de nerden çıktı” diye soracaktır, sormada da haklıdır. Çünkü bende merak ediyorum! Nasyonal sosyalistlerimizin son günlerde kullanmaktan pek haz aldıkları dillerine doladıkları eski bir “kavram”. Haddini bilmezlik yapıp bu bağlamda da bir iki kelime söyleyelim. Sınırları aşan bir yazı-yazı dizisi olmayı amaçlıyorum ya da haddini bilmez, ne de olsa “deneme” yazıyorum! “Faşizme karşı halk cephesi” projesi bana hep “komünizmi asimile etme projesinin” bir parçası gibi görünür. Sınıf savaşının durdurulmasının bu türden cephelerin her zaman temel şartı olduğu anımsanmalıdır. Ciddî bir sağ sapma olup er ya da geç her zaman sınıf mücadelesinin sönmülenmesi sonucunu vermiştir. Bakınız: Tarih.

Bir iflas durumu; Dimitrov’un yazdıklarını bir yana bırakalım denememizin konusu değil. Örnek olsun 1940-45 Fransa halk cephesi de

dahil olmak üzere; bu yapılanmaların niceliği konusunda bir kuşku olmaz, liberalizmin açık ucu saydığım faşizme karşı mücadele etmek üzere kurulan cephede liberallerinde olduğunun bir dip not olarak anımsanması önemlidir. Önemlidir çünkü o günkü cephe hareketinin niteliğini bugün daha iyi anlamamıza aracılık ediyor ve diğer taraftan ideolojik olarak cepheye onay veren komünistlerin bugün nerede olduğunu da sorma hakkını veriyor. Tekrarlıyorum, kapitalizmi tartışmayan antiemperyalist birlikteliklerin, faşizmi kapitalizmin bir unsuru olarak değerlendirmeyen cephe projelerinin tek sonucu vardır: kapitalizmin siyasî krizinden çıkmasına aracılık etmek ve devrimci komünizmin asimilasyonu. Bir kez daha sorulur, öğrenmeye açığız, var mı tarihte aksi bir örneği?

Türkiye’de durum kuşkusuz daha da ilginç; Kemalizmin farklı versiyonlarına karşı hükümet olmaya “diğer” Kemalistlerle cephe. Pe-ki sosyalizm bu projenin neresinde? Bugünkü nokta itibariyle böyle bir cepheyi savunmak ulusalcılığa=kemalizme biat etmekten başka bir anlam taşımaz.

Sınıf nerede? Yok.

Unutmayalım ki seksen yıllık Kemalist ya da yüz yıllık ittifakçı geleneğin yegane düşmanı-kalıcı düşmanı yalnızca ve yalnızca sol dur. Dışarıdan farklı görünüyor olabilir! Farklı görünmeli ki, örnek olsun, devlet geleneği içinde ortak payda da buluşulabilecek bir takım olumluluklar arayışına gidilebilmektedir. Bu türden sapmaların örgütsüzlükle doğrudan ilişkili olduğunu bir ara not olarak tekrarlayıp devam edelim, 12 Eylül günlerinde de partisiz-örgütsüz kimi sol’lar işkence altında iken kendilerini kurtaracak iyi bir paşa beklentisi içine girmişlerdi ki, bu türden beklentilerde ne yazık ki sol geleneğimizin bir parçasıdır, tabii ki doğal olarak o paşa gelmedi. Bugün bu yaklaşımın yerini Kemalist paşalar Kemalist olmayan paşalar ayrımı aldı ve bu türden ayrım son zamanlarda iktidar olanaklarından pek yararlanamayan solkemalistler arasında daha çok dillendirilmeye başlandı. Ben, Türkiye’de erk üzerinde etkin olan herkesin, herhangi bir ayrım gözetmeksizin bilaü kaydı şart herkesin, bilaü kaydı şart (=kayıtsız şartsız / Bila:-sız, -siz) Kemalist olduğuna inanırım. İdeolojik açılımlarımla bu “inancımı” sınarım ve sonuç olarak cephe kuracak, yan yana duracak kimse arayışına girerken daha dikkatli olunması gerektiğini düşünürüm!

Örneğin Mustafa Suphi'nin hangi düşünce ile Anadolu'ya hareket ettiğini ve nasıl karşılandığını biliyoruz. Bu olay sadece cephe sorununun tartışılması açısından değil, daha önemlisi bir geleneğin anlaşılması açısından da oldukça önemli. Yanıltmaz bir şablon olma özelliğine sahip: sivri köşeli ve açıklayıcı. Öyle bir şablon olay ki kimi sol grupların görmezden geldiği birçok olayın nasıl okunması gerektiği konusunda temel *siyasî geleneğimizin* bilgilerini barındırıyor.

Şimdi fazlasıyla iyimser olduğuna inandığım bir yaklaşımla Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya çok sayıda iktidar odağı barındıran harekete katılıp -cephe kurup- açılacak kanaldan da sosyalist düşüncelerini harekete geçirmek üzere döndüğünü düşünelim. (Diğer taraftan Mustafa Suphi hakkında T.C. resmî tarihinden olduğu kadar T.K.P resmî tarihinden de bağımsız düşünme ve değerlendirmeler yapılması gerektiği hakkındaki söz hakkımızı da saklı tutalım; kimi sol'un yalnızca resmî tarihle olan flörtü ile birlikte, kimi sol'un kendi *resmî* tarihini yazışının da ciddî bir tartışma konusu olduğunu belirtelim.) Burada önyargımız devreye girecek; bu şekildeki bir "düşüncenin" tıpkı bugün olduğu gibi o günde de ideolojik arınma ve olgunluk durumunun dışında bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Şimdilik kaydıyla Suphi, bir cephe hayali ile Türkiye'ye dönerken "cephenin" en güçlü iktidar adayı tarafından aslında hep iktidarda olan ve bir süre sonra hukuken/şeklen iktidara gelecek olanlar tarafından nasıl karşılandığının öyküsünü yeniden okuyalım, belki de böylelikle Susurluk olgusunu ya da Şemdinli ile başlayıp Mart 2006 post-postmodern darbesinin algılanması kolaylaşacaktır.

Pek sanmıyorum ya... çünkü solkemalistler adına hiç de umutlu değilim!

28 Aralık 1920'de arkadaşlarıyla birlikte Kars'a gelen Mustafa Suphi Erzurum üzerinden Ankara'ya geçmeyi planlar, bu planları valinin yasaklamasıyla bozulacak ve vali tarafından Rusya'ya geri dönmek kaydıyla Trabzon'a yönlendirileceklerdir. Durumları vali tarafından Mustafa Kemal'e bildirilir ve yanıt olarak "kaç kişi geldikleri ve birlikte hareket edip etmedikleri" Ankara'dan sorulur. Valilik kurumunun uzun yıllar boyunca başlıca işlevinin "sol avcılığı" olduğu düşünüldüğünde burada ciddî bir başarı söz konusudur. Mustafa Suphi ve arkadaşları Trabzon'a gittiklerinde "cephenin" diğer unsurları ile karşılaşacaklardır. Bunlar arasında öncelikle anılması gereken iki isim Yahya

Kahya (kahya: bir daire, çiftlik veya konağın işlerini çekip çevirmekle görevli kimse; esnaf örgütlerin lonca başkanı, örneğimizde her ikisi birden!) ile Barutçuzade Ahmet'tir. Her ikisinin de bugün bildiğimiz ve artık yakından tanıdığımız anlamda çeteci olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ne var ki faaliyetlerine sıradan çetecilik dersek Türkiye'nin kendileriyle gurur duyduğu bu kahramanlara hakaret etmiş olabiliriz. [Çete sözcüğünün etimolojik olarak incelenmesi ilginç olabilir.] İttihatçı olup 1920'de Enver'i destekleyen bu ve benzeri isimler İstanbul ve sonra Ankara hükümetlerinden aldıkları emirleri, daha doğru bir yaklaşımla devletlerinin kendilerine verdiği görevi, gereğinde durumdan görev çıkararak, başarıyla yerine getirmektedirler. Örneğin 1915'de Trabzon'da 14000 Ermeni varken bu sayının ertesi yıl sıfıra inmesinde Yahya Kahya'nın *özverili* çalışmalarını payı olsa gerek! Tüm Doğu Karadeniz'deki iskelelerin kontrolünü elinde tutan Yahya çetesinin Trabzon'daki Ermenilerin "sağlıklı" yoldan tehcirini sağladığı onları İstanbul ya da Samsun'a ulaştırmak üzere gemilere bindirdiği bilinmektedir. Sonrası resmî tarihçilerimize göre spekülasyondan ibarettir, biz de yorum yapmıyoruz. 1920'li yılların dibe vurmuş sefalet ve yoksulluğunda "bu çete başlarının ve bunların arkalarındaki ittihatçıların nasıl zenginleştiğini" sorarak da sermaye düşmanlığı (!) yapmayı düşünmüyoruz, en azından yeri burası değil. Diğer taraftan yağma ve kıyam sonucu oluşturulan bu servetin bir kısmının DBBank'a (devletin bekası bankasına) aktarıldığından da hiç kuşkumuz yok. Aynı durum Barutçuzade Ahmet ve adını anmadığımız birçok irili ufaklı çeteci için de geçerlidir. Burada ayrıntı bir ara notun tekrar anımsatılması önemlidir; bu kişilerin tümü ittihatçıdır ve kimi sol'ca "demokratik" addedilen birinci meclisin *bu türden* mozaigi ile doğrudan ilişkilidir.

1918'in karmaşası içinde İttihat Terakki'nin yerel unsurlarını yerel iktidar odakları olarak değerlendirilmesi, yaptıkları işlerin merkezi sorumluluğunun örtbas edilmesine aracılık eden ideolojik bir yaklaşımdır. Diğer taraftan 1918, hem mütareke karmaşasının tarihini hem de 1925'e dek sürecek olan iktidar mücadelesinin başlangıcını oluşturur. Bu iktidar mücadelesi aynı zamanda niteliği ile de bir iç savaşa tekabül etmektedir.

1918'den itibaren karşımıza daha üst perdeden bir çeteci çıkar: Topal Osman. Yahya Kahya'nın yarım bıraktığı işi tamamlamayı görev edinen Topal Osman resmî ya da resmî olmayan tarih yazımızda ne-

dense pek söz edilmeyen Rum *Tehcirinde* önemli roller üstlenir. İttihatçıların *derin* örgütlenmesinin staj yeri sayabileceğimiz Balkan Savaşlarında eğitimini tamamlamış ve ne yapacağını bilir bir halde memleketi Giresun'a dönmüştür. Amasya'da Mustafa Kemal'le görüşen Topal Osman, Pontuscularla mücadele ve tenkil icazeti almış, diğer taraftan da Mustafa Kemal'e karşı olan saltanatçı valileri "temizleme" görevini başarıyla yerine getirmiştir. (Söz konusu iktidar mücadelesi olunca bunları mubah sayabiliriz, ben zaten öyküyü cephe ortaklarımızı anımsayalım diye tekrarlıyorum.) 1920'de Topal Osman'ı Giresun belediye başkanı olarak görüyoruz. Kendisine bağlı binlerce silahlı adamla *Pontus Sorununu* "halletmiş"tir, söyledik ya bir prototip olarak idealdir. (Ve bugün Giresun'da heykeli dikilmiş olup bir kahraman olarak tanımlanmaktadır.) Ardından, 11 Kasım 1920'de emrindeki 15000 gönüllü askeri ile Mustafa Kemal'in muhafız birliğine getirilir.

Öykünün bir diğer kahramanı ise vali Hamit Bey'dir. Eski İttihatçı yeni Kemalciler olarak tanımlayabileceğimiz vali *doğal olarak* şiddetli bir antikomünisttir. Ve Suphiler konusunda Kars'tan Kazım Karabekir ile irtibat halindedir. Diğer aktörümüz Kazım Karabekir'den ise fazla söz etmeye gerek yok. Meşhur kahramanlığını ancak 1918'den sonra yurtlarına dönmeye çalışan aç-yoksul Ermenilere karşı göstermiştir. 1923'den sonra Mustafa Kemal'e muhalif olarak görünse de iktidar/erk karşısında korkak davrandığını ve acz içinde olduğunu görüyoruz. Mustafa Kemal'in sağlığı boyunca kendisini/yazdıklarını savunacak cesareten yoksundur; bir biat arayışıyla ortalıkta dolanmış durmuştur!

Trabzon'a gelen Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Yahya Kahya yönetimindeki Müdafaa-i Hukuk çetesi (Müdafaa-i Hukuk Anadolu'dan göçertilenlerin mallarının yağmasıyla zenginleşen Türkler tarafından kurulmuştur. Amaçları bu malların *yeni hukukunu* korumaktır.) ve bu türden çeteleri her zaman destekleyen çoğunluğunu yoksulların oluşturduğu halk tarafından şehre girişleri engellenir. Bugün yabancı olmadığı bu linç ortamından *kurtulmak amacıyla* bir motora bindirilen Suphi ve arkadaşları yanlarındaki askerler ve peşlerinden bir başka motorla giden Yahya Kahya çetesinin adamları tarafından 28 Ocak 1921'ine bağlayan gece (1921) Karadeniz'de öldürüleceklerdir. 30 Haziran 1921'de olayın Trabzon'daki aktörlerine Ankara'dan bir telgraf çe-

kilecek ve bu telgrafta teşekkür edilerek “millî vazifelerinin şimdiye kadar olduğu gibi yapılması rica edilecektir.” Bizzat...

Olayın devamı bizim için daha öğreticidir. Derhal Trabzon ilinin yönetimine Ankara’dan müdahale edilir. İttifak asıl işini tamamlamış şimdi sıra iç meselelerin halledilmesine gelmiştir. Sorun, Trabzon’daki Müdafaa-i Hukuk çetesinin İttihatçı/Enver yanlısı olmasıdır. Yahya Kahya yaptığı *kimi işler* bahane edilerek tutuklanır, ancak hakim, devletin bekasını göz önünde bulundurarak, ki zamanın hakimleri tüm kararlarında devletin bekasını göz önünde bulundurmuşlardır, Yahya ve arkadaşlarını serbest bırakır. Yahya’nın başlıca savunması “bütün işleri tek başıma yapmadım, üstüme gelinirse her şeyi söylerim” şeklindedir. (Bu kurguyu da bir yerden/ bir yerlerden çokça anımsıyoruz değil mi?) Aslında bir çeteci olarak Yahya görevini tamamlamıştır ne var ki her çeteci gibi devletin bekası için ortalıktan kaybolması gerektiğinin bilincinde değildir. Diğer taraftan *konjonktür itibariyle* bu bilinçte olup olmaması da artık önemli değildir. Yahya Kahya, Topal Osman ve daha sonra cumhurbaşkanlığı muhafız alayının başına getirilecek olan İsmail Hakkı Tekçe tarafından 1922’de susturulur. İsmail Hakkı Tekçe’yi daha sonra, bir süreliğine de olsa bir spor kulübünün başkanlığını yaparken göreceğiz. [Bir şebeke işi...] Aynı Yahya’da olduğu gibi Topal Osman’da ömrünün geri kalanını muhalifleri temizlemeye adar. Lozan sürecinde Mustafa Kemal ekibine karşı ağır eleştirileri ile tanınan Trabzonlu ittifakçı Ali Şükrü Bey Büyük Millet Meclisinde Topal Osman tarafından öldürülür. Artık sıra Osman’dadır, “topallığını” pek bir kıymeti harbiyesi kalmamıştır! İsmail Hakkı tarafından Ankara’daki evinde öldürülen Topal Osman’ın cesedi mecliste teşhir edilecektir. Üstelik başsız!.. İsmail Hakkı’da bu görevini tamamlamasının ardından terfi edilerek daha önce söz ettiğimiz yeni görevine atanır.

Bu türden tüm yapılanmaların militarize bir örgüt olarak değerlendirilmesi zorunludur. Böyle bir örgüt olmanın olmazsa olmaz koşulu ise mutlak hiyerarşi ile birlikte bağımlı çıkar ilişkisidir. Çıkar ilişkisinin niceliği, *yüce ideallerin* niteliğinin maskesi ile gizlenir. Ve hiç kuşku yok ki *yüce idealler*, erkin toplum kurgusu ile çoğu zamanlarda çakışır, çatıştığı zaman ise sanılandan daha az olup bir durum değişmesini gösterir. Var olan bağımlı ilişki ve hiyerarşide doğal olarak ast üst ilişkisi korunur ancak hukukî sorumluluk genelde astların üzerine yıkı-

lan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Bu ağır sorumluluk maddi çıkarla ödüllendirilir, üst'e kalan ise üst olma konumunu korumaktan ibarettir. Maddi çıkar sağlama yönünde ast konumundakilerin hareket alanının sınırları üst tarafından belirlenir ve sanıldığından geniş olduğu düşünülmelidir. Sadece üstün egemenliği ile kesiştiğinde sonlandırılacak, tümden sıfırlanacak sınırlardır.

Çete başlarının -kısmen kaydıyla- ortadan kaldırılmasının ardından daha nitelikli bir müdahale yapılır. İttihatçıların A takımıyla olan hesaplaşma sürecinde önce Trabzon'daki diğer çete başlarının biat etmeleri sağlanır ve Trabzon'a yeni bir vali atanır ne var ki o da herkes gibi İttihatçıdır. Bu bir biat ettirme siyaseti olarak değerlendirilmelidir, çünkü çeteleri susturmak amacıyla Ankara hükümeti tarafından Trabzon'a atanan vali A takımı itttihatçıları temizleme operasyonu olan İzmir suikastının ardından idam edilecektir. Andığımız ve anmadığımız olay ve kişileri ile bir iktidar mücadelesi sürecinde yaşanan bu öykü, örnek oluşturacak ve tarihi bugünü ve yarını anlamamızı kolaylaştıracak şablon özelliği ile niceliği ve niteliği itibariyle ne ilk ne de sondur. [Son olması ancak sosyalizmle olanaklıdır.]

Son olarak saf bir soru: emperyalizme karşı çetelerle iş birliği yapacak mıyız?

6.

Türkiye -ve benzeri ülkelerde- tarih okuyucusu olmak zor!

Ya yüzyıldan bu yana anlatılan masallara inanacaksın ve bu yalana sığınıp reaya olmanın hazzını yaşayacaksın ya da bu yalanı sorgulayacaksın ve sorgulama sürecinin her türden eziyetine katlanmayı insan olabilmenin, onurlu yaşamın bir parçası sayacaksın.

Düşünün bir; önce anlatılan ne varsa tümünü reddedecek ve ardından, reddettiklerinin arasından bir ayıklama yaparak gerçeğin kurgusunu yeniden oluşturacaksın. Ve bu “ret-ayıklama-yeniden okuma” sürecinde bunca yıldan bu yana yalanlarla avutulmanın-uyutulmanın kışkırtıcı kızgınlığına katlanacaksın!

Örnek olsun, bu okuma yapıyorsunuz ya da otuzlu yıllar hakkında küçük bir deneme yazma hazırlığınız var ve otuzlu yıllarda neler olup bittiğini merak etme gibi bir sorunuz var...

Bu şekilde kurgulanmış bir başlığın altındaki “boşluğu” doldurabilmek için gösterilebilecek çaba, bu çabanın sahibi için hayal kırıklığı yaratabilecek sonuçlar doğurur. Aynı hayal kırıklığını okuyucuda yaşayacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki “konunun” kışkırtıcılığını da bu söz ettiğimiz türden hayal kırıklıkları sağlar. Ortalama bir tarih okuyucusu ile sıradan bir tarih araştırmacısı bu unsuru sorgulamakla yükümlüdür; niçin otuzlu yıllara ait okumalarda bir doyuma ulaşamıyoruz, niçin otuzlu yıllar hakkında okurken herhangi bir konuda soru sorabilecek kadar bir bilgiye ulaşmakta dahi zorlanıyoruz vb.?

Tarihin okunmaması ya da sorgulanmaması için yazılan ya da bu kadarının yeteceği düşünülerek hazırlatılan, Enver Ziya Karal türü “tar-

ihçilerimizin” yazdıklarını bir yana bırakalım; yerli yabancı “en bi baba” resmî tarihçilerimizin ciltler dolusu efsanelerine bakalım. Zaman geçtikçe -neredeyse bir yüzyıl- tarihimizdeki konumu itibarıyla önemini yitiren, bir buçuk günlük yerel nitelikli bir Erzurum Kongresi ile bizim otuzlu yıllar olarak yeniden tanımlamaya çalıştığımız koca bir on yılın aynı hacimle bir kitapta yer alması okuyucu için sorgulanması gereken bir konu değil midir? Yanıtımız kısaca “evet” şeklinde olacaktır, ve tezimiz, *otuzlu yıllara ait tarih yazımının*, bir futbol deyiimi ile tanımlarsak *dar alanda kısa paslaşmalar biçiminde kurgulandığı* şeklindedir. Yeni uyuşturucumuz futbol sektörünün prim yaptığı bu günlerin etkisiyle söylemimize devam edersek, bir *gol atılmış ve üstüne yatılmıştır*. İdeolojinin oluşumunda ya da onun restorasyonunda-rekonstrüksiyonunda anılan yılların öneminin bilinmesi bu sorgulamayı acil bir sorun haline getirilecektir. Resmî tarihin, tarihin bu bölümünü dillendirirken genel yönteminin dışına neden çıktığının nedensellik ilişkileri içinde sorgulanması, daha ilk andan bazı doğrulanmamış yanıtlarımızın zihnimizde kendisine yer bulması sonucunu verecektir: “kemalizmin altın yılları” olarak tanımlanan ve birçok yazında efsaneye dönüştürülen tablonun yerinde olması gereken gün geçtikçe derinleşen yoksulluğun görüntüleri midir?

Her soluklandığımızda sorumuzu tekrar tekrar soralım: otuzlu yıllara ait genel görüntünün ancak anlatıldığı kadarıyla, o da kısacık, bilinmesi istenmektedir, neden? İdeolojinin bu süreçte hangi şartlar altında yeniden üretildiği ve dolayısıyla “rejimin” niteliği ya da onun “adı” gözlerden gizlenmek mi istenmektedir... vs. birbirinin benzeri uzayıp giden sorular. Ve elimizde bizi yanıtsız bırakmaya şartlanmış yüz binlerce sayfalık tarih masalı...

Polemik(ler) bu bölümünde tarih okumasında işimizi kolaylaştırmak üzere kısa bir “otuzlar kronolojisi” oluşturulmaya çalışılacaktır; söz ettiğimiz nedenlerden ötürü bu kısalık, bir zorunluluğun sonucudur. Ayrıntılar hakkında sorgulayıcı bir yaklaşımın zihin açıcı olması kaçınılmazdır.

Önce “otuzlu yıllar” nitelememizdeki sınırlarımızı belirleyelim. Eğer otuzlu yıllar tanımlaması bir nicelikten çok bir niteliği işaret ediyorsa ki, çalışmamızda öyle, onu Serbest Parti deneyimi” ve Menemen-Kublay olayı ile başlatıp Mustafa Kemal’in 1938’deki ölümü ile son-

landırabiliriz. Bir diğer sınırlama *niteliğin* ağır baskısıyla 1933-1937 yılları arasını kapsayabilir ki bu dönemde totalitarizm ve ideoloji tarihimizin hiçbir döneminde olmadığı kadar “şeffaf” ve açıktır; erkin yoğunluğu hiçbir şeyin gizlenmesine gerek duyulmamasına yol açmaktadır. Daha önceki yazılarda sözünü etmeye çalıştığım “merkezi umumi” olgusunun üzerindeki gizlilik örtüsünün kalktığı, daha doğrusu böyle bir gizliliğe gereksinim duyulmadığı bir dönemdir. Yasama-yargı-yürütme erki kayıtsız şartsız kişilerin egemenliği altındadır ve doğal olarak devletin bekası ve milletin esenliği için bundan daha iyisinin olamayacağı düşünülmektedir. Devletin bu şekilde yapılandırıldığı ve merkezi umumi yapısının kendisini rahat hissettiği bu dönem, resmî ideolojinin kendisini yeniden üretmesi ve geliştirmesi için gerekli tüm olanaklara sahiptir ve kuşkusuz bu “rahatlığı” sonuna kadar kullanmıştır. Resmî ideoloji kendisini geliştirir ve yeniden üretirken, bunun doğal sonucu olarak yoksulluğun ve sefaletin derinleşmesi kaçınılmazdır. Devamında gelen ve yoksullukla paralel bir seyri zorunlu olarak izleyen faşizmde *derinleştiği* “millî şef dönemi” bu bağlamda ayrı bir okumayı, kuşkusuz devamlı bir okumayı gerektirmektedir.

Serbest Parti muvazaa komedisi ile Kubilay trajedisine açıklayıcı özelliklerinden dolayı deneme dizimizin değişik puzzle’larında (resimli yap-boz bulmaca) tekrar tekrar yer verilmektedir. Bu iki olayın çakışmasının ve bu çakışmanın zamanı ile yeni bir sürecin başlangıcını oluşturmalarının da üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu söyleyip ya da tüm resmî tarihçilerimizin bu türden olayları ele alırken yaptıkları gibi, “oldu bitti” deyip okumamıza başlayalım.

Böyle bir başlangıçla birlikte önceden yaptığımız bir anımsatmaya bir kez daha yer vermek zorunlu oluyor; bu da anlatılmayanın yazılmayanın aksine yoksulluğun günden güne arttığı sefaletin an be an derinleştiği gerçeğidir. Böyle bir ortamda ideoloji inşa etmeninde hem güç hem de kolay yanları vardır. Konan yakıcı vergilerle ve gelenek-selleşen söylemle “her zamankinden daha çok birlik ve beraberliğe gereksinim duyulduğu ve bunun içinde halktan fedakarlık beklendiği” bu günlerde ki bu yüz yıldan bu yana hiçbir zaman bitmeyecek bir beklenti türüdür ve yoğun bir zor programının adıdır, devasa bütçelerle yurt dışında ulu önder heykellerinin yaptırıldığını ve bu durumu tartışanların yıkıcılık-bölücülükle suçlandığını da anımsayalım. [Resmî

tarihin neresinde yazar bu anıtların kaç mal olduğu?..., bakınız Taksim anıtı!.. Ve sorunuz...] Öğrenelim ve unutmayalım. İşin doğrusu, bugünlerde, otuzlu yıllarda irili ufaklı hiç bir muhalefete yaşam hakkı yoktur ve en samimi eleştiriler dahi erksel tepki ve terör uygulaması ile susturulmaktadır.

20'li yıllardan itibaren süre giden iktidar mücadelesinde bütün muhalefet unsurları çeşitli testleri takiben susturulmuştur ve yürütme, yasama ve yargının neredeyse tek elde toplanması için girişimlere başlanmıştır. Potansiyel muhalefet odağı olacağı düşünülen en has devletçi-ittihatçı yapılanmalar, Türk Ocakları örneğinde olduğu gibi, kesin emirlerle bir süreliğine kapatılmış ve Serbest Parti sonrası olası/potansiyel tartışmaları engellemek için meclis feshedilerek tek elden yeni milletvekillerinin atanması sağlanmıştır. İstanbul-Ankara ya da eski rejim yeni rejim ayrımının netleştiği süreçte bir diğer muhalefet unsuru olabilecek basın da bu susturma ve yeniden inşa hareketinde payına düşeni alacaktır. Basının payına düşen tehdit ve susturmadır, zor kullanımı olağan ve sıradandır. Yaşamın hiçbir alanında en ufak bir eleştiriye tahammül gösterilmez; "havaaların kurak geçeceğini" yazmak, milletin efendisi "çiftçinin aç olduğunu" yazmak ağır cezalar gerektiren suçlar olarak değerlendirilmekte ve cezalandırılmakta ya da konu yazarıyla birlikte satın alınmaktadır. Sözlerimin doğruluğu otuzlara yönelik bir tarama ile kanıtlanabilir.

Bu "tek elin" görünen kısmını Cumhuriyet Halk Partisi oluşturmaktadır. Yeniden tanımlanmaya çalışılan haliyle CHP'nin ülkeyi ve milleti esenliğe götürecek her türden birikime sahip olduğu ve bu nedenle ulu önderin çizdiği yolda tek yetkili olduğu *de facto* ilan edilmiştir. Dolayısıyla devletin, ülkenin ve milletin her hangi bir başka yapıya gereksinimi yoktur. Ve izleyen on yıllar boyunca da olmayacaktır. O yıllarda, bugünün yanlış tanımlamasıyla *derin devlet* Mustafa Kemal-Recep Peker-İsmet İnönü'den oluşmakta ve tüm egemen kurumsallaşmasıyla CHP bu derinliğe fiilî ve hukukî bir form kazandırmaktadır. Mustafa Kemal'de birçok konuşmasında partisinin bu niteliğini ısrarla vurgulamakta sakınca görmemektedir. Kim bilir belki de uluslararası konjonktürün parlayan yıldızlarının saçtığı ışık, egemenliğin kayıtsız şartsız oluşunun verdiği hazla bu ışığın kaynaşmasının yarattığı hal bu türden konuşmaların yapılabilmesini kolaylaştırmakta, siyasetten katli uygulamalarını haklılaştırabilmektedir. 1931 yılı CHP'nin yeniden

örgütlenme yılı olarak resmî tarihin kronolojilerinde yer alırken örgütlenme modeli olarak Avrupa faşist partilerinin yapısının ele alınması, örneğin her gencin ve hatta yeni doğan her çocuğun partinin asli üyesi ilan edilmesi anlamlıdır. Totaliter parti kendisini “faşist parti” olarak ilan etmek üzeredir. [Bu iki kavram arasındaki geçişkenlik ülkenin liberal ve -her ne demekse- siyaset bilimcilerinin başlıca sığınaklarından birisini oluşturmaktadır.] Altı oku irdelerken değinilmesi gereken 1931 tarihli CHP programı, bu yönelimi tanımlaması ve göstermesi açısından oldukça anlamlıdır.

Daha sonraki yıllarda otuzun güvencesinde açıkça faşizm isteyen, Almam nazizmi ve Mussolini modelini her zaman saygı ve sevgi ile anmakta bir sakınca görmeyen *genbaşkur üyesi* Recep Peker parti ile devletin ayrılmazlığını ilan etmiştir. Okuyucu, seçerek sıralamaya çalıştığımız, tartıştığımız ve polemik eylediğimiz tüm siyasî tavır ve eylemlerin Türkiye siyaset geleneğinin İttihat Terakki’den alıp iki binlere taşıdığı anlayışın en net ifadesi olduğuna dikkat etmelidir.

Kendi yazdığı hukuka uymamayı ve eyleminin ardından hukukunu yazmayı ve bu eyleminin kendi hukukuna aykırı yönlerini yeniden biçimlendirmeyi alışkanlık hâline getirmiş Türkiye siyasetinin egemenleri, 1931 yılında eski meclisi dağıtıp yenisini kurarken hiç zorlanmamıştır. Milletvekillerinin birkaç kişi tarafından Çankaya sofralarında kağıt üzerinde belirlenip Mustafa Kemal’in ve İsmet Paşa’nın vetolarından sonra “seçimle” atandığı artık saklanmayan saklanamayan bir gerçekliktir. Ve hâlâ buna demokrasi diyen ve o günleri özlemle ananların bulunması ideolojik başarının bir kanıtıdır. Fakat resmî tarihin bugün bile bu “realiteyi” saklamak ya da ona gerekçeler uydurmak için yaptıkları ancak klinik bir vaka olarak değerlendirilebilecek niteliktedir.

CHP’nin ideolojik altı oku’nun da ilan edilmesi bu türden bir seçimin hemen arkasından gerçekleştirilir ve böylece Mustafa Kemal’in deyimıyla “devlet gibi bir örgüt demek olan uygar bir partinin” sorunsuz bir şekilde oluşması için her şey tamamlanmış olmaktadır. Bu, İttihat ve Terakki’nin parti örgütlenme modelinin sağlam bir şekilde devlet kurgusuna çevrilmesinden başka bir şey değildir.

Şimdi sıra dogmanın argümanlarının oluşturulmasına gelmiştir. Ve Türkiye tarihi kısa sürede “başarılı” gerici atılımlarla ünlüdür?

Gericilik, ancak zor altında ayakta kalabilen kaleler inşa etmekle ünlüdür. Bir süreliğine kapatılan Türk Ocaklarının yerine açılan Halkevleri bu türden bir kaleyi-kaleleri tanımlar ve nitelik olarak heykel siparişinden farklı bir işlevi yoktur. Had safhada bir “ekonomik bunalımın” tüm komprador burjuvazi adına görevini yerine getirdiği 1932 yılında, Avrupa’nın totaliter rejimlerinden ithal edilen bu yapıların “ulusu katılaştırmak ve sınıfsız katı bir kitle haline getirmek” amacı etrafında parti tarafından örgütlenen ideoloji merkezleri olduğunu anımsatalım. Halkevleri, kimi sol’un sandığı gibi, toplumsal sefaletin ya da sömürünün değil, parti ideolojisinin ancak partili elitler aracılığıyla ve onların yönetiminde-gözetiminde “tartışıldığı”, esasında öğretildiği ırkçı yapılanmalar olarak değerlendirilmek zorundadır. Bu merkezlerin, sol cilalı faşizmin sunduğu fetiş değerler (!) dışında ele alınması gerekmektedir.

Otuzlara damgasını vuran atılımlardan birisini dünya tarihinin yeniden yazılması oluşturur! Bu “iş”, birçok *ordinaryüs profesör doçent ve doktorumuzun* da katkısıyla hakkıyla yerine getirilmiş ve örnek olsun tüm dünya ırklarının Türklerden türediği, Niagara şelalesinin adının binlerce yıl önce oraya ulaşan Türklerin “bu ne yay-gara” demelerinden geldiği gibi had safhada düşük ve düşkünlük ve hatta idiotluk örneği olarak değerlendirebileceğimiz tezler “bilim yuvası” üniversitelerimizde kanıtlanmıştır. [Bugünkü gazetelerde “YÖK’ün cumhuriyete sahip çıktığı” yazıyordu.] İşte Türkiye solunun başına bela olan ve Türk tipi nazizmin beslendiği dil kurumu tarih kurumu gibi “kurumlar” tartıştığımız süreçte bu safsataları kanıtlamak için kurulmuşlardır. Ve geride bugün, bunlara hâlâ inanmak dışında seçeneği bulunmayan ve kendisini solcu zanneden bir avuç eski ve eskimiş zavallıdan başka kimse kalmamıştır.

Lozan süreciyle emperyalizme biat etmiş Türkiye devletinin bu durumunu aklamak için pembe bir masal yazımına gereksinimi vardı. Ve her ne kadar tüm dünya ırkları Türklerden türese de Orta Asya bozkırının “yüksek ruhlu” Türklerin bozulması, diğer ırklarla karşılaşması ve karışmasının ardından başlamıştı. Zaman -ya da burada sözünü ettiğimiz otuzlu yıllar- bu karışımdan doğan kirliliği temizleme ve diğer taraftan da düyun-u umumiyenin borçlarını ödeme zamanıydı. Konjonktürün verdiği emir buydu. İttihatçılıkla kendisine yön ve yer bulan Türkçülük akımının kendi mütevazı misak-ı millî

sınırları içinde emperyalistleri rahatsız etmeden ve şimdilik kaydıyla başkalarına zarar ziyan vermeden yeniden gündeme getirilmesi zamanıydı. Böylece aptallaştırılma projesi kapsamına alınmış bir halkın karşısına *son sığınak* olan milliyetçilik/ırkçılık çıkartılıyordu. Yapılacak ilk iş Türklere Türk olduklarının anımsatılmasıydı -İttihatçılardan miras kalan yükümlülükler yerine getirilmek zorunluluğu vardı- ki bu iş için yeterli bir kurumsallaşma mevcuttu. Maaşlılar zaten görevdeydi, hevesliler ise maaşa bağlandı, görev başı yaptırıldı ve tarih yeniden yazıldı. İşte bugün hâlâ okuduğumuz tarih o günlerde yazılandır ve okutulmaya ve zorla okutulmaya devam edilmektedir. Tarih “bilimi” açısından “devrim” niteliğindeki bu ayıllımı “Türk Dili” atılımı izledi. Daha önceden “harf devrimi” ile Latin alfabesine geçilerek bir gecede okuma yazma oranı sıfırlanmıştı. (Kristal gece!) Bu hareket nedensellik ilişkileri içinde incelendiğinde, İstanbul’daki yazılı muhalefetin susturulmasının amaçlardan biri olduğunu düşünmemek için bir neden bulamayız. Ancak asıl sorun geçmişe ait okunabilir eserlerin bir kuşak sonrasında okunulamaz kılınmasıydı, başarıldı. Dil hareketi bu “devrimi” takiben Kuran’ın Türkçe yazılması aşamasından tartışmasından geçti, cüretkarlığın sınırları test edildi. Sonra işin kurumsallaşmasına karar verildi ve bugünkü Türk Dil Kurumunun önceli Türk Dilini İnceleme Derneği 1932’de kuruldu.

Bu çalışmalarda hedef, yeni bir dil yaratmaktır ve kuşkusuz bu şekilde yaratılan dil Türkçe olacaktır! Ne var ki bu türden bir “dil hareketi” Türkçülük akımının dibe vuruşunun göstergesidir ve bu dibe vuruşun hâlâ farkına varılamamıştır. Yapma-yapay kelimelerle yaratılan anlaşılmaz dil -uydurukça- ancak bu şekliyle kast anlayışına sahip bir şekilde örgütlenmeye çalışılan toplumda kendisine yer bulabilirdi ve bu olgu zor baskısı altında denenmiş daha sonra fazla acele edilmemesi gerektiğine karar verilerek bu yapmacık ilkellik geleceğin dil bilimcilerine -bir çoğu her ne demekse *ulusal solcudur*- miras olarak bırakılmıştır. Kemalizm, sermayesi ve bürokratik eliti ile birlikte onlardan maaş alanlara yeni bir dil üreterek kast modelleri üzerinde çalışmaktadır.

“Kronoloji” unsuruna bağımlılık *yazanı* zamansal akışa bağımlı kılıyor. Belki de okuyucu içinde böylesi daha kolay; her on yılın ciltlerle anlatıldığı tarih ansiklopedilerimizde otuzlar keçiboynuzu tadı veriy-

Zamana bağımlı kalmanın sorumluluğu, zamanı yeniden kurgu-

lamış otuzlu yıllar yoğunluğunda daha da ağırlaşıyor. Bu yoğunluğu aşmanın yolu olarak kronolojik göndermeler yapmak gibi görünüyor. Bu sefalet günlerinde bir taraftan ithal heykellerle iş götürülürken diğer taraftan “yerli malı haftası” türü çok amaçlı *komiklikler* günlük yaşama sokuluyor. Bu, ilkokul düzeyinde onlarca yıl sürecek olan bir diğer aptallaştırma projesini örnekler. Turgut Özal’ın bu memlekete yaptığı tek hayırlı iş, bu hafta ve törenleri işlevsiz hale getirmek olmuştur. Kaldı ki bu kendi projesi değil, yüz yıldan bu yana bağımlı olduğumuz emperyalizmle ilgili bir mevzuudur, yanılmayalım!

Otuzlu yıllarda ideolojinin yeniden yazılmasına başlanıyor ve bu yazım işi büyük ölçüde tamamlanıyor. Örneğin 1932 yılında Kuran’ın Türkçe okunmasına “karar veriliyor” ardından bir sene sonra yüzyıllık pratiğin sorgulayıcı okuyucuya komplo olduğunu haykırıldığı 1933’de Bursa’da irticai bir kalkışma olayı tarih kitaplarına sızdırılıyor. (Resmî ideoloji resmî tarih kitaplarına kimi zamanlarda sızdırmalarda bulunarak uyarılarını sürdürmeyi ihmal etmiyor. Bu türden uyarıların da zor aracı olarak değerlendirilmesi gerekir, en azından yaşayarak öğrendiğimiz bu.) Ancak zamanın ilerlemesi ve “olayın soruşturulmasıyla” olay önemsiz olarak addedilip dosya kapatılıyor. İşte o meşhur Bursa Nutkunun bu olay nedeniyle söylendiği düşünülür ya da sanılır. Çünkü, örneğin 12 Eylül faşizmi günlerinde bir kısım -sözde-solcular, paşaların hangisinin daha Atatürkçü olduğunu tartışırken bu nutku sıkça okumuşlardır. Tabii ki tarih bu şekilde yazılınca, rivayetin muhtelif olmaması içinde hiç bir neden de bulunmamaktadır. Ancak otuzlu yılların uyarıları bu kadarla bitmemektedir. İttihatçılığın ve Türk faşizminin en yetkin kalelerinden olan Milli Türk Talebe Birliği bu uyarıların dile getirilmesi için uygun bir araç olarak görülmüştür. 1933 yılında milliyetçiliğin ayrıca vurgulanması ve paramiliter bir yapıya zemin oluşturması amacıyla kurulan ve kendisine amblem olarak bozkurtu seçen Milli Türk Talebe Birliği’nin ilkokul sıralarına varıncaya dek serbestçe örgütlenmesine onay verilmektedir. “Siyaset” bu ve benzeri yollarla resmî ideoloji/devlet tarafından sınırsız bir şekilde destekleniyordu. İşte bu örgüt, tarihin izleyen yıllarında birçok provokasyonda etkin görev üstlenecek ve birçok faşizan yapılanmanın temelini oluşturacaktır. İlk denemeler için otuzlu yılların kontrollü ortamının seçilmesi doğaldır ve şaşırtıcı olmamalıdır: Örneğin Wagon-lits adındaki yabancı bir vagon şirketinin “ele-

manlarına Türkçe konuşmayı yasakladığı” ya da “Bulgaristan’daki Türk mezarlığının tahrip edildiği” haberi gibi provokatif-uydurmaca olaylar bu paramiliter örgütün kontrolündeki milliyetçi “nümayişlere” aracılık etmiş Avrupa faşizmlerinin de verdiği esinle bu hareketler derin devlet tarafından “anlayışla ve hoşgörü ile karşılanmıştır.” Özetle desteklenmiştir, “*Türk Gençliği emanet edilen devrimin ve vatanın esenliği için canını vermeye hazırdır*” ancak “*Cumhuriyet hükümetinin millî meselelerde görevini bilir olduğuna*” da güvenmek zorundadır!

Fazlasıyla tanıdık bir söylem!

Burada üzerinde durulması gereken husus, tüm gücüne rağmen “merkezin” paramiliter yapılanmalara duyduğu gereksinimdir. Bu türden oluşumlar merkez kurgusunun olmazsa olmaz dayanağı olarak gücün niteliğinden bağımsız olarak her dönemde karşımıza çıkmaktadır. Dönemlere göre değişen onların işlevlerinin niceliğidir. Ve bu bağlamda bir okuma insanı *deja vü* olgusu ile karşı karşıya bırakır! (Diğer taraftan bu türden olayların hiç biri yeni bir başlangıç olarak 5-6 Eylül olaylarının eline su dökemez. Okuyucu bir kez daha okumalı!) Başka bir alt başlıkta okunması gereken Kadro’nun ve İstanbul Darülfünunun kapatılması ile bu provokasyonların çakışması da anlamlı olarak değerlendirilmelidir. Burada retorik, “Kadro’nun solu MTTB’nin ise sağı temsil ettiği” şeklindedir. Bu kurgunun da yabancı değil!

Daha önceki yazılarda da söz ettiğimiz gibi üniversite ise “eski-den” kalan muhalif odaklardan biri olarak görülmektedir ve devlet eli-erki ile üniversite oluşturulması gerektiğine 1933 yılında karar verilmiştir. Kimse yanılmasın, YÖK 1933’de kurulmuştur. Bu nedenle onuncu yıl marşı hocalarımız tarafından büyük bir şevk ve heyecanla -insan doğasının özelliği bolca göz yaşı ve salya akıtılarak- söylenmektedir. Onuncu yıl marşı otuzların birinci döneminin de kapanışını haber verir. Bu başarılı bir dönemdir.

1934; bu yıla “resmen” damgasını vuran olay Mustafa Kemal’in Atatürk soyadını alması ve ardından soyadı kanunu ile beraber unvan ve özel kılıkların yasaklanmasıdır. Koca bir yıla ait olmak üzere resmî tarih başka hiç bir olaya yer vermez. Bu uygulama da “*çağdaş medeniyetler seviyesinde görünme*” kaygısının yanında, bir kontrol aracı olarak düşünülmüş olmalı. Diğer taraftan İslâmcı ideolojinin de içselleştirilmesi ya da CHP/devlet ideolojisi tarafından mas

edilmesinin bir aşaması olarak da ele alınmalıdır. İslâmcı ideoloji bu yıllar boyunca cılız kalmış ve kolaylıkla susturulmuştur. Ne var ki bu “ideoloji” açısından daha önemli olan, onun bu yıllar boyunca, geçmişinden gelen geleneksel tavrının da etkisiyle devletine sırtını dayamayı ve ondan bağımsızlaşamamayı öğrenmesi ve bu geleneğini geliştirmesidir. Otuzlu yıllardan itibaren kesin olan bir şey varsa bu da İslâmcı muhalefetin devlete sırtını dayaması kendisini resmî ideoloji içinde tanımlaması -çünkü öyle tanımlanmıştır- gerektiği gerçeğini öğrenmiş olmasıdır. Şu dakikaya kadar değişen bir şey yoktur. Olacak gibi gözükmemektedir ki bu da kimi sol yapıların “demokratiklik” adına İslâmcı yapılara yaklaşımında göz ardı ettikleri bir unsur olarak göze çarpmaktadır. [Sosyalist demokrasi tanımında da bir bozulma mı söz konusu acaba?]

Kağıt üzerinde evet; ancak kağıt üzerinde ilerici bir hareket olan Kadınlara Siyasi Hakların verilmesi de bu yıla rastlar. Verilmiştir. Doğal olarak mücadele sonucu olmayan bir kazanım olduğu içinde hiç bir zaman yeterince verimli olmamıştır. Burada o yıllarda meclis oluşumlarını ya da “seçimleri” tekrar anımsamakta yarar var; masa başında karar verilir ve rast gele bir sayı ile evet yanlış okumadınız ya da duymadınız kesinlikle rast gele bir sayı ile iş bağlanırdı: “üçyüz-doksandokuz milletvekili olsun, bunlar şunlar vekil/saylav olsun, arada da beş-on tane kadın bulunsun. Aman muhalefeti de unutmayalım. Şu şu şu illerden de partili olmayan birkaç kişi muhalifmiş gibi yapsın, tabii haddini bilmek kaydıyla...” vb. İşte 1935 meclisi masanın haleti ruhiyesine bağlı bir rast gelelilikle -ve diğerleri ve hatta neredeyse günümüze kadar!- bu şekilde inşa edilmiştir. Halka verilen ise ucuz bir figüranlık rolü olmaktadır sorgulamaksızın oynaması emredilen. Unutulmadan eklenmesi gereken bir okuma önerisi de bu yöntemle oluşturulan meclislerin sınıfsal niteliği ya da bu meclislerdeki sınıfsal temsil durumudur; soru bu meclislere kimlerin temsilcileri girmiştir şeklinde formüle edilebilir. Örneğin “şunlar da işçi temsilcisi olsun” şeklinde meclise atanan milletvekillerinin gerçekte kimin temsilcisi olduğu araştırılmaya değer. Kadınların da seçim sürecine katılmaları bu ilkeler çerçevesinde olmuştur. Örneğin bağımsız aday olan Sabiha Sertel seçilmemiş-seçilememiştir. Seçtirilmemiştir. Andığımız durum “bir lütuf olarak atanma” tanınan siyasî haklar retoriğinin esasını

oluşturmaktadır. Kaldı ki oluşturulan mecliste ön plana çıkan isimlerin, daha sonradan itibarlarının iade edilmesi kaydıyla, silinmesi de büyük bir titizlik ve çoğu zamanlarda da kızgınlıkla yerine getirilen bir “görev” olmuştur. Hiç kuşku yok ki tüm bu yapılanlar devletin ülkesi ve milleti ile birlikte bekası içindir.

1935’e gelince; işte burası yani bu yıl ideolojinin artık kafalara kazınmasına yeni bir anlayışla karar verildiği için önemli... Önce ufak rötuşlar: Örneğin bayram tatilleri belirleniyor. Önemli, çünkü artık iyiden iyiye güçlenen ideoloji kendi takvimini, kendi zaman ölçeğini yaratıyor. Ancak henüz 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı icat edilmiş durumda, o bu sürecin sonunda tarihteki yerini alacak, çünkü o, Nutuk’ta da dile getirildiği gibi bir “milat” olarak başarının kesin adı olacak bir şekilde bayram olarak tarihe eklemenecek. Diğer olay ise son yirmi yıla kadar “üzerinde durulmayan” ya da durdurulmayan Genel Müfettişlik adındaki bölgesel denetleme ve zor kurumunun hukukunun yaratılmasıdır. Aynı okumaları hak edecek kadar önemlidir.

Burada bir suikast provokasyonundan söz etmek gerekiyor. “Suikastların” yönetimin işini kolaylaştırdığını ve iktidar mücadelelerine yön verdiğini tarihin önceki ve sonraki dönemlerinden biliyoruz. Adını siz koyun ama “işin” iyiden iyiye bir diktatörlüğe evrildiği bu günlerde bir suikasta gereksiz im duyulmuş olduğu anlaşılıyor. Nedenini açıklamak ise zor. İzmir suikastı ve sonrasında yaşanan temizliğin anıları tüm dehşeti ile hafızalardayken yeni bir olayın yükünün ve getireceklerinin yaratacağı dehşetin, kim bilir belki de bu türden bir evrilme sürecinin olası sıkıntılarının daha kolay aşılmasını sağlayacağı düşünülmüştür. Çerkez Ethem’in adamlarının Mustafa Kemal’e suikast hazırlığı içinde oldukları ve bu komplo organizasyonunda, bu amaçla kurulan gizli örgütte onun yakın dostlarından Urfa Milletvekili Ali Ursavaş’ın da bulunduğu “duyulur” Bu “duyum” üzerine harekete geçilir meclis ve meclis dışı tartışmaların ardından dokunulmazlığı kaldırılır ve anılan kişi yargılanarak aklanır ve 1939’da tekrar milletvekili “seçilir.”

[Üsteki paragrafı yazdıktan sonra resmî tarihin bir tuzağına daha düşmüş olduğumun ayrımına vardım; Ethem Bey’i resmî tarihin tanımladığı *vurgu* ile yazdım: Çerkez... değiştirmiyorum.]

Bu ve benzeri bir iki ufak müdahalenin ardından erk, meselenin

özüne doğrudan giriş yapmaya karar vermiş ve bu sükut ortamının verdiği rahatlıkla söz ettiğimiz merkez-i umumi diktası yeniden oluşturulmuştur. Otuzlu yıllar için bu gizli yapının gizli olmasının fazla öneminin olmadığını bir kez daha tekrarlayalım. *“Kalpleri kazanarak hükmetmek isterim”* diyen Mustafa Kemal çoğu zamanlarda doğrudan ve tek söz sahibi konumundadır ve hemen yanı başındaki iki isim olarak da İsmet İnönü ile Recep Peker göze çarpmaktadır. Bu üçlü daha öncede söz ettiğim gibi *“Genbaşkur”* olarak adlandırılmaktadır. Öncelikle Mustafa Kemal’den gelen istekler/emirler hükümete çoğu zaman sözel olarak iletilmekte tarihimize bu bağlamda çoğu zaman *“kalem”*den başka bir şey olmayan hükümet bu emri yazılı metne dökerek mecliste onaylatmakta ve söze hukuk niteliği kazandırmaktadır. Emirler istisnasız ve tartışmasız meclisten oy birliği ile onay görerek hukuka dönüşmektedir. Parti-hükümet ve devlet özdeşleşmesi birebir sağlanmış olmaktadır. Recep Peker’in söylediği gibi *“Türkiye Cumhuriyeti bir parti devletine dönüşmüştür”* Burada anımsatılması gereken bir nokta bu tümce ile özetlenebilecek tüm tartışmalarda demokrasi sözcüğünün tanımlanmasına azami bir özen gösterilmesidir. Parti ülkenin gereksinimlerini en iyi bilen organ olduğuna göre onun devletten bağımsızlaşmasına gerek yoktu. Dolayısıyla devlet organları ile parti aygıtının üst üste çakışmasında da gereksinim duyulan demokrasi modeli açısından bir gariplik görülmüyordu. Parti genel sekreteri İç İşleri Bakanıydı -ya da tam tersi-. İllerdeki parti başkanı vali olarak ilan edilmişti. (Kağıt üzerinde farklı görünse bile bugün de durum aynıdır -ya da tam tersi!-) Parti müfettişleri devlet kurumlarının denetçisi konumundaydı ve bu konumlarına hukukî bir onay verilmişti. Tüm devlet memurları Nazi Almanyası’ndakine benzer biçimde parti üyesi sayılıyordu; *“memurların politik derneklere girememesindeki amaç, onların Benim Partim’den başka bir partiye girememesi demektir.”* Ve tüm bu yapının tepesinde tek bir kişi bulunmaktaydı. Ve bu tek kişi kayıtsız şartsız her şeyi temsil yeteneği ve kapasitesindeydi. Böylesi bir yapılanmada *“diğer”* olan hiçbir şeye de yer olmaması doğal bir sonuçtu.

Ara not: Çok doğal olarak bunları anlatan kitapların ülkedeki yoksulluktan söz etmesi beklenemez. Sürmektedir. Ancak toplumun bu olup bitenler karşısında ne dediğini ya da bir şey diyebilecek hali, cesareti kalmadığı için ve helki de dışarıda bir şey diyebilecek adam

birakılmadığı için neleri içine atıp biriktirip birikimlerini nelere dönüştürdüğü konusundaki ip uçlarına açık olmalıyız. Bulmamız çok zor olsa da...

Bu durumda kurgulanan egemenlik türü devlet ya da tanrıdevlet olarak tanımlanabilir. Çünkü hızla gelinen noktada partisiz bir cumhuriyet oluşturulmuştur ve bu durum İttihat ve Terakki'nin yaptığından kesinlikle farklı değildir ve aynı zamanda bir geleneği tanımlamaktadır. Geleneğin devamlılığını -ideolojinin kendisini yeniden üretmesi!- garanti altına almaktadır. Ve bu gelenek, partisiz cumhuriyet geleneği, bir iki ufak aksaklığın dışında günümüze kadar sürmüştür. Bu geleneğin kritik noktasını parti-hükümet-devlet arasındaki kayıtsız şartsız özdeşleşme oluşturur. Bu mutlak olandır, ilahî yasadır. Bir kısım insanımızın “çeşitli” siyasî partilerin muhalefetteki tavırları ile hükümetteki tavırları arasındaki farkı şaşkınlıkla karşılaması resmî ideolojinin “öyleymiş gibi” argümanının başarısından başka bir şey değildir. Kaldı ki resmî ideolojinin temel değışmezlerini muvazaa partilerinin muhalefete iken dahi tartışma şansları bulunmamaktadır. Bu “temel değışmezlerin” inşasının da 1915 ile 1935 arasında tamamlandığını söylemek abartı olmayacaktır.

1930'lu yılların sonlarına doğru yaklaşırken Cumhuriyet Halk Partisi'nin, resmî ideologlar tarafından halkçılık, inkılapçılık, cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, devletçilik olarak tanımlanan altı okunun ya da altı umdesinin devletin temel nitelikleri olarak benimsendiğini görüyoruz. (Aradan geçen yetmiş yıl içinde devletçilik ilkesinden başkasının tartışılmadığını, bu eksenli tartışmanın da neo liberal ideologlar tarafından primitif bir şekilde yürütüldüğünü bir ara not olarak anımsatalım.) Bu benimseme-benimsetme hareketinin ardında CHP'nin kurucu misyonunun da ideolojik bir argümana dönüştürme çabası yatar. İşte bu nedenle 1946 yılından sonra CHP gereksizleşmiştir çünkü diğer partiler “CHP devletin” birer partisinden başka bir şey değildir, başka bir şey olma şansları da bulunmamaktadır. Böylece “*bu kanun ile cumhuriyetimiz, partimizin altı büyük temel taşı üzerine oturtulmuştur ve ne iç ne dış hiç bir depremden etkilenmez*” sağlam bir yapı kurulmuştur. Yapılacak küçük bir taramada bile bu şartlar altında bile komünizm korkusunun tutanaklara dek taşıdığını görmek şaşırtıcı değil açıklayıcıdır, bu temel muhalif unsurun, her türden depreme dayanıklı devlet için temel muhalefetin “sol”

olduğu gerçeğinin de bu yıllarda tanımlanmaya başladığını gösterir.

Partinin devletleşmesi; yani ittihatçıların ütopyası otuzlu yıllarda gerçekleşmiştir. Kuşkusuz mezarlarında rahat bir şekilde uyuyabilirler. Partisiz devlet ya da partisiz cumhuriyet devletleşmiş parti olgusunun sonucudur. Bunun “siyaset bilimcilerin” tanımıyla “totaliter rejimler” arasında nereye oturduğu ya da nereye oturtulacağı sorusunun yanıtlarını okuyucuya bırakıyorum. Gelinek noktası 1937’nin sonunda İsmet İnönü “Cumhuriyet Halk Partisi bugün, artık hükümetten ayrı bir politik örgüt olmaktan çıkmıştır” şeklinde özetlemektedir. Bu yapı, örnek olsun Almanya’daki gibi tümüyle ortadan kaldırılmadığına göre, bugünkü siyasî kurgumuzu anlamak için bir nirengi noktası oluşturmaktadır. Devletleşen partinin partisiz devletinde kuşkusuz hiç bir siyasî kuruma yer yoktur. Ve bu devleti başka hiç bir sığata gerek duyulmayacak bir biçimde “şef” yönetir. Führer ya da duçe demenizde de bir sakınca yoktur! Çünkü aynı anlama gelir!

Tüm bu büyük yapılanmanın uğraşyla geçen yıllardan tarih kitaplarına “diğer” bilgilerin sızma ve sızabilenlerin de tartışılma şansı da yoktur. Örneğin bir tarih kitabı Atatürk’ün çiftliklerinin hazineye “armağan” edilmesini anlatırken önce bu çiftliklerin “yıllardan beri kişisel biriktirmeleri ve kişisel emeği ile” oluştuğunu söylemekte ve eklemektedir: “Atatürk bu çiftlikleri Halk Partisi’nin malı olarak saklıyordu.” Ancak gelinen nokta itibariyle; “CHP hükümetten ayrı bir politik örgüt olmaktan çıktığı, hükümetle birbiri içine girip karıştığı ve milletin ve devletin ortak bir kuruluşu durumuna girdiği” için çiftliklerin ve fabrikaların hazineye bağışlanmasında bir sakınca görülmemiştir.

1935 yılında çıkarılan bir kanun ile -Tunceli Kanunu- 1924’den bu yana muhalif olarak kabul edilen bir diğer “unsura” karşı da önlem alınmış ve otuzlu yılların sonunda gelen Dersim Harekatı ile “Kürt Sorununun” sorun olmasının önü on yıllar boyu kapatılmıştır.

Resmî dedikodu tarihini -buna son zamanlarda “gizli tarih” deniyor- en çok meşgul eden konulardan biri 1937 yılı içerisinde ortaya çıkmıştır. Bu Atatürk-İnönü çatışması ve ardından Celal Bayar’ın başbakanlığıdır. İç siyasî tartışmalara başka bir yazıda tekrar dönebiliriz. Ancak burada kısaca not edilmesi gereken “husus” bu değişimin ardındaki muvazaanın gözden kaçırılmaya, saklanmaya çalışılmasıdır. Tıpkı Serbest Parti döneminde olduğu gibi. Söz konusu olan bir “değişimdir” Değişikliğin nedeninin anlaşılması ancak dönemin

ekonomik koşullarının gözden geçirilmesi ile olanaklıdır. İşte Serbest Parti muvazaası ile Bayar'ın başbakanlığı arasındaki özdeşlik tümüyle buradadır. Sağlanan "istikrara" rağmen ekonomik durumun, yönetilenler ya da CHP'nin reayası için BB olduğunu (Brigitte Bardot değil) söylememizi engelleyecek hiç bir bilgiye sahip değiliz. O halde yapılması gereken "mülkü" oyalarken ikinci emperyalist paylaşım savaşları öncesi emperyalist bağımlılığı ve olası yeni dünya düzenlerine uyumu perçinleyecek yeni girişimlerin önünü açacak politikaları taze yüzlerle devreye sokmaktan başka bir şey değildir. İsmet İnönü devletin siyasî restorasyonunun ve emperyalizme siyasî biatın günahını üstlenirken Celal Bayar'a düşen ise bu biatın ekonomi kısmının düzenlemelerini, uluslararası piyasa kurallarına göre ülkenin gücü ölçüsünde yapmak ve ekonomik bağımsızlık retoriğinin koruyucu-saklayıcı kollarında yeni bağımlılıklara ülkeyi teslim etmekten ibaretti. Zaten başka yapabilecekleri bir şey de yoktu.

1938 ile kronolojiye dönüşen bu polemik yazımızı sonlandırıyoruz; 1938, tarihimize sol üzerine uygulanan devlet terörünün yoğunlaştığı yıl olarak geçer. Aynı yıl Hatay'ın ilhakının sağlanması için gerekli provokasyonlara ve siyasî manevralara da şahit olmuştur. İşin bu kısmını ise okuyucunun araştırma dürtüsüne bırakmayı uygun görüyorum. Ve 10 Kasım 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü ve ardından kimi diğer adayların varlığına "rağmen" İsmet İnönü'nün şef ilan edildiğini yazarak bu bölümü sonluyorum.

* * *

Ortalama bir "resmî tarih" yazınının izinde gidildiği taktirde bulunabilecek olanların tümünün yorumlu özetini bu şekilde yapmak olanaklı. Ancak bu şekildeki bir tarih sunumunun birçok eksikliği olduğunun da bir kez daha belirtilmesi gerekiyor. Kemalist tarih yazımlarının tümünde olduğu gibi bu aralığa ait yazımlarda da halk yok. Halk adına var olan Cumhuriyet Halk Partisi. Devlet kurgusunun mantalitesi açısından bu kadarının yeterli olacağı düşünülüyor. Eksikliği hissedilen bir diğer unsur "muhafeft" oluşturuyor. Otuzlu yıllar için muhafeften söz etmek kolay değil, ancak yine de varlar, var olduklarını biliyoruz. Muhafefti yok sayma ya da onu tarihten silme düşüncesinin temeli de bu yıllarda atılmış olmalı. Evet "kemalizmin altın yılları" nitelemesinin hak edilmesi için bir şeyler yapılmış olmalı!

Okuyucuyu bekleyen tarih var!..

7.

Birkaç yıl önce yaptığım bir çalışmaya, Martin Bernal'den alıntılayarak "tarih tarihçilere bırakılamayacak kadar ciddî bir iştir" sözleşiyle başlamış ve naçizane bir eklemede bulunmuştum: "Üstelik maaşlı tarihçilere hiç..." Son günlerde meydana gelen kimi tartışmalarla birlikte bir boş zaman değerlendirmesi olarak gördüğüm maaşlı tarihçileri okuma işi, üsteki aforizmayı yeniden sorgulamama aracılık etti. Aca-*ba onlara haksızlık mı yapıyorduk?* Ellerinden geldiğince yazmışlar, çizmişler, ancak daha önemlisi hak etmeye çalışmışlar; bu kesin olan bir şey! Uzun sıcak yaz sona erip de bu okumalardan onlarca sayfalık notla -daha fazla değil- karşı karşıya kaldığımda, kendime boşa zaman harcayıp harcamadığımı sordum, bugünkü polemik yazımız bu özel soruya aranacak bir yanıt olarak da ele alınabilir, bir antoloji denemesi olarak da. Yazının farklı bir yöntemle kaleme alındığını ve farklı bir okumaya hazır olunması gerektiği konusunda önceden bir uyarı yapmakta yarar var. Bir diğer uyarımız ise bu kez biraz daha tehlikeli surlarda dolaşacağımız hakkında; tabii ki ucuz kahramanlık yapmamaya ve birazcık da pragmatik davranmaya dikkat edeceğiz. Şimdiden eleştirmeye başlayabilirsiniz.

Yolculuğumuz 1913'e Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle -ya da öldürerek- iktidara doğrudan ve açık bir şekilde gelen İttihat Terakki'nin üzerinden gizlilik perdesinin kalkması da aralandığı nadir tarihsel süreçlerden biri ile başlayacaktır. Biliyorsunuz ki "merkez-i umumi" adı verilen gizli, açık olmayan, geçirimli ve değişken bir yapının yönetim erkini tümüyle elinde tutması *temel siyasî geleneğimizi oluşturmaktadır*. İşte 1913'de bu yolla iktidara gelen *parti/merkez-i umumi* 1915 yılında en güçlü günleri i yaşamış, ardından on üç yıl sü-

reyle merkezi umumi=devlet hedefli bir iktidar mücadelesi yapılmıştır, bu bir iç mücadeledir, bu bir iç savaştır. Anılan dönemde dahi *gizliliğin* temel siyasî yöntem olarak sürdürülmesine azami özen gösterilecektir ve bu on üç yıllık süreçte iktidar militer olduğu kadar paramiliter kurumlar aracılığıyla idame ettirilecektir.

1915 önemlidir. Çünkü partinin gizli yönetim aygıtı merkez-i umumi tümüyle meydanda görünmektedir, çünkü parti kendisini çok güçlü hissetmektedir, güçlülüğün birçok argümanına sahip görünmektedir. Diğer taraftan 1915'de olanların üstünün kapatılması, yok sayılması ve desenformasyonu için zor kullanımlı çaba gösterilmesinin ardında yatan unsurlardan birisinin de bu yılda yaşanan olaylar nedeniyle gizli merkezi umumi ilişkilerinin deşifre olmasının oluşturduğunu unutmayalım. Yönetim ve hükmetme “geleneğinin” deşifre olduğu ender tarih süreçlerinden birisini tanımlar 1915.

Bu bölümde, 1915'i kısaca değerlendireceğiz ve daha önceki yazılardan farklı olarak, resmî tarihin kendi içinde saklı olan polemik unsurlarını okumaya çalışacağız. İlginç ve eğlenceli ve daha önemlisi öğretici bir *yöntem*: Resmî tarihin kendisini yeterince ele verdiğini göreceğiz, özellikle de erkini huzurlu hissettiği anlarda...

Okumaya geçmeden önce “yöntemimiz” ve tanımlamamız hakkında kısa bir açıklamada bulunmamız gerekiyor; herhangi bir kitabevi ve kütüphaneye gidip ilgilendiğimiz konuyu kapsayan “resmî tarih külliyatı” arasından rastgele seçtiğimiz kitaplarda, kimi zaman açık bir şekilde dile getirilmiş kimi zamansa metinlerin, paragrafların arasına saklanmış, gizlenmeye çalışılmış düşünce ve niyetleri saptamaya çalıştım. Raflardaki diziliş sırası rast gele seçimimize kolaylık sağladı; sıradan, seçtiğimiz bir sayı kadar atlayarak elimize gelen kitapları gözden geçirdik ve Ermeni *mevzuuna* az ya da çok değinenleri ayıkkladık ve okuma zorluğunu da düşünerek kitap sayısının da zorunlu olarak az olmasına özen gösterdik. Doğal olarak konuyla ilgili daha *derin* çalışmalar taramamızın dışında kalabildi, bunda yöntemimizle birlikte kitapevi portföyünün de etkili olduğu düşünülebilir. Ancak yeterliydi!.. Sadece tanımla ilgili bir sorun çıkıyordu; “Ermeni” girişinin arkasına eklenecek tanımlayıcı kelime; onu da resmî tarih yazımına bıraktık: Mevzu, sorun, tehcir, mezalim en çok kullandıklarıydı. Hukukun sakıncalı gördüğü *diğer* tanımlamaları kullanan yoktu! Bizde onların diliyle yo-

la devam edip mevzuu ya da sorun demeyi tercih edeceğiz.

Diğer taraftan *Ermeni sorununun* yalnızca resmî ideolojinin değil, yakın zamanlara kadar kendini resmî ideoloji/resmî tarih tezlerinden bağımsızlaştıramamış “sol” un tabu konularından biri belki de en önemlisi olduğu anımsanırsa “resmî tarih” başlığı altında irdeleyeceğimiz ve ismini vereceğimiz kitaplar arasında kendisini sosyalist sayan ya da sanan yazarların çalışmalarının da bulunmasının kaçınılmaz olacağı kabul edilmelidir. Hatta, resmî tarihten beslenen bazı “batılı” tarihçilerin yazdıklarının da çok farklı olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Rastlantıların bu çalışma da bize öğrettiği budur, diğer taraftan bu saptamamız bizi “beslenme sorunları” üzerine araştırma yönünde kışkırtıyor. Farklılıklar yalnızca tonlamadadır. “Sol”dan sağ’a doğru gidildikçe tehcirin, dolayısıyla bu süreçte *olup bitenlerin* reddine yönelik vurgu artmakta ve Türklere yönelik katliamlar ritüellere/gösteriye dönüşen toplu mezar açma seanslarıyla bu yaklaşım desteklenmeye çalışılmaktadır. Solda ise durum “yaşanan an’ın koşulları” ya da “her iki tarafında mağduriyeti” gibi özgül olamayan yaklaşımlar arasında sıkışıp kalmış gibi gözükmekte, var olanın kabulüne ya da bu bağlamda resmî ideolojinin tartışılmasına yönelik cesaretsizlik göze çarpmaktadır. Kaldı ki döneme ait arşivlerin açılmaması ve bu durumunda son derece doğal karşılanması, anılan tarihçilerin konumunu daha da tartışılır hale getirmektedir. Çoğu zaman arşivlerin açılma tartışması bile görünmez bir el tarafından engellenmekte ve -sözde- bilim ortamını derin bir sessizlik kaplamaktadır. Kuşkusuz, geçmişinden korkan erk tarafından beslenenlerin -bu beslenme durumu yalnızca dünyevi değil manevi de olabilir- aynı korkuyu duyması da kaçınılmazdır.

İncelediğimiz dönem 20. Yüzyılı içeriyor. Ancak bu yaklaşım, “zorla göçertme” olgusunun bu yüzyıla özgü bir durum olmadığı, hep bir köprü olduğu iddia edilen Anadolu topraklarının binlerce yıllık *kaderi* olduğu gerçeğinden bizi uzaklaştırmamalıdır.

20. Yüzyılın başlarında yaşanan iki olayı, Ermeni ve Rum *sorunu*nu tarihçiler genel olarak “tehcir” başlığı altında inceler. Arapça “hicret” kelimesinden köken alan tehcir bir yerden bir yere göç ettirme anlamına gelmektedir. Ne var ki bu, göç olayının zorla oluştuğunu tümüyle vurgulayan, içeren bir tanımlama değildir. Oysa olay, bir halkın yaşadığı topraklardan “bir başka yere” zorla göçertilmesi ve gerekli görü-

len tedbirlerin alınmasını ya da *alınmamasını* içermektedir! Tehcir bu bağlamda önceden planlanmış, programlı ve sistemli bir harekettir.

Önce konuyla ilgili yaptığım okumalardan genel bir değerlendirme yapılmasını gerekli görüyorum; Resmî tarihte “Ermeni Tehciri” olgusunu incelemeden önce, bu olguyla ilgili olarak bazı önemli noktaları kısaca belirtmek gerekiyor. Ermeni Sorunu’nun kanlı bir süreci olan zorla göç ettirmeyi, soruna bakışın merkezine yerleştirmek bizi bazı yanılgılara sürükleyebilir. Bunlardan belki de en çok göz ardı edileni olgunun yalnızca 1915 yılına indirgenmesi ve soruna bu nedenle oldukça dar bir perspektiften bakılmasıdır. Oysa anılan “sorun” ne yalnızca 1915’e, ne de 20. Yüzyıla aittir. Daha önceki yüzyıllardan itibaren başlayan, anılan tarihte oldukça kanlı ve acı bir dönemeçten geçen süreç, şu an ki yaklaşımlar korunmaya devam ederse bir yüzyıl daha maaşlı ve maaşsız “tarihçileri” oyalayacaktır! Bir kez daha tekrarlamak gerekirse, büyük bir titizlikle korunan ve saklanan döneme ait Osmanlı arşivlerinin açılması sorunun çözülmesi için bilimsel bir müdahale ortamının oluşmasını kısmen sağlayabilir. Hatta “iyi niyetli bir adım” gibi gözükebileceğinden kimilerine prestij bile sağlayabilir!

İttihat Terakki’nin yapılanması ve *işin* bu yapıyla -yüz yıllık merkezi umumi geleneği- olan ilişkisi göz önüne getirildiğinde arşivler konusunda da fazla iyimser olunmaması gerektiği düşünülebilir. Ancak tarihçilerin resmî tarihin dışına çıkacak cesareten yoksun oluşları ve şovenizmle, geri dönüşüm yollarını tümüyle kapatacak şekilde beslenen önyargıları, bu tartışılır bulduğum “bilimsel adım” yolunun tümüyle tıkanmasına neden olmaktadır.

1800’lü yılların ikinci yarısından itibaren Ermeniler üzerine uygulanan şiddet ve yağma hareketleri, imparatorluğun çöküş sürecine girmesinin de itelemesiyle sistemli bir politikaya dönüştürülmüştür. Abdülhamit’in “Hamidiye Alayları” bu politikanın çok belirgin bir örneğidir ve bu yıllarda yaşananlar 1915-16 yıllarının habercisidir. Abdülhamit yıllarında ilgili sorunların çözümü, Kürt aşiretlerinin oluşturduğu “çeteler” aracılığıyla sağlanıyor, Hamidiye Alayları adı verilen bu *hukukî* çeteler yetersiz kaldığında Osmanlı ordusu devreye sokularak sorun hallediliyordu. Bu durum hükümete dış politikada da bazı kolaylıklar sağlıyordu. Ancak bölgesel çıkarlar -bunu “emperyalist politikalar” şeklinde okumakta olanaklı- gündeme geldiğinde Ermenileri anımsa-

yan “batı”, vicdanını rahatlatma yolunu Osmanlı üzerinden sağlıyordu, bu da emperyalizmin bu bağlamdaki pragmatik yaklaşımını örnekle-mektedir. Bu örnek devamlılık göstermektedir.

Genellikle bir provokasyonu takiben başlayan yağma ve katliam-lar hızla bölgeden bölgeye yayılıyor zaman zaman ilginç bir şekilde şiddeti azalıyor sonra yine provokasyon olduğu kuşku götürmez bir olayın ardından tekrar ve daha şiddetli bir şekilde başlıyordu. Burada okuyucuyu yanılgıdan kurtaracak bir diğer unsuru anımsatmak zorun-lu oluyor. Bu yanılgı, Ermeni Sorununun tümüyle Doğu Anadolu’ya hapsedilmesiyle ilgili.... Gerek anılan yıllarda gerekse ele alacağımız “tehcir” yıllarında Anadolu’nun birçok ilinde Ermeni nüfus bulun-maktaydı. Trabzon’dan Erzurum’a, Sivas ve Diyarbakır’dan Ankara, Kastamonu, Bursa’ya dek tüm illerdeki Ermeni halkı bu şiddetten pa-yına düşeni alıyordu. İstanbul ve Trakya illerinde yaşayanlar ise, elçi-liliklere ve “Avrupa”ya yakınlıkları nedeniyle ve konjonktürel durumun kendilerine sağladığı şanstıan zaman zaman yararlanabiliyorlardı!

Abdülhamit “istibdadına” karşı ortaya çıkan ve imparatorluğu kur-tarma sloganı etrafında örgütlenen Jön Türk hareketi ve daha sonra 1908 darbesi ile rahatlamayı uman Ermeniler bu umutlarının kısa bir süre sonra söndüğünü gördüler. İmparatorluğun çöküşüne “pan-tür-kizm”le karşı koyma hezeyanına kapılan İttihat ve Terakki yönetimi, iktidara gelişinin ardından Anadolu’daki Ermenileri gündemine aldı, Ermeniler pan-türkizm ile Kafkasya-Orta Asya arasında, üstelikte müs-lüman olmayan bir halk olarak varlıklarını sürdürmeye çalışıyorlardı. Emperyalist paylaşım savaşının sonucunda ortaya çıkan kaotik ortam, uzun zamandan beri düşünülen planın uygulamaya sokulması için eşi bulunmaz bir fırsat yaratıyordu. Ve böylece kimi yazarlara göre üç yüz bin kimilerine göre ise bir buçuk milyon Ermeni’nin ölümüyle sonuç-lanacak süreç başladı.

Bugün birçok yazar ulusal kimliklerin oluşmasında bir başka ulu-su “düşman” olarak görüp mücadelede hedef olarak seçmenin *önemi* konusunda çeşitli teoriler ortaya sürerler. Bunun doğru olduğunu kabul edersek, Türkler için 20. Yüzyılın başlarında ve devamında Rum ve Er-menilere duyulan nefretin realizasyonunu, daha kolay yapmak olanak-lı hale gelir! Batı’da sürekli toprak kaybeden bitik Osmanlı için kurtu-luş Doğu’ya, Orta Asya’ya açılmaktan geçiyordu. Bu yaklaşımın reali-

zasyonu ise “Türkçülük” ideolojisiyle yerine getiriliyordu. Kuşkusuz yüzyıllardır “ümme” kavramı ile yetişmiş Osmanlı “aydını” için Türkçülük ideolojisinin de somut bir çıkış noktası bulması zorunlu hale gelmişti. Bu nedenle “Türk Yurdu” ve “Türk Ocağı” kavramları “Hıristiyan unsurlardan arındırılmış bir toprak parçasını” dayatmaktaydı. Ve artık iş sadece eyleme kalmıştı!

Ana konu ya da metin arasında Ermeni Tehcirine değinen resmî tarih kitapları gözden geçirilirken dikkati çeken bir diğer unsur da konuya ait yaklaşımların belli başlı tezler etrafında dönüp durmasıdır. Ve bu yaklaşımların tümü ya resmî görüşü doğrudan desteklemekte ya da resmî görüşteki kimi çelişkileri onarma-kapama işlevine yardım etmektedir. Bu yaklaşımlar, ana hatlarıyla şu biçimlerde sınıflandırılabilir:

1) Süre giden Ermeni isyanları ve Ermenilerin 1.Dünya Savaşı yıllarında ve öncesinde Ruslarla ittifak yaparak Osmanlıyı zayıflatan -Osmanlı ordusunu arkadan vuran- hainlikler yapmaları... Bu şekliyle Ermenilere bir müdahalenin kaçınılmazlığı ve meşruluğu. (Ermenilerin askerden kaçtıkları şeklindeki söylemler bu bağlamda bireysel ayrıntılara kadar inebilmekte ve neredeyse Osmanlı ordusundaki tek tek Ermeni askerlerin bireysel ihanetlerinin orduyu zayıflatarak yenilgiye sürüklediği görüşü satır aralarında sık sık dile getirilmektedir.) Diğer taraftan birçok resmî tarih kitabında bu tezlerle çelişen bir şekilde “savaşın önce Osmanlı ordusundaki Ermeni askerlerin tümüyle silahsızlandırıldığı” bilgisi yer almaktadır. Ermenistan “hayali” ile Ermeni halkının kandırılıp ülkeyi bölmek için Türklere saldırdıkları ve hainlik yaptıkları, böylesine emperyalist oyunlar gelinmemesi, tüm “bölücü” hareketlerin aslında emperyalistlerin birer oyunu olduğu tezleri ise en çok kendisini antiemperyalist ve solcu sanan “sol Kemalist” yazarlar tarafından dile getiriliyor.

2) Ermenilerin bulundukları topraklarda özellikle de Doğu Anadolu’da, Türk ve diğer Müslüman halklara karşı sürekli ve sistemli katliam girişimlerinde bulunması... Bu, özellikle şovenistlerin en fazla etrafında dönüp durdukları ve toplu mezar gösterileriyle kitleye yönelik propagandayı aktif -ve isterik- bir şekilde yaptıkları konudur. Dönemi inceleyen birçok çalışmada “Ermeni mezalimine” ait sayfalar dolusu bilgi bulunurken tehcir olayına hemen hemen hiç yer verilmemesi de bu yaklaşımın uç bir noktasını oluşturur. Diğer taraftan açılan toplu

mezarların *tarihlerinin* 1918-20'li yıllara rastlaması da ilgi çekicidir ve kuşkusuz böyle bir durumun 1915'le ilgisi yoktur. Ayrıca Sarıkamış'ta donarak ölen Osmanlı askerlerinin Ruslar tarafından toplu mezarlara gömüldüğü -o hürriyet kahramanı Enver Paşa işte bu sıralarda ardına bile bakmadan bakamadan İstanbul'a kaçıyordu- ve bugün Ermeni mezarlarını anma törenlerinde açılan mezarların arasında bunlarında olabileceği tartışılmaktadır.

3) Rusların Anadolu'da yayılmak amacıyla Ermeni aydınları kulanma düşüncesi... Rusya'da gelişen “yeni” düşünce akımlarının Ermeniler arasında filizlenerek Osmanlı'da bölünmeye yol açacağı korkusu kuşkusuz ilk iki yaklaşıma göre daha entelektüel düzeyde tartışılmaktadır! Diğer taraftan bugünün tarihçisinin hâlâ Osmanlının parçalanmasının nedenlerini anlayamadığı ya da onu yeterince analiz yapamadığı düşünülebilir; hadi onların bilgi ve birikimlerine bu kadar da haksızlık yapmayalım ve durumun bir hazımsızlıktan kaynaklandığını ya da tümüyle psikolojik bir sorun olduğunu da not edelim!

4) Olayı salt 1915-16 yılları ile sınırlama yaklaşımı... Bu yaklaşımla Ermeni Sorunu bir savaş psikozu olgusuna indirgenmek istenmektedir. Böylece savaş yılları karmaşasında meydana gelen “üzücü” olayların bir sorumlusunun olamayacağı görüşü empoze edilmeye çalışılmaktadır. Bu yaklaşımın kendisini sosyal-demokrat olarak tanımlayan yazarlar arasında kendisine fazlasıyla yer bulması oldukça ilgi çekicidir. Böylece, önceki yüzyıllardan başlayıp 1915-16 dönemecinden geçen ve “Varlık” vergisi ile günümüze uzanan “sorunun” tartışılması oldukça sığ bir ortama çekilmekte, olay dar bir tarihsel sürece indirgenmektedir.

5) Haksız kazançla zenginleşen, bunun sonucunda da Türk halkının yoksullaşmasına neden olan Ermenilerin mallarına el koyulmasının meşruluğu... Böylece gerek Ermeni gerekse Rum tehciri sırasında yapılan *mülkiyet devirleri/kamulaştırmalar ya da “sermayenin “Türkleştirilmesi”* yasallaşmakta ve günümüzdeki, Kuvayı Milliye/Müdafaa-i Hukuktan beslenen birçok sermaye grubunun haklılığı da böylece kanıtlanmış olmaktadır!

6) Ulus-devlet anlayışının gelişmesine paralel olarak Ermenilerin yetki alanlarının kısıtlanmasının zorunluluğu... Bu yaklaşımda Osmanlının varlığını sürdürebilmesi için “kısıtlamanın” meşruluğuna vurgu yapılmaktadır.

7) Ermenilerin doğuda zaten azınlıkta olduğu... Böylesine garip bir yaklaşımın etrafında katliamı onamaya çalışma hakkında fazla bir söz söylenemiyor. Nüfus çalışmaları ile bu tez doğrulanmaya çalışılıyor. Açılmayan arşivlerden her nasılsa nüfus kısmı cımbızlanıyor.

8) Uçlarda bir diğer yaklaşımı ise “yok sayma” oluşturmakta... Sorunu “tümüyle yok sayma” eğilimi içine girilebiliyor. Bu yaklaşım sonuçta; “sol”da bildiğimiz-gördüğümüz sularda gezinirken, “orta”da Ermeni tehciri diye bir şey olmadığı, “sağ”da ise “Ermenilerin olmadığı” noktasına varabiliyor.

9) Emperyalist tuzak tezleri... Bu tezlerin ulaştığı noktada, yeryüzündeki “dost” ya da düşman tüm ülkelerin Türkiye Cumhuriyetinin büyümesinden korkup sürekli olarak bölücüleri destekledikleri ve bunda önemli örneklerinden birinin “Ermeni Sorunu” olduğu dillendirilebiliyor.

10) Resmî tarih yazılarında konunun tartışıldığı bir diğer eksen ise tehcir kararını alan kişi ya da kurumun kimliği oluşturuluyor. Sonuçta karşımıza Talat Paşa ve Enver Paşa ile başlayıp İttihat ve Terakki’nin çoktan unutulmuş üyelerine varabilen bir isim listesi çıkıyor. Kuşkusuz, toplamda böyle bir listenin hazırlanmış olması uygulamanın ve benzeri uygulamaların bir devlet politikası-geleneği olduğu gerçeğini de gizlemeye yarıyor. Asıl ilginç olan nokta ise İttihat Terakki ve Parti’nin lider kadrosunu neredeyse tümüyle olumsuzlayan Kemalist tarih yazını bu konuda onları suçlamaktan özenle kaçınmasıdır. Gerek Lozan yazışmalarında gerekse Nutuk’ta Osmanlıya ait birçok “şey” reddedilirken, ısrarla korunan unsurların başında “Ermeni sorunu” geliyor.

11) İletişim sorunları... Olup bitenlerden merkezi idarenin haberinin sonradan olduğu ve yerel yöneticilerin insafsız ve başıbozuk davranışlarının ölümlerin başlıca nedeni olduğu şeklindeki yaklaşım resmî ideolojinin olayı *de facto* kabullenmemesinin araçlarından birisi oluyor. Yerel çete ile “merkezin” çatışması ya da kimi zamanlarda çatışıyor gibi görünmesi bir gelenek mi?

12) İlginç bir tez... Ermenilerin vesaire nedenlerle değil göç sırasında ortaya çıkan hastalıklar nedeniyle, olumsuz iklim koşulları nedeniyle vb. öldükleri ortaya sürülmektedir. Bu yaklaşımın en şovenist ucunda ise Ermenilerin bu göçe kendi istekleriyle başladıkları gibi son derece şaşırtıcı görüşler yer almaktadır.

Buraya kadar sıraladığımız, resmî tarihin konuya bakışını özetleyen yaklaşımların birbirine göre ağırlığı ve üstünlüğü bulunmamaktadır. Sadece yazarın siyasî kimliğindeki farklılıklar ağırlığın göreceli olarak birinden bir diğerine geçmesine yol açmakta çoğu kez de yukarıda sıraladığımız “tezler” bir arada ve karışmış bir şekilde dile getirilmekte ya da konjonktürel olarak bu yaklaşım ya da tezlerden birine, birkaçına ağırlık verilebilmektedir.

Yazımızın bundan sonraki bölümünde birçok “popüler” yazar ve araştırmacıdan alacağımız örneklerle bu bakış “itiraf ve iftira” ekseninde sorgulanmaya çalışılacaktır. Konuyla ilgili tüm yazın dünyasının taranmasının olanaksızlığını hatta gereksizliğini okuyucu kabul eder kuşkusuz; tekrarlırsak, söz ettiğim tarzda rastlantıların kaderine sığınarak seçilmiş on yedi kitap alıntlarıyla ele alınırken birçoğunun sadece yazar ismi verilecektir.

“Birinci Dünya Harbi içindeki karşılıklı Türk-Ermeni boğuşması ve hesaplaşması, öyle sanıyorum ki, insanlık tarihinin unutulması daha iyi olacak bir sayfasıdır. Bunun ilk ve asıl sorumlusu hangi taraftı? Kimlerdi? Gene sanıyorum ki, bu suallerin cevaplarını araştırmamak ve hikayeyi ebediyen unutmak daha doğrudur.”

T.C. tarihinin ünlü dönüklerinden ve Kemalizmin “kadro”lu ideologlarından Şevket Süreyya Aydemir, “kızıl elma” peşine takılıp çıktığı “turan” yolculuğunda, Suyu Araya Adam adlı anı kitabının Erzurum durağını yazarken, tarihe ve dolayısıyla gelecek kuşaklara unutmayı dayatıyor. Unutma olgusunun geleneksel eğilimlerimizden olduğu anımsanırsa Aydemir fazla yadırganmayacaktır. Nitekim birkaç satır sonra da resmî tarihin konuyla ilgili temel tezlerinden birisini ilginç bir şekilde kurgulamaktan geri kalmıyor: *“Tarihte kısa süreli bir Ermeni devleti izlenebilmektedir. Ama daha ziyade Asuriler, İranlılar, Romalılar arasında bocalayan, şu veya bu devlete haraç veren birtakım beyliklerin hikayeleri, yarı aydın bir kısım Ermenilerin elinde bir ihtilal edebiyatına daima konu olabilmisti. Birinci Dünya Harbi ile beraber Anadolu’nun öyle yerlerinde Ermeni isyanları olmuştu ki, etrafları Türk halkıyla çevrilen, hiç bir yabancı memleketle bitişiği olmayan bu iç bölgelerde, orduya isyan edebilmek için bir cemaatin, düşünce ve mantıktan ne derece uzaklaşması lâzım geldiğine insan hakikaten şaşardı.*

Aydemir, kan, ölü, çürüyen ve yanan insan eti kokuları arasında “turan yolculuğuna” devam eder. Bu haliyle bile anılarını anlattığı bu kitap “iddialı” diğer biyografi çalışmalarından daha dürüst ve hiç kuşkusuz daha nesneldir. Örneğin “Tek Adam” adlı Mustafa Kemal Atatürk biyografisinde Ermeni sorununa hiç değinmezken, “Enver Paşa”da sorunun anlatımında resmî tarih kendisini tüm tutuculuğuyla hissettirmektedir. Bu kitapta Enver Paşa’nın yaşamından çok “Türkçülüğü” bir kişide fetişe etmeye yönelik çaba olarak göze çarpmaktadır. Gittikçe küçülen imparatorluk, yazarın deyişiyle “Türklüğün dahi kaybolması” tehlikesini ortaya çıkarmıştır ve tarih bundan böyle, Türklüğü her ne pahasına olursa olsun koruma tarihine dönüşecektir. Dolayısıyla Aydemir’in Enver Paşa’da anlattığı gibi, Talat Paşa’nın Berlin’e kaçarken önemli bir kısmının Ermeni tehirci ile ilgili olduğu düşünülen bavullar dolusu belgeyi imha etmesi bu bağlamda kolayca anlaşılabilir bir hareket olmaktadır, diğer taraftan bölgede yaşananlar, Aydemir’in deyişiyle *“Halk arasında Ermeni Kırımı şeklinde yerleşmesine vesile verecek uygulamalar”*, yapılanların satır aralarına gizlenmeye çalışılmış izleri olarak değerlendirilebilir. Unutulması gereken olaylar tanımlaması, “ön yargı” ve “söylenti” metaforuna uğramıştır. Aslında değişen belki de Aydemir’in “devlet”le olan ilişkisidir.

Yazdıklarıyla “Atatürk’ün eşsiz takdirlerini kazanan” Aydemir’den çok sonra, onun ekolünden yetiştiğini düşündüğüm ve kendisini birçok platformda sol-sosyal demokrat olarak tanımlayan en son olarak da “en eski” siyasî partimizin “tarih bilirkişiliğini” yapan Tevfik Çavdar ise, bu Türkiye “sol”unun tabu konusuna yaklaşmakta Aydemir kadar bile cesaretli olamamaktadır. Bugün artık adı Ermeni Tehirci ile özdeşleşmiş olan Talat Paşa’yı anlattığı kitabında, Ermeni hareketlerini emperyalist bir planın parçası olarak gösterme eğilimi ilgili bölümlerde “sorun” Çavdar’ı zorlama bir yazım üslubuna götürür. Anılan bölümün kitabın tümü içindeki ayrıksılığı hemen duyumsanabilmektedir. “Tehcir” başlığı altında konuyu incelerken tehirci anlatmak yerine Anadolu’daki Ermeni hareketlerini anlatmayı tercih etmesi, sebebi ne olursa olsun yüz binlerle ifade edilen ölümleri açıklamakta kuşkusuz yetersiz kalmaktadır: *“Osmanlı İmparatorluğundaki değişik etnik gruplarda olduğu gibi Ermeni topluluğunun savaşımlı da emperyalist ülkelerin istekleri doğrultusunda düzenlenmiş ve gelişmiştir.”* diyen Çavdar daha sonra Ermenilerin bölgede zaten azınlıkta olduğunu iddia eder ve ilginç

bir noktaya ulaşır: “..Doğu Anadolu’ya yönelik reform önerilerinde sivil ve askeri yönetimde Ermenilere Müslümanlarla eşit temsil hakkının sağlanması da istenmekteydi ki, azınlıkta olan bir halk için bu, demokratik olmanın da ötesinde bir istektir.” Konunun tümüyle dışına çıkılabilir bir “komünist” parti yazarının ”yerel ölçekli eşit temsil hakkını” tanım-lamasını ve bu isteme karşı duruşunu not edelim! “Tehcir” başlığı altında tehciri anlatmama ısrarı Çavdar’ın bildik tezler etrafında dolaşmasına neden olmaktadır. Bu yaklaşım genel olarak “sol” kimliğinde tartışılması gereken bir yönünü oluşturur ve “sol”un resmî ideolojinin tabu konularına yaklaşımındaki tutarsızlıkları örnekler. Çavdar’ın yazıları nesnel bir tarih çalışmasından çok, günümüze aktarım yapmak amacıyla tarihi kullanma amacı gütmektedir. Bu çabanın ulaştığı nokta daha da ilginçtir. Döneme ve konuya ait tek bir orijinal kaynağın referans gösterilmediği çalışmada Ermeni hareketi ile Filistin’deki Yahudi kolonizasyonunun başlaması özdeşleştirilmeye çalışılır. Ermenistan devleti kurulmasının bölgede yalnızca İsrail devletini rahatlatacak emperyalist bir plan olduğunu ileri süren -ya da paragraftaki betimlemeyle “gören”- Çavdar şöyle devam eder: “Bu görülüp, kamuoyu aydınlatıldığı anda Ermeni Özgürlük hareketinin temel dayanakları ortadan kendiliğinden kalkacaktır.” Junior-TKP’nin de arasında olduğu “ulusalcıların” özgürlük kavramına yaklaşımını anlayabilmek için ilginç bir örnek; özgürlük hareketinin temel dayanaklarını uzaktaki bir başka devletin oluşumuna bağlayabilen Çavdar, tehcir olayına ilginç bir şekilde çok daha sonra yayınladığı geniş kapsamlı bir başka çalışmasında yer verir: Türkiye’nin Demokrasi Tarihi adlı çalışmasında olayı şu sözlerle ele alır: “Savaş döneminde bugün dahi büyük tartışmalara neden olan Ermeni tehciri yaşandı. Özellikle doğuda cephe arkasında Ermenilerin Türk ordusunu arkadan vurma çabaları bu kararın alınmasında en büyük etkindir. Gerçek olan şudur ki Rus ordularının ileri hareketi sırasında Erzurum’da, Van’da ve Doğu Anadolu’da Ermeniler büyük zulümler yapmışlardır. Tehcir olayı da çok acıklı sonuçlar veren bir mecburi göç olayıdır. Yani terazinin iki kefi de acıyla, ölümle doludur. Bu konunun ayrıntısına kitabın dar çerçevesi içinde girmek istemiyoruz.”

Burada bir soru daha sormak zorunlu oluyor. Çavdar haklı olarak 1839’dan 1950’ye kadar geçen “demokrasi” tarihimizi anlatırken “bu konuya” girmeyebilir. Ancak Talat Paşa’yı ve “Tehcir’i” anlattığı geniş hacimli kitabında “konuya” niçin girmemiştir? Çavdar sol’un savruluşuyla

paralel olarak Ermeni tehciri tezlerinde de bulanıklık yaşamaktadır.

Yazıya anı ve biyografilerden yaptığımız örneklemelerle devam edelim. Eski İttihatçı, sonra Kuvayı Milliye'ci Celal Bayar'ın da konuya yaklaşımı diğerlerinden farklı olmadığı düşünülebilir. Tehcir ve taktik gibi suçlamalarla doğrudan karşı karşıya kalan Bayar'da benzer yaklaşımlarla kendini savunmaya çalışır. Ve savunmasının ana eksenini Ermenilerin, savaş sırasında Osmanlı ordusuna karşı ayaklanmaları oluşturur. Bu durumu doğrudan "vatana hıyanet" olarak değerlendiren Bayar, Türk'e düşman olan dış devletlerin (!) tahriklerini de sıkça savunmasına dayanak yapar. Bunun yanında birkaç sayfa arayla birbiriyle çelişen ifade ve notların aktarımı da ilginçtir. Ben'de Yazdım/Milli Mücadeleye Giriş başlıklı anı kitabında önce bir emir verildiği taktirde buna uyacağını söyler, ancak sözleri süre giden tehdidi de göstermektedir: *"Umumi merkezden Ermenilerin tehcir veya öldürülmeleri için emir aldığımız veya böyle bir karar olduğu keyfiyetine gelince: Merkezin böyle bir kararı olduğunu bilmiyorum. İttihat ve Terakki disiplini olan bir kuvvetti. Eğer dediğiniz gibi, bir karar olsaydı ve bize bildirilseydi, düşünmeden itaat eder, tatbikine geçerdik. O zaman da, hiç olmazsa, yaptıklarımızın izleri kalırdı."*

Bu ifade 1919 yılında verilmektedir ancak Bayar birkaç sayfa sonra geriye döner ve Doğu Anadolu'da meydana gelen olayları anlattıktan sonra 14 Mayıs 1915 tarihli bir hükümet kanunundan bahseder. Bu kanunun birinci maddesinde, silahlı saldırı ve direnme halinde karşılık verilmesi emredilmekte ve bu karşılığın ne olabileceği 2.madde ile tamamlanmaktadır: *"Madde2- Ordu ve müstakil kolordu ve fırka (tümen) kumandanları askeri icaplara mebni veya casusluk ve hıyanetlerini hissettikleri köyler ve kasabalar ahalisini münferiden (bire birer) veya toplu olarak diğer mahallelere sevk ve iskan ettirebilirler."*

Bayar bu emre uyulduğunu ve savaş bölgesi ile stratejik bölgelerden Ermenilerin uzaklaştırıldığını ve bu süreçte görevlerini kötüye kullananların idam cezasına çarptırıldığını söylemekten de geri kalmaz. Bu nedenle hapsedilen Vali Doktor Reşit Bey'in intiharına da yer verirken sözlerini şu şekilde sonlandırır: *"Ailesine bıraktığı evrak arasında Ermeni meselesine ait vesikalarla bağlı olduğu makamdan aldığı emir ve talimat da vardı. Bugün tarih için değer olan bu belgeleri ilerde kendisini müdafaa için saklanmış olması hatıra gelir. Ancak, niçin kendi-*

sini müdafaa etme gereği duyabileceğinden -kime karşı? Neyi gösterecek?- söz edilmez.

Siyasi yaşamındaki zigzagları ve “USA” patentli “vatanseverliğini” çok iyi bildiğimiz Celal Bayar’ın kapsamlı anıları konumuzla ilgili birçok ip ucunu daha içermekte ancak onun “*Ermenileri ‘Huristiyan’ oldukları için toptan kılıktan geçirilmekte*” suçlanan Abdülhamit için yaptığı birkaç satırlık övgüsü, anıların diğer bölümleri için de fikir verecektir: “*Abdülhamit’e gelince, rahmetli hakan en kuvvetli tarafından vurulmak istenilmiştir. Onun yaptığı, her devlet başkanı, her kral ve imparator gibi memleketini, baş kaldırmakla, ayaklanmalarla parçalamak isteyen siyaset zorbalarını tenkil etmekten ibaretti.*”

[Tenkil: tepeleme... Tedip: uslandırma, yola getirme...]

Anı-biyografilerden elimizdeki son örneği, son zamanların Türkçüsü/Kızıl Elma ideologu, cuntacı Kemalistlerimizden İlhan Selçuk’un “bestseller” olan “Yüzbaşı Selahattin’in Romanı” adlı çalışması oluşturmaktadır. Suyu Arayan Adam’a benzer şekilde bir arayış anlatısı olan kitapta Yüzbaşı Selahattin’in savaş anılarına yer verilir. İlginçtir ki Yüzbaşı Selahattin Bey, 1915 yılında doğu cephesinde Ruslara ve Ermenilere karşı savaşmasına, ardından da Kütülammare ve Bağdat’ta bulunmasına yani neredeyse Ermeni tehcir yolunu izlemesine rağmen -Atay’ın “Zeytindağı”nı anımsayın- anılarında tehcir olayına hiç yer vermez. Bu durum olayı “yok sayma” eğiliminin güzel bir örneğidir. Kitapta yalnızca bir dipnotta kıyım hakkında küçük bir ipucu vardır. Savaşın başladığı günlerde İstanbul Merkez Komutanı Binbaşı Halil hükümet adına Ermeni patrikliğine iki maddeden oluşan bir nota verir: “1. Biz savaşta ya galip geleceğiz yada yenileceğiz. Eğer bu dönemde siz bize kötülük yapmazsanız ve biz galip gelirsek, merkezi Erivan olmak üzere bir Ermenistan kurulmasını (Türk-İran-Rus topraklarında) kabul ederiz. Yok yenilsek zaten büyük devletler bunu yapacaklardır. 2. Ermeniler düşmanlarımıza yardım ederlerse, o vakit Türkiye’deki bütün Ermenileri mahvederiz. Galip gelir ve Kafkasya’ya geçerse orada aynı davranışı devam ettiririz. Yenilsek dahi Ermeniler için kazanç yoktur.” Kuşkusuz Ermenilerle savaşların anlatılıp, tehcir olayının yok sayılması-anlatılmaması, bu dipnotla birlikte daha anlamlı olmaktadır ve İlhan Selçuk’un bugünkü -aslında her günkü- duruşu anımsandığında bu yaklaşım fazla yadırgatıcı olmayacaktır.

Bundan sonra da Ermeni Tehciri sırasında hükümet olan İttihat ve Terakki'yi anlatan kitaplarda olayı izlemeye çalışalım. İttihat Terakki üzerine belgelere dayalı ayrıntılı bir kitap yazan Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler-İttihat ve Terakki adlı kitabında Ermeni Sorunu'nu emperyalistlerin oyunu, Ermenilerin ayaklanması ve Rusya'nın kıskırtması ana eksenlerinde anlatır. Yaklaşık yedi yüz sayfalık incelemede Ermeni Sorunu'na yalnızca üç sayfa ayrılması da bu genel tavrı destekleyen bir yaklaşımdır. Önce *"Ermenilerin, bitmek bilmeyen ıslahat isteklerinde ötürü sürüldüğü"*nden söz edilir. Bir başka ulus için, örneğin Türkler için en doğal hak olarak görülen ıslahat ve özgürlük isteğinin başka bir ulus tarafından istenmesinin yadırganması, bu "ünlü" tarihçimizin ve onun izinden giden diğerlerinin mentalitesini özetler. Birkaç sayfa sonra konu "Ermeni Sorunu"na gelir. Önce Rusların desteği ile Ermenilerin Doğu Anadolu'da bazı hak istemlerinden söz edilir ardından savaş yılları içinde Ermeni-Osmanlı-Rus ilişkilerine kısaca değinilir: *"Ermeniler ittihatçılar tarafından, Rusya'ya karşı ihtilâlcî bir tavır alma önerisini "hıyanet" olarak tanımlıyorlar ve böylece Rusya'yla savaşa girmiş Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi ülkesinde Rusya lehine hareketlerle yenilgiye sürüklemek istiyorlardı. "Tehcir" denen olay bu karışık durum içinde görülmektedir."* Yazar sonraki sayfa da bağımsız Ermenistan kurma girişimlerinden söz eder ve: *"Ermeni meselesi, Umumi Harp sonuna bırakılmış bir çözümsüzlük içinde gösterilse de aslında yüzyıllarca bir arada iç içe, dost yaşamış iki milletin arasını açmış olan emperyalist devletlerin karışmasıyla tamamen ters bir yöne döndürülmüştür..."* der, tehcir olayına yalnızca yukarıda gösterdiğimiz kadar değinir! Diğer taraftan Tunaya daha sonraki dönemi anlattığı Türkiye'de Siyasi Partiler-Mütareke Dönemi adlı kitabında yayınladığı belgelerde "tehcir gerçeğini" fazla gizleyemeyecektir. Kitapta yer alan, Talat Paşa'nın İttihat ve Terakki cemiyetinin son kongresindeki konuşması ilginç bölümler içerir: *"...Erzurum'da ordunun hareketlerini zorlaştıran Ermeni çeteleri vardı. Bunlar başları sıkıştıkça Ermeni köylerinden yardım ve himaye görüyorlardı. Kiliseler silah deposu halindeydi. Tehcir çaresizdi. Her yerde intizamlı bir şekilde kalındığını ve zaruretin icaplarının dışına çıkılmadığını iddia edecek değilim. Birçok yerde düşmanlıklar bu münasebetle patlak verdi. Hiçbir suretle istemediğimiz kötülükler oldu. Birtakım memurlar haddinden ziyade zulüm ve şiddet göstermişler, bir hayli masum hak-*

sızca kurban olmuştur...” Tunaya’nın çalışmasının bu bölümünde Ermeni Sorunu birçok şekilde, özellikle mütareke döneminde kurulan çeşitli parti ve derneklerin tüzüklerinde dile gelir. Bunların birçoğu Ermeni tehciri konusunda doğrudan İttihat ve Terakki’yi suçlarken, bir kısmı da Ermenice yayın yapmayı doğrudan programına koyar. Tunaya tarafından yayınlanan Hürriyet ve İtilaf partisinin programında İttihat Terakki’ye yönelik suçlama son derece açıktır. Parti tehcir ve tenkil suçlanmakta ve sorumluların cezalandırılması istenmektedir. Tunaya’nın ilgili kitabının bir başka baskısında ise konunun “yanlış anlatıldığı” düşüncesine yer verilir: “1914 Ağustosunda, Erzurum’da toplanan Taşnaksütyun kongresi, Rusya’ya aleyhtar cephe alınmasını reddetmiş, Ermeniler Rus ordularında Türkler aleyhine vazife almışlardır. Bu sırada, sonsuz bir dava olarak ortaya atılan ve Avrupa efkarına sebeple netice karıştırılarak yanlış anlatılan tehcir hadisesi cereyan etmiştir.” Aynı çalışmanın farklı basımları arasındaki belge tutarsızlığı bilinçli olduğu düşünülmeli ve böylesine duyarlı bir konuda oldukça anlamlı bir tavır olarak değerlendirilmelidir.

Ele aldığımız ya da elimize geliveren bir diğer kitap ise Sina Akşin’e ait Jön Türkler ve İttihat ve Terakki başlıklı çalışma... Bu çalışmasında Akşin, olay yok sayma anlamında Tunaya’nın neredeyse birebir izinden gitmeye özen göstermektedir. Akşin’de hacimli çalışmasının çok az bölümünde, ancak iki sayfada olaydan söz eder. Ama önce iki itirafa yer verecektir. İttihatçılara Rumeli günlerinin öğrettikleri arasında “pek yaman bir milliyetçilik eğitimi”de vardır. Ve bu, kuşkusuz Yunan bağımsızlık savaşının yarattığı psikolojide gelişen eğitim, bir başka “düşman”a karşı pratiğini bulacaktır: “...İttihatçılar Rumeli’de yalnız komitacılığı öğrenmediler. Milliyetçilik uğruna aynı dinden bile olanların kanlı bıçaklı olduklarını ve en kirli, insanlığa en aykırı davranışlarda bulunduklarını yakından görerek ve bu kavgaya katılarak pek yaman bir milliyetçilik eğitimi görmüş oldular. Bu yaşantıların sonradan Ermeni tehciri gibi olaylarda İttihatçıların karar ve davranışlarını etkilediği apaçık ortadadır...” ve aynı kitabın başka bir yerinde: “Burjuvallaşma sürecinin savaş içinde hızlı olmasının bir başka nedeni, Anadolu’daki Rum ve Ermeni nüfusundaki büyük azalmadır. Aşağıda anlaşılabacağı üzere, Anadolu’daki Ermenilerin pek çoğu tehcir edilmiş, yani göç etmek zorunda bırakılmıştı...” Kuşkusuz burada tehcirin “geride kalanlara” bir başka katkısından da söz edilmektedir!

Anadolu'da çoğu ticaretle uğraşan Rum ve Ermeni nüfusun göçünden sonra geride kalan mal varlıklarının yağması ve bu yağmayı simgeleyen örgüt isminin burada anımsanması gerekmektedir. Örneğin bugün statünün en muhafazakâr savunucularından olan geçmişin sözde ilerici bir gazetesi varlığını bu yağmaya borçludur. Bu yağmanın günümüze kalan artık izini ise bir bağımlılık haline gelen “hazinecilik mesleği” oluşturur. Hazinecilerin ya da define arayıcılarının bugün en yoğun bir şekilde “çalıştıkları” bölgeler, “göç olayının” yaşandığı bölgelerdir. Kitabın “Ermeni Tehciri” başlıklı bir sayfadan oluşan bölümünde ise, yine diğerlerinden farksız olarak Ermenilerin “özgürlük” istemlerinden, Ruslarla olan ittifaklarından ve savaş yıllarındaki “isyanlarından” söz edilir. Tehcir ise sayfanın geri kalanındaki iki paragrafa sığdırılacaktır. İşte bu paragraflardan birkaç cümle: “...Türkiye bu ölüm kalım mücadelesindeyken Ermenilerin bu davranışları, savaşın başarılması için onların zararsız hale getirilmesi gerektiği kanısını verdi... böylece... tehcir tedbirine başvurulmaya başlandı... Ermeni tehcirinin en kötü yanı, yolda başlarına gelenlerdi. Açlık, hava şartları hastalık, sefalet yüzünden ölenler oldu. Ayrıca, yağmacılık ve intikam gibi amaçlarla bazı yerlerde kendilerine kötülükler yapıldı, öldürüldüler.”

İttihat Terakki'nin 1918 sonrasını inceleyen Hollanda'lı araştırmacı Zürcher'de birçok konuda geri dönüşlere yer vermesine rağmen Ermeni sorununa, Milli Mücadelede İttihatçılık adlı kitabında “millî mücadele” yıllarında Anadolu'da kurulan örgütleri anlatırken yalnızca bir satırda yer verir. Burada da konu, “*Ermeni katliamı ile ilgili Türk aleyhtarı propaganda*” şeklinde yer alacaktır. Bu tavra Türkiye tarihi üzerine çalışma yapan batılı tarihçilerde sıkça rastlanılır. Kuşkusuz bunun en tanınmış örneği en “tüm özellikleriyle” Zürcher'den farklı bir yerde duran (!) resmî batılı tarihçi olan ve sıkışılan tüm durumlarda başvuru, zamanla devletin batıda sözcüsü durumuna gelen ve bu nedenle de devlet tarafından ödüllendirilen Bernard Lewis'tir. Lewis aynı bir araştırma konusu olmayı hak eder nitelikteki bir *tarihçimizdir*.

Şimdi de kısaca genel tarih kitaplarından elimize geçen birkaç örneğe kısaca bakalım. Tarih Kurumu tarafından basılan Yusuf Hikmet Bayur'un Türk İnkılabı Tarihi adlı kitabının üçüncü cildinin üçüncü kısmında ele aldığımız “göç” olayına tarihsel sürecin anlatımı içinde zaman zaman yer verilir. “Kafkas Cephesi Vuruşmaları” başlığı altında önce Rusların bu cephede ilerlemeleri ve Osmanlı ordusunun yenilgi-

leri, başarısızlıkları Ermenilere bağlanır. Yazar, diğer bazı örneklerde olduğu gibi Ermenileri bir bütün olarak ele almaktan kaçınmaz. Ermeni ayaklanmasının ve onun bastırılma biçimini tarihte Hitler ya da “Sovyetlerde, diğer bütün unsurlara” karşı girişilen hareketlerin yanında önemsizleştirme girişimi yazarın temel çabasını oluşturur. Bunun hemen ardından bu “ayaklanmanın” bastırılmasının haklı gerekçeleri aranmaya başlanır. Sağ kulvarda bir devlet memuru olmaktan öteye gidemeyen bu “bilim adamının” temel savı, belirttiğimiz gibi Ermenilerle Rusların işbirliği yapmış olduğudur. Dolayısıyla “tehcir” devlet için olduğu kadar, ona bilim yapan yazar için de bir zorunluluktur: *“Ermeni ayaklanması ve tehciri Osmanlı ordusunun en sıkışık bir durumda bulundukları bir sırada yapılmıştır. Hiçbir hükümet kendisi bu derece tehlikelerle kuşatılmış olduğu sıralarda, kendi isteği ile Ermeni tehciri gibi bin bir tehlike ile dolu bir işi yoktan ortaya çıkaramazdı... ancak Ermenilere durup dururken zulüm edildiği yolundaki iddialar baştan başa yalandır.”* Durup dururken görülmeyen bir zulüm! Yazara göre, durup dururken böyle bir uygulamaya karşı kalınmayacağına göre, yazarın mentalitesini izlersek “hakkedilmiş zulüm” gibi bir kavrama ulaşmak ta olanaklı olabiliyor! Yazar daha sonra bugünlerde fazla yabancı-sı olmadığımız bir yaklaşımla bağımsız bir Ermenistan’a Ruslarında izin vermeyeceği görüşünü dile getirir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde ise savaş ortamının şiddetinden Ermenilerinde payını aldığı şeklinde, birincisini destekleyen ikinci bir yaklaşıma yer verilir. Diğer taraftan müttefik Almanların Ermenilere olumlu yaklaşımları da ulusu bölmeye yönelik Emperyalist taktikler arasında kısaca anılır. Ermeni tehcirinde Enver Paşanın sorunun “kökünden yok edilmesini önemli gördüğü” ve bu nedenle üçüncü orduya bağlı özel bir kuvvetin görevlendirildiği bilgisi ile Talat’ın “herhangi bir kanun çıkarmadan Ermeni tehcirini başlattığı, böylece bu büyük sorumluluğu “vatanın esenliği için tek başına sırtlandığı” gibi bilgilerde Bayur tarafından kaleme alınan resmî tarihin bu versiyonunda, resmî tarihin üstü kapalı itirafları arasında yer alır. Ve bu türden satırlar resmî tarih yazımı içindeki çelişkileri de örnekler. Şu satırlar sanırım bu itirafları-çelişkileri daha açık bir şekilde dile getirmektedir: *“Artık Ermeni tehciri yapılmıştır. Doğu ve Orta-Anadolu’da Ermeni kalmamış denecek bir durum vardır... Sason ayaklanmasından 1915 yılı sonlarına kadar akmış olan Ermeni kanı bu ulusun durumunu hiçbir bakımdan iyileştirmiş değildi. Ermenilik bakımından boşu*

boşuna akmıştı... 1915'te Ermeniler bazı kışkırtıcılara uyarak ayaklanacakları yerde uslu dursalardı Anadolu'nun büyük devletler arasında paylaşıldığı sırada çok daha iyi bir durum ve büyük menfaatler sağlardı. Onlar ayaklanıp kendilerini kırdırmak ve sürdürmekle göz diktikleri bölgelerde varlıklarını hiçe indirgemişlerdir.” “Uslu durmak”, “varlığın hiçe indirgenmemesi için” gerekliyse kuşkusuz haklı zulüm de vardır; “kendilerini kırdırmak” durumu da. Ve üzücü de olsa ülkemizde bilim adamı olarak anılan birçokları gibi Bayur’un da vardığı nokta budur. Ancak hakkını da teslim etmek gerekir ki Bayur yol arkadaşlarına göre daha cesur bir yazım/üslup benimsemiştir.

Resmî tarihin ve tarihe yönelik duruştaki resmîyetin/resmî ideolojinin dışında kalmaya özen gösteren Mete Tunçay, Türkiye Tarihi/Çağdaş Türkiye adlı ortak bir çalışmada 1915 yılını anlatırken tehcir nedenini “cephe gerisinde karışıklık çıkmasının önlenmesi” olarak gösterir. Konuya benzer bir şekilde uzak duruş “sol” kulvarın bir diğer yazarı Doğan Avcıoğlu’da da görülebilir. Birbirine oldukça yakın sözleri tekrarlamının gereği yok. Farklı kulvarlardan birkaç isim okuyucuya örnek olarak verilebilir; Enver Ziya Karal, Bülent Oral, Falih Rıfkı Atay, Türkkaya Ataöv...

Sorunun niteliği ve Türkiye’nin özellikle uluslararası arenada bu mevzuu nedeniyle sık sık başının ağrması birçok araştırmacıyı doğru-
dan “Ermeni Sorunu” üzerine yazılar yazmaya yöneltmiştir. Tabii ki bu çalışmalar Türk tezleri in doğrulanmasına, tekrarlanmasına yönelik olup, beklenen nesnelliği sağlamaktan uzaktır. Bu haliyle de bu çalışmaların yurtdışında beklenen etkiyi yapmış olduğu düşünülemez bile. Sanırım buna en güzel örneğini etkin bir devlet adamı olarak tanıdığımız Kamuran Gürün’ün “Ermeni Dosyası” adlı çalışması oluşturur. Çalışmasında kendisine yüklenen bu sıfatın hakkını fazlasıyla veren önce Anadolu’daki Ermeni nüfusun varlığını ve nüfus sayıları arasındaki ilişkiyi tartışan yazarın asıl niyeti, ilerleyen sayfalarda da görüleceği gibi, tehcir sırasında ölen Ermeni sayısının azlığını ortaya çıkarmaktır. Daha sonra Ermeni bağımsızlık hareketlerini ve 1. Dünya Savaşı yılları içinde Ermeni-Rus ilişkilerini özetler. Satır aralarındaki yorumlar yazarın tezinin oluşumunun da işaretlerini vermektedir: “*Harp halinde bir devletteki kanun kaçakları (bunlar asker kaçağıdır) konusunda misyonerler anlaşma teminine çalışıyorlar, onları besledikleri ve sak-*

ladıkları belli ailelerin Maraş'a sevkini misyonerlerin menfaatine bir darbe sayıyorlar. Bu kanun kaçakları silahla mücadele ederlerken ölürlerse Bu da Ermeni katliamı oluyor... Bir savaş halinde her devlet kendi topraklarında bulunan düşman ülke tabiiyetindeki kişileri toplama kamplarına gönderir, bu yerleşmiş ve ülkede tatbikat görmüş bir usuldür." Düşman ülke tabiiyeti kavramını daha sonra tartışan yazar bunun kolay yanıtlanmayacak bir soru olduğunu belirtip ileri sayfalarda Osmanlı yazışmalarını örnek gösterip tehcirin hukukiliğini ve insanlılığını kanıtlama çabası içine girer. Gürün'ün konuya yaklaşımındaki temel tez "Osmanlının Ermeni katliamı yapmadığıdır". Gürün'e göre katliam olmayıp her nedense meydana gelen göç sırasında olan ölümler vardır. "Göç" olayını nedensellik ilişkileri içinde hiç sorgulamayan yazar bu süreçte ortaya çıkan hastalıkları, olumsuz iklim şartlarını ya da çocuk ve yaşlıların bu yolculuğa dayanamayışını ya da göçenlerin eşkiya saldırılarına karşı iyi korunmayıışını ölümlerin nedeni olarak gösterir. Kuşkusuz zorla göç yok sayılırsa bunların hepsi ölüm nedeni olabilir. Hatta yazar daha da ileri giderek bu kişilerin evlerinde, köylerinde dahi kalsa salgın hastalıklara yakalanıp ölebileceğini de söyler. Bu arada kendisiyle de tartışarak nesnelliğini kanıtlama yoluna gider! Evet, kuşkusuz göç etmeselerdi, örneğin iklim şartlarından dolayı ölmeyeceklerdi. Sivillerin her savaşta öldüğünü atom bombası ile örnekleyen yazar şöyle devam eder: "*Türkiye'nin maksadı öldürmek değil, göç ettirmektir. O günün imkanlarına göre daha mükemmeli temin edilemediği için yol meşakkatine tahammül edememiş oldukları için ölenlerin Türkler tarafından katledildiğini kabul etmeye imkan yoktur... Geriye sadece yolda müdafaasız durumda öldürülenler kalıyor. Bunların mesuliyeti, korunmadıkları için yahut öldürülmelerine göz yumulduğu için hükümetindir... Ancak unutulmuş bir husus var (dır). Türkiye'nin Birinci Cihan Harbinde savaştığı milletlerin arasında Ermeniler de vardır. Hem de Türkiye'de yaşayan, Türk vatandaşı Ermeniler... Ermenilerin göç ettirilmesi düşman cephesine mensup oluşları sebebiyledir. Sivil olmaları durumu değiştirmiyor"* Gürün'ün çalışmasında verdiği ve katliam olmadığı iddiasında olduğu ölü sayısı ise 300.000'dir. Sanırım fazla yoruma gerek yok! Yazarın tüm çalışması, kendi verdiği kadarıyla bile korkunç bir boyutta olan bu rakamın aklanma çabasıdır. Ve yazarın yaklaşımıyla tüm sebeplerden olan ölümler bu sayının altında kalmak zorundadır! Görülen odur ki yazarın kafasında bir olaya "katliam" de-

nebilmesi için belirli bir sayı vardır ve 300.000 sayısı bu sayının altında kalmaktadır. Böyle bir tartışmanın ölen insan sayısı üzerinden yürütülmesinin en azından etik olmadığını belirtmek zorundayız, tabii ki bilimsel hiç değil. Bir diğer sorun ise yazarın sarf ettiği “Türkiye’nin Birinci Cihan Harbinde savaştığı milletler arasında Ermeniler’de vardır” sözüdür ki bu yaklaşım en azından savaş hukuku açısından ilginçtir, çünkü bir Ermeni Devleti yoktur! Gürün’ün ölümleri saptadıktan ve saydıktan sonraki çabası ise hep reddedilen İttihat Terakki hükümetini aklamaya yöneliktir: *“Katil katildir, mazur görülmez. Biz, Ermenilerin Türkleri katletmiş olmalarını nasıl maruz görmüyorsak, Türklerin Ermenileri katletmelerini de mazur görmemekteyiz. Ancak, bu katledilen Ermeniler, Hükümetin emri üzerine katledilmiş değildirler. Yakalanabilen suçlular yukarda belirttiğimiz gibi mahkemeye verilmiş ve idam dahil mahkûm edilerek cezaları infaz olunmuştur.”* “Türklerin Ermenileri katletmesinin mazur görülmemesinin” nadir rastlanan bir durum olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Ancak bir tekrar zorunlu oluyor; Gürün’ün yaklaşımındaki en önemli unsur “kendi topraklarında yaşayanların “Ermeni vatandaşlarını ” “düşman ülke tabiyetinde” değerlendirilmesidir ki bu resmî ideolojiyi örnekleyen bir diğer yaklaşımdır.

Benzer çalışmalar diğer birçok “araştırmacı-yazar” tarafından da yapılmıştır. Burada ilginç olan, konu spesifikleştikçe ya da minimize oldukça, tehcir olgusunun neredeyse tümüyle reddedilir hale gelmesidir. Yukarda yaptığımız gibi, aynı yolu izleyen birkaç ismi anmak okuyucular için yol gösterici olacaktır: Bilal Şimşir, İlhan Akbulut, Niyazi Ahmet Banoğlu... Okuma yapılabilir... Bu yazarlar arasında sayabileceğimiz Mim Kemal Öke’nin, Ermeni Sorunu 1914-1923 (Devletin Dış Politika Araç Alternatifleri Üzerine Bir İnceleme) adlı kitabı da iddialı (!) adına rağmen, doğal olarak genel kabul gören tezlerin içindedir. Önce Ermenilerin uluslararası bir sorun haline gelme sürecini özetleyen Öke, ardından I. Dünya Savaşı yıllarında Ermeni Rus ilişkilerini ve Ermenilerin İttihat-Terakki hükümetine karşı muhalefetini anlatır. Ana eksen budur ve “tehcir” bu anlatımda oldukça küçük bir yer kaplar. Geline yer ise “emperyalist tuzak” tezleridir: *“Ermeni sorununun aslında pek bağımsızlık ihtiyacına dayalı bir self-determinasyon mücadelesi değil de; Büyük Güçler’in Osmanlı İmparatorluğu’nu azınlıklar-ayrılıkçı akımlar kanalıyla çökertmek, parçalamak ve aralarında pay-*

laşmak hedefine yönelik proje demetlerinin bütünü olarak tanımlayacağıımız ‘Şark Meselesi’ nin bir boyutu olduğu ortaya çıkmaktadır.” Yazara göre Ermeni iç dinamikleri oldukça zayıftır, bağımsızlık talepleri samimi değildir! Ancak bu kadarı bile “Büyük Güçler” in maşası olmalarına yeterlidir: *“Büyük Güçlerin sunduğu tarzda Ermeni Sorunu, bir “hürriyet” vaadi değil de, İtilaf Devletleri’ nin Osmanlı Türkiye’ sindeki bazı toprakları “ilhak” etme emellerini içermektedir... Ermeni Sorunu sadece Osmanlıları tedirgin eden bir azınlık meselesi değil, Ortadoğu’ da çıkar ve emelleri olan devletlerin hepsini birden ilgilendiren uluslararası nitelikte bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.* Yazar Osmanlıların Türkleşme sürecinde Ermenilerdeki karşı-kültür zıtlığını bir türlü eritememesinin bu soruna neden olduğu gibi asimilasyoncu-ırkçı bir çizgide görüşlerini aktarmaya devam eder. Emperyalist tuzak tezini tamamlayan bu ırkçı yaklaşımda aslında nadir olarak ifadesini bulabilmektedir. Yazara göre Ermeniler ulusal düşmanımız olmaya devam etmektedirler ve çok sayıdaki düşmanımızdan yalnızca birisidir. Buna karşılık da Türkler, düşmanlarını ve düşmanlarından biri olan Ermenileri ve Ermenileri destekleyen dünyadaki diğer devletleri -giderek yeryüzündeki tüm devletleri-düşmanları- iyi tanımak zorundadırlar.

Ermeniler ve tehcir gibi konuları inceleyen benzer çalışmalar özellikle Erzurum’ daki Atatürk Üniversitesi ve Van’ daki Yüzüncü Yıl Üniversitesi tarafından desteklenmekte ve “yerel” çalışmalar mezar açma ritüelleriyle onurlandırılmaktadır. Okuyucu her yıl özellikle mart-nisan aylarında bir toplu mezar haberiyle mutlaka karşılaşmıştır. Konunun bu şekilde yerelleştirilmesi, örneğin “Van’ da Ermeni Mezalimi” ya da ‘ Erzurum Köylerinde Ermenilerin Yaptığı Katliamlar” gibi başlıklarda sunulan yazılarda tutucu, giderek ırkçı-faşist yan ağırlık kazanmakta ve tehcir tümüyle yok sayılarak aslında Ermenilerin “Müslümanları” ve Türkleri öldürdüğü tezleri kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Birçok kitabın bulunmadığı kütüphanelerimizde bu çalışmaların eksiksiz bir şekilde yer alması ve kitap basmakta oldukça cimri davranan üniversitelerimizin bu ve benzeri konularda kitapların basımına bonkörce yaklaşması önemlidir.

Azmi Süslü kitabına, tüm benzerlerinde olduğu gibi, Ermenilerce katledilen bir milyondan fazla “şehidimizin aziz ruhlarına” bir ithaf başlıyor. Yazara göre Ermeniler, bin yıldır müreffeh yaşadıkları bir ülkeyi bağımsızlık adına parçalamaya yönelmişler bunun üzerine de Os-

manlı son derece insancıl olan bir çareye başvurarak Ermenileri ülkenin emniyetli bölgelerine tehcire tabi tutmuştur! Sadece bu başlangıç bile yazarın “nesnelliği” hakkında bir bilgi vermektedir. Kitabın önemli bölümünde Ermenilerin Doğu Anadolu’da azınlıkta olduğu kanıtlanmaya çalışılır. Verilen nüfus sayılarının kendi içlerinde tutarsızlığı bir yana, kaynakçada önemli bir yer tutan Gürün’ün kitabıyla da uyumsuzluk ve çelişki göze çarpmaktadır. Yazar, tehcir nedeni olarak 1.Dünya Savaşı yıllarında Ermenilerin yaptığı Müslüman katliamı ile Ermenilerin İtilaf devletleri adına casusluk yapmalarını gösterir. Tehcir sırasında meydana gelen ölümlere ise neredeyse hiç yer verilmez. Kitabın arka sayfalarını ise gene benzerlerinde olduğu gibi, “Ermenilerin yaptığı” Müslüman katliamlarına ait fotoğraflara yer verilir. Tıpkı mezar açma törenlerinde olduğu gibi fotoğraflarda da tarih belirsizliği vardır. Bu olaylar 1915 ve öncesine mi yoksa 1919 sonrasına mı aittir, saptamak zordur, diğer taraftan söylenmez...

Yöntemimiz bize iki savunmayı değerlendirme fırsatı verdi; bunlardan birincisini, mütareke döneminde yurt dışına kaçmamış ya da kaçmamış ittihatçıların “Divan-ı Harb-i Örfi’deki yargılanmaları sırasında söyledikleri -ya da söylemedikleri- oluşturuyor. İkincisi ise Fransız bir avukatın resmî görüş savunusu! Emperyalist paylaşım savaşından taraflardan biri olan Osmanlının yenik çıkması, İttihatçı geleneğin kısa bir süre iktidardan uzaklaşmasına neden olmuş dönem hükümetlerince kurulan mahkemelerde ele geçirilebilen İttihatçılar yargılanmışlardır. Bu dava ve soruşturmalar söylenenler kadar söylenmeyenleriyle de konumuz bağlamında, tehciri doğrulayan kimi zamanlarda da onu savunan ifadelerin gün ışığına çıkmasını sağlamıştır. Selim Kocahanoglu’nun İttihat Terakki’nin Sorgulanması ve Yargılanması başlıklı kitabından birkaç satır savunma... Said Halim Paşa’nın Meclis-i Mebusan Tahkikatı sırasında tehcir kanununun varlığı tartışılırken üyeler ve Paşa arasında geçen konuşma ilginçtir: “*Tehcir Kanunu vardır. Fakat ordu komutanlarının asıp kesmeleri hakkında kanun gelmedi.*

-O kanun da geldi. Kumandanlar, o kanuna müsteniden istediği cezayı tatbik edebilir.

-.Fakat kadın ve çocukların bulundukları yerlerden çıkarılıp idam ettirilmesi için kanunda bir sarahat var mı?

Said Halim Paşa- İdam için olmaz, fakat kanunun tatbiki keyfiyeti var.”

Daha sonra Paşa Ermenilerin çeteler oluşturarak Osmanlı ordusu-
nu arkadan vurmaya çalıştığını, kanunun bunun için çıktığını söyle-
mekte *“fakat maalesef icrasına memur olanlar kanunu fena bir halde
tatbik eylediler”* diyerek sorumluluktan sıyrılmaya çalışmaktadır. Adli-
ye Nazırı (Adalet Bakanı) İbrahim Bey’de hemen hemen benzer yakla-
şım la kanunun zorunlu olduğunu vurguladıktan sonra kanunun suiisti-
mal edildiğinden söz eder. Soruşturmanın bir yerinde ise *“tehciri ordu-
nun güvenliği için mi yaptınız”* şeklindeki bir soruyu, *“Biz yapmadık,
esbab-ı mucibe olarak askerler öyle söylediler”* diye yanıtlayarak siya-
sî ve cezaî sorumluluğu reddeder konuma gelmektedir. Maarif Nazırı
Ahmed Şükrü Bey’in de söylemi İbrahim Bey’inkine yakındır; ordu-
nun emniyeti için ordunun isteği üzerine kanun düzenlenmiş ve tehcir
ordu kumandanlarının karargah raporlarıyla yapılmıştır. Tehcir sırasın-
da meydana gelenler hakkında ise o da diğer birçoğu gibi konuşmama-
yı ya da geçiştirmeyi tercih etmektedir. Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi
Bey ise Ermeni tehcirinin nedenini Rusların kışkırtmalarına bağlamak-
ta ve Ermenilerin yaptıkları katliamlar nedeniyle ortaya çıkan *“zorun-
luluğa”* dikkat çekmekte ve bazı itiraflarda bulunmaktadır: *“...meşhur
meseledir tabii İsa’yı gücendirdiler, Muhammed’i de memnun etmedi-
ler. Esas tehcirin, buyurdıkları gibi olduğuna Heyet kanidir. Ancak bu-
gün nasıl bir kabine çekiliyorsa orduyu tehlikeden kurtarmak için, aha-
linin tehcirine karar verirken hükümet, senelerden beri o havalide ka-
lan unsuru, ahaliyi nazar-ı itibare almadı, düşünmedi.”* Soruşturmada
Abbas Halim Paşa *“Tehcir meselesi bulunduğunuz vaziyette zannet-
mem ki büyük bir hata olsun.”* derken daha sonradan hükümette yer al-
mış birçok milletvekili tehcirden çok sonraları haberdar olduklarını
söylemektedirler ki *“merkezi umumi”* olgusunun niteliği ve özgünlüğü
düşünüldüğünde gerçek olma olasılığı bir hayli yüksektir. Yapılan sor-
gulamalar sonucu oluşan *“Divan-ı Harb-i Örfi Muhakemesi”*nde ise
tehcir sırasında meydana gelen olayların *“münferit vakialardan ibaret
olmayıp, isimleri zikredilen kişilerden mürekkep bir merkezin kuvvet-
leri tarafından tertip olunan ve icraatının şifahi ve hafi emir talimatlar
vermek suretiyle”* oluştuğu söylenmektedir. Raporun geri kalan kısım-
ları acı verici sahneleri açık bir şekilde yansıtır. Kastamonu halkının
Vali Reşit Paşa’ya verdiği dilekçe halklar arası düşmanlık ol-
mayacağını da bir göstergesidir: *“Civar vilayetlerden Ermenileri mez-
bahaya sevk eder gibi çoluk-çocuklarıyla dağ başlarına çıkartarak kat-*

lediyorlarmış, biz memleketimizde böyle şey istemeyiz. Gazabı ilahiden korkarız. Küfr ile hükümet payidar olur. Zulümle hükümet payidar olmaz.” Bunun yanında Teşkilat- Mahsusa’dan Bahattin Şakir Mamuretü’l-aziz (Elazığ) valisine çektiği telgrafta sorduğu sorulardan birisi de şudur: “Sürüp yağmalandığını bildirdiğiniz muzır kişiler imha ediliyor mu? Yoksa yalnızca sevk ve izam mı olunuyor?” Mahkeme yargısı, ilginç bilgilerle devam ediyor ve katliamların Talat, Enver, Cemal Beylerin emirleri dahilinde yapıldığı kanısına ulaşıyor. Bu kişilerin özellikle “kanıtların”, cesetlerin imhasına ya da gözden uzaklaştırılmasına özel bir önem verdikleri görülüyor. İttihat ve Terakki önderliğinin emirleriyle gerçekleştirilen katliam, imha ve malların yağma ve gasbedilmesi “iş” ise başta Bahattin Şakir olmak üzere bölge Teşkilat-ı Mahsusa’cılar tarafından yürütülüyor. Bir konuşma tutanağı daha: “*Agah Bey: Senin için 10000 Ermeni imha etti diyorlar...*

Zeki Bey: Benim namusum var, on bine tenezzül etmem, daha çık bakalım...”

Yargı şöyle devam ediyor: “*İstanbul’da bu meselenin mahzurlarını Talat ve Nazım’a anlatırken, bu işin lüzum ve faydasına inandıklarını ve Dr. Nazım’ın daha da ileri giderek “bu teşebbüsün Şark Meselesini halledeceğini söylediğine...”*

Galiba en “cesur ve tarihi” ifadeyi 17 Mayıs 1919’daki celsede Ziya Gökalp veriyor: “*Milletimize iftira ediyorsunuz. Türkiye’de bir Ermeni katliamı değil bir Türk-Ermeni mukabelesi olmuştur. Bizi arkadan vurdular, biz de vurduk.*”

“Eski” olarak tanımlanan ittihatçılar kadar bile net olamayan bir tarih yazını ile karşı karşıya olduğumuzu okuyucu sanırım kabul edecektir. Bu bölümde son olarak Georges de Maleville isimli Fransız avukatın Ermeni tezlerine karşı Türkiye’yi savunduğu kitabını ele alacağız. Kitap ya da savunma tümüyle resmî tarih tezlerinin özet halinde tekrarından oluşuyor. Öyle ki bu tekrarlar yayınevi tarafından yetersiz bulunmuş olacak ki bir başka resmî tarihçiye, Çetin Yetkin’e bir giriş “not”u yazdırılarak bu yetersizlik giderilmeye çalışılmış. “*Tarihinde soykırımcılık şöyle dursun, etnik ayrımcılık yapmayan bir-iki ulustan biri Türk ulusu*” diyen Yetkin olayı tümüyle yadsıyan bir tavır içinde “eğer arkadan vurunca soykırım yapılsaydı önce Rumlar bundan payını alırdı” şeklinde örtülü bir gözdağı vermeyi de ihmal et-

miyor. Türk unsurunu tümüyle olayların dışında tutma eğilimi yazarda giderek başkalarını suçlamaya dönüşüyor. Kürtlerle Ermenilerin bir arada yaşadıklarını söyledikten sonra Kürtleri kastederek, ilgili bağlamda resmî tarihin yaklaşımlarına yeni bir madde daha ekliyor: “Göç sırasında kıyıma uğrayan Ermenilere bu kıyımı kimlerin en yüksek oranda ve en büyük olasılıkla gerçekleştirdiği açık olsa gerekir.”

Maleville kısa bir tarihçenin ardından tehirci neredeyse es geçerek 1916-17 yıllarında Doğu cephesinde Ermenilerin durumu hakkında bilgi veriyor, bu bilgiler ile “Ermenilerin Osmanlıyı arkadan vurduğu” tezine de dayanak yapılmak isteniyor ve ardından yaşanan süreçte anıldığı kadar ölüm olmadığı görüşüne ulaşıyor. Yazara göre Ermenilerin tehcir sırasında “sağ kalmış olsalar bile, savaşta kaybolanlar arasında sayılmış olma” olasılığı mevcut. Ve bugün Doğu Anadolu’da Ermeni olmamasının nedenini de onların geri dönmeyi istememelerine bağlıyor. Soykırım yapılmadığı tezine bir diğer dayanağı bu konuda düzenli bir planın varlığının kanıtlanmamasına bağlayan yazar, olayların kronolojik incelenmesinin bunu göstereceğini söylerken her nedense kendisi kronolojik anlatımı tercih etmiyor ve satır aralarında tarihsel çarpıtmayı da ihmalen uzak durmuyor. Ve bu durum itirafı beraberinde getiriyor: “Osmanlılar bunun yerine, -beceriksizce- en insancıl çözümü, yani cephe gerisine gönderme yöntemini seçtiler. Bu çözüm daha da beceriksizce gerçekleştirildi ve bir dram oldu.” Yazara göre Osmanlı, Rusların yaptığı gibi, savaş alanı ilan ederek Ermenileri kurşunlayarak öldürebilseydi, becerikli bir yöntem seçmiş olacaktı. Diğer taraftan Osmanlı kendisine sadık halkında güvenliğini kuşkusuz sağlamak zorundaydı! Osmanlı Yunanlıları gibi rahat dursalardı ; “Eğer Ermeniler aynı şeyi yapmış olsalardı kısacası sürgün ve bununla gelen katliam olgusu gerçekleşmeyecekti” İtiraflarını tezleriyle dengeleyen yazar batılı bir avukat olmanın verdiği rahatlıkla konu hakkında söylenen olumsuz her şeyin Ermeni propagandası olduğunu da ilan etmekten geri kalmıyor. Ölümler hakkında yapılan göstermelik kovuşturmalar ise bu durumda karşı tezin birer kanıtı olabiliyor. Aynı zamanda İttihat-Terakki ile Teşkilat-ı Mahsusa Örgütlenmesini katliamla ilişkilendirmeme gibi bir tavır içine girmesi savunuyu daha da çelişik kılabilir. Konu hakkında yazılı bir evrakın olmamasını, mütareke döneminde İttihatçıların bu suçla da yargılanmasını ve bu yargılamanın sonuçlarını kendi tezlerine dayanak yapabiliyor. Maleville’in Osmanlı

arşivlerinin önemli bir kısmının açılmadığını, diğer taraftan hükümetler değişse bile değişmeyen derin devlet gerçeğini bilmediği ya da bilmezliğe geldiği bu gibi iddiaların dayandığı tezler ve yaklaşımlarda açıkça ortaya çıkıyor.

Maleville'in diğer tezleri ise; Ermenilerle Osmanlı arasında hiçbir sorun olmadığı, hatta ulusal ve dini ırkçılığın olmadığı; bu kadar yaygın bir Ermeni ayaklanmasının örgütsüz ve dış desteksiz olamayacağı şeklinde özetlenebilir. Birincisi, kendisinin birkaç sayfa öncesinde sunduğu tarih özetiyle çelişirken ikincisi geleneksel "Türk ideolojisiyle" doğrudan örtüşüyor. Yazının devamında yazardan yapacağımız birkaç alıntı içerdiği şaşırtıcı yaklaşımlarla kendi kendini yalanlayan bir savunma -daha doğrusu bir itiraf- örneği olarak önümüzde duruyor: *"Bu kurbanlardan bazıları varacakları yere vardıklarında, güçsüzlükten ölmüşlerdir. Ötekiler yolculuk sırasında ölmüş, diğerleri de sadece normal olarak kaybolmuşlardır... Gizlice hazırlanan bütün bu saçma ayaklanmalar o anda sadece gereksiz ölümlere neden olmakla son bulmuştur... Cinai sorumluluk tüzel değil (hükümete ait değil) kişiseldir... İstanbul'u savunan Türk ordusunun, yiyecek olmaması nedeniyle açlıktan ölmesine izin veriliyordu. Bu koşullar altında, Suriye'nin kuzeyine nakledilen zavallı sivil Ermeni nüfusunun başına ne gelmesi gerekirdi acaba?"* Tümüyle ilginç ancak ben daha çok "normal olarak kaybolma" ifadesine takıldım!

Bütün komşularını, hatta "anavatanının" sözünü dinlemeyen Kıbrıs'lı Türkleri dahi düşman sayabilen bir söylemle karşı karşıyayız. Kuşkusuz bu ideolojik yaklaşım birden oluşmadı. Yunanlıların doğrudan Osmanlıya karşı baş kaldırıp bağımsızlık savaşı sonunda yeni bir devlet kurmalarının yarattığı etki günümüze dek sürdü. O tarihten sonra Yunanlılar kalıcı düşmanımız oldu. Toprak kayıpları birbirini izledi. Ruslara kaybedilen her toprak parçası düşmanlarımızın sayısını artırdı. Birçok resmî tarihçinin deyişiyle "Müslüman unsurların" tam ortasında, üstelik Türklerin eski ve gelecekteki (!) dünyası Orta Asya'ya açılan yolda yaşayan Ermenilerin özgürlük, reform gibi taleplerine göz yumulması ise artık gelinen çöküş noktasına neredeyse olanaksızdı ve bir şekilde bu sorunun çözülmesi gerekiyordu. O gün çöküşün önlenmesi in gereği olan "çözüm arayışı" bugün yarattığı söylemle resmî ideolojinin en önemli dayanak noktalarından birisini oluşturdu. Yakın ve uzak tüm komşularını düşman sayan devlet, -genel kriterlerin ve

somut durumun aksine- güçlenmesinin önünde engel oluşturmak isteyen “dış mihrakların” kendisini parçalayıp böleceği paranoyasını toplumuna aktararak otoritesini güçlendirmeye çalıştı.

Burada bir ara not olarak her nedense gölgede kalmış ve geniş kesimlerce pek bilinmeyen, bilinse de dile getirilmeyen iki olaydan söz etmek istiyorum. Bunlarda ilki Pontus Rum tehciri. Rus ordularının Doğu Karadeniz’in bir kısmını işgal etmesi ve işgal altındaki bölgede kısa sürede bağımsızlık hareketlerinin filizlenmesi üzerine, ordunun güvenliği, düşman hattındaki Türk olmayan unsurların temizlenmesi vs. benzer nedenlerle, özellikle Trabzon’un batısında yaşayan Rum yerleşimleri boşaltılarak geçici denilen (!) “tehcir” hareketi başlatıldı. Ancak yola çıkışın hemen ardından onlara ait tüm izlerin yağmalanması ve yok edilmesi işin geçici olmadığını gösteriyordu ve bu hareketlere katılan “çete”lerden en önemlisinin her devrin tetikçisi Topal Osman’a ait olması işin hiyerarşik niteliğini de ortaya koyuyordu. On binlerce kayıpla İç Anadolu’ya ulaşan göçmenlerin çok azı o da turist olarak doğdukları topraklara geri dönebileceklerdir. Diğer taraftan, 1.Dünya Savaşı yıllarında Hicaz başta olmak üzere çeşitli bölgelerde meydana gelen İngiltere destekli Arap ayaklanmaları ve “özerklik” hareketleri üzerine Arap nüfusunun yaşadığı bölgelerde de çeşitli göç hareketlerinin uygulamaya sokulduğu bilinmektedir. Elen bağımsızlığı ile başlayan sürecin Arap ve Ermeni virajlarından sonra bugün geldiği noktayı tartışmak bu kısa “derlemenin” amacını aşıyor. Ancak anılan halklarla ilgili olarak paranoid bir sendrom yaşandığı da ortada. Konumuz bağlamında bir örnek verebiliriz. Her yıl nisan ayında dünyanın çeşitli ülkelerinde, özellikle de Ermeni toplulukların yaşadıkları ülkelerde “tehciri” anma toplantıları düzenlenir. Bu toplantılar resmî ideolojiyi doğal olarak rahatsız eder ve hemen karşı atağa geçilir. 1915’in tartışılmasından özenle kaçınılarak Ermenilerin Doğu Anadolu’da “Müslüman unsurlara” karşı giriştikleri katliamların anma törenleri başrolü oynar. Birkaç maaşlı bilim adamı uzun ve sıkıcı sohbet programlarında Ermenilerin haksızlığını uzun tartışır ve sorun yeniden alevlene kadar unutturulmaya çalışılır. Aslında sorunu unutturma, onu yok sayma en önemli ideolojik müdahalelerden birisi olarak değerlendirilmelidir. Genel tavır yüz binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan bu acı olayı hiçbir şekilde tartışmama yönündedir. Birtakım -sözde- bilimsel gerçeklerle “aslında olayın öyle olmadığı” propagandası

sürekli yapılır. Ne var ki bu duruş en önceli somut desteğinden yoksundur. Çünkü döneme ait Osmanlı arşivleri açılmamıştır ve açılması yasaktır, tapu kayıtları bile emir ve komuta zinciri içinde zapturapt altına alınmak istenmektedir. Bu şartlarda bilim yaptığını savunanlar, arşivlerin kapalı tutulması konusunda her nedense sessiz kalırlar ve ilginç bir şekilde hiçbir -resmî- tarihçimizin bu arşivlerin açılmasına yönelik bir talebi de yoktur. Böylece gerçeğin ortaya çıkışı bir şekilde engellenmek istenmektedir. Ve kuşkusuz bu şartlarda eski tip propagandaya istenildiği gibi devam edilebilecektir; olay yok sayılıp sorumluluk konusu tartışmaya dahi sokulmayacaktır. Bir diğer ilginç nokta ise 1923'te kurulan ve dönem dönem Osmanlıyı tümüyle reddeden devletin bu olaya karşı gösterdiği muhafazakar tutumdur. Diğer taraftan İttihat ve Terakki'yi ve onun önderlerini tümüyle olumsuzlayan Kemalist geleneğin, bu sorun tartışılmaya açıldığında onları özenle ve inatla savunur olmasıdır. Bunu “resmî ideoloji” mantığı açıklar. Kendisini “sol” olarak tanımlayan tarihçi ve araştırmacıların da bu ideolojik yaklaşımdan kendilerini kurtaramadıkları görülür. Hatta resmî ideolojik söylemin yarattığı bulanıklıktan en çok sol'un etkilendiğini söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedenini resmî ideolojinin ve bunun devamında Kemalist tarih söyleminin etkisinden kurtulamamış olmaları oluşturur. Bu konudaki nesnellik ölçüsü, kendisini “sol” olarak tanımlayan tarihçiler için ayırıcı bir katalizör işlevi görür. Kişinin kendisini tanımlayışından çok yaptıkları-yazdıkları onun tanımlanışını belirler. Ve bu duruşlarıyla bu kişiler sağ tarihçilerden daha geri bir konuma da sürüklenirler.

* *

Soluklanıp sorumluyu yineleyelim “tarihi meselelerinin tartışılmasını tarihçilere bırakalım” mı?

8.

Resmî tarih nasıl yazılır?

Soru ya da sorun bu kadar *basit* bir şekilde ele alınabilir mi?

Birinci soruya yanıt vermek o kadar da kolay değil ancak hiç de çelişkili olmayan bir biçimde, ikinci sorunun yanıtını vermek düşünüldüğünden de kolay olabilir; bu türden bir kolaylığı bize sağlayacak temel unsurların göz ardı edilmemesi kaydıyla: ideolojimiz, resmî ideolojinin temel argümanlarına karşı duruşumuz, zengin pratiğimiz...

Geçtiğimiz günlerde *seyrettiğimiz* bir cenaze töreni vesilesiyle yalnızca resmî ideolojinin kendisini yeniden ürettiğine değil, analitik bir bakışla, resmî tarihin re-konstrüksiyonunun da nasıl yapıldığına şahit olduk.

Olduk mu?

Kimilerimiz/olmamışlarımız *olmamış* olabilir. Burada karşımıza bir sorumluk alanı daha çıkmaktadır ki o da resmî tarih üzerine bir mütevazı bir tartışma yürütürken *olmamışların* ayıklanıp hak ettikleri sepetlerde yer almalarının sağlanmasıdır. Sonra doğru çöpe...

Cenaze törenine cenazenin bir fotoğrafını inceleyerek katıldığımı burada itiraf etmek zorundayım. Bu fotoğrafta protokolün ön sırasını doğal olarak devlet erkanının oluşturduğu *görülüyor*. Görülmeyen bir şey var o da gerçekte ön sırada yer alması gereken iki ismin gidiş geliş sırasında daha arkalarda yer alması ve giderek tören boyunca yok sayılmaları bu kişilerden birisi yavru vatanın yeni cumhurbaşkanı, arkalarda. Eskisi ise önde, yani olması gerekenin tam tersi. Diğerini okuyucu araştırsın! İşte bu son derece basit tablo resmî ideolojinin politika

pratiğini kısa net ve acımasız bir şekilde özetliyor.

Gariptir ki diyerek devam edeceğim ama aslında hiç de garip olmadığımı görüyoruz “eski ve legal” *sol* bu türden tablolarla ilgilenmek için herhangi bir çaba göstermiyor, onun resmî ideoloji/resmî tarih ile hesaplaşmak gibi bir sorunu yok çünkü. Hatta daha da ötesinde yüzyıldan bu yana aldığı *dersler*, çektikleri yetmezmiş gibi bu alanda var olma ya da bu alana sığınma çabası veriyor. Kestirip atalım: resmî ideolojiyle hesaplaşamayan *egemenin* karşısına çıkamaz. Zaten böyle bir dertleri de yok, böyle bir dertleri olsa Bülent Ecevit’in ölümünden sonra “sosyal demokrasinin kurucusuydu” başlığının altında imzaları yayınlanırken biraz olsun utanırlardı. Bize ait etik dünyasının temelini oluşturan kimi argümanlara, davranış ya da *duygu biçimlerine* sahip olsalar gidenin ardından ona teşekkürlerini arz edip “delikanlı ya da delikanlılık günlerinde bu topraklarda umudu büyüten insan” olarak onu selamlama düşkünlüğünü gösterebilirler miydi, gösterenlerin ardından giden diğerleri “baş yazar” hiyerarşisinde dizilebilirler miydi?

Benim de Ecevit’le ilgili bir anım var; eski ve eskimiş, ödleliğini ve döneğini fetişe etmiş solcularımızın baş yazarının “delikanlılık” günleriyle çakışıyor, benim ise “yeni yetmelik” günlerine rastlıyor. Tarih 1977, yer konusunda emin değilim Zonguldak ya da Kilimli, ikisinden biri, olay bir CHP mitingde geçiyor. Alanlar tıka basa dolu, coşkulu. Sol geniş bir şekilde bu mitinglere katılarak kendisini ifade etmeye çalışıyor! Alanın bir köşesinde, Dev-Genç pankart açarak sloganlarını atıyor. Bunu gören saygıdeğer eş ile eşsiz politikacımız kafa kafa vererek konuşuyor, konuşmaya yanlarındaki polisler de katılıyor ve konuşmanın ardından politik çiftimizin deyimiyle yasadışı solcu teröristler polis tarafından toplanıyor, toplanma Rahşan Ecevit’in parmak işaretiyle, gerekli dikkat ve özenle gerçekleşiyor. Mikrofonlar açık olduğu için bu operasyon tüm alandakiler tarafından işitiliyor. Bana bu kadarı yetiyor, yılların ardında ne yazık anlaşılan o ki, alanı dolduranlara ve kimi Dev-Genç’lilere yetmiyor!

Bu *basit* örneği abarttığım düşünülebilir, ancak bu yeterlilik-yetmezlik durumunun sol’un resmî ideolojiye karşı duruşunun bir göstergesi olabileceğini düşünüyorum.

Başyazarımızın *hüzünlü* yazısını okurken *çağrışımlar tanrısı* 12 Mart günlerine ait bir öyküyü anımsamama aracılık etti; 12 Martta, 12

Mart -yoksa 9 Mart mı demeli?- solcularının “darbenin Süleyman Demirel’e karşı yapılmasına rağmen kendilerinin niçin *içeride* olduklarına” dair mahkeme salonlarına taşan şaşkınlıklarını anlatan öyküler. Bu türden şaşkınlıklar acaba 27 Mayıs’ta yaşanan ve süreklilik gösterip kurumsallaşan ideolojik şaşkınlığın bir devamı olabilir miydi? İşte 28 Mayıs 1960 tarihli darbe başkanı Gürsel’e gönderilen bir telgraftan alıntı: “tarihimizde daima kuvvetle çarpan kalbimizin, yiğit ordumuzun kötülüğe baş eğdirişini huşuyla selamlarım. İkinci Kuvayı Milliye Gazamız kutlu olsun. Gerçek demokraside Allah yanılmasın.” Yazan Kıvılcımlı.

Türk/Türkiye solunun resmî ideolojiyle yakın duruşu ya da Kemalizmle olan psişik ve fizyolojik bağımlılığı ayrı bir polemik dizisinin konusu olabilecek *şışkinlikte* ve “nitelikte” olduğu için daha fazla uzatmıyoruz!

Çıkarıldıkları mahkemelerde 12 Mart darbesinin kime karşı yapıldığını tartışanların resmî ideolojiyle olan ilişkilerini gözden geçirme gibi bir niyetleri olmadığı için tüm darbelerin kime karşı ya da niçin yapıldığını anlamamaları ya da bu ilişkinin getirileri göz önüne alındığında anlamazlığa, görmezliğe gelmeleri doğaldır. 12 Martın ardından kapatılan Erbakan’ın “islamcı” partisinin birkaç yıl içinde, 12 Eylül faşizminin başbakan adaylarından orgeneral Turgut Sunalp’in Erbakan’la İsviçre’de görüşmesinin ardından yeniden açılması olayı, tıpkı benim kişisel örneğimde olduğu gibi, basit ve bir o kadar açıklayıcı bir örnektir. Ancak bu “örneğin” neyi tanımladığını bilmeyenler ve görmeyenlerden 28 Şubat’ı anlamalarını beklemek fazlasıyla saflık olacaktır. Evet, 28 Şubat darbesinin “şeriatçılara” karşı yapıldığını ya da Türkiye’deki laikliğe karşı olanlara yönelik bir hareket olduğunu düşünenler resmî ideolojinin güçlü bir argümanı olan dinciliği/islamcılığı ve bununla birlikte emperyalizmin bölge projelerini analiz etme bilgisinden, yeteneğinden ve zekasından yoksun olanlardır.

İndirgemeci bir yaklaşımla sorumuzu soralım: 28 Şubat’tan en büyük zararı kimler görmüştür? Darbe sürecinin iki karakter oyuncusundan birinin cebine trilyonlarca lira para konmuş “sen villalarında, yazlıklarında dinlen” denmiştir. Diğeri şimdi nerededir ya da 1 Haziran 2007 itibariyle nerede olacaktır, düzenin bekçisi Kemalist paşalarımız -tıpkı Sunalp Paşa gibi- bu süreçte nerede olacaklardır, hep birlikte gö-

receğiz. Biraz sabır! Sormaya devam edelim; 28 Şubat'ın gerekçesini oluşturan tarikatlar şimdi nerede, 28 Şubat'ın ardından "islamcı" sermayenin boyutundaki değişme ya da sermaye grupları arasındaki ilişkiler nasıl değişmiştir ya da değişmiş midir? Sorularımız bu kadar değil, *popülist* sorularımıza devam edelim: "Hayata Dönüş" adı verilen katliam süreci hangi zaman diliminde yaşanmıştır, kime karşı yapılmıştır? Türkiye halkının devletli faşist çetelere karşı spontane bir hareketi nasıl sonlandırılmıştır? 28 Şubat hangi ekonomik konjonktörü önceler? Soruların yanıtları tartışma götürmeyecek kadar açık. Diğer taraftan "hayata dönüşün" baş aktörlerinin de *cenaze fotoğrafında* ön protokol sırasında yer alıyor olmaları zavallı sol'ucanlarımızı uyandırmaya ne yazık ki yetmemektedir!

Aynı aymazlık solun geniş kesimini, kendisini sol olarak tanımlayanların geniş bir kesimini avucunun içine almış gözükmektedir. Bugün yaşananlardan birisini oluşturan laikçi gericilik ile kökten dinci gericilik arasındaki çatışmada taraf olmak, taraf olmaya çalışmak bu aymazlığın göstergesidir. Bu düzen içi bir çatışmadır, bir iç tartışmadır; bu türden bir tartışmaya ancak kaydıyla üçüncü bir taraf olarak katılabilir ve bu tartışmaya üçüncü bir taraf olarak katılmanın anlamı kayıtsız şartsız diğer ikisinin karşısında olmaktır. İslâmcılıktan dinciliğe dek uzanan tüm siyasî söylemler resmî ideolojinin temel argümanları arsında yer alır ve bu durum onun "gericilik" argümanı ile hiç de çelişmez, aksine onu tamamlar. Bu çatışmada anahtarın egemen ideolojinin elinde olması taraflardan birini ya da ötekini "ileri" bir konuma da yükseltmez, onu "ilerici" yapmaz. Burjuvazi-sermaye kendisini korumak için islâm/din argümanına başvurabilir ki bu Kemalist pragmatizmi gösterir. Resmî ideoloji alanındaki yansıması budur. Kemalizmin politika oyununda ona bir yandaş taraf olarak oynamak kadar burjuva demokrasisinin kimi değerlerine sarılıp laik gericilikle olan iç tartışmasında kökten dinciliğe yandaş taraf olmakta resmî ideoloji ile hesaplaşmasını yapamamış bir *sol'un* hastalığıdır. Sol "liberal demokrasicilik" oyunundan vaz geçmediği sürece düzenin meşruiyet araçlarından birisi olmaya devam edecektir.

Sol "sosyalist demokrasi" kavramını unutmuş ya da tartışmaz-tartışamaz olmuştur.

Sol sınıf kavramından uzaklaştıkça karşıt ideolojiler alanının figü-

ranına dönüşür. Bu bağlamda sorgulama yeteneğini neredeyse tümünden kaybetmiş bir sol var; ulusalcıları sol saymıyorum, daha çok yenisinden, avrupabirlikçisinden, özgürlükçüsünden -eşitlikçisi değil!- kendini ulusalcı saymayan ulusalcı-Kemalistlerden vesairenden söz ediyorum... İdeolojinin temel yönergelerinden uzaklaşıldıkça bir yetenek zafiyeti ile karşı karşıya kalıyoruz, öyle ki bir zeka yitimi bile söz konusu olabilir. “Demokrasi adına İslâmcılara hoşgöründen” söz ediliyor, unutulmuş çok şey var; söz ettikleri türden demokrasi egemen ideolojinin bir tanımı “İslâmcılık” egemen ve resmî ideolojinin bir ürünü ve en önemli stepnesi. Solun bir kısmı ise resmî ideolojiye karşı duruşunu ancak ve ancak ne yazık ki İslâmcılarla demokrasicilik oyununda yan yana gelerek tanımlayabiliyor. İslâmi duruş ile kapitalizm arasındaki, emperyalizm arasındaki girift ve çok yönlü ilişki sorgulanmaz oldu bu ilişkinin kayıtsız şartsız sosyalizm düşmanlığı üzerinde biçimlendirildiği sorgulanmaz oldu. İleride yeniden tartışılabilir, biz yeniden tarihimize dönelim...

Bu türden iç tartışmaların devlet geleneğinin bir göstergesi olduğu düşünülebilir, tartışılmalıdır. Geleneksel politik bir üslup olarak Kemalist pragmatizm açısından bu ne iltir, kimi çatlaklar olmakla birlikte yakın gelecekte de son olmayacağı görülmektedir.

Öznel-geleneksel nedenlerle modernleşmeyi tamamlayamamış, tamamlamamış, böyle bir çabası da olmayan resmî ideoloji bu “tamamlanmamışlığın” yaratacağı boşluğun neden olacağı politik sorunlarla baş etmenin yolunun kendi laiklik tanımını oluşturmaktan geçtiğini görüp, kendi laiklik tanımını geliştirmiştir ve *yeniden tanımlanan* “laiklik” yeni bir din yaratılmasının da adı olmuştur ve bu tanımlanan din alanı içinde İslâmcılıktan kökten dinciliğe kadar uzan her türlü argümana gerektiğinde gerektiği kadar olmak kaydıyla fazlasıyla yer bulunmaktadır. Ve bu yeni *üretilen* dinde tüm eski ritüeller korunmakla birlik yenilerinin üretilmesinde bu türden bir din tanımında tanrı yerinde yeni tanrıların/din *ulularının* bulunulmasında bir sakınca görülmemektedir. Tabii ki bu iş geceden sabaha gerçekleşmedi. Çok faktörlü sofistike bir sürecin sonu olmakla birlikte anlaşılması kanımca oldukça kolaydır. Zaman içinde, geceden sabaha değil ancak oldukça kısa bir sürede din unsuru devletin politik arenadaki en önemli manevra alanlarından biri olmuştur. Ve bu bağlamda ulaşılan yer “devletin dini” ol-

gusunun ortaya çıkması olarak tanımlanabilir. “Devlete mas olmuş haliyle din, laiklik olgusunun tümüyle yeni bir dinden başka bir şey olmadığı” bize konumuz bağlamında bir kez daha göstermiştir. Egemen güç olarak devletin olduğu her yerde herhangi bir şekliyle din olgusu ortaya çıkmaktadır. Bizde anlaşıldığı anlamıyla laiklik ya da laikçi gerici bu çıkış şekillerinden ya da yeni dinlerden yalnızca biridir. Dini bu haliyle kontrol altında tutmak isteyen devletin bu olguyu çok iyi değerlendirdiği Türkiye örneğinde de rahatlıkla izlenebilir.

Tartışma götürmeyen bir örnek olarak Terakkiperver Parti ele alınabilir. Resmî tarihin yazım süreci ve sonrası için önemli bir kilometre taşı olan ve egemenlerin çok önemli dersler çıkardığı Terakkiperver Parti polemik denemelerine ters düşse de (!) daha geniş bir şekilde ele alınmayı hak etmektedir.

“Yedi düvele karşı” sürdürülen savaş sona ermiş ülke “misak-ı millî” ve Lozan/tanınma retoriği kapsamında özgürlüğüne kavuşmuştur, ne var ki iktidar mücadelesi henüz tamamlanmamış gibi görünmektedir. Dış düşmanların “temizlenmesinin” ardından sıra içteki muhalefete ya da iktidar tarafından sonradan yapılan bir tanımlamayla “içteki şer odaklarına” gelmiştir. Hiç kuşku yok ki temel sorun diğerini tanımlayabilme-yargılayabilme gücü ile ilgilidir ve bu tanımlı, yargıyı ve hükmü tarihe mal edebilme...

Dış düşmanla savaş sona erdikten sonra, Halide Edip tarafından Mustafa Kemal’e “şimdi ne yapılacağı” sorulduğunda, Mustafa Kemal’in yanıtı “birbirimizle kavga edeceğiz” şeklindedir. Bunun üzerine Halide Edip bir millet meclisinde muhalefetin doğal olduğunu söyler, devamını Halide Edip’in yazımından okuyalım: “burada gözleri tehlikeli surette parladı ve ikinci gruptan iki isim söyleyerek onların halk tarafından linç edilmeye layık olduklarını söyledi. ‘Bu mücadele bitince, durum sıkıntılı olacak. Başka heyecanlı iş bulmalıyız, hanımefendi’ dedi.” “Heyecanlı iş” tanımı hukukî bağlamda Hıyanet-i Vatan Kanunu’nu ile anlamını bulur. Hukukunu oluşturmak iktidar erkini ele geçirenlerin işidir, tıpkı zamanı yeniden tanımlamak, tarihi yeniden yazmak işinde olduğu gibi... İktidarın karşısında olanlar, halk tarafından linç edilmeleri beklenmeksizin (!) imha edilir. İktidarın muhalefeti tanımlamasının güzel bir örneği olan “yüzellikler” listesi ile aralarında “milli mücadeleye” katılmış birçok “muhaliif” İttihatçı sürgüne gönderilir.

(Daha sonra çıkarılan 1933 -onuncu yıl- affı ile dönenlerden muhalefete devam edenler çeşitli şekillerde sindirileceklerdir.) Son adım ise 1925 yılında atılır. Kürt kalkışmasının ardından uygulamaya sokulan Takrir-i Sükun yasası ile Türkiye Cumhuriyeti devletinin “muhallif” söylemi de şekillenecektir. Muhalefeti bastırma aracı olarak bir komplo olduğu hakkında ciddi şüpheler bulunan İzmir “suikastının” ardından 1923 sonrasının ilk partisi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, kalan ittihatçılarla birlikte ortadan kaldırılacaktır. TCF’nin kuruluş ve tasfiye süreci ile bu süreçte iktidarın konumlanması, “yeni” devletin, eskisinden hiç de farklı olmayarak muhalefete karşı sınırsız hoşgörüsülüğün bir ilk örneği olması açısından önemlidir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın yüzyıllık tarihimizdeki önemi onun ömrünün kısalığı ile ters orantılıdır, tekrar tekrar belirtilmesi gerekir ki parti İttihatçı geleneklere sahip olmakla birlikte iktidar inisiyatifi, belki de daha önemlisi oldukça güçlü iktidar potansiyeli olan ilk ve bir hipotez olarak tartışılabilir, seksen yıllık cumhuriyet tarihinin kendisini sistem içinde tanımlayan son partisidir. TCF sistem içinde kalmakla birlikte Kemalist hegemonyaya karşı açık bir mücadeleyi, muhalefeti en azından kurucularının kişiselliğinde tanımlamış ilk -ve belki de son!- örnek olarak da değerlendirilmelidir.

1919’dan 1923’e, cumhuriyetin ilanına gelinceye dek geçen sürenin *öteki* muhalefet unsurlarıyla bir savaşı da kapsadığını biliyoruz. Kuvvayı Seyyariye’den (Çerkez Ethem) Mustafa Suphi’lere uzanan geniş bir yelpazede muhalefet tasfiye edilmiş, Lozan sürecinde ise bu tasfiye hareketi kimi zamanlarda kişiselleştirilmekle birlikte daha çok politik manevralarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştı. Osmanlı ordusunun ve daha sonra Büyük Millet Meclisi ordusunun önde gelen komutanlarını aynı yapının ünlü siyasetçilerini içeren ve çoğu kez kendisini Mustafa Kemal’in karşısında tanımlayan ya da öyle hissedenden bir grup daha sonradan Mustafa Kemal tarafından “iktidar mücadelesinde bir taraf” olarak gösterilse de siyasetin doğasındaki pragmatizm nedeniyle net bir hesaplaşma yapılmamış, yapılamamıştı. 1923 sonrasında neredeyse tümüyle Mustafa Kemal’in adaylarının seçilmesiyle oluşmuş mecliste tüm bu “homojenliğe” rağmen muhalefetin ortaya çıkışı şaşırtıcı değildir. Kimi “sol” resmî tarih yazarların dediği gibi “demokrasi” hiç değildir. Kadroların gözden geçirilmesi bu durumu açıklar nitelik-

tedir. Eski paşalar, mücadeleye katılmış çeşitli kesimlerden isimler, ittihatçı aydınlar vs. her türlü baskıya rağmen, meclisten ve siyasetten uzak durmaları yönünde yapılan çeşitli nitelikteki telkinlere vs. rağmen varlıklarını koruyarak meclise girebilmişlerdir. Bu, “karşı kadronun” gücünü gösteren bir durumdur ve böylesine bir güç gösterisi hiç kuşkusuz iktidar mücadelesinde taraf olanlar açısından dikkate alınması gereken bir unsurdur. Bilinen ya da bilinmeyen (!) muhalifliklerine rağmen bu kişilerin Mustafa Kemal denetimindeki meclise girebilmeleri Mustafa Kemal’in kadrosunun darlığının ya da bu kadronun henüz oluşturulmadığının bir göstergesi olarak da değerlendirilmelidir.

Cumhuriyetin ilanının ardından siyasî *arenada* neredeyse yalnız kalan iki grupta iktidar kurumunu boşlukta görüyordu ve bu bakış doğal olarak yaşanacak çatışmayı körüklüyordu. Bir uzlaşma yoktu ve olmayacaktı, çünkü her grup ittihatçı bir *ruha* sahip olup devletin bekasını kendi varlığından ayrılmaz bir unsur olarak görme eğilimindeydi, hatta daha da ötesinde kendisini devletle özdeşleştiriyordu. Bu bağlamda, kimi siyasî manevralar da dikkate alındığında cumhuriyet ilanının bir hükümet darbesi olarak değerlendirilmesi olanaklı hale gelmektedir. Bu türden değerlendirmeler özellikle Rauf Bey eksenli bir muhalefetin fiilî olarak yapılanmasının da işaretlerini veren olgulardır. Diğer taraftan iktidardaki grupta muhalefetin kendisini sadece fiilî olarak değil, hukukî olarak da tanımlaması için gerekli provokatif söylemi geliştirmekteydi.

Bir hükümet gensorusuyla başlayan muhalefet hareketi, Kazım Karabekir, Ali Fuat gibi “ünlü” paşaların kanunî düzenlemeler sonucu ordudan zorunlu olarak istifa etmeleriyle (istifaya zorlanmalarıyla) yeni bir şekil alır. (Bugün birçok yazar siyasete atılmak için ordudan ayrılmayı zorunlu kılan bu uygulamayı önemli bir demokrasi adımı olarak niteleme yarışındadır. Halbuki söz konusu uygulama tümüyle Mustafa Kemal ekibinin durumunu sağlamlaştıracak basit bir taktikten öte bir şey değildir. Kaldı ki o günkü nesnel koşullar dikkate alındığında ordunun artık Mustafa Kemal’siz politika yapabileceğini düşünmek fazlasıyla saflıktır.) Tartışmalar “cumhuriyet” ve “demokrasi” kavramları çerçevesinde başlamasına rağmen sağılar diyaloguna dönüşmüş “sol resmî tarihçemiz” Tefik Çavdar’ın sözleriyle “*mübadeledeki yolsuzluk, usulsüzlük vb. bir dizi sorunun verine Halk Fırkasının silahşor*

milletvekillerinin Rauf Bey ve arkadaşlarına hoşgörü sınırlarını aşan saldırılarına tanık olunmuştur.”

Muhalefetin gensorusu reddedilmesine rağmen 17 Kasım 1924’de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulur. Aslında bir şekilde böyle bir parti kurulacağına dair *söylentiler* 3 Mart 1924’te hilafetin kaldırılmasının ardından artmıştır. Ne var ki resmî tarihin bu söylenti edebiyatına da fazla güvenmemek yerinde olur, çünkü hilafet ile kurulacak yeni partiyi özdeşleştirmek, ilişkilendirmek Nutuk eksenli resmî tarih yazınının temel işlevlerinden birisini oluşturmaktadır. Okunduğunda görülebileceği gibi bu ilişkilendirmenin başlıca dayanağı Nutuk söylemidir. Halbuki erk olamamış bir diğer anı yazımında Rauf Orbay’ın anlattıkları resmî tarihin bu bilgisi ile çelişmektedir. Aynı şekilde partinin kurucuları arasında olan Ali Fuat Cebesoy’da *Siyasi Hatıralar* adını verdiği anı kitabında parti kuruluş aşamasında “cumhuriyetin herhangi bir şahıs veya zümrenin aleti olmaması” ilkesinin onaylandığını söylemektedir. Hiç kuşku yok ki bu hilafet yanlısı bir söylem değildir ne var ki o kadar da değildir! Diğer taraftan “cumhuriyetçi” bir muhalefete cumhuriyetin *diğer kurucularının da* henüz hazır olmadığı ortadadır. (Ve bu hazır olmama durumu bu satırların yazıldığı tarih itibarıyla da devam etmektedir.) Partinin kurucuları ve idare heyeti arasında ordudaki görevlerinden istifa ederek yalnızca milletvekilliği yaparak siyasî hayatlarını sürdürebilecekleri söylenen/emredilen Kazım Karabekir ile Ali Fuat Cebesoy’un yanında Adnan Adıvar, İsmail Canbulat gibi isimler bulunmaktadır. Sayısı çeşitli kaynaklarda değişmekle birlikte otuz ile kırk arası milletvekili partiye katılmıştır. Ancak bu isimler incelendiğinde sayıdan çok niteliğin önemli olduğu görülmektedir ve bu niteliği tanımlayan onların güçlü/eski İttihatçılar olmalarıdır. Yerel örgütlenmesinde de İttihatçı isimlere yer vermesiyle dikkat çeken parti, CHF’den farklı olarak liberalizm ve demokrasiyi ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda dikkat çekici bir unsur kuruluş sürecinde “iki meclisli bir parlamenter yapının” tartışılmış olmasıdır. Ancak “Kemalistlere” -Aydemir- göre o günlerde “*Türkiye’nin çok partiye değil, tek ve kudretli bir iradeye ve bu iradenin halka rağmen fakat halk için şefliğe ihtiyacı vardı. Bu şef ancak Gazi Mustafa Kemal olabilirdi. Onu, bu misyona tarihi şartlar ve tarihi zorunluluklar itiyordu. Zaten o güne kadar ki şeflik kudretini, Meclisi çiğneyerek ve Meclisin dışında kullan-*

miş değildi.” Muhalefetin bu yaklaşıma yanıtı ise doğrudan sistemin niteliğinin sorgulanmasını içermekteydi. Sonraki yıllarda sağ’ın kalemşorluğunu ya da bir şekliyle silahşorluğunu yapacak olan Hüseyin Cahit (Yalçın): “Halk fırkasının demokrattlığı dudaklarındadır... Demokrasiye dayanmadıkça Cumhuriyet olamaz...” diyordu.

Ne var ki, daha partinin kuruluşundan üç gün sonra Mustafa Kemal, CHF ileri gelenlerinin katıldığı bir toplantıda yobazlardan kaynaklanan karşı devrim tehlikesinden söz ederek olağanüstü önlemler alma zorunluluğu duyduğunu belirtmiş ve hükümeti kendi isteğince değiştirmiştir. Karşılıklı bir hamle oyununa dönen restleşmede Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşunun hemen ardından, yönetim tarafından henüz *yeterince* denetim altına alınamamış İstanbul’da İttihat ve Terakki’nin toplantılar yapmaya başlamasının da etkili olduğu düşünülmelidir. Yinede ilk günlerde Mustafa Kemal ve ekibi gelişmeleri sakin bir şekilde izler ancak bu *sakinlik* uzun sürmeyecektir. Mustafa Kemal hem parti başkanı (CHF), hem de cumhurbaşkanı olarak kalacağını ilan ederek ikinci adımını atar ve parti içindeki otoritesini sıkılaştıran önlemler alır. Diğer taraftan bu dönemde TCF’de örgütlenmesini hızlandırır. İttihatçıların güçlü olduğu bölgelerde örgütlenmenin daha hızlı olduğu dikkati çeken bir unsurdur. Yapılan kimi ara seçimlerde de TCF’nin yüksek miktarda oy aldığı da görülmektedir.

Bu günlerde Ankara bir diğer muhalefeti ile de uğraşmak zorunda kalacaktır. 13 Şubat’ta Elazığ Diyarbakır ve Tunceli’de (Dersim) başlayan ve yayılan isyanın milliyetçi ve islamcı kimliğinin resmî ideoloji tarafından ısrarla vurgulanması bu isyanın ardından tüm misak-ı millî sınırları içinde kalan bölgeyi ilgilendiren kararlar alınacağını habercisidir. İsyanın ardından önce Başbakan Fethi Bey TCF’nin yöneticilerine “partiye kapatmaları” çağrısı yapar, ardından 25 Şubat 1925’te Hıyanet-i Vataniye Kanununda “siyasal amaçlı din istismarı” içerikli bir düzenleme yapılır. Ve asıl tehlikenin Kürt isyanı değil “*memleketin umumi hayatında hasıl olan teşevvuş ve tezebzüp* (karışıklık ve karasızlık) *olduğu*” açıklanır. Memleketin bugünkü durumu ve karışıklık çıkarmak isteyen muhalefet” söyleminin “memleketimizin her zamankinden çok birlik ve beraberliğe ihtiyacı olduğu şu günlerde” diye başlayan söyleme evrilme sürecinde böylece yeni bir aşamaya girilmiştir. Mart ayının sonunda kabul edilen Takrir-i Sükûn kanunu ile birlikte

tüm muhalefete yönelik bir devlet terörü uygulaması başlatılacaktır.

“Anayasanın bütün normal hatta liberal yapısına rağmen şartlar, Türkiye’de çok partili rejim için henüz olgunlaşmış değildi.” Aydemir’in Tek Adam’ından alıntılarladığımız sözlerini şöyle okumakta olanaklı: “1924 Anayasası yürütme için yeterli değildi, bu nedenle anayasayı destekleyen kanunlara gereksinim vardı.” Yürütmenin gücü -burada şeflik kurumu- Takrir-i Sükûn yasası ile desteklendi. Ve İnönü’nün dediği gibi “memleketin umumi hayatında” karışıklık ve kararsızlık yaratan tüm unsurları ortadan kaldırma hareketi çok yönlü olarak başlatıldı. Cılız “sol muhalefet basını” susturuldu, Şeyh Said isyanı kanlı bir şekilde sona *erdi* ve ardından sürgünler başlatıldı. Bu saldırıdan TCF’nin etkilenmemesi olanaksızdı, çünkü doğrudan tarafı! Ancak, saldırı önceleri dolaylıdır; bu ortam içinde TCF’nin “irticaî faaliyette bulunduğu” söylencesi yayılır ve ardından parti kuruluşundan yedi ay sonra 3 Haziran 1925’te kapatılır. Partinin programının 6.maddesinde yer alan “dine saygı” ibaresi bu söylemin yayılması ve kapatılması için bir araç olarak kullanılabilmiştir. Anılan madde okunduğunda oldukça masum olduğu görülecektir; partinin suç unsuru olduğu ilan edilen program maddesi şöyledir: *“Fırka efkar ve itikadı diniyeye hürmet-kardır.”* Bu, “devlet dini” oluşturma yaklaşımının çok sayıdaki örneğinden birisidir ve kuşkusuz sonuncusu değildir. Din, ancak devletin belirlediği sınırlar içersinde hareket edebilecek ve doğası gereği devletin egemenlik ve zor araçlarından birini -kimi zamanlarda en kuvvetlisini- oluşturacaktır. Devletin dini ya da devlet dini yaratıldıktan sonra bu alandaki muhalefetin gücü bu kanal üzerinden kırılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda “irtica” ancak o anki konjonktüre göre devletin din sınırlarının dışında kalanın adı olabilirken, kimi zamanlarda da bir zaman önce reddedilen ya da bir zaman sonra reddedilebilecek olan irticai yaklaşım devletin birincil öneme sahip egemenlik aracı olabilecektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan “diyanet işleri” bu egemenlik alanının manipilyasyonunu sağlamakla yükümlü kılınırken, dini merkezde konumlandırıan laik düzende kurulmuş oluyordu! Bu bir şekilde yeniden bir din kurgulanmasının da adıdır. Bir devlet ideolojisi olma özelliğine sahip İslâm böylece otoriter bir devlet kurgusu içinde mas-sedilmiş olacaktı. Bu süreçteki sıkıntıların ise “irtica” tehlikesi yaratılarak giderilmesi düşünülmüştü. Toplum ve kültürle bağdaşmayan da-

yatmalar, irtica söylencesi üzerinde egemenlik alanı yaratıyordu. Ve ilerleyen tarihlerde “irtica” tehlikesi sık sık ortaya çıkarılarak egemenliğin pekişmesi sağlandı.

Diğer taraftan kapatmaya dek geçen bir iki aylık sürede de partilere yönelik baskılar, tutuklamalar artırıldı ve bugün için ciddî sayılabilecek cezalar verilerek muhalefet susturulmaya çalışıldı. 20 Nisan 1925’de yasama döneminin sona ermesiyle birlikte hükümet üstündeki tüm formel ve in formel denetim ortadan kalkmış oluyordu. TCF içinde yer alan İttihatçılarla -dolayısıyla yasal muhalif unsurlarla- esas hesaplaşma İzmir Suikastı sonrasında olmuştur. Tıpkı Şeyh Said isyanında olduğu gibi İzmir suikastının hazırlanışında Ankara’nın haberi olduğu tartışmaları, bunun muhalefeti sindirmek, ortadan kaldırmak için kullanılan bir komplo olduğu savlarını güçlendiren bilgilerdir. TCF’nin kapatılmasından bir yıl sonra İzmir Suikastı ortaya çıkar. Aradan geçen yıl boyunca, TCF’nin kapatılmasına rağmen milletvekillerinin görevlerinin devam ettiği unutulmamalıdır. Birçok olayda olduğu gibi Mustafa Kemal çevresinin bu olaydan önceden haberleri olmadığını düşünmek resmî tarihin tuzağına düşmektir. Siyasi alanda hâlâ belirgin bir gücü ve “karizması” olan ittihatçıların karıştığı iddia edilen ve birçoğunun da içinde yer aldığını anılardan bildiğimiz ancak geniş kapsamlı bir “komplo” olarak değerlendirmekte bir sakınca görmediğimiz İzmir Suikastı, Mustafa Kemal’e İttihatçı kökenli muhalifleriyle son ve büyük bir hesaplaşma yapma fırsatını vermiştir. Bu fırsat yaratılmıştır. Göstermelik bir dava süreci sonucunda birçok İttihatçı “siyaseten katil” edilir, eski TCF’nin birçok önemli ismi ağır cezalara çarptırılır ve geçen yılların ardından değişen sürelerde olmak kaydıyla *bazılarının* biatları sağlanır.

TCF ile Şeyh Said isyanının ilişkilendirilmesinde gösterilen çabanın tutarsızlığı da genel komplo destekleyen diğer bir unsur olarak ele alınmalıdır. Diğer taraftan unutulmaması gereken bir *unutkanlık* olayının da not edilmesi gerekmektedir; hilafeti kaldırmasına rağmen TCF’yi hilafet yanlılığı ve dinci-gericilikle suçlayan Mustafa Kemal ve partisi CHF “halifeliğe saygı” içerikli bir maddeyi 1927’ye kadar CHF parti programında unutmakta bir sakınca görmemektedirler. Siyaset sosyolojisi açısından araştırılmaya değer!

Yürütmenin muhalefete tahammülsüzlüğü ve devlet-parti-kışı öz-

deleşmesi bağlamında “dışarıda” kalanların, bu özdeşleşme ve dolayısıyla devlet için bir risk faktörü olduğu düşüncesi, onların ne şekilde olursa olsun ortadan kaldırılmasının zorunluluğu yaklaşımını da içermektedir. İstiklal Mahkemeleri bu sürecin olmazsa olmaz kurumudur ve devletin benzer kurgulanışında isim değiştirerek sık sık karşımıza çıkar ve “devlet” anlayışıyla demokrasiyi korurlar! İstiklal Mahkemeleri yürütmenin bir güç göstergesi olarak devletin bekası adına yüzlerce kişiyi siyasal yaşamdan-yaşamdan uzaklaştırarak bu dönemdeki işlevini yerine getirir. Belirlenen modelin dışındaki muhalefete hiçbir koşulda izin yoktur. Mustafa Kemal Nutuk’ta bu isteğini şu kelimelerle yerine getirmektedir: *“Rauf Bey ve arkadaşlarının kurdukları parti, ‘tutucu’ diye nitelendirilseydi, belki anlamı olurdu. Ama bizden daha çok cumhuriyetçi ve bizden daha çok ilerici olduklarını öne sürmeye kalkışmaları elbette doğru değildir. ‘parti, dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır’ sözlerini ilke edinip bayrak gibi kullanan kişilerden iyi niyet beklenebilir miydi? .. Baylar, olup bitenler gösterdi ve kanıtladı ki, Terakkiperver Cumhuriyet Partisi... yurttan cana kıyıcıların, gericilerin sığınacağı ve dayanağı oldu; dış düşmanların yeni Türk devletini körpe Türk Cumhuriyeti’ni yıkmayı öngören planların kolaylıkla uygulanmasına yardım etmeye çalıştı... Siyasa alanında birçok oyunlar görülür. Ama kutsal bir ülkenin simgesi olan Cumhuriyet yönetimine ve çağdaşlaşmaya karşı, bilisizlik, bağnazlık ve her türlü düşmanlık ayağa kalktığı zaman, özellikle ilerici ve cumhuriyetçi olanların yeri, gerçek ilerici ve cumhuriyetçi olanların yanındır; yoksa gericilerin umut ve çalışmaya kaynağı olan yer değil...”*

TCF, kontrol edilemeyen bir muhalifin varlığının devlet için tehlikeli görülmesinin en güzel örneklerinden birini oluşturur. Diğer taraftan parti kurucularından Rauf’a, Halk Fırkasından ayrılarak bir muhalefet partisi kurması yolunda telkin yapıldığı değişik anlarda yer alan bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu telkinin, güdümlü bir muhalefet oluşturma düşüncesinden çok, Rauf Bey’i meclis dışında bırakmaya yönelik taktik bir hareket olabileceği yaklaşımları, iktidar mücadelesinin henüz sonlanmadığı dönem dikkate alındığında geçerli görünmektedir. Mustafa Kemal’in gelişmeleri kendi iktidar perspektifi açısından dikkatle izlediği ve TCF üzerinden bu mücadelede öne çıkan isimlere bu eksenle savaş açtığı görülmektedir. Nutuk’tan alınan satır-

larla bir İngiliz gazetecinin konuyla ilgili olarak kendisiyle yaptığı röportajdaki izlenimler bu savaşın siyasî ve psikolojik yönlerini göstermektedir. Mustafa Kemal'in söyleminden oldukça etkilendiği anlaşılan İngiliz elçisi, gazeteci Macartney'in gözlemlerini şu şekilde rapor etmektedir: *"Cumhurbaşkanı'nın bundan sonra ne yapacağı sorusuna yanıt benim için son derece önemli olan bu belgede var. Terakkiperver cumhuriyetçiler samimi değiller, programları bir sahtekarlık örneği, onlar düpedüz gericidirler. Macartney'in haberindeki her şey Cumhurbaşkanı'nın muhalefetle uzlaşmaya hiç niyetli olmadığını gösteriyor ve mülakatta kullandığı dil ve ifadelerin tümü -ki bunlar haberde yoktur- açıkça muhalefetin ezileceğinin işaretidir. Gazi son derece kırgındır, muhalefet üyelerinden bahsederken onları her şeylerini borçlu oldukları kendisine karşı nankör ve vatan haini diye suçlayarak sayarken yüzü kıpkırmızı kesilir. Mülakata çevirmenlik yapan mebus birçok kere araya girerek 'sakin olun Paşam' der. Ama öfkesini hiçbir şey durdurmaya yetmez. Mr. Macartney Ankara'dan dönerken çok kısa sürede silahların patlayacağını ve Vasıf ve Necati'nin Ankara'dan ayrılarak Galata Köprüsü'nü asılı gövdelerle süsleyecek daha iş bilir bir İstiklal Mahkemesi'nin İstanbul'a geleceğini düşünmüştür."*

Rauf Orbay'dan Kazım Karabekir'e muhalif olarak düşünülen isimlerin en azından nankörlükle suçlanması ilginç bir yaklaşımdır ve aynı zamanda, erkin korunmasını sağlayacak basit bir psikolojik savunmadır. Diğer taraftan bu "psikolojik savunma" kimi zamanda fiziki saldırıya dönüşebilmiştir. Örneğin partinin kapatılmasından önce TCF taraftarı olan milletvekili general Halit, mecliste çıkan bir tartışma sonucu CHF milletvekilleri tarafından tabanca ile vurularak öldürülmüş ancak birçok benzeri örneğinde olduğu gibi olayın üstü örtülmüştür.

Polemiğimizin ilerleyişinin selameti açısından kısa bir özet tekrar zorunlu olabilir: Bu süreçte daha önce de söylediğim gibi kimi politik manevralara ve/veya kurumlara gereksinim duyuldu. Modernleşmeyi terk eden erk kendi siyasî amaçlarını gerçekleştirebilmek ve bu süreçte olup bitenlere meşruiyet kazandırmak için yarattığı yeni dine uygun kurumlaşmanın da önünü açmak zorundaydı. Ve bu çabaların sonucunda bugün sol bile laiklik tanımını "doğru biçimde" tartışamaz hale geldi, taraf olmakta çözümü buldu. Bugün tartışma hâlâ "altın yıllar" espisinin gölgesinde yapılmaktadır. Neler olduğunu kısaca anımsayalım:

burada dikkatlice irdelenmesi gereken unsur, laiklik retoriği ile irtica söyleminin hangi şartlar altında çakıştığı ya da çatıştığıdır. Bu gözlem retorik/söylem ile gerçek arasındaki farkın görülmesini sağlar. Resmî ideolojiye göre laiklik, çağdaşlaşma -Batılılaşma- dır.

Bugün yadsınmaz bir şekilde görülmektedir ki resmî ideolojinin çağdaşlaşmadan ve bu yolda batılılaşmadan anladığı kapitalizm ile entegrasyondur, çağdaşlaşma süreci adı verilen şey ise bu uyum programının gereklerini yerine getirmektir. O günkü kapitalizm öyledir, istedikleri onlardır; bugünkü kapitalizm böyledir ve bu bağlamda AB bir Kemalizm programıdır! Resmî ideolojinin laikliği, ulus oluşturma -yaratma!- sürecinde din unsurunun yeniden ele alınmasından başka bir şey değildir ve bu anlamda din-egemenlik ilişkisinin rekonstrüksiyonu olarak da ele alınabilir. Diğer taraftan yüzyılın ilk çeyreğinde üyesi olunmaya çalışılan “yeni dünya düzeninin” Türkiye’ye uygun gördüğü modelin bu olduğu da düşünülebilir.

Tartışılabilir ancak birçok deneyin “yeni bir din” oluşumu için katkılar sağladığı görülmektedir. İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi, ezanın Türkçeleştirilmesi, laiklikle değil doğrudan yeni bir din yaratma süreci ile ilgili olabilir ancak. Laiklik tanımı içinde her fırsatta “din ile devlet işlerinin ayrılması” dile getirilirken diğer taraftan da Diyanet İşleri Başkanlığı kurumu ile zor unsurları içeren bir müdahale şeklinin benimsenmiş olması önemlidir. Padişahın kararlarının şeriata uygunluğu için onay veren bir kurum olan Şeyhülislamlığın yerini -onay verilmediği zaman neler oluyordu ya da kaç şeyhülislam bu yolda feda edildi?- alan Diyanet İşleri Kurumu yapılanması ile onayı önceden veriyor ve egemenlerin kararlarına öncelenmiş bir meşruiyet kazandırıyor.

Daha önce de söz ettiğim gibi 1925’den kırklı yılların sonlarına varıncaya dek yaratma süreci birçok deneyin yaşanmasına şahit olundu. Yirmili yıllarda İmam Hatip Okulları açıldı, 1932’de kapatıldı, sonra tekrar açıldı. Aynı açıp-kapama olgusu İlahiyat Fakültesi deneyiminde de yaşandı. Bu kapatmalar modern/batılı tarzda bir din eğitimi (!) yaklaşımından vaz geçildiği anlamını taşımıyordu. Dinsel ibadetin nasıl olacağına en ince ayrıntılara varıncaya dek müdahale eden planlar yapılırken eğitimde ulusal tarz aramalarına girildi ve bu arayışların sonucu olarak son yıllarda gittikçe artan şekilde değil, seksen yıllık cumhuriyet tarihinin hemen her döneminde din eğitiminin yoğunluğu

konjonktüre ve iç siyasî koşulların gereklerine ve yoksullaştırma programlarının siyasî dayatmalarına göre arttırıldı ya da azaltıldı. Okullarda din eğitimine müdahale unsurun kemalizmin bir oto balans ayarı olarak görülebilir ve bu balans ayarının ilericilikle bir ilgisi yoktur, bunun “sol” ile ilgisi olduğunun sanılmasının ise aptallıktan başka bir açıklaması yoktur.

Altın yıllar olarak anılan bu süreçte “laiklik” maddesi hukukî bir form kazandı: bu form oluşturma süreci de modernleşme ile otokrazi arasındaki çelişkiyi gösterir: laiklik önce CHP’nin, partinin temel amaç ve program maddesi ilan edilir -altı oktan biri- dört sene sonra bir anayasa kuralına dönüştürülür. 1926’da İsviçre’den ithal edilen medeni kanunun aktif uygulanması ancak bu süreç sonunda mümkün olabilecektir. Otuzlu yılların sonuna doğru tarikatlar tümenden yasaklanma yoluna gidilir, ancak bu yasağın da “tarikat” olgusu düşünüldüğünde söylem den ibaret olduğu görülecektir. Sorun, devletin örgütlenmesinin kontrol alanının test edilmesidir ve bu örgütlenmenin kapitalizmden başka şansı kalmadığı için bu kontrol alanının oluşturulması zorunludur. Tarikatlar, yasaklanmasına rağmen otuzlu yıllar boyunca varlığını sürdürmüştür ve tarihimizin en büyük Kemalistlerinden Kenan Evren zamanında da devletin yeniden asli unsuru haline dönüştürülmüştür. 28 Şubat’tan sonra da değişen bir şey yoktur; 28 Şubat’ın ardından tarikat sermaye ilişkilerine küresel düzenlemeler getirilmiş ve yola devam edilmiştir.

Tüm bu süreçlerde bir zor unsuruna dönüşen laiklik vurgusunun, gericileşme sürecinde yapılanlara meşruiyet kazandırmaktan başka işlevi yoktur.

Gelinen nokta itibariyle, iki binli yıllarda “laiklik” adına olup bitenlerle otuzlu yıllarda olup bitenler arasında sonuçlar göz önüne alındığında nitelik açısından bir kesinlikle bir fark olmadığını iddia edebilecek durumdayız. Bugün eğer bir geri gidiş söz konusuysa bu “geri gidiş” tek partili yıllara geri dönüşten başka bir şey değildir. Emperyalizme, Batı kapitalizmine bağımlı hale gelmiş -tercihler bağımlılığı zorunlu kılıyordu, diğer taraftan başka bir tercih şansları olup olmadığı da sorgulanmalıdır- bir alt ekonominin mecburi bir yönelişinin ifadesi olan çok partililik oyunu devlet partisi in ya da merkezi umminin yeniden organizasyonunu sağlarken diğer taraftan da din unsurunun açık siyasî alanda kendisini ifade etmesine onay vermekteydi.

Siyaset bilimciler buna “siyasette liberalleşme” adını veriyor. Ancak bu liberalleşme de resmî ideolojinin koyduğu kurallara göre gerçekleşmekteydi ve 1946 yılına gelindiğinde din devlet ilişkisinde Osmanlıda test edilen kimi sorunlar giderilmiş ve bu ilişki sorunsuz bir şekilde yeniden yapılandırılmıştı. Artık “laiklik” vardı, özetle dine bağlı devlet olgusu ortadan kaldırılmıştı. Kuşkusuz etkili bir söylemdi ve söylemin etkililiği arka planın gizlenmesine aracılık ediyordu, arka planı ise -tıpkı madalyonun öbür yüzü gibi!- “devlete bağlı din” oluşturmaktaydı. Ve bu bağımlılık ilişkisinin niteliği niceliği artık her şeyi kontrol eden merkezi umuminin elinde-gözetimindeydi. İşte bu kontrol mekanizmalarının etkisi altında siyasette liberalleşme adı verilen bu dönemde Türk-İslâm ideolojilerinin yeniden gözden geçirilmesine başlandı ve “kültürel bir unsur olarak din” retoriği siyasette daha etkin bir biçimde kullanılmaya başlandı.

“Din düşmanlığı” ile “irtica tehlikesi” söylemi kendisini sürekli olarak yeniden üretmek zorunda olan resmî ideoloji potasında kaynaştırıldı ve her durumda kullanıma hazır hale getirildi. “Laiklik dinsizlikle ilgili değildir” sloganı bu şartların, 1946’nın ürünüdür ve verimli-üretken bir slogandır! Bu ahval ve şerait altında 1947-48’de yeni din oluşturma ve oluşturulanın verdiği güvenle imam hatip okullarının ve Kuran kurslarının açılmasına, hac yolculuklarının devletçe desteklenmesine, ilkokul müfredatına din derslerinin konmasına türbelerin ziyarete açılarak tarikatlara fiilî desteğin yasal hale getirilmesine, vesairelere izin verilir. Bu aynı zamanda “din içindeki hurafelerin ve dinle ilgisi olmayan ‘geriliklerin ve ilkelliklerin’ temizlenmesi” söyleminin de geliştirildiği tarihsel dönemi kapsar ki bu da önceki sloganda olduğu gibi her konjonktürde kullanım kolaylığına sahip bir söylemi oluşturur. Bu söylemi oluştururken, her türden gericiliği kendi devlet anlayışı içinde mas ederken, din unsurunun kendi koyduğu sınırlar dışına çıkmasını engelleyecek hukukî düzenlemeleri de yapmaktan geri kalmaz. Yıl 1949-50. Artık liberalleşme için her şey hazır!r!

Bu süreci anımsamak bir başka anımsamayı beraberinde getiriyor. Son günlerde ulusalcı faşistler bir dönemin mimarını sıkça gündeme getirmeye başladı: Şemsettin Günaltay. 1946-50 yılları arasında bir süreliğine millî şefin başkanlığını yapan bu zat, dinsel ideolojinin resmî ideolojiye mas edilmesi ve bu süreçte yeni bir din oluşturulması sürecinde önemli roller üstlendi. Böyle bir dönemde Günaltay’ın bir

isim olarak ön plana çıkması rastlantı değildir. Günaltay klasik bir İttihatçı ve “modern” bir İslâmcıdır. Türk Tarih Kurumundaki “ulusalcılık” hezeyanının dinmesinin ardından uzun yıllar süre ile başkanlık yaparak islamcı ideolojik yaklaşımların ulusalcı yöne mas edilmesine katkılarda bulunmuştur. Bugün kendi halinde bir yazar olarak yaşasaydı kökten dinci görüşleri nedeniyle zaman zaman mahkeme salonlarında gözükse bile bir siyasetçi olarak kendisinden yararlanılabilir ve göklere çıkarılabilirdi; teşbihte hata olmazmış tıpkı bir zamanlar “Allah” adını ağzına almadığı gerekçesiyle övülen Ecevit’in büyük bir devlet dini merasimiyle *göklere çıkartıldığı* gibi. Diğer taraftan bugün Günaltay’ı göklere çıkaran ulusalcıların marşının yazarı Behçet Kemal Çağlar’ın, Günaltay’ı şeriatçı bulduğu için partideki görevlerinden istifa etmesi ise tarihsel bir ironidir! Diğer taraftan Günaltay hükümetinin zamanında “komünistlere” karşı atağa geçilmesi ve sol düşünceye karşı yaptırımların kat be kat ağırlaştırılması ve yoğun tutuklamaların, işkence ve gözaltıların başlaması ve ardından sol düşüncenin “legal” alandan tümüyle silinmesi ne ironidir ne de bir rastlantı. Yalnızca basit ve anlaşılabilir bir derstir ve tarihimiz, sol için trajedilerle yüklü tekrarlardan ibarettir.

Bize özgü bir diğer ironiyi ise başta söz ettiğim gibi darbeleri içselleştirmiş bir sola sahip olmamız oluşturur. Darbeyi içselleştiren sol, kurtuluşunu darbelerden ya da cuntacıardan uman sol irtica-gericilik gibi kavramları onların tanımlarıyla kullanmaya mahkumdur. Bu kavramlar kullanılırken resmî ideolojinin söylemi egemen olmaktadır. Bugün solun bir kısmı için irtica ya da gericiliğin anlamı 28 Şubat darbecilerinin söylediğinden farklı değildir. Bu içselleştirme ciddî ve tehlikeli boyutlardadır. Klasik bir örnek; 12 Eylül darbesinin nedenlerinden biri de, tabii faşist cuntacıların söylediklerini dikkate alırsak, irticai kalkışmalardı, söylem bu şekildeydi. Bir Konya mitingi görüntüleri pişirilip pişirilip önümüze getirilmekteydi. Oysa bugün bu darbenin kapitalizmin ve emperyalist projelerin bir aşaması olduğunu, açık bir sınıf saldırısı olduğunu biliyoruz. Yeni/post modern darbeleri ya da eski/klasik darbeleri 12 Eylül’de oldukça net bir şekilde gördüğümüz bu unsurdan dışlayabilmemiz mümkün mü? İrtica-gericilik söylemini iktidarı boyunca kullanan, “laiklik elden gidiyor” diye feryat eden 12 Eylül faşistlerinin ülkeyi-sınıfı emperyalizme peşkeş çekerken, tarikatlara sermaye aktardıklarını, onları holding haline getirdiklerini ya da devlet

memuru maaşlarını Suudi sermayesi ile ödedikleri ya da Konya mitin-
ginin ön sırasını oluşturanların devlet yönetimine getirildiklerini unut-
madık mı? 28 Şubat'ın ya da ardıllarının, 27 Nisan 2007 e-mailli dar-
benin onlardan bir farkı var mı. Onlarda “irtica” ya da “laiklik” söy-
lemine yüz seneden bu yana kullanıldığından farklı bir şekilde mi kul-
lanıyorlar? Bu soruların net bir yanıtına gereksinim var ve bu yanıtın
netliği de ancak şu ya da benzer bir şekilde kurgulanmış sorunun
yanıtının verilmesi ile mümkündür; irtica ya da laiklik sözlerini dil-
lerine dolamış cuntacılarımız sermaye/sınıf ilişkilerinin neresinde
duruyorlar?

İrtica söyleminin her kullanımdan niçin solun zararlı çıktığını baş-
ka polemiklere bırakalım, ancak bu söylemin temel politik bir ar-
gümanı oluşturduğunu ve resmî ideolojinin pragmatizmine had safhada
hizmet ettiğini unutmayalım. Kendi gericilik kavramımıza sahip
çıkalım, unuttuysak kavramı yeniden gözden geçirelim, klasikler hâlâ
yeterince açıklayıcı ve yeterli. Sınıf ve sömürü ilişkilerini hiçbir şekil-
de göz ardı etmeksizin kendi gericilik-irtica kavramımızı tanım-
ladığımızda yerimizin dinci gericiliğin de tarif edildiği şekliyle
diğerinin de karşısında olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Ve bir
kez daha tekrarda sakınca yok; bugünkü anlayışla laiklik, din kurumu-
nun resmî ideolojinin/devletin denetiminde olmasından başka bir şey
ifade etmemektedir. Din, devletin her zaman kullanageldiği ve kul-
lanacağı temel argümanlardan birisidir ve böylesi durumda kendi tarif
ettikleri şekliyle gericilerde kat be kat gericî konuma düşmekten kesin-
likle gocunmazlar. Resmî ideolojinin pragmatizminde din, kendi amaç-
ları doğrultusunda kullanılabilir bir araçtır; aracın kullanım niteliği
ve niceliği konjonktüre bağlıdır ve konjonktür şartlarını belirleyen sınıf
ilişkileridir. Bu haliyle din piyasa ile birebir ilişkilidir ve sanıldığının
aksine kökten dinciler bu ilişkide resmî ideolojiye taraftır, resmî ide-
olojinin tarafındadır. Bizler bunun farkında olmak zorundayız. İran'-
dakiler farkında değillerdi...

“Resmî tarih nasıl yazılır” diye sormuştuk denemeye başlarken ve
bir denemenin yazana verdiği “düşünce akışı içinde savrulma hakkını”
kullandık! Sorumuza yanıt veremesek de, yanıt yoluna küçük bir giriş
yapıldığı düşünülebilir.

9.

Neleri anımsayıp neleri anımsamayacağımıza kim karar veriyor, peki ya unutacaklarımıza ya da daha da ötesinde yok sayacaklarımıza? Bu “karar süreci” nasıl bir müdahaleyi içeriyor? Belki de yanıtlanması daha acil bir soruyu “bu sürecin neresinde olduğumuz” oluşturuyor. Durduğumuz, olduğumuz yerin belirlenmesi önemli, çünkü ancak bu saptamadan sonra ideolojinin kendisini yeniden üretme sürecindeki işlevimizin daha net bir şekilde çözümlenmesi olanaklı hale gelebiliyor. Yoksa neleri unuttuğumuzu sorgulamamız olanaksızlaşıyor; “neleri unuttuk” sorusu, bu türden bir sorgulamanın başlangıcı için yeterli sayılabilir, en azından hâlâ sorgulama yeteneğine sahip olduğunu gösterir, yitip gitmek üzere olan.

İdeolojinin en önemli dayanaklarından, savunma mekanizmalarından birisidir “kolektif hafıza” denen şey, onu öyle övüp, abartıp fetiş “nesnesi” haline getirmeyelim. Çünkü resmî ideolojinin kendisini var etme, yeniden üretme yollarından birisini de nelerin anımsanıp nelerin anımsanmayacağına ya da nelerin yok sayılacağına dair toplumsal hafızaya yönelik müdahalesi oluşturur. Hafıza konusundaki indirgemeci (=bireysel?) yaklaşımın yol gösterici olacağını düşünüyorum, çünkü *bilimin* sağladığı olanaklarla birlikte eldeki veriler herhangi bir şeyin herhangi bir şeyi ile ilgili anımsayışın tümüyle bireysel olduğunu göstermektedir. Anımsanan, anımsandığı haliyle bireye özgüdür, bireyseldir ve ancak bireyle birlikte var olmaya bağımlıdır. Anımsanan bireye özeldir; formel ve in formel bir yığındır, bu yığının içinden çekilip alınandır. İdeolojinin işlevi ve müdahalesinin amacı bu yığın içinde formel alanın alabildiğine geniş olmasını sağlamaktır. Bu genişlik kolek-

tif hafıza denen olgu ile doğrudan bağımlıdır. Burada onun aygıtları işin içine girer. Eğitim ile, şartlandırma ile ya da gerektiğinde zor ile bireysel hafızadaki söz ettiğimiz alanın ideoloji açısından *işlevsel* olmasına özen gösterilir. Bu bağlamda işlevsellik nedir? Yanıtımız, “imgeler-simgelerle karşılaşıldığında, egemen ve resmî ideoloji tarafından, eğitim, şartlandırma, zor vesairelerle dayatılmış *bilginin* sorgulanmaksızın erk tarafından belirlenmiş haliyle anımsanıp “kendisini doğrulatmadaki” becerisidir” şeklinde olabilir. Böylece ideolojinin bu bağlamdaki dayatmalarına maruz kalan tüm bireylerde, bu bireylerin oluşturduğu topluluk ve toplumlarda ortak bir anı birikiminin oluşturulması sağlanır. Bu öyle bir anı birikimidir ki çerçevesi kesin hatlarla çizilmiş, sınırları ve içeriği net bir şekilde belirlenmiştir. Ne kadar çok bireyin beynine bu *yolla* ulaşılmış olursa olsun şaşılacak bir şey: herkesin anımsayışı birbirinin tıpatıp aynısıdır. Anımsayıslardaki bireysel farklılıkların en aza indirgenmesi, benzeşmesi ya da benzer kılınması ideolojik müdahalenin başarısının göstergesidir. Örneğin otuzlu yılların sonlarında “on dokuz mayısın” ne anlama geldiğini devletin kurucu kadrosu bile unutmuştu, kendilerine anımsatılmasına karar verildi ve bu anımsatmanın biricik kaynağına (Nutuk) işaret edildi ve böylece “cumhuriyetin” kuruluşundan on dört yıl sonra kutsal metine gönderme yapılarak yeni bir bayram icat edildi ve “kolektif hafızanın oluşturulması” yönünde ideal bir örneğe sahip olmamız sağlandı.

“Konumuza” dönersek resmî ideolojinin kolektif hafıza dayanağı neredeyse bir tanedir; diğerleri ya yanlıştır ya da bu veya vesaire *nedenlerle* unutulmaya mahkumdur; ya da belki de en önemlisi olanı, zaten yoktur. Resmî ideolojinin gücü bu “yok sayma” konusundaki ikna ediciliği ya da becerisi ile de doğru orantılıdır diyebiliriz. Bu güç yeni okumayı olanaksız kılarken yeniden okumayı dayatır, en iyimser yaklaşımla dayatılan *eski* okumaların *yeni* müsveddeleridir. Ve resmî tarih temel metne göre yeniden okumalardan oluşur, hiç kuşkusuz kopya her zaman için aslından kötüdür ve çoğu zaman bu “kötülük” durumu metinlerdeki çelişkilerin derinliği ile kendisini gösterir. Yeni okumalar önceleri zor yoluyla önlenirken, zaman içinde, yeni okumalara ancak yeniden üretilen bilginin yargısı ışığında olanak sağlanacaktır. Bugün “İstiklal Harbi” ile ilgili olarak resmî tarihin temel kitabı Nutuk’tur ve harbin tarihi bu metinde gösterildiği biçimde üretilmiş ve bu üretim, doğası gereği tartışma dışında bırakılmıştır. Kaldı ki bu bağlamda yapılan

tartışmaların “kolektif hafıza” olgusunu değiştirecek gücü kalmamıştır. Zaman olgusu paradoksal olarak “resmî tarihin kendisini yeniden üretmesi işine” yaramıştır. Resmî tarih üzerine yapılan sorgulamaların çoğu resmî ideolojinin kalkanlarından biri saydığımız kolektif hafıza engeline takılmaktadır. Zaman, totaliter üretimin koruyucusu olmuştur. Bu bağlamda resmî ideoloji/tarih eksenli yapılan tartışmalar-polemikler ancak demokratik bir hak durumuna indirgenmektedir ve söylenenler dile getirdiğimiz türden dayatmalarla *arındırılmış* beyinler için bir şey ifade etmemektedir: “ha öylemi...” “doğrusu bu değil miydi...” vs... Resmî ideolojinin temel politik yaklaşımının indirgemeci pragmatizm olduğu anımsanırsa reel-politik denen şeyin kolektif hafızayı sağlam tutan bir unsur olduğu da görülecektir; “bireysel hafızamıza” güvenmek istiyorum!

“İstiklâl Harbimize” dönelim; 1914/1919-1923/1925 süreci için hangi anlatım toplumun hafızasına kazınmayacak şekilde yazılmıştır? Tabii ki iktidarı ele geçirenlerin, iktidar mücadelesini kazananların böyle bir hakkı olabileceği iddia edilebilir! İddia edenlerin hakka sahip olanlar olduğu da unutulmamalı! Ya kaybedenler neler anlatıyor; savaşçı kazanmış ancak iktidar mücadelesini kaybetmiş olanlar ne anlatıyor, bırakın ne anlattıklarını bu pozisyonda olanların isimlerini anımsıyor muyuz? Bu soruya yanıt ararken atlanmaması gereken iki soru daha var ki en az ilki kadar önemli: “anımsadıklarımız resmî ideolojinin/resmî tarihin müdahalesinden ne kadar bağımsızlaşabiliyor?” bu bir, ikincisi “iktidar mücadelesini kaybetmiş olanların ‘geride kalan zamanlarında’ bu müdahaleden ne kadar bağımsızlaşabildikleri.” Okuyucu bu soru dizisini dilediğince uzatabilir tek bir sorumluluğunu yerine getirmek kaydıyla: sorgulamak.!.. Hiç kuşku yok ki bu sorular dizisinde yer alacak sorulardan biride başta sorduğumuz soru olmalı: biz neredeyiz? Günlük yaşamın her anında bu soruyu kendimize sorarken bulursak kendimizi, şaşırmayalım. Şaşırmamız gereken şey bu sorgulamanın nedeni olmalı. Yaz aylarında “billboard’ları” süsleyen bir afişte “Lozan onurumuzdur, sahip çıkalım” diye yazıyordu. Lozan denince kolektif hafızanın hangi resmî gördüğünü kısaca “anımsayalım”; hem bir imge hem de bir simge olarak Lozan’ın çağrıştırdığı: tam bağımsızlık, anti emperyalizm, devletçe tanınma vs. argümanlar ve retoriklerdir. Lozan’ın çağrıştırdıkları arasında “emperyalist dünya düzenine biatla” ilgili konular “dayatılmış-ezberletilmiş kolektif hafızanın” içinde kendisine yer bula-

maz ancak söylediğimiz gibi *bir lütuf edasıyla* demokrasilerde tartışma hakkımızın saklı olduğundan söz edilir ki bu hakkın da bir sınırı vardır ve oldukça dardır. Oysa resmî ideoloji/söylem resmî tarihimizin temel argümanlarından biri oluşturan Lozan'ın sadece adını anarak söylemek istediği her şeyi söylemekte ve anımsatmak istediği her şeyi -daha önceden iyi bir şekilde yazdığı için ya da her türlü zor unsurunu kullanarak ezberlettiği için- anımsatmaktadır. İlan tahtasındaki slogana dönersek şimdi bunu faşist bir parti aracılığıyla yapmaktadır. Bu iş için “ilan tahtası” yerine “billboard” kullanması ise yalnızca bir ironi olup hiç kuşkusuz tam bağımsızlık söylemi ile çelişmemektedir. Onunki işte aynen böyle bir bağımsızlıktır. Kış aylarında aynı yerde karşımıza çıkan bir diğer afiş ise yazının ilk bölümünün “nedenini” oluşturmaktadır; ancak yakından bakınca zemindeki resmin ne olduğunu anlayabiliyoruz, doğal olarak “slogan” ön plana çıkıyor; o da şöyle: “AB yolu Sevr’e çıkar, savunular ya gafilidir ya hain” imge ve simge tercihleriyle özel olarak incelenmesi gereken bu sloganı biz ele aldığımız “hafıza” olgusu bağlamında kısaca irdelemeye çalışacağız. Öncelikle belirtilmesi gereken bir konu var dil itibariyle tümüyle resmî ideolojinin kutsal metinlerinden fırlayıp günümüze düşmüş gibi duran bu afişin altında “devletçi” ya da faşist bir partinin imzası yok; imza *bizden* gibi gözüküyor. Diğer taraftan naçizane kişisel görüşümü de ifade etmek istiyorum, sosyalist olduğunu iddia eden partilerin adındaki “HALK” ibaresinden rahatsızlık duyulması gerektiğini düşünüyorum. Bunu ister paranoyama, isterseniz solun “derin teorileri” konusundaki bilgisizliğime verin, eleştirileri kabule razıyım ancak tekrarlamakta sakınca görmüyorum: siyasî argüman olarak “halk” unsurunun kullanılmasından rahatsızlığım devam edecek. Önce okuyucuya bir soru soracağım ve ardından bir sözlüğe danışacağım: resmî tarihin kutsal metinlerinde en sık tekrarlanan iki sıfat hangisidir? Şimdi sözlüğümüze dönelim ve afişteki sloganı biraz açalım: hain: hıyanetten (Arapça) geliyor, anlamı, hıyanet eden, vatan haini olarak gösteriliyor. İkinci sıradaki anlamı (!): zarar vermekten veya üzmekten hoşlanan kötülükçü... Gafil: ihtiyatsız, çevresinde olup bitenleri sezmeyen, gaflette bulunan anlamında Arapça kökenli... Bu kadarla kalınmamış, afiş hazırlayıcılarımız işi daha sıkı tutmuşlar; aslında bu iki tanımlama/sıfat, kolektif hafızamızın nakşedildiği beyin hücrelerimizin yeterince uyarılmasını sağlıyor artık leb demeden leblebi anlaşılabacakken leblebi arzı endam ediveriyor: Sevr.

Sevr resmî ideolojinin temel metinlerinde Lozan'ın karşıtını oluşturarak ünlenen bir diğer emperyalist sözleşmenin adı. Hiç kuşku yok ki emperyalizmin çıkarlarına hizmet amacıyla birinci paylaşım savaşı sonucunda hazırlanan çok sayıda plandan yalnızca ve yalnızca birisi. Ancak “her nedense” *diğerlerine* resmî tarihte pek yer verilmiyor. Ve onun gibi bir emperyalist program olan Lozan ile karşılaştırmalı değerlendirmelerde Sevr *öcüsü* dillendiriliyor. Evet Sevr bir emperyalist programdır, projedir tıpkı Lozan gibi. Sevr sakat doğmuş bu nedenle yaşama şansı bulamamıştır, kaldı ki en baştan itibaren Sevr programının emperyalizmin bölgedeki çıkarlarını yeterince koruyamayacağı, emperyalistler arası çatışmaları körükleyeceği hissedilmiş olmalı ki daha sonraki *tartışma* süreçleri dışında da pek gündeme getirildiği görülmemiştir. Nisan 1920’de bir dizi toplantının ardından Osmanlı yetkililerine dayatılan Sevr, devletin fiilen sonu anlamına geliyordu ve Osmanlı delegeleri önce imzalamamış, ardından zor kullanılarak oluşturulan yeni delege kuruluna imzalatılmıştır.

Sevr denince kolektif hafızamıza değişmez biçimde gelen ilk görüntü tarih atlaslarındaki paylaşım haritasıdır ki hakkını vermek lâzım, yeterince ürkütücü bir görüntüdür. Ancak “ne kadar uygulanabilir olduğu” ya da “uygulanabilme potansiyeli” söz ettiğimiz gibi temel sorumuzu oluşturmalıdır. Sevr anlaşmasının Osmanlı delegesine zorla imzalatıldığı günlerde, bu anlaşma ile Adana-Maraş-Antep başta olmak üzere geniş bir toprak parçasının verildiği Fransızlarla bir anlaşma imzalanarak görüşmelere başlanmış ve bölgede süre giden yerel mücadelelerin de itelemesiyle bir süre sonra Fransızlar Sevr ile aldıklarından daha fazlasını terk ederek çekilmişlerdir, aynı şekilde “turizm cennetimiz” Akdeniz bölgesini ele geçiren İtalyanlarda neredeyse daha *çıkamadan* bölgeyi terk etmiş bulunmaktadır. (Birinci savaş sonrası zayıflayan ve sosyalist hareketlere karşı politika geliştirmek zorunda kalan iki emperyalist devlet) Sevr ile Fırat'ın doğusu Ermenilere bırakılmaktadır; burada amacın Sovyetlere karşı bir koz kullanımı olduğu açıktır. Ermenilerle Yunanlılar bu süreçte milliyetçi hezeyanlarının ve bu hezeyanları iyi kullanan emperyalistlerin oyununa gelmişlerdir (diyebilir miyiz? Yunan ve Ermeni sosyalist devrimcilerinin bu süreçteki mücadelelerinin ne olduğu hakkında kışkırtıcı bilgiler resmî ve resmî olmayan resmî tarih tarafından büyük bir özenle saklanmaktadır, bu dilleri

bilen aydınlarımıza bu türden metinleri gün ışığına çıkarma görevi düşmektedir.) Ancak Sevr ile ilgili olmak üzere Sevr Anlaşması ile ilgili temel soru ya da sorun bunlar değildir; Sevr ile İngiliz hakimiyetine bırakılan toprakların ne kadarının, ancak ne kadarının ve niçin geri alınabildiğidir ki, “emperyalizmin öcü masalı” olarak tanımlamakta bir sakınca görmediğim Sevr anlaşması eksenli bu sorunun yanıtı bir “anti emperyalizm masalı” olan Lozan eksenli verilmektedir ve bu bağlamda Lozan, Sevr anlaşmasının devamını oluşturmaktadır. Lozan ile bölge -petrol- hakimiyeti İngiliz emperyalizmine bırakılmıştır ki Sevr ile İngilizlerinde istediği zaten bundan ibarettir; daha fazlasında zamanla alacaklarını düşündükleri için Lozan sürecinde ısrarcı davranmadıklarını biliyoruz. Hiç kuşku yok ki afişteki sloganla harekete geçen “kolektif hafızamız” bunları sorgulamıyor, afiş hazırlayıcılarının da bu sorgulamadan uzakta durduklarını düşünüyorum çünkü uyarı öznelere böyle bir özellikte değil. Bu sloganla bireylerin kolektif hafızasına sığınarak “derin” ulusalcı kanallara akılmaktan başka bir şey yapılmıyor. Kullanılan dil seçilen imge-simgelerle bu slogan bireylere Lozan “şahlanması” anımsatıyor tabii resmî tarihin tarif ettiği şekliyle; masal. Göndermeleri de unutmayalım: Lozan=antiemperyalizm ya da bağımsızlık vesaire, Sevr=emperyalizm ya da AB=emperyalizm. İki doğru bir yanlış, ancak bilimsel bir bakışta bir yanlış iki doğruyu götürüyor!

Soluklanmak için bir ara not: afişteki sloganın *gizemli çekiciliğine* takılıp kaldığım için zemindeki resmi inceleme fırsatım olmamıştı. Bu bir fırsat; dikkatlice incelememi tamamladım: sollamanın serbest olduğu bir yol fotoğrafının üzerine iliştirilmiş bir dizi fotoğraftan oluşuyor. Fotoğraf dizisi Sevr haritası ile başlıyor, “kurtuluş savaşı” görüntüleri hemen bu haritanın yanında, bunu 12 Eylül sonrası hükümetlerin emperyalistlerle birlikte çektiydikleri fotoğraflar izliyor ve dizi ülkede büyük infial uyandıran Amerikalıların Ortadoğu haritası -yenisi!- ile son buluyor. Anlayana...

Bu sloganın/afişin, adından hiç söz etmeden resmî ideolojinin temel argümanlarını/değerlerini olumladığını söyleyebiliriz. Çünkü bir yerde haklı olarak Sevr’e yüklenen olumsuz vurgu, kendisinden hiç söz edilmemesine rağmen Lozan hakkındaki söylemi anımsatmaktadır. Unutulmamalıdır ki Lozan’da, emperyalizmin Ortadoğu için çizdiği çok sayıdaki haritadan/projeden birisidir ve zamanın koşulları göz önü-

ne alındığında “reel politik” açısından en uygun olanıdır. Sevr’den söz etmek hiç bir şey yapmadan, sorgulamadan ve sormadan Lozan’ı olumsuzlamak anlamına gelmektedir ki bununla pek *doğru* bir şey olduğunu söyleyemeyiz. Lozan mevzuuna daha önce değinildiğini anımsadığım için tartışmayacağım ancak kolektif hafızamız, bunu “resmî ideoloji örüntüsü-örnek modeli” olarak da tanımlayabiliriz, yalnızca Lozan’ı anımsamakla yetinmez, Lozan zihnimizde büyük bir kapının açılmasına aracılık ederek resmî ideolojinin-resmî tarihin birçok söyleminin karşımıza çıkmasına yol açar. Bu onlar ve onlar adına isteyerek ya da istemeyerek tarih yazanlar için (!) istenilir bir şeydir. Girişte yazmıştık ancak tekrarlamakta sakınca yok, İngiltere Sevr ile almak istediğini büyük oranda Lozan’da almıştır. “Alınan” bölge üzerindeki egemenliğinin korunması için fazlasıyla yeterlidir; Lozan, İngiltere emperyalizminin Ortadoğu hakimiyetinin pekiştirildiği bir yerdir, buna Lozan ile onay verilmiştir ve hiç kuşku yok ki bu onayı antiemperyalizm masallarıyla süslemek-gizlemek olanaksızdır. Amerikan emperyalizminin 21.yüzyılda Ortadoğu haritasının “yeni dünya düzeninin” gereksinimlerine göre yeniden çizme çabası ve bu süreçte yaşanan Musul-Kerkük eksenli tartışmalar -her nedense bu tartışmalarda *misak-ı millî* vurgusunun dozu azaltılmış görünüyor!- eski yeni dünya düzeninin kurgulandığı 1920’li yıllardaki olup bitenlerin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü Lozan “anlaşması” ile Musul’un geleceği -ve bölge petrolleri- bölge halklarına değil sömürgeciliği ve emperyalist saldırganlığı egemen emperyalist devletler adına hukukileştiren Milletler Cemiyeti’nin inisiyatifine -yani İngiltere’nin- bırakılmış olmaktadır. Sözde anti emperyalist kadro bu derin müdahalesi ile tümüyle bir sömürge olan Irak’taki manda rejiminin yirmi beş yıl daha sürmesine ve petrol sahaları üzerindeki emperyalist yağmaya izin vermiş ve Sevr ile İngiltere’ye verilmesi öngörülen Hakkari’yi geri alarak büyük bir başarının (!) altına imza atmıştır.

Türkiye’nin retoriklerinin arkasına saklanmaktan başka yapacağı hiçbir şey -ne yazık ki- yoktur. Burada sürekli tersyüz edilmesinde sayısız yarar umulan retorik ise “misak-ı millî” söylemidir. Neredeyse yüzyıldan bu yana sürdürülmeye çalışılan “çakıl taşı edebiyatının” başlığıdır misak-ı millî ve onun hakkındaki en doğru tanımlardan biriside Mustafa Kemal’e aittir: “*Misak-ı Milli şu hat, bu hat diye hiçbir vakit-*

te hudut çizmemiştir. O hududu çizen şey milletin menfaati ve Heyet-i Celile'nin isabet-i hazarıdır. Yoksa haritası mevcut bir hudut yoktur." Sonuç itibarıyla 1923 veya 1925'te, ya da 1960'ta veya 1995'te, ya da 2006'da -ya da 2023'de- hiç kuşku yok ki "yurtta barış dünyada barış" şiarı ile şekillenen milletin menfaatleri nasıl bir hudut öngörüyorsa misak-ı millîde bundan ibaret olacaktır. İşte bu nedenle "heyeti celilenin" 20'li yılların başında milletin menfaatlerini dikkate alarak çizdiği misak-ı millî sınırları içinde Musul, Batum yer alırken 1923 yılında bu menfaatler Musul'un misak-ı millî dışında bırakılmasında bir sakınca görmemiştir. Aynı "menfaatler" 1939'da Antakya'yı yeni misak-ı millîye dahil etmekte bir sakınca görmemiştir. Misak-ı millî konusunun değişkenliğini bir pragmatizm olarak değerlendirmekten başka çaremiz yok! Diğer taraftan burada söz edilmesi, anımsatılması gereken bir unsur daha var, o da millet adına milletin menfaatlerinin koruyuculuğunu üstlenen ve hiç kuşkusuz bunu hakkıyla yerine getirenlerin olduğu. Böylece milletin kendi menfaatleri konusunda kuşkuya kapılmasının da önüne geçiliyor olmalı, yataklarımızda güvenle uyuyabiliriz! İşte bu nedenle misak-ı millî konusu Lozan sürecinde Türk delegasyonunun dikkate aldığı bir unsur olmamıştır. Çünkü bu retorik söz ettiğim niteliği ile ancak içte ve ancak gerektiğinde dillendirilebilir özelliklere sahiptir. İzleyen yıllarda dile getirildiği gibi "Musul, Lozan'da dünya sulhunu tehdit edecek bir mesele" değildir ve "dünya sulhu" ile kastedilen de emperyalist kurgunun sürdürülebilirliğinden başka bir şey değildir. Türkiye'nin emperyalizme biatının, uluslararası kapitalizme entegrasyonunun koşulu Musul'un, Lozan ve izleyen süreçte emperyalizme, sömürgeciliğe terk edilmesidir ki bu bağlamda "dünya barışı" konusu "millî menfaatlere" galebe çalmış olmaktadır ya da olmamaktadır; (galebe çalmak: yenmek, üstün gelmek... Osmanlıca'dan...) çünkü "dünya barışı" olarak tanımlanan, adlandırılan emperyalist statü millî menfaatleri incelemektedir ve bu şartlarda bir Musul'un ne önemi var ki? Benzer şekilde Suriye sömürgeciliği Fransa'ya, adalar Yunanistan'a ve İtalya'ya bırakılmamış mıydı? Ya da Kuveyt ve Mısır üzerindeki "emperyal haklarımızdan" İngiltere lehine vazgeçmemiş miydik? Burada başa dönüp bir kez daha AB'nin niteliğinin bu bağlamda sorgulanmasının anımsatılması zorunlu oluyor. AB üzerine tartışmaların dönüp doluşup geldiği yer ise emperyalizm mi ulusalcılık mı sorunsalı. Ulusalci-

lık ve onunla ilgili “değerler” tartışılmaya başlandığı andan itibaren kapitalizm ve sınıf tartışmalarının tümüyle unutulduğunu görüyoruz. Ortaya bir “alt metin sosyalistliği” çıkıyor ki bu durumu ancak -ve en iyimser yaklaşımla- “vahim” kelimesiyle özetlemek mümkün! (Vahim: Arapça vahamet kelimesinden: korkulu, çok tehlikeli) Korkumuzun ve durumun korkunçluğunun birçok nedeni var, bunların başında birçok tekrarladığımız gibi ulusalcı savrulma geliyor ki bu durum aynı zamanda hiçbir şey öğrenilmediği anlamına da gelir. Soldaki bu bilgisizliğin temeli sosyalizme ait bilgisizliktir. “Sol ve resmî tarih” ilişkisi bu bilgisizliğin yalnızca küçük bir örneğini oluşturmaktadır ve başka bir polemik dizisinin başlığını oluşturacaktır. Ve burada benim kişisel bilgisizliğim “halkçılık” ve “halk” kelimelerine olan saplantılı duruşumu körüklemektedir. Acaba diyorum vahametın nedenlerinden birisi de ulusalcılık kadar baskın olmayan ancak nüfuz yeteneği en az onun kadar etkili olan halkçılık söylemi “siyaset dünyamızı” nereye kadar, ne kadar etkiliyor?

Kemalist halkçılık yaklaşımının özeti Lozan günlerinde alalecele hazırlanan ve kapitalizme “biz de sizdeniz” mesajını büyük bir çaresizlik ve ilkelikle vermeye çalışan İzmir İktisat Kongresinin sloganı ile yapılabilir: “imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz...” Devamı metinlere yazılmamış ancak fiiliyatta etkin bir yer bulmuştur: “kaynaşmazsanız kaynaştırırız.” Sonuçları itibariyle özellikle resmî ideolojinin kimi değerlerine sıcak bakan sol tarafından yeterince analiz edilmediğini düşündüğüm İzmir İktisat Kongresinde belirlenen temel ilke bir burjuva sınıfının yaratılması ve uluslararası sermaye gruplarıyla ilişkisinin “geliştirilmesidir.” Buradan bir diğer vahim durumu gözlemlene *şansına* sahip olabiliriz: ciddî bir fetişizasyona tabi tutulup yüceltilen, onurlandırılan “devletçilik” Resmî ideolojinin devletçilik anlayışının temelini “devletleştirerek sermaye aktarımının sağlanması ve sermayenin oluşum sürecindeki alt yapı sorunlarının devlet eliyle çözümlenmesi” olduğunu anımsatıp yeniden halkçılığımıza -ve halka- dönelim. Halk, egemenlik sınırları ve sınırları içinde yaşamaya razı olmuş bütünün adıdır. Heterojendir ve bu durumun neden olacağı karmaşanın sorunları egemen tarafından ve zor yoluyla çözülür. Kemalist-pragmatist siyaset bu durumu birçoğumuzdan daha iyi anlamıştır. Kemalizm’de sınıfların varlığı görmezden gelinmekte, görünür olduğu anlarda da so-

run zor yoluyla çözülmektedir. Halkçılık, bu ahval ve şerait altında her türlü çatışmanın yok edilmesinin adıdır ve uygun bir adlandırmadır. Çünkü bu halk herkesi kapsamakta ve doğası itibariyle sermayeyi korumaktadır.

Kurtla kuzuya aynı bahçede eşit haklar verdiğinizizi iddia ettiğiniz andan itibaren kurtlara sınırsız yeme özgürlüğünü de bahşediyorsunuz demektir ki bu *ideanın/felsefenin* postmodernizmi öncelediğini söyleyebiliriz; teşbihte hata olmazmı!

Halkı bütünlüklü bir değer olarak görmenin sonunda ulaşacağı nokta sınıfı yok saymadır; faşizm ile flört, tıpkı ulusalcılıkta olduğu gibi ve hiç kuşkusuz her ikisinin de sosyalizmle ilgisi yoktur. Toplumun bir unsuru olarak toplumun içinden bireyi ön plana çıkararak ona düzen içinde sorumluluklar yükleyen “halkçılık umdesi” bu özelliğiyle batı faşizmlerinin korporatizmi ile benzeşmektedir. Bir bütün olarak halk, pragmatizmin temel öznesi olarak görülür. Kemalist halkçılık yaklaşımının süreç içinde kendisini geliştirip resmî ideolojinin pragmatik siyaset anlayışına uygun olarak resmî ideolojinin “orta karar” bir argümanı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz ve bir parantez açıp kimi “sol” unsurların bu gelişim sürecindeki her hangi bir noktada bu kavrama takılıp kaldıklarını da iddia edebiliriz. Ancak bir gerçeğin kesinlikle göz ardı edilmemesi gerekir ki bu argüman hiçbir şekilde sınıf kavramını kabul etmez, onun görevlerinden birisi “sınıfın” kavramsal düzeyde mas edilmesi ve sınıfa yönelik zor kullanımının meşruiyetinin oluşturulmasına aracılık edilmesidir. Tanımlanan, üstelik “ulu merkezlerde” bir yerlerde tanımlanan halk kavramının ve bu kavramın çoğul öznesi halkın, tüm gereksinimlerinin devletli bir avuç “elit” ve “bilirkişi” tarafından tayin edileceği ilkesi halkçılığın politika uygulamasını özetler. Böyle bir şekilde tanımlanan halkın özgürlüğe, eşitliğe gereksinimi yoktur. Bizatihi merkez tarafından belirlenen ilkelere göre halkın gereksinimi “dayanışma ve işbölümü ile ülkesi ve milleti ile devletini, ülkesinin ve milletinin biricik sahibi devletini gönence erdirmekten” başka bir şey değildir. Bu halka verilmiş bir görevdir. Halkçılık, bir anlamda halkı egemenler adına görevlendirmenin adıdır ve halkın bu görevi hakkıyla yerine getirip getirmediği de altıok’un en okkalılarından biri olan “milliyetçilik” tarafından kontrol edilir. Devlet bu kontrol üssünün adıdır ve devlet adına bu kontrol

görevini üstlenenler ve tüm halk adına devleti sahipleneler bu bağlamda halkın halk tarafından temsil edilmesinin gereksizliğini savunurlar ki bu da “cumhuriyetçiliği” tanımlar. Kemalist cumhuriyetçilik anlayışında halka Kemalist halkçılık dışında yer yoktur, bu kadarı da zaten fazlasıyla yeterlidir! Halkın tek bir görüşü vardır ya da olmalıdır, o halde bu tek görüş bütün halkın katılımına gereksinim duyulmadan halk adına katılacaklarla-atanacaklarla siyasette temsil edilir, bu kadarı da zaten fazlasıyla yeterlidir! Siyasi meşruluğu belirleyen bu koşullarda çizilmiş sınırlardır ve kimi zamanlarda bunu bile fazla geniş bulan devletli büyüklerimiz olsa bile, haliyle çok dardır. Devlet tarafından sahiplenilen/devleti sahiplenilen seçkinler/egemenler ile halk arasında yukarıdan aşağıya doğru dayatılmış bir ilişki, bu şartlarda tanımlanmış demokrasinin ilkel oyunlarırla sürekli kendisini meşrulaştırır ki bu yukarıdakiler açısından her zaman gerekli olmayabilir. Halk bu politikaya sınıf eksenli bir muhalefet gösterirse ya da gösterebileceği düşünülürse gerek halkçılığın, gerekse cumhuriyetçiliğin yeni duruma göre gözden geçirilmesinde bir sakınca görülmez; her şey halk için olduğuna göre bu türden müdahaleler halk tarafından anlayışla karşılanacaktır, zaten beyinleri resmî ideoloji tacizine maruz kaldığı için, çoğunluk tarafından olup bitenlerin sorgulanması dahi imkansızdır. O, patronuyla, ağasıyla, mafyasıyla, katiliyle, arsızıyla, hırsızıyla, yolsuzuyla ve orospusuyla imtiyazsız sınıfsız ve kaynaşmış bir kitle olmanın (=halk) mutluluğu içinde -ve büyük bir çoğunluğuyla- aç, yoksul ve sefil yaşamına devam edip gitmektedir; vatan, millet, Sakarya...

Halkçılık derken hemen aklımıza düşüveren bir fetiş anımsatarak sonlayalım: halk evleri. Kemalist seçilmişlerin/seçkinlerin halka ideolojiyi ve bu arada halkçılığını anlatmaları, daha doğrusu öğretmeleri ve eğitmeleri için planlanmış Kemalist ülkü ocaklarının eski zamanlarda (Türkiye solu için *antik*) solun kimi fraksiyonları için nasıl da bir amaca dönüştüğünü anımsadım. Hazırlanmış bu mekanlarda “devrimci” ideolojilerini “halka” anlatacaklar, onları eğiteceklerdi. İlk gençliğimde, yetmişli yıllarda, bu “eğitim-öğretim” programlarına katıldığımı anımsıyorum. Müslümanların ramazan ayında bir gün devyolların egemenliği-denetiminde olan halkevimiz faşistler tarafından *küçük* bir bomba tacizine uğradı. Halk ise iftar saatinin geldiğini sanıp orucunu bozdu...

10.

Geçtiğimiz aylarda kapattığımız bir sayfayı yeniden açmak zorunda kaldık. Bu ne kendimize ait bir sayfa ne de geçmişini unutturmaya çalışmanın diğer bir adı olan “yeni beyaz bir sayfa”. [Her ne olursa olsun komünistlerin geçmişlerine ait veremeyecekleri ya da vermekte zorlanacakları bir hesaplarının olmadığını düşünürüm diğer taraftan, bu da bir ara not olarak polemiklerimizin son satırları vesilesiyle bir kez daha dile getirilmiş olsun...] Konumuza dönelim; sözünü etmeye çalıştığım “sayfa” orta öğrenim yıllarından kalan tarih atlaslarının ürkütücü haritalarla dolu sayfaları; şimdi karşımızda Sevr paylaşımını örnekleyen harita var, karşılıklı *bakışıyoruz*. Emperyalizmin ölü doğmuş çocuğu ya da öcü masalı Sevr neredeyse yüz yıldan bu yana tepemizde, sallandırılıp duruyor. O oradan bize bakarken biz, sosyalistler bize neyin baktığını ya da nereye baktığımızı biliyor muyuz?

Aklımıza düşen, düşürülen bir sayı var: sekiz. Bu kısa yazının gerekçelerinden biri. Sekiz sayısının hikmetinin bu haritada gizlenmiş olup olmayacağını araştırıyoruz. Teşbihte hata olur mu, olabilir. Benzetme/teşbih hataları bizim sorunumuz değil, ancak bu haritada şu anki haliyle Türkiye Cumhuriyeti haritasının sekiz parçaya bölünmüş olduğunu görmek o kadar da şaşırtıcı olmuyor. Çocukluk anılarına dönüyorum, “bize nerelerde yaşama hakkı tanımışlar” diye haritayı incelediğim günlere...

Yoksa yurtsever duyarlılıklarımızı mı yitirdik? Hani o sınırları ulusal burjuvazi tarafından çizilen, içinde burjuvazimizin serbestçe doluşma ve sınırsız sömürme hakkına sahip olduğu, adına da “yurt” dediğimiz toprak parçasına dair tümüyle duygusal değerlerimizde bir aşınma mı söz konusu yoksa?

Allahtan biz Sevr Anlaşmasını yırtıp atmış, onun yerine onurumu-

zu koruduğu iddia edilen diğer emperyalist sözleşmelerde karar kılmış bir ırkın ahfadıyız.

[Ahfat: Arapça hafid'in çoğulu... Torunlar, zürriyet, nesil...]

Ve hiç kuşku yok ki atalarımıza oldukça bağımlıyız ve onların yolundan gitmede azami özen gösterilmesi gerektiğinin de bilincindeyiz. Neyse, konuyu fazla eğip bükmeden “şimdi bu sekiz lafı da nereden çıktı” diye soracak olan okuyucumuzun da sabrının sınırlarını fazla zorlamadan yanıtlayalım. 12 Eylül faşizminin liderinin ağzından dökülen “sekiz eyaletli sistem” lafından cımbızladık bu “sekizi”, ardından onun Sevr ile ortak bir noktasını bulduk... Tartışma fazla uzatılmadı, *liberal* basınımız bu lafların üzerine balıklama atlayıp bir hikmet -ya da boncuk!- arama konusunda fazla istekli görünmedi. Ya da oltaya takılırız korkusuyla olacak konuyu fazla uzatmadan geçiştirmeyi yeğlediler. Doğrusu bizde unutmaya meyilliydik ancak “bir kısım medyada” yer alan kimi açıklamaları okuyunca bu sözleri burada bir kez daha anımsatma gereği duyduk. Diyarbakır zindanlarının kanlı görüntüleri hâlâ anılarımızda tüm korkunçluğu ile yaşarken, bu zindanların sesi olduğunu iddia eden “kimî çevreler” 12 eylül faşizminin liderine övgüler düzmeye başladılar, O’nun öngörüsünden ve askeri dehasından söz eder oldular. “Kıyakçılığın sonunun ayakçılık olduğunu” bildirdik ama bu kadarını tahmin etmemizin olanaksız olduğunu da itiraf etmem gerekiyor.

Bu polemik *dizisini* sonlamadan kıyakçılık-ayakçılık meselesi üzerine bir not daha düşülmesi zorunlu, ne var ki *bu işi* sona bırakarak Lozan vurgularım konusundaki kimi eleştirilere yönelik yanıt vermek bir kez daha zorunlu oluyor. Yeri olduğunu düşünüyorum. Lozan tartışılırken unutulmaması gereken nokta, Türkiye kapitalizminin emperyalizme zorunlu bağımlılığı ve sömürü için doğrudan araç olarak niteliği. Ve bu, kapitalizmin doğasından gelen bir nitelik, tıpkı onun, kapitalizmin doğasında var olan ahlaki düşkünlük ve “kişiliği” yok etmeye -onu bağımlı kılmaya- yönelik müdahale hakkı gibi!.. Kimi soruların bu bağlamda bir kez daha sorulmasını ve yanıtlarının, resmî ideolojinin kısıtlayıcılığından ve baskısından kurtularak verilmesinin zorunlu olduğunu düşünüyorum. Dokuzuncu polemikte kimi yanıtları vermiştik tekrarlamakta sakınca yok: Sekiz parçalı Sevr bir emperyalist proje ise, Lozan nedir? Lozan; Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı -Dünya Sa-

vaşı?- sonucunda kurulmaya çalışılan ‘yeni dünya düzeninde’ Ortadoğu’nun ‘ne olacağı’ sorusuna verilen yanıtlardan birisidir ve bu anlamda emperyalist bir sözleşmenin ifadesinden başka bir şey değildir.

Lozan, Türkiye için nedir? Lozan; kurulmaya çalışılan ‘yeni dünya düzeninde’ Türkiye’nin de rol kapma isteğinden başka bir şey değildir, Türkiye’nin kapitalist-emperyalist dünyada var olma isteğinin, bu ‘dünyaya’ sözleşmeler yoluyla biat etmesinin onanmasından başka bir şey değildir ve bu anlamda kesinlikle antiemperyalist değildir. Lozan’da Türkiye, ‘eskiden’ kalan birçok yükümlülüklerini kabul etmiş, eski devletin emperyalist yağmacılara olan borçlarını, emperyalizm tarafından onanmak, *tanınmak* amacıyla üstlenmiştir. Ortadoğu’da bugünküne benzer bir şekilde, İngiliz emperyalizminin rolünün onaylanması ve bu rolün meşrulaştırılmasının adıdır Lozan. Resmî ideolojinin en önemli argümanlarından olan ‘misak-ı millî’nin, efsaneyi yazarlar tarafından çığnenerek -gerekli görüldüğünde günün koşullarına uygun yenileme!- Musul’la simgeleşen Ortadoğu petrollerinin emperyalist yayılmacılığa küçük bir eder karşılığı satılmasının adıdır.

Lozan, yeni devletin, kapitalist ilişkileri ve bu ilişkilerin sonucunda zorunlu olarak gelişecek ‘yeni’ bağımlılığın kabullenilmesinin ve bu kabulünde batılı kapitalist devletler tarafından onanmasını gösteren bir sözleşmenin adıdır; açık bir biat talebi ve bu talebin arkasından dünyanın yeni efendilerinin bu talebi kabulünün adıdır Lozan.

Lozan, aynı zamanda kapitalizme karşı olmadan antiemperyalist olunamayacağının en net tarihi örneklerinden birisidir. Lozan kapitalizme karşı olmadan anti-emperyalist olunamayacağının net kanıtıdır, soru sual götürmez bir kanıttır. Ve Lozan, İttihat Terakki’nin tohumlarını attığı “ulusal burjuvazinin” toprak üstüne çıkıp yeşermeye başlamasının adıdır...

Kompradorlaşma “sorunu” başka bir zamanda tartışılacaktır!

12 Eylül liderinin eyalet sistemi önerisinden birkaç ay önce, gazetelerde dikkat çekici bir haber vardı: milyonlarca metrekairelik vatan toprağı yabancılara satılmış, Ege bölgesinde Yunanlılar ve İngilizler, güneyde Alman ve İtalyanlar, doğuda Fransızlar vs. ağırlıklı bir alım söz konusuymuş... Biz işte tam “*Aman tanrım, biz Sevr’i yırtıp atmamış mıydık?*” diye düşünürken paşanın sözleriyle yüreklerimiz bir kez daha dağlanıverdi.

Bu sefer aceleci davranıp “tarih atlasını” bir köşeye kaldırmadan geçmiş korkularımızı bastırıp iyice bir inceleyelim o eski günlerimizi, o her sabah “doğruluk” adına and içtiğimiz günleri biraz olsun yad edelim dedik. “Doğruluk” adına and içtilirken o devasa yalan denizinde boğulmamızın seyredildiği çocukluk günlerimizi... “Ağaç yaşken eğilir” derler ya *atalarımız*, resmî ideolojinin temel hedefinin ağacı yaş iken eğip kırmak olduğunun, onun hedefinin yaş ağaçları eğip bükerek ve bolca kırarak çorak bir ülke yaratmak olduğunun henüz farkına varamadığımız günlerimizi. Sözde büyük bir kuraklık olmuş ya Orta Asya *çölünde* ve ardından *atalarımız* sulak bir ülke bulup onu kurak kılmak üzere dünyanın dört bir yanına dağılmışlar ya, işte şimdi tarih atlasımızın bu ilk sayfasıyla başbaşayım. Geçen sefer -yaklaşık olarak bundan 30-35 yıl önce!- fark etmemişim, akıllara durgunluk veren bir harita bu: Orta Asya’dan dünyanın dört bir yanına yayılan Türkleri anlatan bir harita, yayılma hayallerde dahi sınır tanımıyor! Anadolu ya da Hindistan veya Arap Yarımadası yakın kalmış; sarı ve kalın oklarla tanımlanan “göç yollarının” bir kısmı Avrupa ve Orta Doğu üzerinden Afrika’ya, bir kol Bering Boğazından “Amerika” kıtasına yayılmış; meğerse dünya binlerce yıl önce Türk olmuş (DTO!) ve biz yaş ağaçlar bu gurur ve onur ile eğilip bükülmüş ve kırılmışız. Bir tür cezaevinde başka bir şey olmayan okullarımızdan evlerimize döndüğümüzde bu hiç eskimeyen gurur ve onur tablosuyla açlığımızı bastırmayı öğreniyorduk. Eğitiliyorduk.

[Talim’in “ilme göre koyulan ve kullar tarafından uyulması gereken kurallar” anlamına geldiğini ve “terbiye”nin de aynı zamanda mehalarda kullanılan bir sözcük olduğunu unutmayalım ya da bir kez daha anımsatalım.]

Sadece ilkokullarda mı?

İşte o Bering Boğazı üzerinden Alaska’ya ve oradan güneye inerek Amerika kıtasına yayılan Türk kavimleri var ya bunlar hızlarını almayıp *epeyce bi* gittikten sonra yollarına çıkan bir şelalenin yanında mola verirler. Gürültülü bir şekilde akan su piknik-mağal keyiflerini bozmuş olmalı ki “bu ne yaygara” diye sızlanırlar, işte o şelalenin adı o gün bu gündür “Niagara” olarak kalır. Anlattığım bir fıkra değildir. Devletin en üst katmanlarından onay ve destek görmüş çok değerli ordinaryüsprofesöryökgil hocalarımız tarafından üretilmiş Türk Tarih Te-

zi ve Güneş Dil Teorisinin ulaştığı noktayı örnekler: bütün dünya insanlığının -ırklarının- temeli Türklendir ve doğal olarak bütün dünya dilleri kökenini Türkçe'den almaktadır! 1933 yılından bu yana üniversitelerimizin başlıca uğraş alanı budur, bugünde durumun değişmediğini görebiliyoruz, onlar 30'lu yıllarda bırakıldıkları yerlerde otlamaya devam etmektedirler.

Diğer taraftan bu ve benzeri *marjinalleşmelerin* yeni bir ulus yaratma sürecinin zorunlu ve sorunlu aşamaları olduğunu ileri sürenlerde çıkabilir. Onlar bizden biraz hoşgörü isteyebilir, dayatma ve süreklilik arz etmediği ve zor içermediği takdirde *kısmen* olmak kaydıyla bir hoşgörümüzü lütuf olarak bahşetmemizde bir sakınca olmadığını düşünüyorum. Hatta öyle ki otuzlu yıllarda yaklaşık atmış bin kişi üzerine yapılan antropometrik ölçüm çalışmasını -kafatası ölçümü!- dahi anlayışla karşılamak olanaklı olabilir. Bir ulusa gereksinim duyuluyordu, özel ve *özgün* bir ırka gereksinim duyuluyordu ve bu ırkın Anadolu'nun gerçek sahipleri olduğu kanıtlanmaya çalışılıyordu; haritada gösterildiği üzere. Üstelik haritanın gösterdiği diğer yerler her ne kadar eski Türk yurdu olsa da zorunlu nedenlerle onlardan vazgeçilmiş, elde bir tek Anadolu kalmıştı. "Milli menfaatlere göre çizilen bir sınır" olarak da tanımlanan Misak-ı Milli zor'una meşruiyet kazandırılması gerekiyordu. Her ne kadar tutulan yol garip ve en azından ciddî biçimde ilkel ve komik olsa da... Her neyse, bu ve benzeri yaklaşımların ve *teorilerin* hiç de tarihin çöplüğüne atıldığı sanılmasın hiç umulmadık zamanlarda ve hiç umulmadık *yerlerde* yeniden karşınıza çıkabilirler. Çıktılar; doksanlı yıllar bu yeniden karşılaşmayı gösterir, üstelik farklı bir şekilde; bu şeklin adı pekala Kürt Tarih ve Dil Teorisi olabilirdi. Kimi yazarlar "bu süreçte" aynen "Türk" de olduğu gibi tüm Anadolu ve Ortadoğu tarihin Kürtlere ait olduğunu, tüm dillerin Kürtçe kökenli olduğunu iddia etmeye başlayıverdiler. Onlara göre örnek olsun, Trabzon kelimesi Kürtçe kaynaklıydı ya da Ortadoğu'daki tüm kavimler Kürt kökenliydi vs. evet doksanlı yıllarda bu türden söylemler, teoriler ortaya atıldı ve bu ve benzeri ifadeleri barındıran "bilimsel" kitaplar yayınlandı. Anlaşılan o ki tarih tekerrür ediyordu ve tarih bir komedi olarak tekerrür ederken yaşanan bu gariplikler suskunlukla karşılanıyordu. Türk uluslaşma sürecinde yaşananlar en sert eleştirilerle yargılanırken aynı çevrelerden gelen bu suskunluk acaba yeni bir resmî tarih üretim sürecini mi niteliyordu? Yanıtımız "evet, ancak ilkel bir çaba" şeklinde olacak

tır. Bu mevzuuya ömrünü bahşetmiş ve devrin tüm ezasını çekmiş değerli bir *hocamızın* daha önce ağır paha/devlet telifi karşılığı kitap yazdığı bu konudaki suskunluğu ise yanıtlarının verilmesi oldukça kolay olan temel soruların bir kez daha sorulmasını zorunlu kılıyordu; “sükût ikrardan mı geliyordu?” Bu ilk sorumuz.

[İkrar: kendisine ait bir gerçeği söyleme, durumu kabullenme, sükût:susma, sessizlik, sözü edilmesi gereken bir noktayı bilinçli olarak söylememek...]

İkinci sorumuz biraz daha sofistike: “gayrı-resmî tarih yazımının fetişizasyonu yeni bir resmî tarih yazımının nüvelerinin oluşmasına aracılık mı ediyordu” Birkaç cümle ile yanıtlanması güç; yanıtın soruda saklı olduğunu söyleyerek yanıtlamama hakkını kullanıyoruz. Üçüncü soruyu girişte sormuştuk, tekrarlayalım: “kıyakçılığın sonu ayakçılıksa, ayakçılığın sonu nedir?”

Devam ediyoruz.

Bu, karşılaştırmalı tarih okumalarımız devam ederken karşılaştığımız ilk *sorun* değildi. *Devamı* ile karşılaşmak daha sarsıcı ve kuşkusuz daha öğretici olacaktı. 1908-1919’dan 1930 yılına dek geçen tarihsel sürece yönelik polemiklerimizin ana konularından birisini anti-emperyalizm retoriği oluşturuyordu. Sıkça üzerinde durduğumuz bir konu! Sosyalizmin beşiğinde büyüyen bir kavram olan antiemperyalizmin, bugün nasıl oluyor da kimi zamanlarda sosyalizm karşıtlığını niteleyebiliyor? İçinden çıkılması başta güç gibi görünen bu *sorunun* çözümünün anahtar bir sözcüğü var: Marksizm. Ya da Marksizmin yaklaşımının temel paydasını oluşturan sınıf olgusu. Sınıf olgusu göz ardı edildiğinde ya da tarihi niteleyen esas unsurun, *sömürgenler* ve sömürenler ile sömürülenler arasındaki, adı her geçen an yaldızlı kelimelerle süslenen vahşi kapitalizm ile emekçiler arasındaki savaş olduğu unutulduğunda, antiemperyalizm, kimi zamanlarda da resmî ideolojinin tutunabileceği, sahiplenebileceği bir kavram olabilir buna şaşırmamak gerekir! Aslında şaşıırılması ya da sorgulanması gereken şey kapitalizm ile emperyalizmi ayırmak ya da anti kapitalist olunmadan antiemperyalist olunabilineceğinin sanılmasıdır. Kuşkusuz bu türden *sanrıların* oluşmasında kimi sosyalist pratisyenlerin sorumluluğu göz ardı edilemez, günahlarının vebali!

Sonuç itibariyle bugün geline nokta da görülmüştür ki. “ulusların

kendi kaderlerini tayin hakkı” mevzuu tüm yüzyıl boyunca sosyalizm aleyhine işleyen siyasî kurguların oluşmasına aracılık etmiş ve ardından küreselleşmeci yağmacılığın-emperyalizmin temel argümanlarından birisine dönüşmüştür. Ezen milliyetçiliği ile ezilen milliyetçiliği arasındaki farkın “sözdeliği” bugün daha iyi anlaşılıyor; kubbede kalan hoş bir seda imiş! Aynı sorun, ulusalcılığın ikizi “yurtseverlik” için de geçerli değil mi diye sormadan geçemiyoruz. Faşizme karşı vatan savunması “sorunsal” ırmağı geriye doğru akıtacak güçlü bir potansiyel içermiyor muydu; faşizme ya da emperyalizme karşı savunulan vatan toprağının sınırlarının burjuvazi tarafından çizildiği ya da *sevilen yurdun* -şarap markası değil- ulusal burjuvazinin serbest dolaşım sahasını tanımladığı hangi şartlar altında görmezden gelindi ve bu görmezden gelme durumunun sonucunda ne oldu. Neyin zarar gördüğünü kimin kârlı çıktığını görüyoruz. Kavramlara yaklaşırken sınıf kavramını yok saymak ya da siyasî pragmatizm adına sınıfı “unutmak”... vesaireler değil midir bize bugünü yaşıtan?

Evirelim çevirelim yeniden resmî tarihimizin polemik sınırlarına dönelim; 30’lu yılları yorumlarken karşılaştığımız “bilimsel” duyarlılığı göreceliliklere ya da adına kimi zamanlarda konjonktür kimi zamanlarda da oportünizm denen teslimiyet türüne feda edenler yeni bir resmî tarih üretirken kendileriyle de bir hesaplaşmaya girmeleri gerektiği gerçeğini ne zamana kadar görmezden gelecekler doğrusu merak ediyorum. Onların 20’li yıllarda olup bitenlerin antiemperyalizm olmadığı şeklindeki savlarının önemli bir bölümüne katılmamak için hiç bir nedenimiz yok. Hiç kuşkusuz bu paylaşımın da bir sınırı var; çünkü şimdi “onlar” yeni bir ulus yaratmak için ya da “ulusun” bağımsızlığını-özgürlüğünü -bu türden bir bağımsızlığın ve bu türden bir özgürlüğün ve bu türden vesairelerin ne menem bir şey-ler olduğunu çok iyi biliyoruz- kazanması için emperyalizmin Irak’ta giriştiği soykırım ve işgali, emperyalizmin sermaye aktarımını ya da ABD’nin bölge bekçiliğini ya da onun maşası olmayı meşru ve giderek doğal görmeye başladılar. Giderek asimile oldular; asimilasyon süreçleri -ki bu düalist bir ilişkiyi içeren bir süreçti- kendi *resmî tarih* yazımlarının niceliğine bağlı ya da bağımlı bir şekilde hızlandı. Bu hız kimi zamanlarda öylesine arttı ki “karşı taraf” bile onları “ırkçılık” ile suçlamaya başladı.

Biz ise biraz daha öğrendik. Geç tanımlanmış milliyetçiliğin meşruiyetinin ideoloji/resmî tarih yazımı ile ilişkili olduğunu bir kez daha

gördük. Ve bu türden bir ilişkinin zor'a mecbur olduğunu... Diğer taraftan eski resmî tarih eleştiricilerinin yeni resmî tarih yazımına yaptıkları katkıyı *görecelilik kuramının* yol göstericiliğinde inceleme ve değerlendirmeye fırsatını da yakaladık! Ezen ulusun yeniden kurgulanma sürecindeki ideoloji ve politikalara getirilen eleştirilerin, *ezilen* ulusun ezen ulus/devlet dönüşümündeki neredeyse ilkine benzer konumlanışında tümüyle göz ardı edilebildiğine şahit olma fırsatını yakaladık.

Ve bu “sorunun” yanıtını doğru bir şekilde verebileceğimize bir kez daha emin olduk (=ideoloji). Konuya, soruna bakışımızdaki ortak payda sınıf, “sömürü ilişkileri” olmadığı sürece (=komünist ideoloji) eğinde sonunda egemen ideolojilerin ve o ya da bu (veya şu) resmî ideolojilerin alanında otlamak dışında bir seçeneğimiz olamaz. Bunun farkında olmamız ya da bunu reddetmememiz bu bağlamda gerçeği değiştirmeyecektir. İşte bu nedenle Marksizm/Komünist ideolojiler yalnızca egemen ideolojinin, kapitalizmin ya da emperyalizmin ya da küreselleşme adı verilen emperyalist yağmacı kurguların doğru okunmasını sağlamaz diğer taraftan resmî ideolojilerinde doğru okunması için temel önermeleri basit, anlaşılabilir doğrular şeklinde önümüze koyar ve emin olun şu dakikaya kadar pek de yanıldığı görülmemiştir!

* * *

4 Mayıs 2007 tarihinde yayınlanması için yukarıdaki yazıyı SO-RUN Polemik Dergisi'ne göndermemin ardından, yazıda sorduğumuz “kıyakçılığın sonu ayakçılık ise ayakçılığın sonu neresidir?” sorusunun yanıtı gecikmeden *kamuoyumuza* ulaştı; (bakınız: medyamızın sol-liberal entelektüeller sekiyonu, Mayıs 2007 sonları...) farklı bir akort eşliğinde verilen yanıt sorumuzun yanıtının doğru algılanması üzerinde bir engel oluşturmuyordu ve aynı yanıt yeni bir kavramla tanışmamıza da aracılık ediyordu: *reel Kürt milliyetçiliği*!

“Eş başkanın” *beyaz Kürtlerden* oluşan bir seçim listesi ile seçmenin karşısına çıkmadan önce -burjuva basınında çıkan kimi iddialara göre varsıllık ortalaması en yüksek aday listesi imiş- resmî ideolojinin kimi temel kavramlarını sorgulamaya yeltenmesi ve bu bağlamda açık bir biat durumu gereğinden fazla sessiz karşılandı! Oysa *kamuoyunun* dikkatlerine sunulan metin, bizlerde nerede üretildiği konusunda ciddî kuşkular doğuran bir redaksiyonun izlerini taşıyordu. İtatta metnin nerede yazıldığına dair derin kuşkularım vardı. Yazarın

adını bu kuşklarım nedeniyle anmak istemiyorum, umarım yanılıyordur, ancak yazının başlığını vermem zorunlu: “Sevr Travması ve Kürtlerin Empatisi” Bu yazı eksenli uzun bir eleştiri ya da analiz yapmayacağım, yalnızca yazıda değinilen kimi kavramları ve dili irdelemeye çalışacağım ve sanırım söylemek istediklerimiz açısından bu kadarı yeterli olacaktır. Bu yazının okunmasını hararetle öneriyorum.

Yazarın ilk adımı: “1915’teki olayların Ermeni halkında yarattığı etkiler, 1988 Halepçe katliamının Kürtler üzerinde... oluşturduğu derin izler.” Not: Altını ben çizdim!

Yalnızca toplumsal olaylar ya da savaşlar değildir travmatik etki yaratan, “onur kırıcı Sevr anlaşmasını” da eş başkan sıralamasına ekliyor. Belli ki ölü doğan Sevr hakkında hiçbir şey bilmiyor metin yazarı ya da kalemini tümüyle resmî ideolojinin retorikine teslim etmiş durumda, üçüncü bir olasılık düşünmüyor. En azından ben hâlâ düşünmek istemiyorum. Evet toplum resmî ideolojinin ve emperyalizmin öcü masalı Sevr ile yaşamaya mahkûm edilmiş, şimdi “ötekinin” milliyetçiliği de kendisine bu söylemde tutunacak yer arıyor. Bu “travmanın” bir canlanmanın beşiği olduğunu söyleyerek devam ediyor, paragrafını okumayanlar için aynen alıyorum: “*Bizim coğrafyamızda da bu ruh hâlini harekete geçirebilecek olaylar her an yaşanıyor. Kurtarıcı motif, tarihsel imge Mustafa Kemal ve onun tarihsel eylemselliğinin büyüklüğü kendisini gösterdi ve gösterecek. O bir mucizedir, ölümsüzdür. Uluslaşmada temel direktir. Türk halkının ortak bilincinde Sevr ve büyük kurtarıcı imgesi çok güçlü bir enerjiyle ortaya çıkmaya başladı. Yaşanılanın ne kadar gerçekçi ne kadar hezeyan (paranoya) boyutunda olduğu tartışılıyor.*” Altını ben çizmedim!

Irak işgali ve Irak’taki katliam/soykırım üzerinde yeşeren ulusçuluğa methiyelerin düzülmesi günümüzde “tema üzerine varyasyonları” dinlemeye devam ediyoruz; yazar AB ve Irak üzerinden ABD emperyalizmleri in dayatmalarının haklı olarak Sevr tehlikesini yeniden gündeme getirdiği gibi “çok önemli” saptamasını yaptıktan sonra devam ederek bu durum karşısında Türk-Kürt çatışması kurgusunun yapıldığını söylüyor; ah şu dış güçler! İşte bu derin gerçek Kürtlere de bazı sorumluluklar yüklüyormuş, eş başkan öyle diyor, ne imiş bunlar: Emperyalist müdahalelere güvenmemek ve gerçek dışı olmayan

açılımlarla çözüm aramak! Nedir gerçek dışı olmayan çözüm: Ülkenin birliğini zorlamayan açılımlar. Ara özet: Kürtlerle Türklerin birbirinden başka dostu yoktur.

Ve sıkı durmanın zamanı geldi: *“Zaten başka bir boyuttan bakılırsa orası da Misak-ı Milli sınırlarındadır.”* Bir davet: *“Bu işgalci bir yaklaşım değil, samimi ve gönüllü bir kucaklaşma olacaktır.”* Görev, karşılıklı kışkırtma değil çözüm vaat eden reel bir siyaset ve rasyonel projeler oluşturulmasıdır. (Yazarımızın söz ettiği projeler hiç kuşkusuz olmasın zaten ona bu yazıyı yazma hakkını verenler tarafından oluşturuluyor.) Yeter ki bu projeler içinde kendilerinin parlamento çatısı altında söz söyleme hakları da yer alsın!

Sonluyor(uz): Özetle, batı emperyalizminin bölücü tuzaklarına ya da bölücü imajlı kışkırtmalarına düşülmeden *“Gerçekçi çözümlerden kastedilen ülkenin birliğini zorlamayan açılımlardır... Misak-ı Millî sınırlarını mutlak surette koruyarak Kürt sorununa çözüm bulunmalıdır...”*

Asimilasyon dedikleri de işte böyle bir şey olmalı!

Üç yıla yakın bir süredir resmî tarih üzerine yaptığımız *polemikler*, bunların bir kısmı makale şeklinde yayınlanırken bir kısmı panel tartışmaları şeklinde idi, beraberinde getirdiği eleştiri ve tartışmalarda bazı sorunların görülmesine de aracılık etti. Sorunlarla nitelenen unsuru tartışma sürecindeki duruş ve kimi kavramlara yaklaşım şekli oluşturmaktadır. Süregiden tartışma sürecinde payımıza düşen soluklanma fırsatında not düşülen bu sorunlara değinilmesinin zorunlu olduğunu düşündük. Önem sırası gözetilmeksizin tartışma ve eleştiri sürecinde tuttuğumuz notların rast gele derlenmesinden ibaret bir “sonsöz” ile bitiriyoruz.

1) Tartışmaya hiçbir şekilde *mahal vermeyecek* bir mevzuunun bir kez daha dile getirilmesi zorunlu oluyor: ulusalcılıktan söz ediyorum. Milliyetçilik ne demekse ya da ne ifade ediyorsa ulusalcılıkta o. İleri geri ahkam kesmenin ya da bu ahkâm kesiciler takımına yakışan bir şekilde, sağ yiyip saman sıçmanın hiçbir anlamı dolayısıyla değeri olmadığı ortada. Neden ulusalcı olduklarını biliyoruz: Sol olmadıklarından.

Birçok yazıda dile getirildiği gibi, ulusalcılık sosyalizm için bir *turnusol* işlevi görür, ulusalcı isen/milliyetçi isen sosyalist olamazsın, değildir zaten, kendini nasıl hissettiğin önemli değildir ve bu *hâlinle ve iddianla* sosyalizm için olsan olsan bir asalaksındır en fazlasından. Ve gariptir ki, polemiklerimizde karşımıza çıkanlar arasında ciddi bir çoğunluğu *ulusalcı sol* oluşturmaktadır ve onların resmî tarih ve resmî ideolojiyi savunmaları milliyetçi arkadaşlarından öğrendikleri zor yollarını da içermektedir; internet üzerinden sanal adlarla sataşma, toplu panel ziyaretleri vs. Ve artık bu tarzın kapitalizm ile hiçbir soru-

nu olmadığı görülmektedir. İki yıl önce yaptığım bir konuşmadan alıntı ile devam edelim: ...günümüz için kritik eşiklerden birini ulusalcılık konusu-yaklaşımı oluşturmaktadır. Kritiktir çünkü karmaşık görünür, kritiktir çünkü tüm karmaşık görünümüne rağmen nettir, karmaşıklığının oluşmasının nedenini komünist ideolojilerden uzaklaşılması oluşturur. Başlarda söz ettiğimiz turnusol özelliğini her anlamda taşıyan bir kavramdır: ulusallık/milliyetçilik. Bu konuya yaklaşımda temel önermelere sahip olunması gerektiğini ve bu önermelerin “yeniden değerlendirme” durumunun sonucu olması gerektiğini düşünüyorum. 1) ulusal kurtuluş hareketlerinin geniş katılımlı ancak özünde geniş kapsamıyla bir burjuva hareketi olduğu ve bu bağlamda bu hareketlere “sınıfsal” bir değer yüklenilmesinin stratejik bir hata olduğunu 2) yirminci yüzyıl başlarında daha çok taktik ve stratejik bir program olarak dile getirilen ulusal bağımsızlık tezlerinin, ulusların kendi kaderini tayin hakkı siyasetinin sonuçları itibarıyla, bugünkü konjonktür itibarıyla yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini 3) ezen ulus milliyetçiliği ile ezilen ulus milliyetçiliği arasında sonuç itibarıyla ideolojik bir fark olmadığını ve her ikisinin ve benzerlerinin dün-bugün ve yarın itibarıyla emperyalizmin bir projesi olduğunu ve bunun kanıtlandığını ve kanıtlanacağını düşünüyorum. Bu yaklaşımla her ikisinin de bir burjuva hareketi olduğu ve sınıfeksenli yaklaşımlar için tehlikeli tuzaklar içerdiğini unutmayalım; ve her şeyden önemlisi “ulusal bağımsızlık” olgusuna saygı duymamın bu düşüncelerimle de çelişmeyeceğini savunuyorum. Bugün itibarıyla niteliği ve niceliği ne olursa olsun tümüyle emperyalist bir projeye ya da projeler silsilesinin bir parçasına dönüşmüş Kürt milliyetçiliğinin, “kimileri” gibi bir devlet olabilme hayali uğruna emperyalizmin bölge karakollarından biri olmaya hazır ve bu yolda diğer ulusların soykırımına göz yuman ve aracılık eden Kürt milliyetçiliğinin, sosyalist ideolojinin herhangi bir yeri ile ilgisi olmadığını ve olamayacağını düşünüyorum. Tekrar belki de zorunlu; her kim söylerse söylesin ulusalcı diye niteleyeceğimiz hiçbir şey sol ya da sosyalist değildir.” Türk, Kürt fark etmez!..

2) Ulusalcılıkla milliyetçiliğin ikiz kardeş olduğunu söyleyen yazarlar yine de ulusalcılığa bir değer atfetmiş olmaktadırlar; bir farklılık! Eğitim ve yetiştirilme farklılığı! Türk tipi faşist olmayı egolarına, bedensel estetiklerine ve güzel yüzlerine yakıştıramıyorlar! Bence aynı bedenin kendisini farklı tanıtmasıdır. Sözü tartışmalarımızda AMA

nidasıyla karşımıza gereğinden fazla sık çıkan yurtseverlere/yurtseverliğe getirmek istiyorum, ancak onlar bir ikiz kardeş benzetmesini hak edebilirler! Ki onlar kendilerini tanımlamakta daha fazla bir “sol” duruşa da azami özen göstermeye dikkat ederler ve ne gariptir ki resmî ideolojiyle doğrudan bir hesaplaşma konusunda alabildiğine isteksiz olmanın ötesinde hiçbir zaman bu hesaplaşma konusunda açık niyetli, dürüst olmamışlardır ve bize eleştiri getirirken ya da tartışırken dışı vurulan tavırlarıyla resmî ideolojinin has sözcülerinden farklı olmadıklarını gösterirler. Yurtseverlik ve vatan kavramları resmî ideoloji tartışmalarının kesin eksenlerinden/konularından olmak zorundadır. Hiç kuşku yok ki kapitalizmin küresel saldırısına karşı koymanın yolu emperyalist paylaşım savaşlarında olgunlaşan yurtseverlik retorigi değildir. Kapitalizmin çizdiği sınırları korumak ya da küreselleşen burjuvazimizin iç pazarının sınırlarını savunmak hiçbir çağda sosyalistlerin görevi olamaz. Kendilerini komünist ya da “sol” olarak tanımlayanlar tartışma dışı! Direnç noktamız var ve bu nokta son günlerde sıkça dile getirildiği üzere yurt sınırları değil sınıf ve ideoloji. Tarihte olup bitenleri yurtseverlik eksenli tartışmaya başlayıp sınıf mevzuu atlandığında tümüyle yanlış bir okumaya gidileceği unutulmamalıdır. Panel notlarıyla devam edelim: *...sosyalist olmanın olabilmenin bazı koşulları vardır ve bunlar sanıldığıının aksine de o kadar zor “şeyler” değildir. Bunların başında sınıf kavramı ve sınıf kavramından yola çıkarak ulaşılan sınıf mücadelesi kavramının doğru tanımlanması ve sosyalistin varlığını ve mücadelesini bu eksenle şekillendirmesi gelmektedir. (Sınıf bilinci) Dünya tarihinde Marx’a gelene kadar -ve hatta kimi ‘yerlerde’ Marx’tan sonra insanlık için uzun sayılabilecek bir süre- tarihin bir sınıflar mücadelesi olduğu formüle edilmemişti. Ben amatör bir tarih okuyucusu olarak henüz Marx’ın bu postulatını olumsuzlayan bir öğe-tarihsel olgu ile karşılaşmadım. İşte sosyalist olabilmenin koşullarından bir diğerini de tarih bilincine sahip olması oluşturmaktadır. Bu türden bir bilinç gelişiminin temel koşulu, egemen ideoloji ile hesaplaşma sürecinin öncesinde resmî tarih ve resmî ideoloji ile hesaplaşmanın tamamlanmış olması oluşturmaktadır. Başlatılamayan şey doğaldır ki bitirilemez. Burada sizlere, kendimize “tamamlanmış mıdır” diye sormayı çok isterdim, ancak bu soruya daha çok var ne yazık ki, bugünkü sorumuz ancak “yapılmış mıdır” şeklinde kurgulanabilmektedir. Burada örnek bir soru “Kemalist tarih yazımını nasıl okuyacağız” şeklinde sorulabi-*

lir. Yanıtımız kısaca “Nutuk olmadan” şeklinde olmalıdır. Bizlerin tarihe bakıştaki temel kıstas sınıfların tarihsel süreçteki konumu olmalıdır ve bu nedenle hiç kuşku yok ki tarihi 19 Mayıs’la başlatmak tarih okumak değil yalnızca ve yalnızca bir dogma yazımına secde etmek anlamı taşır... Bu bağlamda hemen aklıma gelen bazı kavramları dile getirmek istiyorum ve bu kavramların bugün yeniden tartışılmasını savunmanın yanında, zamanında da bir kısmının yeterince tartışılmadığını ya da nitelik olarak bugünkünden farklı özellikler içermediğini söylemek istiyorum. Örneğin halk kavramı; ve hatta yurtseverlik kavramı... bugün gündemimizi fazlasıyla meşgul eden ulusalcılık-milliyetçilik ve antiemperyalizm kavramları... ve kendisini solcu zanneden Kemalistlerin son günlerde dillendirdiği bir cephe kavramı.. bu kavramların çokça tartışıldığı yerlerde gündeme gelen “insan hakları”, “düşünce özgürlüğü” gibi çoktan kapitalizmin bir projesi olarak deşifre olmuş kavramlarda mevcut. Önemli bir tanesini unuttuk, “demokrasi”, burjuva demokrasisi ile sosyalist demokrasi arasındaki ayrım yeterince dikkatli yapılmıyor... İngiltere ve Fransa’da bir burjuva demokrasisi var, ne var ki niteliği konusunda fazla bilgi sahibi değiliz, orada da işkence var, hak ihlalleri var, olmaya bağımlı. Ancak orada emekçi sınıfın göreceli refahından söz ediliyor, unutulmamalı ki oralaradaki emekçi sınıfının refahı yoksul ülkelerdeki emekçi sınıfının katlanmış yoksulluğuna bağımlı bir olgu. Siyasî anlamda da bir eşitsiz gelişim yasasından söz etmek mümkün; Türkiye’de oralaradakine benzer bir burjuva demokrasisi olsa bir emekçi sınıflar hiçbir zaman “oralardaki” refaha kavuşamayacaklar. Diğer taraftan bizim sosyalist demokrasi kavramının bu tartışmayla hiçbir ilgisinin de olmaması gerektiğini söylemek istiyorum. Kavramları ele alışın zurnanın “zırt” sesini verdiği yeri tanımlamanın ötesinde bizatihi zurnanın niteliğini anlamamız için fazlasıyla ip ucu içerdiğini düşünüyorum, çünkü hiçbir zaman doğru ses çıkmaz. Kişinin bu kavramları nereden, nasıl kullandığına bak, “ne olduğunu” anla... Vakit buldukça polisiye okumanın çok yararlı olduğunu düşünürüm, tabii iyileri olmak kaydıyla. İyileri, bireyi ve bireyin çıkmazlarını anlattığı kadar toplumun sosyo kültürel ve ekonomik durumunun analizini yapar ve bu bağlamda bireyle toplum arasındaki etkileşimi çözümler. Polisiyelerin temel kurgusu ya da “katil kim” sorusu, çok geniş anlamıyla “bu işten kim kazançlı çıktı” sorusunun okuyucu tarafından yanıtının verilmesiyle çözümlenebilir. Bu sorunun toplumsal olaylarda

da kurgulanabileceğini düşünüyorum. Özellikle tarih okumalarında aydınlatıcı sonuçlara götürebilir. İşte yerel ve küresel birkaç soru, hemen aklıma geliveren: Lozan anlaşmasından kim kazançlı çıktı, 27 Mayıs ya da 28 Şubat'tan kim kazançlı çıktı ya da Fransa halk cephesi hareketi sonuç itibarıyla ne tarafa yöneldi, 70'li yıllarda İran'da kurulan "cephenin" sonuçları nasıldı: kurtuluş savaşı adı verilen 1919-1925 sürecini kârla kapatan hangi sınıflardır; ya da Kuzey Irak'ta fiilî/hukukî bir devlet kurulmasından kazançlı çıkacak olan kimdir; soruların doğru kurgulanması önemlidir. Bizim bu sorulara vereceğimiz yanıtlarda temel belirleyen mutlaka ve mutlaka sınıf-egemenlik ilişkileri olmalıdır. Bu türden ilişkilerin dikkate alınmadığı yanıtlar kendi kurguları içinde doğru imiş gibi bir yere oturtulabilse bile Marksist bir sınıf ve tarih bilincini yansıtmaktan uzaktır. Ve iddia ediyorum ki her zaman yanlıştır.

3) Sıkça dile getirdiğimiz bir aforizmamız "egemen ideoloji sömürür resmî ideoloji yönetir" şeklinde idi, geliştirebiliriz; iyi sömürmek için iyi "yönetmek" gerekir: İyi yönetiliyorsa iyi sömürülüyordur ve iyi sömürülüyorsa iyi yönetiliyordur ve resmî ideolojinin temel işlevi budur. Ve resmî tarih, resmî ideolojiye bütün temel argümanları veren bir alan olarak onun en önemli unsurunu oluşturur. Mutlaka net ve karşı cepheden hesaplaşılması gereken bir unsur. Bir söyleşide genç bir komünist arkadaş resmî tarihe karşı duruşumu eleştirerek "hep reddediyorsunuz" demişti. Doğrudur. Öncelikle "anlatılan ne varsa orada, hepsi reddedilmeli, sonra aradan gerçekler ayıklanmalıdır" diye yanıt vermiştim. Yanıtım sert bir ifadeyle başlamıştı: "orada anlatılan ne varsa hepsi kayıtsız şartsız yalandır"; sözlerimin arkasında bu bağlamda duruyorum, yalanlar arasına zorunlu olarak sığınmış, sıkıştırılmış gerçekleri bulmak ve tarihini bu şekilde kurgulamak sol'un görevidir. İdeoloji kendi tarihini yeniden yazmakla yükümlüdür; gerçeğin bu taraftan nasıl okunduğunu göstermek zorundayız. Burada temel sorunu "sınıf" konusunun, "sınıf yaklaşımının" resmî ideoloji resmî tarih tartışmalarının dışında tutulması oluşturur, bu türden bir eksen kaydırması, sınıf konusunun resmî tarihi tartışırken göz ardı edilmesi yalnızca tartışmanın güdük kalmasına yol açmaz, tartışmayı, düşüncüyü resmî tarihe yedekler, birçok "tartışmada" olduğu gibi resmî tarihin yenilenmiş bir versiyonu ortaya çıkar. Resmî ideolojinin bu yolla kendisini yeniden üretebileceğinin göz ardı edilmemesi gerekir. Küçük bir vurgulama,

komünist vurgu, resmî tarihi tartışırken karşılaşılabilecek bu tuzaktan tartışmayı paylaşılanları koruyacaktır. Tarih yazımının kapitalizmin/egemen ideolojinin ve kemalizmin/resmî ideolojinin neresinde durduğu mutlaka sorgulanmalıdır, mutlaka iki unsur birlikte sorgulanmalıdır, devamla: *...soruları bir kez daha soracağım; az ya da çok yeterli ya da değil, bu ve benzeri sorularla onun niteliğini anlamamız şart ve aynı zamanda vereceği yanıtlar ortak bir sınıf ve tarih bilincine sahip olup olmadığımız hakkında bir fikir de verilebilir. Örneğin, kapitalizm karışıklığının niceliği sorulabilir: Kapitalizme ne zaman son vereceksin? Ya da yaptığı iş durduğu yer ile ilgili olmak üzere, bir bütün olarak kapitalizmle-egemen ideoloji ile arasındaki ilişkinin niteliği ve niceliği sorgulanabilir. Egemen ideoloji kapitalizmi ve onunla karşılıklı-simbiyotik ilişkide olan resmî ideolojiyi birlikte değerlendirmeyen bütün tartışmalar doğrudan ve hem dorudan hem de dolaylı olarak kapitalizme hizmet etmekte onun kendisini yeniden üretmesine aracılık etmektedir. Bir diğer soru olarak resmî ideolojiye bağımlılığının bu ilişkiyi hangi ölçüde nitelendirdiği sorgulanabilir.*

4) Bir *paylaşım* sorunu ile de karşı karşıyayız. Sol'un önemli bir kısmının resmî tarih/ideoloji diye bir sorunu olmağını ya da bu *acil devrim günlerinde* böyle sorunlarla uğraşarak vakit kaybetmek istemediğini görüyoruz. Ertelenen bir hesaplaşma söz konusu ve bu ertelemenin en önemli nedenlerinden birisini sol'un Kemalizm'le olan bağıını kopartamamasından çok kopartmaması oluşturuyor; bu hesaplaşmayı yapamayan sol resmî ideoloji ile olan yakın duruşuna bağımlı hale geliyor ve bu sürecin sonunda oluşan bağımlılık ilişkisi sol'u sol olmaksızın çıkaran unsurların başında geliyor. Bugün olduğu gibi!..

Diğer taraftan resmî tarih tartışmalarında her an karşımıza çıkan bir diğer unsur sürekli uyanık olmamızı zorunlu kılıyor: dinci ideolojiler. Resmî tarih eleştirilerinin okuyucularının -ne yazık ki- önemli bir kısmının *İslâmcı* olması bu bağlamda bir taraf olan bizlere önemli bir sorumluluk yüklüyor; biz komünist ideolojilerin tarih karşısındaki konumlanışından, duruşundan ödün vermediğimiz sürece bu "yazar okur yakınlaşmasının" aleyhte bir puan almamıza neden olma olasılığı yok. Yeter ki duruşumuzu koruyalım ve bu yakınlaşmayı pragmatik bir politik araca dönüştürme hatasına düşmeyelim. Bugün kendisini sol olarak tanımlayanların bir kısmı dinci ideolojilerle "demokrasıcılık" oyununa adına yakın durmakta ya da geçmişi unutup ve "küresel" örnekleri

yok sayarak onları savunmakta bir sakınca görmemektedirler. (Bakınız: -her ne demekse- liberal solcular, liberal sol aydınlar...) Onlarla düzene ya da egemen ideolojiye karşı bir ittifak kurulabileceğini düşünenler bile var. Kuşkusuz bu durum kendimize ait demokrasi tanımından uzaklaşmakla, burjuva demokrasisine biat etmekle de ilgili. Bu türden bir demokrasi tanımına sahip olanların güncel politikalar ve güncel politik değerlendirmeler üzerinden, sırtını tümüyle devlete dayamış, kendisini hiçbir zaman devletten ve resmî ideolojiden ve egemen ideolojiden bağımsızlaştırmamış, ayrı tanımlamamış “dincilerden” düzene karşı pragmatik ittifaklar arayışının zayıflıktan başka bir şey ifade edemeyeceği ortadadır. Onların resmî tarih eksenindeki sorunları tarihten birkaç ismi silip yerine diğer birkaç ismi koymaktan ibarettir. Panellerden ve önceki yazılarımızdan aktararak devam edelim: *Saptamalarımızdan bir tanesini sol'un demokrasi kavramı konusunda kafasının haddinden fazla karışık olması durumu oluşturuyor; sosyalist demokrasi kavramı tümüyle göz ardı edilmiş gibi, artık taktik bir argüman olarak dahi ele alınmıyor. Ancak bunlara karşın demokrasi kavramına bolca yer ayrılıyor, nasıl? Burjuva demokrasisi bu bağlamda temel tartışma alanını oluşturuyor ve sol demokrasiden anladığını ya da çeşitli sorunlar karşısındaki “demokratik” tavrını burjuva demokrasisinin temel argümanlarını esas alarak tartışıyor, ciddi bir alan kayması ile karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Sol, kavramları tanımlamayı tümüyle egemen ideoloji alanına terk etmiş durumda, kavramları onların tanımladığı şekliyle, onların diliyle tartışıyor, hatta onların sahasında tartışmaya özen gösteriyor. Bu kimi “solcularımızın” yakalandıkları ve kurtulma olasılıklarının yüzde sıfır dahi olamadığı “elitizm” hastalığının bir sonucu mu? ...Yeni demokrasicilik oyunu aynı çevrelerin itelemesinin de etkisiyle, tehlikeli bir alanda daha oynanıyor. Sol'un sorgulama yeteneğini tümünden kaybetmiş olduğunu görüyoruz, ideolojinin temel yönergelerinden uzaklaştıkça bir yetenek zafiyeti ile karşı karşıya kalıyoruz, öyle ki bir zeka yitimi bile söz konusu olabilir. Sol'un genelde din unsuruna özelde İslâma olan yaklaşımından bu bağlamda söz etmek istiyorum. “Demokrasi adına İslâmcılara hoşgörüden” söz ediliyor, unutulmuş çok şey var; söz ettikleri türden demokrasi egemen ideolojinin bir tanımı İslâmcılık egemen ve resmî ideolojinin bir ürünü ve en önemli stepnesi. Solun bir kısmı ise resmî ideolojiye karşı duruşunu ancak ve ancak ne yazık ki İslâmcılarla demokrasicilik oyununda yan*

yana gelerek tanımlayabiliyor. İslâmi duruş ile kapitalizm arasındaki, emperyalizm arasındaki girift ve çok yönlü ilişki sorgulanmaz oldu bu ilişkinin kayıtsız şartsız sosyalizm düşmanlığı üzerinde biçimlendirildiği sorgulanmaz oldu. Nasrallah'tan bir Che yaratılmasını bir yana bırakın, Hamas'ın ve diğer Ortadoğu İslâmcı ve islamcı faşist yapıların kapitalizmle olan ilişkileri, sınıfa ve mülkiyet ilişkilerine karşı duruşları, komünistlere karşı geliştirdikleri geleneksel tavırları ya da Ortadoğu'daki emperyalist projelerdeki rolleri göz ardı edilerek Nasrallah'ta özel ve özgül bir devrimci yaratılmaya çalışılması ne türden bir akıl ile açıklanabilir. Sözde bir sol kitle gazetesinin "Nasrallah'ın Deniz Gezmiş'i çok seviyor olması" asparagasının ardından koşması hangi akıl ile ya da hangi Marksist ilke ile bağdaşabilir... .. Kültüre ya da halkın değer yargılarına saygı retoriğinin arkasına gizlenme zamanı geçti, bu retorik aynı zamanda bir değişimin simgesidir: Biz değiştirmek üzere yola çıktık ve bu türden saygı söylemleriyle değişip onlardan biri olduk. Diğer taraftan "sol'un" bir kesiminin sivil toplumculuktan beslendiğini unutmayalım; sivil toplumculuk ve onunla ilgili her şey sol örgütlenmeler içinde oldukça maligne bir kanser türü olarak geliyor, öldüreceği günü bekliyor, hâl böyle iken Soros gibi uluslar arası sivil toplum örgütlerinden maaş alarak düşünce özgürlüğü hamiliğine soyunarak demokrasilik oynayanların yanında durmaya, yaptıklarını övmeye azami özen gösterme bu oyun adına sosyalistlik olarak savunulabiliyor. Oyun o kadar uç noktalara ulaşabiliyor ki günlük pragmatizm, Avrupa birliğiliğin sosyalistlikmiş gibi sunulmasına aracılık edebiliyor ya da sosyalizm avrupabirlikçiliğe indirgenebiliyor.

Bunca yılın "komünistlerinin" emperyalizmden bihaber olduklarını görüyoruz, konuya ilişkin yaklaşımları hep "ama" larla süsleniyor.

Türkiye sol'unun "eski" tarihinde iki isim görüyoruz; Kaypakka-ya ve Kivılcımlı. Ancak sol'un geniş bir kesimi için bu alan bir sorun oluşturmuyor. Neden diye sormak zorunlu. Onlarca, yüzlerce dergimiz gazetemiz var hangisinde Ermeni sorunu ya da Kıbrıs Sorunu üzerine kapsamlı bir analize rastladınız, resmî tarihin temel argümanlarından öylesine uzak duruluyor ki, bu uzak duruş onu şaşırtıcı bir biçimde onları Kemalizme yaklaştırıyor. Cuntacılığın, darbeciliğin de solculuk sayıldığı bir geleneğin kültürel genlerini taşıyoruz, ne yazık ki. Devrimci ve solcu örgütlerimizin dergilerimizin yayınlarında vesairelerinde ke-

malizmin hangi temel sorunsalı hakkında analitik ve sonuç yaklaşımı olan bir görüşe rastlıyoruz. Bir örnek soru sorayım; hangimiz Balkanlarda ya da Kafkaslarda olup biteni biliyoruz. Dünyada sol adına neler olup bitiyor? İnternet haberciliğiyle doyuma ulaşmak yetiyor mu? Yetiyor gibi gözüküyor.

Küçüldükçe put yaratıyoruz, yeni fetiş unsurları buluyoruz, son üç dört ayın gözde yayın konularından birisini de Chavez ile Morales'in çicilikleri oluşturuyor. Bu iki ismin aradan çok uzun bir süre geçmesine rağmen dünya emperyalist sistemi ile nasıl savaştıklarına yönelik bir bilgimiz var mı yok. Bunlar sınıf savaşının neresindeler, kapitalizme karşı duruşları nedir. Bunlar sorulmuyor, ya bilinçli bir nedenle sorulmuyor ya da bilinmiyor, her ikisi ya da daha fazlası sol için utanç verici. Putu olmayan tek ideoloji komünizmdir, sağlı sollu put olmadan put üretmeden yaşayamaz duruma geliyoruz.

5) Beşinci maddede ayrıntı olarak algılanabilecek kimi “sorunları” ana başlıklar halinde dile getireceğim. Ayrıntı, ancak önemli sonuçlara gebe ayrıca resmî tarihin doğru okunmasıyla ilgili bazı önermeleri içeriyor. Bunlardan birincisi, resmî tarihe ya da resmî ideolojinin kimi argümanlarına yönelik eleştirel yaklaşımlar resmî ideolojinin sınırları içinde resmî tarih okumalarının etkisinde yapıldığında resmî tarih karşıtı imişcesine duran bir resmî tarih yazımını ortaya çıkarıyor. Bu yazım aynı zamanda ideolojinin de restore edilmesine aracılık ediyor, resmî ideolojinin kendisini yeniden üretmesini sağlıyor. Diğer taraftan karşı cepheden resmî tarih yazımı diğerinin resmî tarihine dönüşerek nesnelliğini hızla yitirebiliyor. Örnek olsun; Sabetayizm tartışmaları resmî tarihin yeni versiyonunu oluştururken onun restorasyonuna önemli katkılar sağlıyor, ikinci örneğimiz bir Kürt resmî tarih yazımı ile ilgili ki resmî tarihin sahip olduğu tüm olumsuzlukları fazlasıyla içeriyor. Daha önce kısaca tartışılmıştı. Resmî tarih yazımını eleştirirken ya da bu eleştirileri okurken gözümüze çarpan bir diğer “ayrıntıyı” ise fetişizasyon durumu oluşturmakta; her türden eleştiri nesnelliği sorgulanmaksızın doğru kabul edilmekte ve bu veriler üzerinden hareketle bir karşı ırkçılığa varılabilmekte; azınlık fetişizasyonunu buna örnek olarak vermek istiyorum. Özellikle Ermeni ve Rumlarla ilgili çalışmalarda bu çalışmalar kimi yazarların elinde bir soruna dönüşüyor. Her türden olumsuzluk ve olayların sorumluluğu Türk halkına yüklem-

lenebiliyor. Bunun Sabetay tartışmalarının karşısında bir yerde duran olumsuzluk olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum...

* * *

Sonlarken bir başka panelden açılış sözlerimize yer verelim: *Salonda konuştuğum bazı arkadaşlar, arkadaşlar derken parantez açıp bir nitelik tanımlaması yapmak istiyorum, resmî ideoloji ve ona temel argümanları sağlayan resmî tarih ile hesaplaşmasını yapmamış, yapmamış arkadaşlardan söz ediyorum, diyorlar ki “zaten bir avuç kaldık”, sol’u kastediyorlar, “birbirimize sahip çıkalım”, sahip çıkalım derken resmî ideoloji-resmî tarih eleştirilerinde biraz insafli ol -ya da eleştirme- demek istiyorlar. Burada bu yaklaşımlara yanıt vererek sözlerime başlamak istiyorum, bir avuç değil, çünkü her geçen gün sömürülen emekçi-işçi sayısı katlanarak artıyor ve onların istemlerine yanıt veren bir partileri yok. Onların da söz ettiği bu türden “bir avuç” olma hâli değil. Bu bir. Söz ettikleri “avuç” resmî ideolojinin elleri; sığ-güvenli bir limana benzer, karaya oturmuş bir geminin deniz tarafından denize bakıp ta açık denizde yol aldığını sanmaya benzer. Eğer söyledikleri şekilde “bir avuçsak” bile kendimi açıkçası onlarla aynı avuçta saymıyorum, bu iki. Üçüncüsü ise; “kalındıysa eğer”, bir avuç kalınmasının nedeni resmî ideoloji ile aramızdaki kapıların, Kemalizm ile aramızdaki kapıların açık tutulması, ilkel pragmatizmin siyasî önceliği, amaç ve hedef belirlemedeki sınıf bilincinden yoksun tutarsızlıklar nedeniyle bu kapıdan geçip gidenlerdir. Resmî ideolojinin açtığı kapıdan gidilen yer egemen ideolojidir, kendilerini farklı bir şekilde takdim etmeye çalışsalar bile bu gerçektir.*

*2005-2006 yıllarında İstanbul ve İzmir TÜYAP Kitap Fuarı panel konuşmalarından, panellerde tutulan notlardan, sorulan sorulara verilen ya da zaman darlığı nedeniyle verilemeyen yanıtların notlarından derlenmiştir.

1.

RENK RENK FAŞİZM ya da FAŞİZMİ TANIMLARKEN

“Siyasetin bilimi” olur mu?

Kısa yazımızın konusunu bu sorunun yanıtını araştırmak ve bir sonuca varmak oluşturmuyor. Yalnızca bir soru: okuyucunun tekrar tekrar sorması ve yanıtına ulaşması gereken. Kapitalizmde ideolojinin her geçen an kendisini yeniden ürettiği merkezler olan üniversitelerin en tutucu bölümleri olan siyasal bilgiler “bilim dallarının”-kürsülerinin unvanları ancak birkaç satıra sığan kimi hocaları korunma içgüdüsünün sonucu olsa gerek, böyle bir soruya refleks yanıtlarını duraksamaksızın verirler: “Aa olmaz olur mu” vb... Yanıtlar, yalnızca bireysel değil sistemsel bir korunmanın-korumanın da, bilinçaltından dışavurumculuğa dek uzanan imgesel öğeleriyle doludur. Kendi durumlarının ve giderek varlık nedenlerinin olumsuzlanmasıyla başlayacak süreç kendilerini var eden sistemin sorgulanmasına dek uzanacaktır. Ve “saygıdeğer bilim adamlarının bilimsel yöntemleri” bu şekilde bir sorgulamayı kesinlikle içermemektedir. Zaten içermesine izin de verilmez. Hatta “bilim adamlarının” bilime yabancılaşmaları bu bağlamda öylesine bir noktaya ulaşmıştır ki, “izin” olgusu ve bunun dışına çıkıldığında olacaklar hakkında birçoğunun en ufak bir bilgisi ve hatta içgüdüsel-refleks bir uyararı dahi yoktur. Hepsi silinmiş, yok edilmiştir. Ancak bir meduza kadar duyarlı ne var ki bir meduza ile kıyaslanmayacak ölçüde çirkin-dirler. Meduzaların/deniz analarının kıyıya vuranlarının çoğu kez çöp ya da artıklarla beslendiğini biliyoruz, tıpkı kimi yökgil değerli hocalarımız gibi... ve onlar durmaksızın çalışırlar ve üretirler. Üretimleri artı değerini yeniden üretiminin üretilmesine yazgılıdır.

Ne mi üretirler?

Adına “teori” diyenler var. Örnek mi; bu kısa denemenin konusu olan “faşizm” üzerine yazmayı çok severler. Sevgilerinin nedeni, faşizmi kategorize ederek silikleşmesini sağlamalarından gelir. Böylece onun olumsuz imajının (!) indirgenmesine yol açarak nüfuz alanının alabildiğine genişlemesine yardımcı olurlar. Liberalizmin faşizme açık ucunu bu şekilde gizlemeye çalışırlar. O açık uçtan içeri dalan ve kapitalizmin doğası gereği bağımlılık ilişkisi içinde olduğu faşizm, liberalizmin en “sol” ucuna kadar yeşerecek ve çeşit çeşit cicili bicili adlarla gelişecek ortamı da bulur.

İ Faşizm tanımlamalarına yönelik bu sistemli müdahale, bana, geçmiş yıllarda görsel medyada kendisine sıkça yer bulan ikinci savaşın belgesellerini anımsatır. Orada bir “belgesel faşizmi” tanımı yapılmış ve faşizm olgusu Hitler Almanya’sına indirgenmiştir. Hitler zulmiyle özdeşleştirilen faşizm olgusu, birtakım kriterlerle donatılarak kitlelerin beynine yerleştirilmiştir: Başta Yahudiler ve komünistler olmak üzere, tüm dışlanan, yok sayılan “düşmanlara” saldırı, toplama kampları-gaz odaları ve “insanlık dışı” deneyler ve yok edici, başı sonundan belli amaçsız bir savaş... “Belgesel faşizmlerinden” akıllarda kalan birkaç kriter.

Öyleyse bundan berisi “demokrasi”!

Bulunulan noktadan toplama kamplarına denk uzanan alan ise sözü edilen ve bir erdem olarak sunulup kutsanan demokrasi. Hal böyle olunca da eğer tanımlanan alan içinde kapitalizmin ve onun demokrasisinin erdemlerine sahip çıkınca bir daha insanlığın faşizmle karşılaşması neredeyse olanaksız hale gelmez mi!?

Kuşkusuz “siyaset bilimcilerimiz” bu tanımlama işini daha entelektüel argümanlar kullanarak yapıyorlar ve buradaki kategorizasyon ise daha sofistike müdahale içeriyor. Sıkça tartıştığım “kavramları tanımlama” olgusu ve bu olgunun yeniden yaratılması için gerekli olan müdahale süreci, burada şiddet unsurunu da içerir hale geliyor. (Kavramları tanımlamak ve bu tanımlar üzerinden kavramları dayatmak bir iktidar ilişkisini niteler. Devrimcilere düşen görevlerden birisinin de bu bağlamda kavramların tanımlarına yönelik müdahale olduğunu düşünüyorum.) Yapılan tüm tanımlamalarda liberal alanın pisliklerini örtme-gizleme kaygısı başat unsur olarak ön plana çıkıyor.

Alanın faşizme ait temel yaklaşımını “faşist devletin totaliterliği” oluşturmaktadır: “Faşizm totaliter devlet biçimidir.!..” Totaliterlik diğer unsurlarla indirgenirken sınırları daraltılıyor: çeşitli argümanlarla sınırları ve niteliği genişletilmiş ırkçılık, totaliterliğin en önemli tanımlayıcılarından birisini oluşturuyor. Bireylerin oluşturduğu toplum ve bu toplumun niteleyeni ulus, bu bağlamda faşizmin-“tüm faşizmlerin” ortak paydasını oluşturuyor. Ulus değerlerinin önceliği devlet zorunun katkısıyla korunma altına alınıyor. “İnsan Hakları” kavramının ve yaklaşımlarının, yeni dünya düzeninin/neo-liberalizmin en önemli argümanlarından biri olduğunu hiç unutmadan; hak kavramının olmadığı, ruh ve inanç birliğini koruyan, bu korunma işinin devletin önderlerine kayıtsız şartsız devredildiği ve bu şartlarda parlamentoyu dışlayan güçlü yürütmeyi ön plana çıkaran bir totaliterlikten söz ediliyor. Liberal düşünürlerin ve “siyaset bilimcilerinin” bu bağlamda tanımladığı faşizm, bugün artık bir beyin yıkama operasyonu olarak düşündüğüm “belgesel film faşizmini” farklı bir düzlemde tekrarlamaktan öte gitmiyor. Çok doğal olarak sınıfların konumu-sınıf kavramı bu tanımların çoğunda yer almıyor ya da şöyle bir uğrayıp yok oluyor. Ve tanımlandığı haliyle faşizm, tarih öncesine ait ilginç bir parça imişcesine, müzelik bir olgu olarak insanın beyninden silinmeye çalışılıyor. İçselleştirilmiş “uç” unutturulmaya çalışılırken, yeni üretilen kavramlarla da var olan bulanıklık arttırılıyor. Diğer taraftan bu söylemde başat olan esas unsuru devlete yönelik vurgu oluşturuyor. Baskı ve gasp üzerinden yapılan tanımlamalar “devlet” olgusuna ait tüm olumsuzlukları aslında gizlemekten başka bir işe yaramıyor. Devlet bu yaklaşımla sınıflar üstü bir konuma yükseltilecek paradokssalmış gibi görünen aslında hiç de öyle olmayan bir şekilde yeniden kutsanıyor.

Kişisel olarak faşizmin öncelikle bir “hissediş” olarak tanımlanması gerektiğini düşünüyorum. Kuşkusuz birçok tehlikeye açık bir tanımlama şekli ve kontrol edilemediğinde ise bireyde faşizmin yeniden inşası ile sonuçlanabiliyor. 80’li yılların başlarında seyrettiğim bir Sovyet filmini anımsıyorum. Savaşta kimsesiz kalmış çocukların korunduğu bir bakım yurdunda geçiyor filmin öyküsü. Yurdun sağlıklı işleyebilmesinin koşulu olan ortak kurallara direnen, bu nedenle de bakıcıdan bir tokat yiyen film kahramanı çocuğun dilinden dökülen bir kelime: “faşist!” Gözü yaşlı ve oldukça hırslı. Çok daha çarpıcı olan ise toka-

dı atan bakıcının bu çocuğun ağzından dökülen bu kelimeyi duyduktan sonraki yıkılışı. İşte böylesine bir hissedişin de faşizmi tanımlamamızda önemli olması gerektiğini düşünüyorum. Burada sorun işlevsel kurallar bütünü içinde oluşan yapay karşıtlık ve otoriteyi tanımlamaktaki güçlük olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Sol'un doğal olarak çoğu kez sınıf eksenli "faşizm" tanımlamalarının kimi zamanlarda, liberal alandan gelen tanımlamaların bulanıklaştırıcı etkisine açık olduğu da görülebiliyor. Ve bu açıklık en çok pratikte yanılısamalara yol açabiliyor. Sol'dan faşizmin tanımına yapılacak müdahalenin, liberal söylemle ayrılıklarını ve taban tabana zıt olan -olması gereken- farklılıklarını net bir şekilde içermesi bu bağlamda zorunlu oluyor. Hiç kuşku yok ki bu tanım, onun -faşizmin- sınıfsal özünü açıklamak ve bu özün doğasını çözümlemek zorundadır. Çözümleme ve tanımlama süreci birtakım soruların sorulmasıyla gelişecektir. Faşizmin kitle tabanının sınıfsal konumuyla, "faşizmin hangi sınıf için olduğu" sorularının yanıtları arasındaki farklılık ve bu farklılığın analizi, tanıma giden yoldaki en önemli aşamayı oluşturacaktır. Soruları güncelle indirgeyerek şu şekilde yeniden formüle edebiliriz: faşizm hangi sınıflara dayanarak iktidara gelir ve ardından faşizmin iktidarından hangi sınıflar kazançlı çıkar. Yanıtlar, tanımlama işini oldukça kolaylaştıracaktır.

Bir arada ele alınması, özellikle günümüz için açıklayıcı olan bir diğer sorunu ise faşizmin iktidar bağımlılığının niteliği oluşturur. Salt 30'lu yılları düşünürsek, bu soruya vereceğimiz yanıtla günü açıklamak zorlaşacaktır. Adı rengi ne olursa olsun "herhangi bir faşizmin" için iktidar dışsal bir hedef midir; ya da süregenleşmiş bir faşizm için iktidar ne kadar anlamlıdır. Ekonomik bunalımla ya da kapitalizmin derin krizleriyle faşizm arasında kurulan ya da kurulmaya çalışılan ilişki; krizlerin süregenleşmesi, her ekonomik bunalımdan çıkış formülünün katlanarak artan yeni bunalımlara gebelik yapması ve sınıflar arası -her türlü- çelişkinin gün be gün derinleşmesi vb. olgularla niteliksel dönüşüme uğramış görünmektedir. Tekelci sermayenin, kapitalizmin diğer ara sınıflarına sırtını dayayarak kendi sınıfsal çıkarını korumak üzere emekçi sınıflar üzerinde örgütlü baskı (=devlet) kurgulamasının da adı olan faşizm bu bağlamda iktidar sorunundan (!) çoktan uzaklaşmış görünüyor. Esas olan devletin devamlılığıdır değil mi?

Kapitalizm 30'lu yılların deneyiminden (Almanya-İtalya-İspanya) önemli bir ders çıkarmıştır. Bu ders, “devlet (ve iktidar) tarafından faşizmin mas edilerek içselleştirilmesi ve -gerektiğinde- süregenleştirilmesinin zorunluluğu” şeklinde de özetlenebilir. Kapitalist devlet kurguları arasında “demokrasisi i” dışlayanları ayrı başlıklar altında toplayarak sınıflamanın da kapitalizmi eninde sonunda kutsamakla aynı şey olduğu düşünülebilir-düşünülmelidir. Bu şekilde, örneğin birçok askeri diktatörlüğü bir restorasyon kurgusu olarak tanımlama -ve taraf olma- çelişkisinden de uzaklaşmış oluruz. Diğer taraftan bu bağlamda ulaşacağımız yargı, kapitalizmlerin, potansiyel faşizm olarak adlandırılabilir ki, yeni dünya düzeni adı verilen, zamana yayılmış baskı ve terör günlerinde böyle bir yargıya ulaşmak, abartı ya da “teorinin ihlali” sayılmamalıdır. Unutulmamalıdır ki kapitalizm, varlığını sürdürmek için her yolu her an denemeye yatkındır ve bu, onun “bunalımsız dönemlerde” baskı kurmadığı anlamına da gelmemektedir.

Ayrıca burjuva “siyaset bilimcileri” tarafından tarih öncesinde kaldığı şeklinde küçümsenmeye çalışılsa da, süregiden-her geçen an kendini yenileyen-yineleyen bunalımlar olası bir “emekçi iktidarının hıyali” faşizmin içselleştirilmesine ve bu yolla süreklileştirilmesine de kuşkusuz aracılık etmektedir.

Liberalizmin faşizme açık uçlu olması yeni bir durum değildir aksine kapitalizmin doğasında zorunlu olarak en başından bu yana var olan-olmazsa olmaz bir unsur olarak ele alınmak zorundadır. Tarihi boyunca, devleti dışlayan liberalizm, egemenlik ilişkisini sınıfı adına koruyabilmek için erk eksenli bir meşruiyet oluştururken devleti en geniş kapsamlı kullanmakta hiçbir sakınca görmemiştir. Böylece erk olgusu ile meşruluk durumu, sistemde çoğu zaman üst üste çakışan bir yapılanma gösterir. Ayrıymış gibi görülen bu birliktelik kapitalizmin ahlakını simgeleyen en iyi özetlerden de birini oluşturur. Böylesine bir birliktelik, sınıfsal ayrımı yok sayarken, iktidarını sınıfı adına herhangisi bir şekilde korumaya sonuna dek şartlanmıştır. Korunma dürtüsünün son aşamasını, sınıf adına “iktidarın kutsal dokunulmazlığı” duygusu oluşturur. Bu *duygulanma* durumu, iktidar sahibi gerçek anlamda tanımlandıktan sonra, farklı isim ya da “renkler” tarafından sürekli sahip çıkılan-savunulan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Kimi zaman yeşil renkle İslâm, çoğu kez sarı; sosyal demokrat. Şaşırtıcı değil bazen de

kırmızı, işçilerin partisi ya da sosyalist olduğunu iddia ederek... Bu yukarıda söz ettiğim “hissediş” durumunun farklı bir versiyonu olabilir. Ve meta ilişkisi ile bu ilişki sürecindeki yabancılaşmayla birlikte bireysel çıkar içgüdüğü (!) bu “hissediş” durumuna bir örnek olgu olarak -belki- verilebilir. Böylece, bu kanlı ve ahlaksız meşruiyet, bu eksenle bireylerin tek tek hiçleştirilmesi ile korunabilir özelliklerle donanır. Günümüzde bireyleri “tüketim” olgusu üzerinden yargılarken ya da bu süreçteki yabancılaşmayı irdelerken, çoğu zaman bilinçli olarak atlanan olgu, bu sürecin devlet olma durumuna ve “bu durumun” ortaya çıkardığı tanımlanamaz zor’a bu konumdaki bireyleştirmenin yaptığı katkıdır.(!)

Kapitalizm, bir taraftan “demokrasi” adı altında sömürsünü devam ettirirken diğer taraftan da erki kutsallaştırmaya çalışır. Ve bunu yaparken teknolojinin ulaştığı olanaklardan sonuna dek yararlanır. (+ Teknoloji faşizmi...) Kutsallığın adı ise kimi zaman laiklik, kimi zaman din kimi zaman ise ulu önderlik olabilir ve yeni bir kutsallık objesi yaratmakta alabildiğine beceriklidir. Üstelik bu beceriyi gösterebilmek için gerekli bütün argümanlar, anılan şekliyle demokrasilerin tarihlerinde ya da gündemlerinde saklı tutulmaktadır. Milliyetçilik, din, ırkçılık vb. birçok unsur bu “demokrasinin” bir parçası olabilmektedir. Bireyden ve toplumdan beklenen bu süreçte edilgen bir oyuncu, çoğu zaman ise yalnızca seyirci olmasıdır. Sözü edilen demokrasi ise, kuşkusuz bu onların yararınadır ve bu nedenle de toplumsal müdahale kanallarının açık tutulması anlamsızdır! Liberalizmin bireye sunduğu özgürlük ancak bu kadardır ve liberalizm, eğer bu “özgürlük alanı” zedeleniyorsa potansiyel güçleriyle harekete geçmekte zorlanmayacak bir donanıma da sahiptir. Bu aşamada “demokrasinin” bir unsuru olarak gösterilen milliyetçilik, din, ırkçılık gibi argümanlar aynen korunduğu şekliyle açık faşizme devredilecektir. Faşizm bu donanımın adı da olabilir. Donanımın niteliği, bir taraftan faşizm-devlet-iktidar üçgeninin de dayanıklılığını gösterirken aynı zamanda finans kapitalin istemlerine yanıt verebilme gücünün de belirleyeni olabilmektedir. Geriye kalan sadece iş’tir, faşizmde iş, onun günlük pratiğinden başka bir şey değildir. Günlük pratikte birey ise hem etken hem de edilgen bir özne konumunda olup paradokssal olmayan bir biçimde de hedefteki yerini korur. Birey tarafından içselleştirilen faşizm ise liberalizmin ve tekelci kapitalizmin

en büyük dayanağı ve güvencesidir. (Başta söz ettiğimiz kimi “siyaset bilimcilerinin durumu da buna bir örnektir!)

Kısa bir *olgu sunumu* ile sonlayalım. Örneğimizi küreselleşme adı verilen emperyalizmin ulaştığı bu yeni noktada kapitalist ilişkilere bağlı-bağımlı *azgelişmiş* X ülkesi oluştursun ve bu bağımlılık ilişkisi öylesine bir düzeyde olsun ki emperyalist ilişkilerin akışındaki herhangisi bir duraklama sonucu emperyalizm ülkenin işleyişine doğrudan müdahale etsin ve bu durum bir haklılık payına sahip olsun. Sözü edilen ülkenin “liberal demokrasisinde” hızlı bir gezinti: “sağda” ırkçı bir “falanjst” parti, terör anılan partinin temel biçemi ve on yıllardır fiilen iktidarda olmasa bile hukuken iktidar da olabilme gibi şaşırtıcı (!) bir şansa sahip. Şu anda fiilen iktidarda ve ilk seçimlerde iktidara fiilen ortak olma olasılığı da yüksek. Kitle tabanını “orta sınıflar”, lümpenler ve milliyetçi sermaye grupları oluşturuyor. Bu partimizin payandası fundamentalizmle besleniyor. Laik ülkenin devlet destekli şeriatçıları! Bir öncekinin oyalayamadığı sınıfları kontrol etmekle yükümlü, görevi tamamlandığında ustalıkla stepne pozisyonunda aşağılanıyor. Ama o biliyor ki resmî ideoloji her zaman dinsel gericilikle uzlaşmaya hazır. Gereksinim duyulacağı zamanı bekliyor. Yanı başında durduğu ırkçı faşist parti ile ayrılığı aynılığında yatıyor. “Demokrasiyi” bir iktidar aracı olarak görüyor. Şeriat rejimlerinin üslubu olan kan, faşizmle aynılığını simgeliyor ve dinsel faşizmden söz edilebiliyor. (Din olgusunun, faşist iktidarların zorunlu araçlarından iri olduğu olgusu tartışmalarda sürekli göz ardı ediliyor) Kitleselleşmeye açık, emekçi kesimlerden, komünist partinin eksikliği nedeniyle, alabildiğine yarar sağlıyor. Bu iki gruplaşma ülkenin demokrasi oyununun en önemli unsurlarını oluşturuyor. Kimi zaman kabızmallık kimi zaman ise taşeronluk olarak dağıtılan görevleri ise “merkez” partiler oluşturuyor. Büyük sermayenin sözcüleri, sömürünün en ahlaksız bekçileri. Görevlerini iyi yapamadıkları zaman bir kenara atılmalarıyla ünlü, çöplükler çoktan doldu taşı, ne var ki karınları tok sırtları pek. Faşizme tarihleri boyunca saygısızlık etmiyorlar. Ve bunlarla kol kola girmeye özenli, ayrılıkları aynılıklarından gelen sosyal demokratlar. Demokrasi adına faşizmi kutsamak gibi bir riyakârlığı ideolojiye dönüştürüyorlar. Tersine bir yerde durduğunu iddia edenler ise demokrasi diyerek faşizmi gizleyerek aklama yolunu seçiyorlar. Kimileri faşizmin en kutsal dayanağı “ulusalcılığı” bayrak yapıp sınıfı ortadan kaldırmayı kendilerine görev seçmişler. Li-

beral demokrasinin tablosu “sol” ise tamamlanıyor. Andığımız çemberin en solundaki “sosyal” faşist parti çemberin en sağındaki ırkçı faşist partinin yan yana geliyor olması ise insanlığa bir ceza mı yoksa bir komedi unsuru mu, bunun yanıtını tarih verecek.

Ancak bu ülkenin bir özelliği var; aslında bu demokrasinin tek partisi mevcut. Ve tüm benzeri ülkelerde olduğu gibi tek parti/ideoloji tüm oyunu sermaye adına yönetiyor. Oyuncular değişse de kazanan, düzenin doğası gereği her ne koşulda olursa olsun kazanmaya yazgılı olan ve kazanmak için her şeyi göze alan kazanıyor.

Renk renk faşizmin sergilendiği bu gösteride oyunun yakın zamanda sona ereceğini söyleyebilmek ise oldukça zor gözüküyor...

2.

DİN OLGUSU ÜZERİNE NOTLAR

Son on yılda yayımına hız verilen “solcu anıları külliyyatının” genç kuşaklar için zihin bulandırıcı birçok unsurlar içermesinin yanında, dikkatli okumalarla aşılabilecek çarpıtmaların saptanması ile birlikte dönemsel tarihin analizinin yapılmasını kolaylaştırıcı açılımlar içerdiği de görülebiliyor. Daha ayrıntılı-analitik okumalarla da anlatanın ya da anlatılanların kişiliklerine ilişkin çözümlemelere ulaşılabilirken, “nice-likse sorular” üzerine yapılan kimi tartışma, yorum ve “anıların” niteliksel düşüklüğü de dikkat çekici olabiliyor. Kuşkusuz daha ilginç olan ise dün yapıldığı söylenenlerle yapılanlar ve sonuçları ile bugün yaptıkları arasındaki çelişkili durumları saptamaktır. Bu da yoğun bir okuma programı gerektiriyor ki, bu da kimi yazılarda ve kişiliklerde bir zaman kaybı sorununu karşımıza çıkartabiliyor. Kısa yazımızın konusu başlığımızdan da anlaşılacağı gibi anıları yorumlamak değil, özele inmeden bu anılarda değişik şekillerde karşımıza çıkan bir “din” olgusu ile ilgili gözlemlerimizi özetlemek bir sorunu -yeniden- saptamak ve bir tartışmaya giriş yapabilmek.

Hoş bir giriş anekdotu veya anısı olabilir; bir köye ya da emekçi mahallesine “devrimci çalışma” yapmaya gidiliyor, sohbetin -ya da eğitim programı- ilerleyen saatlerinde söz birçok benzeri toplantıda olduğu gibi “din” konusuna geliyor. Sorulan ve sorulacak olan sorulara verilen yanıtlar konusundaki tedirginlik, yıllar öncesi in satırlarından

bugüne, bugünün pratiğine dek kendisini gösteriyor. Yanıtlardan biri “biz tanrıyı tanımıyoruz, inanmıyoruz” ya da “tanrı yoktur” şeklinde ifade edilebilecek bir uçağa yer alabiliyor. Bu yanıt -kimi zaman ve kişilerdeki içtenlik sorununu unutmamalıyım!-, dürüstlüğüne ve doğruluğuna rağmen kültürel bağlamda bir iletişim sorununun da ortaya çıkmasına neden olabiliyor. Çoğu kez “kitle” ile iletişimin ve aktarımın bu noktada kesildiğini ya da engellendiğini söylemek olanaklı olabiliyor, anlatılarda bu durum not ediliyor. Diğer uçtaki yanıt ise “saygı gösterme” “değer verme” gibi tanım ve kavramlarla özetlemek olanaklı ki, bu yanıtlarla başlayan süreç çok kolaylıkla “demokratiklik” adına dinsel ideolojilere hoşgörü gösterme noktasına dek uzanabiliyor bu da kanımca ideolojik bir tutarsızlığın ön işaretlerini vermesi açısından doğabilecek sorunları haber verebiliyor.

Kültürel bir unsur olarak din olgusuna bakan ve bu ekseninde geliştirilmesi gereken din hakkındaki politikalarımızın, söz ettiğim biçimde demokrasi tuzağında yozlaşarak, din gibi her zaman -ve kesinlikle- egemen/köle ilişkilerini dünyevi ve uhrevi bağlamda realize eden gerici ideolojilerin-ideolojik argümanların haklı ve kapsamlı eleştirel ve eylemsel müdahaleye tabi tutulmayacağı bir biçime gerilemesi olasılığı bulunuyor. Üstelik günün pratiği ve sonuçlar bunun ciddî bir olasılık olduğunu da gösteriyor. Olasılık pratikte, ret ile kabul arasında bir salınımda zorunlu bulanıklaşmayı da ifade ediyor.

Öncelikle, dini tanımamak ve onu reddetmek durumu ile kültürel bir unsur olarak ele almak arasındaki ayrımın net bir şekilde belirlenmesi gerekir; ben bu ayrımın ve farkındalığın bilincinde olunduğu takdirde sorulara verilecek yanıtlarda doğruyu söylemenin ya da dürüst olmanın her hangi bir sorun yaratmayacağını düşünüyorum. Hele ki “demokrasicilik” oyununda, din olgusu karşısında net duramamanın, ikircikli olmanın ve dinin ideolojiliği sorununu yeterince anlamamanın ilerleme değil her zaman gerileme getirdiği düşünülürse...

Ahkâm kesme olarak algılanmamalı ama bu ve benzeri her tartışmada din olgusunun yeniden tanımlanması ve bu tanımlama sürecinin de ciddî bir kişisel hesaplasmadan geçmesi gerektiğini düşünüyorum. Din her şeyden önce, doğaüstü, denetleyici, gözetici, koruyucu ve ancak özel bir hukuk sistemi içinde dağıtıcı özellikleri olan tanrıya inanmayı ve bu inancı sürekli sınımayı zorunlu kılan bir dogmalar bütünü-

dür. Dogma bir aracı ile insanlığa iletilir ve “söz”, bir zoru temsil ederken toplumsal meşruiyetin de hukuksal temelini oluşturur. İnsandan, inanılanlar bütünü olarak topluma aktarılan dogma, inananlar toplumunun zoru ile yeniden bireye dayatılır. Bu döngünün sürekliliği ideolojinin kendisini üretmesi açısından önemlidir ve onun için her şartta bu devininin sağlanmasına önem gösterilir ve ideoloji toplumsal şartlara göre egemenleşebilir, resmileşebilir. Kuşkusuz güçlenme durumunun en önemli göstergesi, inananların, dayatılan durumun doğallığını, haklılığını sorgulamaması ve egemenlik ilişkilerine kayıtsız şartsız biat etmeleridir. Bireyin kafasındaki soruların yanıt sürecinde şekillenen “kutsallık” olgusu, dogmatik bir ideolojiden başka hiçbir şey olmayan din tarafından toplumsal ilişkiler bütünüünün meşruiyetinin zor argümanlarından birisine indirgenmiş olmaktadır. Din, insanın kafasındaki sorulara duruma uygun yanıtlar verirken insanın kutsala ulaşmasına aracılık ettiğini söyler. Bir yol açar ya da bir yol açtığı iddiası taşır! İşte bu açılan yol onun bir dogma olmasını da doğrular, çünkü bu yol aracılığıyla kutsal olanın talepleri de insana iletilmektedir. Ve hiç kuşku yok ki bu talepler arasında ilk sırayı, insanların tanrıya ve tanrı adına onları yönetenlere kul olmaları alır. Dolayısıyla bireyi aşan her din, bir gerilimin, çatışmanın potansiyel taşıyıcısıdır ve onun ideolojik gücü, bu çatışmaları kendi adına -kendileri adına- kontrol edebilmesiyle de orantılıdır. Bireyin kutsallığı yorumlayışı ve bu sürecin ritüeller toplamı soyut anlamda bir kültürel unsur olarak ele alınıp bir değer biçilirken, onun hemen yanı başında bir “ideolojinin” durduğu unutulmamak zorundadır.

Karşımızda olanın, kimi zaman değer biçtiğimiz, ancak bütünselliği ile ideolojik bir güç, her zaman ve her koşulda karşı devrimci bir güç olduğunu ve din olgusuna yönelik tüm kavramlaştırmaların ve tanımların bu durumu değiştirmedini unutmayalım. Marx'ın yüz elli yıllık tanımı; “*Din halkın afyonudur*” bizim, din konusunda durabileceğimiz kesinlikle en alt düzeyi göstermek özelliğini kaybetmemiştir ve sol'un tarihi bu sözün yumuşatılmasına, esnetilmesine yönelik yanlışları da bolca örnekler.

Ne yazık ki...

Sorun, burada “din olgusuna karşı takınılacak tavrın hangi şartlarda din ideolojisinin güçlenmesine yardım etmeyeceği” şeklinde, ortaya

konulabilir. Zor bir soru! Ancak tarih, çeşitli mücadele yöntemlerine rağmen dini ideolojilerin süreci kazançla kapadıklarını göstermektedir. Sosyalist mücadelenin hangi aşamasında din ile mücadeleye gireceği tartışmalarının bu bağlamda eskidiğini, ve dinle mücadelenin sosyalist mücadelenin tümüyle birer parçası olması gerektiğini ve bu süreçteki pragmatik hezeyanların daha ciddi bir şekilde kontrol edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Tarih böyle gösteriyor.

Ve tarihin dinle savaş ile din ideolojisi ile savaş arasındaki nüansın belirlenmesindeki zorlukları sosyalistlere fatura ettiğini düşünüyorum.

Burjuva devrimleri sürecinin hemen ardından din unsurunun, burjuva ideolojilerinin önemli argümanlarından biri haline gelmesi olgusunun ihmal edilmesi ve din olgusuna yönelik burjuva devrimcilerin tutumunun paradoksal biçimde bu hatalı yaklaşımın oluşumuna neden olduğu görülmektedir; ve kuşkusuz bu görüntü “bunca yaşananların ardından” yüzyıl öncesi ile kıyaslanmayacak ölçüde nettir. Ve bu net olma durumu, burjuvazinin temel argümanlarından biri haline gelen dinsel ideolojilerle mücadelenin devrimci sınıf mücadelesinin alanlarından biri haline gelmesini zorunlu kılmaktadır. Kültürel bir unsur olarak dini anlamak, onu bireyin kutsallık ritüeli olarak değerlendirmek mücadelenin bir sürecinde bir taktik sorunu olarak dikkate alınabilir. Bu aşamada eğitim sorunu karşımıza çıkar; eğitim konusu özetle, “inanç sistemlerinin-dinin kökeninin ne olduğu ve sonuç itibarıyla neye hizmet ettiği” olmalıdır; ve mücadelenin başarısı ile “dinle ilgili sorunların” neredeyse tümünün çözülmesinin örtüştüğü bu eğitimin amaçlanan hedeflerinden biri olması gerekmektedir. Din halkın afyonudur ve bu afyon, sınıfsal ilişkilerin/gün geçtikçe büyüyen eşitsizliğin içselleştirilmesini sağlayan en önemli uyuşturucudur. Bu afyon, egemenlerin egemenliğinin en önemli koruyucularından, güvencelerinden birisidir. Nasıl ki ilkel insan olarak tanımladığımız ilk insanların korkuları onların dinini oluşturduysa, sınıflı toplumlarda ezilenlerin, yoksulların korkularını da hukukileştirerek yönetim argümanı şekline dönüştürmek işi kitaplı dinlere düşmüş ve dinler ilişkiler ve ilişkilerin bu biçimde korunması için toplumsal mutabakatı “zor”la sağlayan, onları onaylayan ideolojik biçimlere dönüşmüştür. Sınıfsız bir toplumda dinin hiçbir şe-

kilde yerinin olmadığı konusu, antropolojiden geniş ölçüde yararlanacağımız ve bu bilgilerimizi sosyalizm ideolojileriyle kaynaştıracağımız eğitimlerin=yeni insanı oluşturma süreçlerinin temel alanı haline gelmelidir. Zaten din ve benzeri konulardaki başarı, sınıfsız toplum yaratma sürecinin başarısının da göstergesidir. Din gibi kişisel sorunlara (!) yanıt veremeyen bir “sistemin” kendi insanını, dolayısıyla kendi geleceğini oluşturma, temel ideolojik hedeflerini yakalama konusunda başarısız olacağını söylemek ise kuşkusuz falcılık değil bir gerçeğin dile getirilmesi ya da koca bir tarihin özetlenmesidir.

Ancak, dinin kişiselleşmesine -geçici bir süreliğine dahi- değer vermek, bu durum ile dinin ideolojileşmesi arasındaki sınırların alabileceğine ince ve geçirgen olması nedeniyle sorunun farklı biçimlerde ne var ki niteliğini koruyarak -belki de güçlendirerek- karşımıza çıkmasına neden olmaz mı? Soru, bu bağlamda bizim de kırılmadığı sürece bir kısır döngü içinde olabileceğimizi tanımlar. Bu şekliyle din, bireyden topluma uzanan bir çatışmanın habercisi olabilir ve bu türden bir çatışma ile baş etmek zaman sorunu göz önüne alındığında kolay olmayabilir. O halde tutsak edici bir düşünce ve davranış biçimi olarak din, kişisel bir “sorun” olarak irdelenmeye çalışılırsa bu özgürlük anlayışımızda ne kadar bağdaşacaktır. Tanıdığımızı düşündüğümüz ve değer verdiğimiz dile getirdiğimiz “vicdan özgürlüğü” durumu gerçek anlamda bir köleliğin, silinmesi ya da gizlenmesi olanaksız izlerini taşımamakta mıdır? Özgürlük ve eşitlik anlayışımızda “bazı değerler” uğruna ödün vermenin ya da bu sorunun çözümünü zamana ve yaşama bırakmanın sağlayacağı “çıkarlar” ideoloji-eylem birlikteliğinin yozlaşmasından, dejenerasyonundan başka bir işe yaramayacaktır.

Dolayısıyla mücadelenin en önemli alanlarından birisini de, en az dinsel ideolojiler ve onların tüm argümanlarına karşı olduğu yoğunlukta kişisel tanrı/din ideası oluşturmalıdır. Kuşkusuz bilinci çeşitli düzeylerde zapt etmiş tanrı kavramına karşı mücadelenin kolay olabileceği düşünülmemelidir ve tüm deneyimlerle birlikte yeni ve keşfedilecek yöntemleri de içermelidir. İnsan bilincinin en esaslı keşiflerinden biri olan tanrı ile insanı yeniden yüzleştirerek onun niteliğinin çözümlenmesi bu mücadelenin amacıdır. İnsan bilincinin birer ürünü olarak tanrı/din yasalarının “toplumsal öge olarak birey” bağlamında değerlendirilmesi sürecinin başlatılması ile bu “yasaların” gerçek niteliğini açık-

lamak kolaylaşacaktır. Bu bağlamda, epistemolojik bir aforizma olan: “tanrı varsa bile onu yok etmek gerekir” yaklaşımı bir başlangıç sloganı olabilir. Böylece kapitalizmin evrensel hiyerarşi araçlarından biri olan din unsurunun temelden sarsılmasıyla kişisel özgürleşme yönünde ilk adımlardan birisi atılmış olacaktır. Dinin aynı zamanda karşı mücadele edilmesi gereken tüm ideolojilerin ve bu ideolojilerin yönetme gücü devletlerin olmazsa olmaz unsurlarından biri olduğu unutulmamalıdır. Bu da mücadelenin teklikte çok yönlülüğünü tanımlar ve bu nedenle de yapacağımız bir ayırıştırmanın, ertelemenin, seçmenin ve seçimlerin mücadelenin tekliğine de zarar vereceği unutulmamalıdır. Böyle bir seçim yapma özgürlüğümüz ya da böyle bir hakkımız-haklılığımız da yoktur.

3.

DİNCİ PARTİ - DİNCİ POLİTİKA

Ertelensin ertelenmesin tartışmaları aslında niteliksizliği sergilemekten başka bir işe yaramıyor; oldukça pahalı yeni bir oyunun hazırlıkları yapılıyor, adı “seçim” Hazırlık sürecinin her türlü ahlaksızlığı deşifre etmesinin yanında herhangi bir devlet kurgusu ile bağdaşmayan programsızlığı-belirsizliği, aslında, politikanın belirsizliğinin-çaresizliğinin ya da o “yönetemez olma durumunun” alabildiğine açık bir göstergesi.

Devlet modeli ya da devletin modeli, her kriz ortamında olduğu gibi, sağlamlaştırılmak-onarılmak ve gerekirse yenilenmek için zamana gereksinim duyuyor. Ekonomik ve siyasî krizin niteliği ise zamanı alabildiğine zorluyor. Diğer taraftan, “seçim” olgusunun gerekliliği birçok kriz/darbe döneminde olduğu gibi tartışılmıyor. Seçim, “demokrasi”nin ayrılmaz parçası değil mi? Nasıl olsa faturayı emekçiler ödeyecek, o halde oynanmasında bir sakınca yok. Tabii ortam uygunsa! Ortamın uygunluğunun belirleyeni ise, devlet kurgusunun zedelenme ya da kırılma ölçüsü.

Devlet olgusunun tüm zor kurumlarıyla merkezde durması, “burjuva demokrasilerinden” başlayıp faşizme doğru açılan “liberal” yelpaze deki birçok toplumsal kurguda doğal olarak kabul edilir. (Bu kabul lenişin bir zorunluluk olduğunu anımsatmak gerekiyor.) Bu yelpazenin

“herhangi bir yerinde” yer alan Türkiye’de ise, bu merkezin gücü ve bu gücün niteleyenleri farklılık gösterebiliyor. Üzerinde durulması gereken konu, siyasî parti ve hükümetlerin devlet ile özdeşleşmeleri durumu. Bu da, tarihin sonu yaklaşımının yerel versiyonlarından biri sayabileceğimiz, “siyasî partilerin benzeşmesi” propagandasını ya da “ideolojisizliği” açıklıyor. Merkezî gücün ve resmî ideolojisinin yoğunluğu, devletin partileri kendisinin saymasına neden olurken, diğer taraftan da bu yaklaşımın doğal uzantısı olarak, bu yapılanmaya eklemleme çabası içindeki tüm siyasî partilerin, bu eklemlemeyi hangi ölçüde başarmış olurlarsa olsunlar, kendilerini iktidarın ya da devletin bir parçası saymaları durumu ortaya çıkıyor. Siyasi partiler apolitize olarak devlet organı haline dönüşüyor. Bir tür nitelik kaybı olarak da adlandırılabilir bu sürecin sonunda devletin/merkezin manevra alanı ise alabildiğine genişliyor.

Yeter ki bu kurgunun uslu bir parçası ol, sana da yer var; devletin istediği kadar “solcu” ya da devletin istediği kadar “dinci” olabilirsin. Üstelik bu sınırlar konjonktüre göre genişleyebilir! Yeter ki sınırları zorlamaya kalkışma, bu kurguyu değiştirecek yönelimlerden uzak durmasını bil. Bu bağlamda kurguyu iyi bir şekilde çözümleyen kavramın “devlet dini” olduğunu düşünüyorum; dini motiflerin yeniden şekillendirilmesinin yanında dinin kutsal, dokunulmaz ancak bu nedenlerle de baskıcı, bağlayıcı, kısıtlayıcı yanının devlet kurgusuna eklenerek yeni devlete, gerektiğinde devletin yeni konjonktürüne uyarlanması ve bu uyarlama sürecinde din olgusunun devlet özelinde yeniden biçimlenmesinin adıdır “devlet dini” (Kimi ülkelerde bu yaklaşıma laiklik adı bile verildiği olur!) Aslında din olgusunun varlığını sürdürebilmesinin biricik koşulu devletin dini olabilmesidir. Devlete mas olarak ve bu süreçte yeni yeni isimler alarak varlığını sürdürür. Dolayısıyla egemen bir güç olarak devletin olduğu her yerde din olgusunun da kendisine bir şekilde yaşam alanı bulacağını ve bu dinin “vahiy bağışlanan seçkinlerce” laiklik vurgusuyla kullanılacağını biliyoruz. Bu kutsal hiyerarşiyi bozan bir tanımlama değildir. Bu hiyerarşiye bir şekilde bağımlılığın sağlanabilmesi zorunludur ve bu şekilde yeniden oluşturulan dine kimi zamanlarda totaliter bir önderlik dahi yükümlenir. Konumuz açısından ele alırsak sorun, devlet dininin bu şekliyle devamlılığının hangi politik araç ve ideolojik argümanlarla sağlanacağı sorunudur. Siyasi bir araç olarak dinci parti bu şekilde de değerlendirilebilir.

Tekrarlarsak sorun, sınırların bilinmesidir. Yeter ki merkezin mutlaklığını tanı ve resmî ideolojinin argümanlarına saygılı ol ve gerektiğinde merkezde *bir* olmasını bil; her darbe dönemi ve 30'lu yılların tek partisi böyle bir merkezi tanımlıyor. Sağlı sollu icazetli tüm siyasî partilerimiz sessiz sedasız merkezde durması gerektiğini biliyor ya da öğreniyor. Aslında 30'lu yılların ortalarından 1950'ye dek geçen sürenin CHP'si tekrarlarsak hep özlenen bir durum olarak (!) böyle bir merkezi tanımlıyor: birçok eğilim otorite altında mutlu bir birliktelik sergiliyor ve sırasını bekliyordu. Bu süreçte laiklik ve şeriatı karşı olmak retorikten başka bir şey değildir. Devlet dini inşa edilirken “din” muhalefetin bastırılması için bir karşı propaganda aracı durumundadır.

CHP'nin başbakanı olan Günaltay hükümeti dönemi, İslâmcı yaklaşımların bu bağlamda sınanmasını tanımlıyor. Tarih okumalarımız bu dönem başta olmak üzere, 12 Eylül dönemi ile birlikte “İslâmcı” politikaların son yüz yıllık tarihimize hiç olmadığı bir şekilde yoğunlaştığını gösteriyor. (27 Mayıs darbesinin ardından sol muhalefeti bastırmak için dinci parti kuruluşu, 12 Martın ardından dinci partinin yenilenme çabaları, 12 Eylülün dine yaklaşımı... çok sayıda örnek ayrıca anımsanabilir... ve bunların gerçek nedenleri... umulan yararlar... 12 Mart'ta Erbakan'ın kaçtığı İsviçre'den getirilmesi ve yeniden parti kurulması işinde aracılığı 12 Eylül'ün başbakan adaylarından “orgeneral” Turgut Sunalp'ın yaptığını anımsayalım...)

Soru “şimdi niçin korkuluyor” şeklinde sorulabilir ve ikinci bir soru olarak da “28 Şubat öncesinde neden korkulduğu” sorusu eklenebilir. Ne var ki sadece bu iki soru ile yetinmek yanıltıcıdır. Üçüncü bir soru olarak “devlet modeli-yapılanması düşünüldüğünde gerçekten korkuluyor mu” sorusu da eklenmeli ve yanıt üçünde birden aranmalıdır. Yanıta giden yol devlet yapılanmasının bu bağlamdaki analizi ve dinci politik dinamiklerin bu kurgudaki işlevinin çözümlenmesinden geçmektedir.

Er ya da geç yapılacak seçimler “yeni” biçim ve üslubuyla iki yükselişi tanımlamaktadır. Her iki yükselişinde bugünkü konjonktürde devletin temel biçimlenişi ve resmî ideolojinin argümanları açısından bir sorun oluşturmayacağını ya da her ikisinin de ne yapacağını (!) hep birlikte gözlenmesinden bir çekince duyulmayacağını düşünüyorum. Anılan yükselişlerden ilkinin bu kısa çözümlemenin konusunu

oluşturan “neo-İslâmcılık” oluştururken, diğerini batılı benzerlerinin ilkel ve ayaktakımı kopyası olan neo-faşizm oluşturmaktadır.

28 Şubat öncesinden farklı olarak “dinci siyaset” kendisini laik/dinci çatışmasının -şimdilik- dışında tanımlayarak icazet kurumuna hoş gözükmek için elinden geleni yapmakta ve bu yolda da ufak bir uyarı dışında oldukça başarılı olmuş gözükmektedir. Başarının ölçüsü ya da göstergesi, dinci partinin uygulayacağı dinci politikaların devletin dinci politika alanı ile kesişme alanının genişliği olacaktır. Bunda da bir sorun çıkma olasılığı resmî ideolojinin diğer dinamiklerinin hoşnutluğu ölçüsünde azalmaktadır. Unutulmamalıdır ki siyasî ve ekonomik kriz ortamlarında anılan farklı dinamikler arasındaki hoşgörü sanıldan çok fazladır. Devlet kendisini krizden çıkarabilecek her türlü yaklaşımı mas etme ve onu politikaya dönüştürmede alabildiğine beceriklidir. Bu beceri onun “halkçılık” ilkesinin de göstergesi ve sonucu olabilmektedir. Böylece yükselen-seçimde yüksek oranda oy toplayan her hareket bir halk hareketi olarak devletin bekası için bir sorun oluşturmuyorsa anılan ideolojik yaklaşım çerçevesinde içselleştirilebilir. İslâmcılık için bu yaklaşım onlarca yıldan bu yana kullanılmıştır. Tıpkı faşizmin -çok daha yaygın bir şekilde olmak üzere- kullanıldığı gibi. Bu içselleştirme ya da kenara koyma yaklaşımı girişte söz ettiğimiz otoriter merkezin konjonktürel salınımının göstergesi olarak ele alınmalıdır.

Dinci hareketi çözümlerken karşımıza çıkan önemli bir sorunu onun faşist ideoloji-ideolojilerle olan zorunlu girift ilişkisi oluşturur. Devlet ideolojisiyle olan bağımlı ilişki ve girift ilişkiyi yoğunlaştırır. Bu ilişkinin yoğunlaşmasının belirleyici bir örneğini kriz durumlarında “halkın” faşist ve “dinci” partilere yönelmesi ve böylesine ortamlarda bu partilerin tabanının genişlemesi oluşturur. Bu gelişmenin, kriz günlerinde devletin en önemli güvencesi ve desteği olduğu ortadadır. Tabansal bu destek, kimi ülkelerde-kimi zamanlarda kırılmalara neden olup şiddet unsurunun ön plana çıkmasına neden olsa da, bu şiddete taraf olan devlet unsurlarının çoğu kez başarılı olduğunu da tarih göstermiştir.

Diğer taraftan, dinci ideolojilerle faşizmin kaynaşmasının tümüyle sorunsuz olduğu düşünülemez. Parçalanmış görüntü ve liderlik konusu bu sorunu gösteren unsurlardan birisidir. Parçalanmışlık-liderlik

vb. sorunların anılan ideolojiler için bir sorun olmasının nedenini ise kendilerine sivil meşruiyet kazandıran devletteki ekonomik ve siyasî kriz durumu oluşturur. Bu sorunun, her iki yaklaşımın birbirine muhtaç olduğu düşünüldüğünde varlığını sürdürmesi, siyasetin bir oyun olduğu anımsandığında doğal karşılanmalıdır. Kuran'sız bir faşist ideoloji düşünülemez tıpkı Kuran'ın totaliterliğini ve mutlak otoritesini kabul etmeyen İslâmcı ideoloji düşünülemeyeceği gibi. (İdeolojik anlamdaki ve yaklaşımdaki bu benzerlik şeriat olgusu için içine girdiğinde devlet katında bir çatışmayı da potansiyel olarak içerir.)

Türkiye örneğinde her iki ideolojik yaklaşımın sivil meşruiyet alanında (ya da sivile havale edilmiş şeklinde) ortak pratiğe sahip olmaları sosyalistlerin hafızasından silinmiş görünüyor. Her ikisi de ekonomik tabanını geçirgen diyemeyeceğimiz kadar ortak bir alandan alıyor. Son on yıl içinde çeşitli sürelerde hükümet olmaları bu alanın genişliğini ve dolayısıyla "zenginliğini" alabildiğine arttırdı. 28 Şubat ardından yapılan İslâmi sermaye karşıtı imiş gibi görünen çocuksu oyunlar, bu gerçeği gizleme işlevini kanımca başarıyla yerine getirdi. Bizim için sermaye sermayedir ve buna ad takmak çok fazla bir anlam taşımamakla birlikte İslâmcı-faşist sermaye güçlenmiş bir şekilde ortadadır. Ekonomik krizler sermaye grupları arası çatışmaları daha fazla görünür kılsa da, İslâmcı faşist sermaye ekonomik krizlerden ve bu kriz dönemlerinde ortaya çıkan çatışmalardan çok fazla yara almadan çıkmasını bilmiştir. Bu çatışmanın devlet kontrolünde olmasına özen gösterilmiştir ve devletin yapılanmasının sonucu olarak da bu özen zorunlu olup, dikkat kaymasının bir kırılma nedeni olabileceği düşünülmelidir. İslâmcı ve faşist sermayenin dinci örgütlenmelerle olan ilişkisinin niteliği düşünüldüğünde böylesine bir kırılmanın devlet bekası için olası sonuçlarının pek iyi olmayacağı ortadadır.

Bir diğer ortak pratik alanını sokak oluşturur. 40'lı yıllardan bu yana İslâmcı ve faşist kadrolar için ortak paydayı komünizm karşıtlığı oluşturmaktadır. Anılan kadroların demokrasi mavallarına kanmadan sadece bu bağlamdaki işlevlerinin ve yaptıklarının gözden geçirilmesi öğretici olacaktır. Unutulmamalıdır ki kimi zamanlarda değişik muhalif grup tanımları devlet tarafından yapılmışsa da değişmeyen muhalefeti komünizm oluşturur. (Artık bugün geline nokta itibarıyla "sol" kavramının kullanılımasının yetmediğini düşünüyorum.) Komünizm karşı-

sındaki her türlü duruş, devlet tarafından değişik biçimlerdeki, değişik nitelik ve nicelikteki içselleştirilmeyi gösterir. (Bu anlamda dinci partileri diğerinden ayırmak, devlet ideolojisiyle yakınlaşmadan öte bir şey ifade etmez.) Bu tavır devlet kadrolaşmasından da net bir şekilde izlenebilir. Bugün etkin birçok görevde hangi hükümet gelirse gelsin değişmeyen, devletin koruması-kollaması altındaki kadroların varlığının açıklaması budur. Devlet ideolojilerini yüzyıla yakın süre içinde sivilleştirilmiş ve çeşitli yollarla “sivilleştirilen” ideolojinin - kadroların devlete dönmesi sağlanmıştır. Medcezir benzeri tekrarlanan bir doğa olayı gibidir yapılanmanın doğası, farklıymış gibi görülme yanılması!

Bir anlamda “ortaçağ karanlığına geri dönme” ya da “ortaçağ karanlığını günümüze getirme” hamasi söylemlerinin yanında “dinci politikaları faşist yapılanma içinde yürüterek ana yapıyı koruma projesidir” oynanıyormuş gibi görünen oyunun adı.

Kuşkusuz böyle kapsamlı bir oyunun gerekleri düşünsel alan ek-sik bırakılarak yerine getirilemez. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki entelektüel sığlık şaşırtıcı değildir. Parti içinde görev bekleyen ırkçılar ya da dinciler için hazır buldukları “ideolojiyi” tekrarlamaktan ya da primitif araştırmalarını bilim olarak sunmaktan başka bir görevleri yoktu. Kendilerine sivil alanda da rol verilmesi, zorunlu olarak düşünsel alana atılmaları sonucunu doğurdu. Ne var ki son on yıla gelinceye kadar bu çalışmalar yetersiz, gayriciddî ve dolayısıyla bilimsel bakıştan uzaktı. Entelektüel çabaların sonucu ortaya çıkan üretimlerin çoğu kez basit bir sloganı tekrarlamaktan oluştuğu görülüyordu. Diğer taraftan bu çabaları taraflar için gereksiz kılan bir unsuru da devlet kurumlarının bu eksikliği gidermek için elinden geleni yapmasıydı ki bu kurumların başında -ne yazık ki- adına üniversite denen ideoloji üretim merkezleri geliyordu. Son yıllarda ise ırkçı faşistlerin aksine islâmcı faşizm, devletle olan ilişkisini restore etmek adına -bunun karşısını da söyleyebiliriz: devletin dinci politikalarını restore etmek adına...- entelektüel çalışmalara önem verir gözükmekte. Ancak kendi adıma bunun henüz verimli sonuçlarının alındığını görmediğimi söyleyebilirim! Kaldı ki bir diğer konuda böyle bir ilişkinin restorasyonu tamamlanıp reorganizasyonu sağlandıktan sonra böyle bir entelektüel çabaya gereksinim duyup duymayacaklarıdır. Bir diğer ilginç konuda entelektüel alana yarım yamalakta olsa yönelişin sokaktan-şiddetten “şimdilik kaydıyla”

uzaklaşmalarıyla çakışmasıdır. (“Şimdilik kaydıyla” vurgusu önemlidir: sivil meşruiyet alanında bunun mesajları sürekli verilmekte ve devletten her an görev beklenebilmektedir.) Açıkçası şiddet-sokak söz konusu olduğunda biri “dinci” olma üzere faşizmin iki yönelişinin birbirinden ayrılmasının hatalı olacağını düşünüyorum. Tabanların-tavanların kaynaşmışlığı ve kaynaşmayanların kaynaşmaya hazırlılığı bir yana, yakın tarihten birkaç örnek bu ayırmalamanın hatalı olacağını bize göstermektedir: 12 Eylül öncesinin Maraş’ı ile sonrasının Sivas’ı arasında eylemcilerin niteliğinde bu açıdan bir fark bulamayız. Diğer taraftan tabandaki kaynaşmışlığın tavanla olan ilişkisini gösteren birçok yakın tarihli olayda mevcuttur: esnaf ve polis yürüyüşleri, cenaze törenleri anımsanmalıdır.

Her iki tabanın ortak politik argümanlarla sokağa çıkmaya hazır oldukları bilinmelidir. Sorun sokağa liderlik edecek tavanın kaynaşmasıdır ki, gerektiğinde ve/veya dayatıldığında bu kaynaşmayı sağlayacak kadar güçlü ve politik manevra alanına sahip bir devlet yapılanması olduğu unutulmamalıdır. Bu yapılanmanın en büyük lojistik desteğini yıllar boyunca merkez sağ olarak adlandırılan siyaset biçimi sağlamıştır. Ancak devletin niteliğinin dışında “merkez sağ” denen şey ile özdeşleştirilen ekonomik kriz bu argümanın bir süre tedavülden kaldırılması sonucunu doğurmuştur. Yerine ikame edilecek olan o zamana kadar stepne görevi yapan, gerektiğinde silahlı sokak gücü olarak kullanılanlardır. “Merkezdeki” boşluk bu şekilde doldurulmuştur. Parti söylemlerinde onları geçmişlerinden ayrı kılan hiçbir şey olmadığına dikkat edilmelidir. Kısa bir özet ya da tekrar, anılan siyasî oluşumların tümüyle sistem içi oldukları şeklinde yapılabilir. Devletin tüm kaynaklarının onlara açık olduğunun ya da sırtlarını tamamıyla devlete dayadıklarının bir kez daha -her şeyin bulanıklaştırılmaya çalışıldığı günlerde her fırsatta- dile getirilmesi zorunludur. Okuyucudan şu basit sorunun yanıtını araması istenebilir: son yüz yıllık tarihimizde kendisini sistem dışı tanımlayan “dinci” bir parti var mıdır, ya da, devlete şu ya da bu şekilde yaslanmamış “dinci” bir harekete rastlayabiliyor muyuz?

Diğer taraftan “merkezin solunda” kalan partilerinde ele aldığımız cenahla olan ilişkileri, Günaltay’lı CHP’nin zamanımıza taşınmış halinden çok da farklı değildir. Ekonomik krizin sosyal demokrat ya da sosyal liberal (!) politikalarla aşılmasının olanaksızlığını başta “derin

merkez” olmak üzere herkes bilmektedir. Sorun yoksullaşmanın yaratacağı savrulmaların sistem içinde tutulabilmesidir. Bu şekil savrulmaların dinci ve/veya ırkçı politikalarla kontrol edilebileceği çok iyi bilinmektedir. Çünkü tarih boyunca çok kez tekrarlanmıştır. Tekrarlanmasında bir sakınca görüleceğini beklemek saflıktır. Bu aşamadaki sorunu ise sistem içi partilerin bu savrulamaya kendilerini kaptırmaları olasılığı oluşturur. Olasılık çok küçükte olsa sistemin kırılabilirliği açısından önemlidir. Ancak kendi adıma böyle bir kırılma olasılığının, devlet kurgusu içinde siyasî partilerin konumlanışını düşündüğümde sıfır olduğunu düşünüyorum. (Tabii ki ufak tefek balans ayarları, böyle bir olasılık tartışmasının dışında düşünülmelidir.) Kaldı ki siyasî partilerimizin gerektiğinde 30’lu 40’lı yıllarda olduğu gibi, darbe yıllarında olduğu gibi “birlik beraberlik ruhu” içinde bir araya gelmelerinin de çok kolay olacağını düşünüyorum. İçinden geçtiğimiz ilkesiz koalisyonlar dönemi böyle bir birlikteliğin hazırlayıcısı-habercisi olarak da değerlendirilebilir.

Yaratılan kavramsal bulanıklığın bir başka getirisini ise sosyalistlerin mücadele alanında meydana gelen sapmalar oluşturur. Bu, mücadeleyi zayıflatan en önemli unsurlardan biri olarak ele alınmalıdır. Faşizme ya da dinci gericiliğe karşı mücadelenin sosyalist mücadelenin önüne geçmesi ya da onun belirleyeni olmasının yarattığı sorunları tarih çok defa göstermiştir. Sosyalist mücadelenin ayrılmaz parçaları olarak ele alınmaması veya öncelenmesi doğrudan bu alanın gücünü yitirmesi ve körelmesine neden olabilmektedir. Devletin niteliğinin ve devlet kurgusunun bileşenlerinin iyi çözümlenmemesi strateji sorunları ile karşılaşılmasına neden olur. Dinci politikaların bu kurgu içinde birer öge olduğu, dinci partilerin ise bu kurguda, devlet yapılanmasında anılan öğenin gerisinde bir işlevle yükümlendikleri bilinmelidir. Bu birlikteliğin çözümlenmesi, seçim sürecindeki önemli bir görevi oluşturmaktadır. Din, tarih boyunca çeşitli toplumlarda ancak yoksulluk ve sömürünün birer aracı olmuştur, hiç bir zaman çare değil. Bu süreçte faşizmin yeri ise biçeme müdahaledir. Devletin din olgusu ile iç içeliği ve zora dayalı anlayışı bir arada düşünüldüğünde, mücadele yönteminin belirlenmesi oldukça kolaylaşacaktır. Bu bağlamda “kitlenin” sosyalizme uzaklığı ise sanılanın aksine bir sorun oluşturmaz. En azından dinci partinin işlevinin ve devletin dinci politikalarının amacının deşifras-

yonu ile beraber, din olgusunun politika ve baskı aracı olmasıyla aynı zamanda kültürel bir unsur olarak değerlendirilmesi, yola çıkarken epeyce kolaylıklar sağlayacaktır.

4.

IRKÇILIK KENDİNİ YENİDEN TANIMLARKEN

Kimi Avrupamerkezci “sol” tarihçilerin, emperyalizm üzerine yaptıkları söyleşilere ve yazdıkları kitaplara bir “ama” sıkıştırdıkları çoğu zaman gözden kaçır. Çünkü, “ama” ile nitelenen örneklerin okuyucuyu ya da dinleyiciyi can evinden vurmaktadır ve bu nedenle kolaylıkla ihmal edilir! Örnekler genellikle “geri kalmış” toplumların ve kültürlerin itici ve “insanlık dışı” gelenekleri üzerinedir ve “ilerlemeci”, “çağdaş”, “uygar” toplumları ve insanları şaşırtan, kızdıran ve hatta örneklerin öznesi toplumlara, kültürlerle karşı kıskırtan örnekler olup, bir takım “gerilikleri” ve insanlık dışı “kalmış” gelenekleri, ortadan kaldırılması bu nedenle zorunlu olan “çağdışı sapkınlıkları” içerir. İşte bu nedenle, antropolojinin bir sorgulama ve dayatma “bilimi” olarak emperyalizmle birlikte ortaya çıkmıştır. (Benzeri bir kanalla arkeoloji bilimi de kültürü metalaştıran bir spekülasyon/borsa aracına dönüşmüştür.) “Batılı” bir antropologun gözünde “ilkel”, “kültür” ya da “ilkel kültür” kelimeleri ilerlemeci bir dünya düzeninin gerisinde kalanları tanımlamaktan başka bir şey de ifade etmez. Değiştirilmesi, dönüştürülmesi, benzetilmesi ve gerektiğinde “batı değerlerinin yüce amaçları” uğruna, ilerlemeci ve çağdaş dünya adına zorla ortadan kaldırılması gereken unsurların tümü antropoloji kitaplarının görkemli macera öykülerinin satır aralarına gizlenmiş unsurlar olarak ortaya çıkarlar.

İşte bizim sol tarihçilerimizin bir sorunsalı; emperyalizm yıkıcı ve katliamcıdır ama...

Bizlerin karşısına çoğu kez bir kare bulmaca sorusu olarak çıkar: Hindistan’ın binlerce yıllık geçmişi olan sati geleneği. Bu geleneğe göre Hindistan’ın bazı bölgelerindeki kadınlar insanlık tarihinin uzunca sayılabilecek bir sürecinde ölen kocalarıyla beraber yakılmışlardır. Günümüz insanı için tüyler ürpertici bir gelenektir. “Vahşet” olarak tanımlanmasında her hangi bir sakınca da yok, tabii batı kültüründe özel bir

değer verilen ahlaki olarak yüceltilen ve efsaneleştirilen aşk intiharlarını (Romeo&Juliet) unutmamak kaydıyla! Ve tüm bunlar, her gelenek gibi fiziksel ve kültürel bir gereksinimin sonucu. Araştırmacıya ve sorgulayıcıya düşen bu “geleneğin” hangi biçimlerde uygulandığı ve sonuçları: 1- Sati Brahma felsefesinin öznesidir. 11- Bu felsefeye göre kocasının ölüsünün yakıldığı ateşe kendini atacak kadar sevgi ve bağlılığı tanımlıyor. 111- Bu kadın bu eylemiyle kutsal bir statünün sahibi oluyor. Dolayısıyla bir başka kültürün burada alabildiğine basitleştirip minimize ederek anlatmaya çalıştığım sati olgusunu anlaması olanaksız. Hele ki emperyalizmin söylemi olan egemen kültür tüm ilişkilerini mülkiyet ve sermaye ilişkileri ekseninde biçimlendiriyorsa bu olguyu anlaması olanaksız. (Diğer taraftan bu ekseninde insan unsurunu ön plana çıkarırsak sol ideolojilerinde bu türden geleneklere fazla hoşgörü ile yaklaşma olasılığı yok. Bu anlamda yüzyıl başlarındaki “ulusların kaderlerini tayin hakkı” tartışmalarının satır aralarına dönülebilir.) Mülkiyetin başat olduğu ilişkilerde/toplumlarda ölen koca, tutulan -ya da bir süre tutulması toplum tarafından uygun görülerek yabancılaştırılan- kısa bir yasin ardından miras/mal nakli dışında bir şey ifade etmemektedir ve bu türden bir ifade etmeme durumu gittikçe yaygınlaşan bir “geleneğe” dönüşmüş durumdadır. Bu durumda tüm vahşetiyle sati ile tüm tekdüzeliği ve kurulu ile miras ilişkisi, bir değer olarak insanı merkezine koyan tüm kavramların tanım alanının o geniş yelpazesi içinde kendisine farklı yerler bulabilmektedir. Bu türden tanımları yorumlamak ise okuyucuya kalmıştır. İşte bu gelenek 1829’da Hindistan’ın zengin kaynaklarını ve insan gücünü yağmalayan İngiliz emperyalizmi tarafından yasaklanmıştır. Tarihçiler, Batı uygarlığı ya da çağdaş uygarlığın Hint toplumuna yaptığı olumlu bir katkıyı anlatırlarken bu örneğe sıkça başvururlar; bu “ilerlemeci bir katkıdır” Yalnız burada bir bilgi manipölasyonu yapılmaktadır: Sati yaygın olarak uygulanan bir gelenek değildir, isteğe bağlıdır, zorlama unsuru yoktur, bireysel tercih olarak saygı duyulur. Dolayısıyla İngiliz emperyalizminin Hindistan’da birkaç yılda yaptığı kıyım ve katliamlarda ölenlerin sayısı binlerce yıldan bu yana sati geleneği nedeniyle ölen kadınların sayısı ile kıyaslanmayacak ölçüde fazladır. “Ne gam” der tarihçi ve ekler “geri vahşi bir uygulamadan çağdaş batının dayatmasıyla vazgeçmişlerdir” der, “kadınlar özgürlüğe kavuşmuşlardır” Batının, aşağı toplumlara layık gördüğü türden bir özgürlüğe kavuşmuşlardır. Kuşkusuz bu türden özgür-

lüklerin sayısı oldukça fazladır ve her biri emperyalist zoru takip eder. (Her şeye rağmen sati olgusunu bir vahşilik olarak kabul edebiliriz, vahşet niceliğe dökülürse eğer sati töre cinayetlerinin eline su dökemez. Burada bir sorun ilgili-öteki aydınlarımızın “aşiretlerimizi kızdırınız” korkusuyla mı bilinmez ağızlarını açıp bir kelime etmek bir yana neredeyse onu ulusal simgelerinden birine dönüştürme konusundaki kararlı ve utanç verici suskunluklarıdır.) Benzer bir örnek Doğu Afrika’daki kız sünnetidir. Emperyalizm sayesinde bu vahşi gelenekten zorla da olsa *kurtulan* Doğu Afrikalı kadınların milyonlarcası benzer türden bir özgürlüğe kavuşmuşlardır sonucunda geride kalan ise katliamlar ve sömürden başka bir nedeni olmayan açlıktır.

Emperyalizm kayıtsız şartsız katliam ve soykırım bağımlısıdır ve buna her dönemde kültürel bir sosla sunmayı ihmal etmez. Önceki yüzyıllardan kalan söylemler şekil ve örnek değiştirerek varlığını devam ettirmektedir. Iraktaki soykırım ve yağma hareketine katılmış ABD ordusundan bir general işte bu nedenle “başını örtmediği için küçük kızları tokatlayan sakallı adamları vurmak bir zevktir” diyebilmiş ve bu bağlamda fetişe ettiğimiz uygarlık, çağdaşlık adına bu sözlerin üzerinde fazla durulmamıştır. Hatta “şeriatçı” birçok devlet ve “islamcı entelektüellerin” bu sözleri gayet güzel sindirdikleri görülmüştür ki, bu doğrudan bir taraf olma durumunu göstermesi açısından anlamlıdır. Emperyalizm işte bu nedenlerle kendi “kültürünü” ve ideolojisini ırkçılık olmadan, ırkçılık yapmadan sürdüremez. Bu anlamda realize ettiği ırkçılık, onun zorunun en temel argümanını oluşturmakta ve geldiğimiz noktada ırkçılık çağdaşlık-uygarlık maskesinin altında rahatlıkla gizlenebilmektedir. Bu türden bir gizlenmenin altında yapılan kültür yayılmacılığının da, ırkçılığın bir başka tür dayatması olduğu ve bu dayatmanın da mutlaka zora gereksinim duyduğu unutulmamalıdır. Dün sati, bugün simgesel sakal emperyalist zorbalık için nasıl bir retorik oluşturuyorsa, yarın her hangi bir şeyin aynı türden bir zorbalığa neden oluşturulmaması düşünülemez. Yüzyıllar önce kendi koydukları isimle: Amerika’nın fatihleri, insanlık tarihinin en büyük soykırımlarından birisini uygularken asıl gerekçenin altın olduğunu ve bu gerekçenin kültürel gerekçelerle rasyonalize edilmeye çalışıldığını da anımsayalım.

İrkçılığın emperyalizmin temel argümanlarından birisi olduğunu söylemiştik. Bu durumun konjonktürel olarak biçim değiştirdiğini ya-

ni özünü koruyarak niteliksel revizyonlara uğradığını ve aynı zamanda niceliksel farklılaşmalarla da bu revizyonun desteklendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Irkçılığın yerel versiyonları ancak egemen emperyalist sistemin gereksinimlerine yanıt verdiği sürece de sürdürülebilir olan bir kara leke olarak tarihe yazılmaktadır.

Kapitalizmin kendini aşmasının, yenilemesinin ve yinelemesinin tek yolu olan emperyalizmin, bir zor yöntemi/aracı olarak muhtaç olduğu ırkçılığın, aynı zamanda kapitalizmle olan ilişkisi de göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur. Onun kapitalizmle olan karşılıklı bağımlılığı ya da ikisi arasındaki simbiyotik ilişki atlanıp, ırkçılık yalnızca siyasî bir yönetime indirgendiğinde emperyalist politikayı anlamak da zorlaşacaktır.

Irkçılık eksenli temel “öğretiler” insanlığı alt ve üst ırklara bölecek, aşağı ırkların üstün ırklara kayıtsız şartsız bağımlılığının mutlaklığını dile getirirler. Konjonktürel olarak üst ve alt ırk kapsamalarının değişmesi az önce söz ettiğimiz türden bir revizyonu tanımlar. On dördüncü yüzyıla kadar temel ırkçılık çatışmasını dinsel bir görüntü altında Avrupa’daki Yahudi karşıtlığı oluşturur. Burada temel sorun gelişen ticaret kapitalizminin önündeki yerel engellerin ortadan kaldırılmasından başka bir şey değildir. Bunu beyaz-kızıl ırklar çatışması izler. Bu çatışma Amerika yerli halklarının soykırımı ile tamamlanırken, yapılan diğer keşiflerle birlikte yüzyıllar boyu sürecek olan zenginlik ve kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasının verdiği kültürel egoist özgüven dinsel ideolojilerinde aynı eksenlerdeki desteği ile birlikte beyazın üstünlüğünü tüm dünyaya kanıtlamış olmaktadır! Bir tür küreselleşme!.. Sonuçta ortaya çıkan bu üstünlük duygusunun ya da kompleksinin, kültürel farklılığı yok sayan, hiçleştiren dayatmacılığı da beraberinde getirmemesi beklenemez.

Kapitalist ilişkiler sürdüğü sürece kültürel farklılıklar, bireysel-toplumsal farklı özellikler vs. insanlar-topluluklar-toplumlar arası farklılıklar ya da benzemezlikler egemen tarafından insanlar arası eşitsizliğin ilahi göstergesi olarak tanımlanmaya mahkûm edilmiştir. Kapitalizm eşitsizliğe bağımlıdır. Kapitalizm sömürsünü ve sömürü saldırılarını yaparken, insandan topluma ve oradan ırklara ve genetik farklılıklara varan benzemezlikleri bir araç olarak kullanır. Güçlü olduğu için bu benzemezlikleri tanımlama hakkı da hiç kuşku yok ki ondadır

ve tekrarlırsak eğer, yaptığı tanımların niteliği ve niceliği gereksinimlerine göre değişir. Bugün itibariyle bir dizi ideolojik bombardıman sonucunda ırkçılık dendiğinde insanların -ve çoğu kez olmak kaydıyla insanlığın!- aklına gelen nazizm ve toplama kampları olmaktadır. Anımsanan, anımsanması istenen Yahudi soykırımı olmakta iken, unutulması istenen ise bu kamplarda aynı zamanda yüz binlerce komünistin -her ırktan!- de gaz odalarına gönderilmiş olduğudur. Hiç de paradoksal olmayan bir şekilde, tümüyle kapitalist ilişkileri yeniden organize etmek temel amaçlı bu soykırım, izleyen yıllarda emperyalizme birçok politik argümanı da sağlamıştır. Kuşkusuz ırkçılık denince akla Hitler'in gelmesi işleri oldukça kolaylaştırır ve belki de savaş sonrası birçok nazi politikacı ve "bilim adamının" ABD emperyalizminin hizmetine girmesini de son yirmi-otuz yıl içinde nazizmle kıyaslanmayacak türden bir ırkçılığın ABD'nin temel politik söylemi haline geldiğini de unutturabilir!

İrkçılığın kitlesel bir histeriye dönüşmesini-dönüştürülmesini sağlayacak politikaların uygulanması ya da kitleden bir şey beklenmeksizin (!) doğrudan bir söyleme-politikaya dönüşmesi, her zaman ekonomik yayılmacılıkla ilişkilendirilebilir. İlişkilendirilmelidir. Ekonomik getirinin çekiciliği katliamları haklılaştırılmaktadır! "İnsan olmayanlara" ya da insan olma hakkına sahip olmayanlara -tabii ki batının değerlerine göre- verilecek bir dersin "insanlar" tarafından daha az tepki ile karşılanması doğaldır, hele ki bu sürecin sonunda emperyalist ülkelerin insanının refahı az da olsa artıyorsa... İngiliz, Amerikan ya da Fransız işçisinin refahı sömürgeciliğe bağlıdır, sömürgecilik sonucunda emperyalist boyunduruk altındaki işçilerin emeklerinin sömürüsü ile diğer ülkelerin emekçilerine göre çok daha rahat bir şekilde yaşamaktadırlar. Ve bu bağlamda proleter bilinç zaafa uğramış gözükmektedir.

Dolayısıyla ırkçılığı bir tür pragmatizm olarak da adlandırmak onu hafife almak olmayacaktır. Onun gereksinimlerine göre belirlenen hedef öznesi nedenselliğini açıklar. Birkaç on yıl öncesine kadar kendi ülkesinde "kara köpek" sıfatına layık görülen, örnek olsun kimlik kartını taşıdığı ülkesinde birçok lokantada yemeğini yiyemeyen istediği sahilde yüzemeyen ve hâlâ da bu "haklarının" birçoğundan mahrum bulunan C.Rice'ın Irak'taki soykırımın ve kültürel aşağılamanın baş aktörlerinden biri olması, işgalci askerlerin çoğunlukla ırkçı ABD yönetimi-

nin yaklaşımla “aşağı” ırkların üyesi olması çelişik bir olgu olmayıp kapitalizmin özünü, onun insan karışıklığını daha iyi algılamamızı sağlayan bir örnektir.

Diğer taraftan ırkçılık olgusunun etnik-kültürel ayrımcılıkla ısrarlı özdeşleştirilmesinin, bugün gelinen noktada yalnızca kapitalist sömürünün işine yaradığının bir kez daha tekrarlanması gerekmektedir. Örneğin, kimi sol yaklaşımların tuzağına düştükleri dar sınıf yaklaşımı, yirminci yüzyıl boyunca sınıf mücadelesini zayıflatırken, diğer taraftan da ırkçılığın sol kitleler içine sızmasına olanak sağlamıştır. Örneğin Avrupa ülkelerindeki ucuz iş gücüne yasal olan ve olmayan yollardan kapı açılmasının ardından artan işsizlikle beraber düşen ücretler, bugün sınıf içindeki ırkçı şiddeti körükleyen en önemli unsurlardan biridir. Ve bunun yanında okuyoruz, görüyoruz; ileri kapitalist dünyanın kimi “sol” yapılanmalarında sınıf mücadelesinin örgütlenmesinde kapitalizmin bu bağlamdaki tuzağı oldukça etkilidir; kapitalizm küreselleşirken, sınıf mücadelesini alabildiğine yerelleştirecek ve onu her türden “farklılığı” kullanarak küçültecek müdahaleleri ara vermeksizin eline geçen her fırsatı kullanarak pratiğine sokmaktadır. Bu bakış, yalnızca ırkçılık değil birçok kavramı da yeniden sorgulamamızı gerekli kılmaktadır. Ulusallık, etnisite ve azınlık gibi kavramlar oldukça popüler olmaları nedeniyle hemen aklımıza gelenler...

Dünya üzerindeki her ülkenin ve her ülkenin her bir karış toprağının kapitalizmin doğrudan ilgi alanına girdiğini unutmamalıyız. Ancak çok sayıdaki öznellik, çeşitlilik ve farklılık, her ne olursa olsun biricik nesnelliğin gerçekliğini bozamaz. O da tüm bu dünyanın sömüren ve sömürülen olmak üzere niteliği ve niceliği çok farklı iki “gruptan” oluştuğudur. Çatışma, kapitalist-emperyalist ideolojiler tarafından farklı şekillerde sunulmakla birlikte, temelde bu eksen üzerindedir ve bu bir sınıf çatışmasıdır. Ben sapmaları yalnızca ve yalnızca ideolojik bir müdahale olarak görme eğilimindeyim ve bu sapmaların kesinlikle geri ideolojilerden beslendiğini düşünüyorum. Örneğin ulusalcılığın yalnızca geri bir kapitalist form olmanın ötesinde ırkçılığın “post modern” bir argümanı olarak ele alınması gerektiğini düşünüyorum; bu yaklaşımla sağcısı, solcusu ile ezen tipi ya da ezilen tipi ile ulusalcılık küreselleşen kapitalizmin yerel ırkçılık odağından başka bir şey değildir ve bu “dönüşüm” küreselleşmecî ideolojiyle beraber egemen emperyalist

güçlerin ve ideolojinin cilasını/maskesini oluşturan egemen emperyalist kültürün gözetimi, denetimi ve doğal olarak müdahalesi altında gerçekleşmiştir. Küresel ırkçılığın yerel gereksinimlerin ifadesinden başka bir şey değildir.

Kaba ve görünür örneklerle rahatlıkla tanımlayabileceğimiz ırkçılık, söz ettiğim bağımlılık ilişkileri içinde böylece daha örtük ve gizli versiyonlarıyla bu emperyalist yağma düzeninde doğrudan ve dolaylı hizmetini sürdürmektedir. Onun sınıf kavgasını bölen yerelleştirici ve farklılıklar yaratarak küçülten niteliğinin unutulmaması kaydıyla, günümüzde daha sık göze çarpan özelliği, insan unsurunu bir yana bırakan -bu kapitalizmin istisnasız tüm ideolojileri için eninde sonunda bir zorunluluktur- “farklı” ırk ve etnik grupların sistemle olan ilişkisini manipüle edebilmesidir. Böylece her ölçekte “sorunların” sınıfsal özünün gizlenmesi, örtülmesi için müdahale edilmiş olmaktadır.

“Medeniyetler çatışması” adı verilen “şey” vahşetin küreselleşmesinin gerekçesi olabilirken ırkçılığı ussallaştırmakta ve sınıfı yok saymaktadır. Ancak, bu yaklaşıma “tarihin sonu” safsatasını eklendiğimizde kapitalizmin sınıf korkusu net bir şekilde ortaya çıkabilmektedir.

Yerel çatışmalar ise niceliğinin aksine sorunu daha karmaşık hale getirebilmektedir. Irak Savaşı süreci bu bağlamda zengin verilerle birçok tartışmayı kışkırtabilecek açılımlar içermektedir. Bir tarafta El-Kaide ile özdeşleşmesine azami özen gösterilen ve sınıfsal konumu alabilmesine gizlenmeye çalışılan direnen *Sünniler*, diğer taraftan emperyalistlerle işbirliği yapan kapitalist şirketlerle saldırının ilk anında ortaklık anlaşması yapan *Iraklılar*, ticaret yolları ve petrolün bir kısmı üzerinde hakimiyet kurmayı düşledikleri için emperyalizm ile geçici bir uzlaşmaya giden *Şiiler*, diğer tarafta petrol gelirini şimdiden paylaşan birkaç aşiret ardında *Arap* soykırımı ile ulus olabileceklerini sanan ve bu yolda emperyalizmin bölge jandarmalığına soyunup ona kayıtsız şartsız biat eden *Kürtler*. Ve diğerleri...

Sati'ye karşı kültürel bir zafer kazanıp insanlığı bu beladan kurtaran, onu esenliğe kavuşturan emperyalizm (!) şimdi emelleri için aşiretçiliğin en koyu yasalarına sırtını dayıyor, dinsel tartışmalardan medet umuyor... Bizler bu türden bir yerelleşmenin peşinde, manipüle edilen bir yerelleşmenin peşinde sınıfı sorgulayamaz durumda isek, sömüren sömürülen ilişkilerinin niteliğini sorgulayamıyor isek, ırkçılık insa-

na karşı savaşımında öne geçmiş demektir. Tekrarla üzerinde durulması gereken konu ırkçılık ve çağdaş versiyonlarının sınıf mücadelesindeki parçalayıcı-bölücü-zayıflatıcı işlevi olmalıdır. Temel sorun ulus, azınlık ya da etnisiteler değil sınıf mücadelesidir ki, bu bağlamda saydığımız ya da saymadığımız unsurlar yalnızca ve yalnızca sınıf mücadelelerinin karşı kampında konumlanabilirler. Aynı safta yer aldığımız aynı cephede savaşacağımız yoldaşımızı ırksal, etnik ya da alt kültürel niteliğine göre tanımlamaya başladığımız andan itibaren sınıf mücadelesinin bütünsel yapısı bozulmaya başlar, bu türden bozulmanın kapitalist-devlet argümanlarıyla kendisini ifade etmeye başladığına şahit olmak ise bu andan itibaren şaşırtıcı değildir.

5.

ASİMİLASYON ÜZERİNE

Asimilasyon Olgusunun/Kavramının Sınırları

Birçok olgu süreç içinde niteliksel değişikliklere uğrar ve hiç kuşku yok ki bu türden değişimler onların “eskimiş” tanımlarını yetersizleştirir ve bu yetersiz olma durumu onların ideolojik bir argüman olmasının da kapısını aralayabilir. Diğer taraftan tanımlar, saf tanımlandıkları haliyle bile ideolojinin parçası ya da vazgeçilmez unsuru olma özelliğine de sahiptirler. Bu durumu bir erk göstergesi olarak belirtmiştim. Lafın kısası; güçlü olan tanımlama hakkına da sahiptir. Burada daha çok ilk betimlemede kendisine yer bulan “asimilasyon” olgusunun yeniden tanımlanması üzerinde durmayı düşünüyorum.

“Geleneksel yöntemi izleyerek” önce asimilasyonun klasik tanımını gözden geçirelim; isim anmaya ya da çoğu zamanlarda “akademik” bir züppelik göstergesinden başka bir şey olmayan dipnot kullanmaya gerek yok, birçok sözlük bu kelimenin altında şuna benzer bir tanım verir: bir toplumdaki azınlıkların egemen kültür içinde eritilmesi süreci ve bu sürecin ideolojik argümanlarının adı. Eğer asimilasyon tanımını salt bu sınırlamasıyla kabullenirsek oldukça dar alanda çalışmaya-tartışmaya en baştan mahkûm oluruz. Kavramın sınırlarını açma ve çözümleme işine bizzat tanımın içinden başlanılabilir ve “egemen kültür” ile “azınlık” söylemi tartışmaya başlangıç için oldukça kolaylaştırıcı açılımları içerir. Burada “azınlıkla” kastedilen öncelikle “etnik azınlıklar” ve ikin-

cil olarak “kültürel azınlıklardır.” Kaldı ki “azınlık” tanımlaması bile az’a razı olunmanın-olmanın bir niteleyeni olarak erk tarafından yapılmış bir tanımlamadır. Ve bu haliyle milliyetçilikle ırkçılık arasında zorunlu salınan bir sürecin ifadesi olmakla birlikte asimilasyon, ideoloji tarafından yakıştırılan bir diğer kavramın içinde eritilir ve böylece onun, birebir ideolojinin esasını oluşturan ırkçılık gibi kötü kokan kavramların yeni bir ad altında sunulması kolaylaşmış olur, işte uygarlık -ya da eski dille medeniyet- bu türden geniş hacimli bir kavramdır.

Klasik *küresel* örneğimiz Amerika kıtasındaki yerli/kızılderili katliamıdır. [Bu son cümlem ideolojik asimilasyonun *özel* bir örneğidir: çünkü onları kızılderili olarak tanımlayan Avrupalı uygar beyazlardır.] Ve bu katliam uygarlık adına yapılmıştır ya da bu süreçte kıtanın sahipleri uygarlaştırılmıştır. İşte asimilasyon adı verilen sürecin sonunda bir halk “etnik azınlık” durumuna düşürülmüş ve kuşkusuz tanım da o tarihten itibaren yapılmıştır. Burada sorun, azınlık ile çoğunluk arasındaki ilişkidir. Çoğunluğun öncelikle azınlık durumuna indirgenmesi ise resmî ideolojinin zor aracının işidir. Ve bu birbirine bağımlı olgular dizisi sömürgeciliğin legalizasyonunun olmazsa olmaz öğelerini oluşturur. Sömürge halklarının ellerinde ne varsa alınmış, ya da altınlarının yerine İncil bırakılmış, üstüne üstlük bu kitabın okunması da silah zoruyla sağlanmıştır. Kültür silah zoruyla egemenleştirilmiştir; ne var ki bu türden bir müdahale sürecin işleyişinin bir yönünü oluşturur ancak bu yolun ilelebet devam etmesi sürecin başarısı anlamına gelmez. Başarı sömürgeleşenin ya da asimile olanın niteliği ile de ilgilidir. Ve bu nitelik olgusu bize, asimilasyon sürecinin gerçekte nasıl tamamlanacağını -ya da tamamlandığını- hakkında bir fikir verir.

Kısaca bu *sürecin* öğelerini basit bir formüle uygulanabilirliği olabilecek şekilde sıralayalım; erk, egemenleşen güç, bağımlılaştırılan-sömürülen ya da egemenliğin geliştirilmesi, pekiştirilmesi için ortadan kalması ya da içselleştirilmesi-mas edilmesi gereken halk-toplum-topluluk ya da kültür. Ve bu sürecin *sonlarına doğru bir yerde* bağımlılaştırılan -yok olmuş, yok olmak üzere ya da kendisini hâlâ kendisi gibi var sanan bir halk-toplum-topluluk ve kültür... Kanımca bu aşamada devreye giren ve yeni bir retorik oluşmasının yolunu açan ideolojik bir müdahale, paradokssal gibi gözükmeyle birlikte, bu asimilasyon sürecinin sonuna noktanın konmasını sağlayarak egemenleşen lehine başarıyı

mutlak kılıyor. Tartışmaya çalıştığım noktayı da bu müdahale oluşturuyor. Bağımlılığın sonunda edilgenleşme ve sonunda farklılaşmasına, *öyleleşmesine* rağmen kendini kendi imiş gibi sanma durumudur söz etmeye çalıştığım müdahale. Asimile edilen ya da asimilasyon süreci yaşatılan ister bir halk ya da toplum olsun isterse bir “kültür” olsun aynılaştığı ya da kendini farklı zannetmesine rağmen nitelik olarak egemen kültürden, sömürgeleştirenden bir farkı kalmadığı ya da farklı zannetmekle birlikte egemen ideolojinin/resmî ideolojinin önemli bir elemanı haline dönüştüğünde asimile edenin başarısı nicelikten niteliğe dönüşmüş olacaktır.

Diğer taraftan asimilasyon olgusunu bu bağlamda bir benzeşme öyleleşme durumu olarak da algılayabiliriz, ancak bu algılama sürecinde dikkatli olmamız gereken konu benzeşme olgusunun ortalarda bir yerde değil egemenin sahasında gerçekleşeceğidir. Bu anlamıyla benzeşme kavramı, ırkçı antropolojik yaklaşımların ideolojik bir argümanından başka bir şey değildir. *Halk diliyle* konuşursak söz konusu edilen tam anlamıyla “benzetme”dir: “*ben seni şimdi adama benzetirim*” de olduğu gibi! Ne var ki sorun daha önce de dediğimiz gibi, benzeten tarafından “adam” olarak tanıtılmaya benzetilmeye eğilimle ve “adamin” adam sanılmasına yatkın olma durumu ile ilgilidir.

Ve sözün özü asimilasyon, yalnızca bir süreç değil geniş kapsamlı bir ideolojik savunma aracının da adıdır.

Asimilasyon sürecinin sınırlarını ve bu olgunun kapsamını genişletmek çabası, siyaset tarihine ve siyaset “antropolojisine” bu eksenle yapacağı katkılar düşünüldüğünde bazı durumları yorumlamamıza önemli yararlar sağlayabilir. “Antiemperyalizmle cilalanmış bir üçüncü dünyacılığın bugün bizzat emperyalizmin bölgesel dayanakları haline gelmesi rastlantı mıdır?” şeklinde kurguladığımız soruyu tekrarlayalım. Şimdi bu soruya verilecek yanıt tarihle örneklendirirken benzetmeye çalışan “egemenlerin” başarısının ilk -belki de tek- koşulunun “benzemeye çalışanı yaratmak” olduğunu anımsayalım. Kapitalizme adapte olmaya ya da bu sistemin bir parçası olmaya çalışırken antiemperyalistmiş gibi olmaya çalışmanın sonucu ve bunun çok sayıdaki örneğini küresel ölçekli bir kültürel asimilasyon olgusunun üst düzeyli ya da nitelikli bir başarısı olarak görmek kesinlikle hatalı bir yaklaşım olmayacaktır. Sonuç itibarıyla bu türden küresel bir asimilasyon süreci-

nin kültür emperyalizmi olarak tanımlanması da bu jimnastiğimiz açısından yanlış olmayacaktır. “Kültür” kavramının tanımlanması hakkında yaptığımız tartışmalar anımsandığında “siyasî kültür” ve giderek bir burjuva söylemi/yaklaşımı olarak “siyasî etik” kavramları bu süre içinde kendisine yer bulabilir ya da bu süreç paydasında tanımlanabilir. İşte “ulusalcılık” olgusu indirgemeci bir yaklaşımla siyasî kültür ya da etik kavramlarının öznelereinden birisine dönüşmüştür. Bu türden bir dönüşümün onu asimilasyonun başarı kriterlerinden birisine indirgememesi olanaklı mıdır?

Tarihsel süreçleri değerlendirirken, süreç boyunca yaşanan “kahramanlıklar” ya da gökten inen elmalarla sonlanan masalları değil, sürecin sonundaki “kazanımı” ya da insanlığa bıraktıkları ve öğrettiklerini ele almak zorundayız. [Yetkin bir örnek olarak Paris Komünü...] Ulusalçılığı bu yaklaşımla değerlendiriyorum ve yüz sene önceki “ulus” yaklaşımlarının zamanında, pragmatik doğasının da desteğiyle taktik ve stratejik bir anlamı olsa da bugün küresel saldırıdaki kapitalizmin en güçlü argümanına dönüşmesinin üzerinde düşünölmelidir. Ulus kavramı siyasî ve kültürel bir unsur olarak “solu” asimile etmiştir. Bu asimilasyon sürecinin sonunda geline nokta ya da ulaşılan bilgi, ezilen ulus ulusalcılığının da, ezen ulus ulusalcılığının da ve her ikisi arasındaki sözde farklılığın da “egemenleşenin”, yalnızca egemenleşenin işine yaradığıdır. Ve bu bağlamda ulusalcılık, “solculuk” için başlı başına bir turnusol özelliğine sahip bir olgu olmaktadır. Her şeye karşın bugün dahi ulusalcılığın sol ile karıştırılması kültürel alandaki asimilasyon sürecinin başarısı olarak değerlendirilebilir. Birçok “sol’un” tümüyle kapitalizmin “değerlerine” adapte olması ve kendisini egemenleşen kapitalizmin/küreselleşmenin sınırları içinde ve hatta onun argümanıylat tanımlaması da “bu türden” asimilasyona örnek olarak verilebilir.

Aynı türden tanımlamaların bugün birçok “etnik azınlık” içinde olması da benzer nedensellik ilişkisi göz önüne alındığında şaşırtıcı değildir. Ulusal/etnik mücadelenin ve bu mücadelelerin “önderliklerinin” küreselleşmeci indirgemeci davranışlarını asimilasyon başarılarına örnek olarak verirken zorlanmıyorum. Kendini emperyalizmin argümanlarıyla tanımlayan ve onun küresel siyasetinin bir parçası olmayı bağımsızlık gibi bir kavramla cılamamak... bize sadece benzetenin değil benzemeye çalışanında niteliğini göstermesi açısından önemlidir... İşte

varlığını bir diğer ulusun emperyalist yağma ve katliamına uğramasına bağlayan, “bağımsızlığını” emperyalist pazarlığın öznesine dönüştüren ve bu kavramla “bölge jandarmalığını” karıştıran Talabani/Barzani’nin -ve kendilerini bu iki isim ve benzerleriyle tanımlayanların- bugünkü durumu “küreselleşmiş” asimilasyonun başarısından öte bir şey değildir. Bu *akım* özgürlükle benzetilmeyi bilinçli olarak karıştırmaktadır, özgür bir insan olacaklarını sanabilirler ancak emperyalist yağmanın bölge bekçiliği dışında yapabilecekleri hiçbir şey yoktur. İşte bunun adı asimilasyondur.

Emperyalizme böylesine sırt yaslayan bir ulusalcılığın bireysel/toplumsal kökenlerinin ve nedenlerinin araştırılması halinde yüzlerce yıllık bir tarihin yeniden gözden geçirilmesi zorunlu olacaktır ve inceleme sonucunda, bu süreçteki tüm politikaların, bireyin/toplumun psikososyal/psikopolitik dünyasını nasıl değiştirdiği görülecektir.

Ve “ne yapmalı” türden bir soruyu bir slogan dizisiyle yanıtlayarak devam ediyorum: İşte her türden asimilasyonlar sürecine ya da topyekûn saldırılara karşın yapılması gereken tek şey, daha öncede yazdığım gibi potansiyeline güçlü bir şekilde sahip olunan, ancak egemen ideolojinin baskısı altında unuttuğumuz/unutturulan, geride kaldığına ya da eskidiğine inandığımız/inandırılan “ütopyamıza” yeniden sahip çıkmak, onu sahip olduğumuz gerçek gücün yardımıyla, dayatmacı/zor kurgularının dışında yeniden kurgulamaktır. Kuşkusuz kapitalizme, sistemin mantığına karşı politik mücadelenin tek amacı eskiye ait ve eskimiş ne varsa hepsini yıkmak olmalıdır. Yenisini yaratmanın başarısının biricik koşulu budur. “Eski” etkileşimlerle aradaki mesafe başarının mücadele sürecindeki ön göstergesidir.

Asimilasyon ve Birey

Çözülmenin derinleşmesinin göstergesi, onun ayrıksı bir olgu olmaktan çıkıp toplumun, topluluğun ve giderek tüm bireylerin bu çözülme, düşüklük ve düşkünlük hali ile tanımlanabilir olmasıdır. Asimilasyon geri dönüşü mümkün olmayan bir dejenerasyonun adıdır, asimilasyon bağımlılığı ise bu durumun gözlerden gizlenmesine aracılık eden psikolojik-sosyolojik bir unsur olarak karşımıza çıkar. Ussallaştırılan bağımlılıkla kendini gizlemeye çalışan toplumdaki çözülme ve düşkünlük halinin tüm kurumlara, tüm bireylere dek yayılmasından daha doğal

ne olabilir? Şöyle bir çevremize bakalım; ne olduğunu bildiğimizi sandığımız ve ne olduğunu anlayamadığımız insanlar görmüyor muyuz? Onların söylemleri ile yaşamları arasındaki farkı algılamakta güçlük çektiğimiz zamanlar olmuyor mu? Durduklarını iddia ettikleri yer ile -ya da dillendirdikleri *ideolojileriyle*- gerçekte durdukları yer arasındaki aşılmaz uçurumu açıklamaya çalışırken bir kez de geniş tanımımızla asimilasyon olgusunu gözden geçirerek aslında onlara karşı oldukça iyi niyetli ve yapıcı bir davranış örneği göstermiyor muyuz?!

Kaotik bir çözülmenin göstergesi olan benmerkezci kişilik yalpalamalarının, durumunu sarsan diğer çözülme örneklerini algılamasındaki anlamasındaki güçlükleri aşmaya çalışırken bu türden düşkünlük düşük kişiliklere karşı oldukça yapıcı davrandığımızı düşünüyorum.

* * *

Benzetme olgusu, benzeme-asimilasyon bağımlısı bir özne ile tanımlanmaya başlıyorsa, sürecin adını benzeşme olarak değiştirmek olanaklıdır. Bu sürecin başlıca dinamiğini “resmî retoriklerin diğerine devredilmesi” oluşturur. Kısa süreli bu nöbet değişimi, devir durumu, asimilasyon olgusunun başarısını perçinlerken egemenlerin rahat bir dönem geçirip zaman kazanmalarına da aracılık yapar. Örneğin, antiemperyalizm kavramı böyle bir nöbet değişiminin öznesi olabilecek “niteliklere sahip” resmî retoriklerden birisidir. Bu kısa süreç içinde olup biten, kavramın egemen şeklinin -emperyalizm-, bizzat “anti” sini içselleştirerek onu kendisine benzetecek, mas ederek soluklanma alanına, zamanına sahip olmasıdır. Geçen sayıdan bir tekrarı yaparak devam ediyorum: Ulusal/etnik mücadelenin ve bu mücadelelerin “önderliklerinin” küreselleşmeci indirgemeci davranışlarını asimilasyon başarılarına örnek olarak verirken zorlanmıyorum. [Benzer örneği ideolojik asimilasyonun göstergesi saydığım “sınıf atlamaya şartlanmak” olgusunun-öznesinin, “devir değişti, artık ideolojik mücadelenin yerini verimlilik ilkesine dayanan ekonomik tabanlı pazarlıklar süreci aldı... vs. vs.” şeklindeki yansımasında aktarırken de zorlanılmaması gerektiğini düşünüyorum.]

Kendini emperyalizmin argümanlarıyla tanımlamak ve onun küresel siyasetinin bir parçası olmayı “bağımsızlık” gibi bir kavramla cilalamak... bize sadece benzetenin değil benzemeye çalışanın da niteliğini göstermesi açısından önemlidir. Emperyalizme biat durumu ile ulusal-

cılık denen şeyin yerini bulması, yirmi birinci yüzyılın ilk günlerinin öğrettikleri arasında önemli bir yere sahiptir. Öğrenmemiz ya da araştırıp bulmamız gereken bir diğer durum da bu süreçlerde bireyin aldığı pozisyonlardır. Ve bu pozisyonların nedensellik ilişkileri içinde analizinin yapılması da ayrı bir zorunluluk şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin bu süreçteki ya da bu bağlamdaki yerinin değerlendirilmesi toplumsal, kültürel ya da erk bağımlı bir egemenlik ilişkisinin dışında düşünülemez ve bireysel etkileşim-bireysel duygulanım üst yapıdaki egemenlik ilişkilerinin ve hiyerarşik konumlanışın neredeyse birebir kopyasıdır. Bir tarafta egemen toplum-kültür ile simgelenen *kışılık* (soyut) mevcutken, bunun tam karşısında -ve karşıtında- olmakla birlikte pozisyonunu bu ilişkilere göre belirlemeye çalışan asimile birey (somut) bulunmaktadır. Bu düzlemde tekrarlırsak, asimilasyonu başarılı kılan ya da asimile edeni onandıran “şey” asimilasyon bağımlısı bireylerin (ya da asimilasyon bağımlısı haline getirilmiş bireylerin) bu bağımlılık ilişkisinin egemen öznesi tarafından maniple edilerek, öyle imiş ya da farklı imiş gibi görünmelerinin sağlanmasıyla, onların asimilasyon durumuna karşı savaşım içinde olduklarını “sanmalarındır.” Egemen tarafından izin verilen hatta tümüyle olmak kaydıyla kayıtsız şartsız onaylanan -ve gülüp geçilerek aşağılanan- bir “mücadele” türüdür bu! Diğer taraftan, asimilasyoncular içinde, artık asimile edecekleri hiç bir şeyinde kalmamış olduğunun, diğerinin, hep diğeri kalmak kaydıyla bağımlılaştırılmış olduğunun göstergesidir. Bu durumun bireysel düzlemde de farklı olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. İlişkinin, asimile edilenin gözündeki tanımını en basit bir şekilde yapmaya çalışırsak; “bu ilişki, egemenin elindeki terazide tutturulmaya çalışılan bir denge durumudur”. Ancak gerçek olan, bunun bir sanrı olduğu ve dengeyi tanımlayanın, biçimlendirenin de egemen olduğudur.

İlişkinin, egemen ya da zor kullanan tarafında olanın duruma yönelik bilgisi ve bu bilginin değişik şekillerde dışavurumu, asimile edilenin, diğeri tarafından yaratılan sahte denge durumuna bağımlılığını daha da arttıracakı kesindir. Kültürler, etnik gruplar ya da halklar arasında zor tarafından belirlenen bu türden bir ilişkinin ortaya çıkaracağı insanlık adına utanç verici örneklerle her geçen gün karşılaşmıyor muyuz? Kendini üstün hisseden bir toplum ya da bireyin karşısında, kendisini bu şekliyle tanımlanmış ilişki içinde eşit hisseden

toplum ya da bireyi ve onun psikolojisini anlamak, tanımlamak ve saptamaları görebilmek ciddî bir sorun olarak sosyalistlerin karşısında durmaktadır. Bu aynı zamanda tüm dünya tarihinde, sosyalist mücadelelerin ve 19-20. Yüzyıl ulusal mücadelelerin en büyük sorunlarından biri olagelmıştır. Benzediğini-benzeştiğini sanan -ya da *benzetilen*- birey bu mücadelelerde egemen olanın en büyük destekçisi olmuş, “kraldan daha çok kralcılar” egemen tarafından ödüllendirilmek adına ölmekten -ve belki de da önemlisi!- öldürmekten çekinmemişlerdir. Bu karşılıklı yer değiştirme seanslarında, asimile edilen bireydeki çözülmenin en yoğun şekline şahit olunur. Aslında o an asimilasyon bağımlısı için, “durumun aslında hiç de öyle olmadığı” ya da “aslında ne yapsa ne etse egemen gibi olamayacağını” net bir şekilde bilinç düzeyine gelip gittiği andır. Bu anlamda asimilasyon aşağılama-aşağılanma ilişkisinin kalıcılaştırılmasının ve giderek kanıksanmasının adıdır. Örneğimizi geliştirirsek, asimile edilen insan erk tarafından *kendi çapında* olmak kaydıyla para ve silahın da desteğiyle(!) erk sahibi kılındığında ciddî resmî terör problemleriyle karşılaşılması olanaksızdır. Geniş bir tarih dilimine yayılmış “kaybetme” sürecinin edilgen özne tarafından içselleştirilmesinin bireyde yaratacağı çelişkinin, sunulana kazanmak adına patlamaya dönüşmesidir bu türden zor.

O, egemeninin kendisine sunduğu olanaklar çerçevesinde ve kendisinden beklenen görevler kapsamında elinden geleni yapmaya ve yaptıkları karşında verilen ödüllerle eşitlenmiş olduğunu sandığı *efendisine* minnettar olmaya hazırdır. Sürekli bir bekleme durumu... Bu türden bekleme, tüm kabullenmelerin de beşiğidir, onları büyütür besler, istenilen kıvama gelmesini sağlar. “Kıvama gelmenin” somutlaşması mı; örneğin, zamanla asimilasyon bağımlısının ya da asimile insanın egemen kültür tarafından kendisine yöneltilen tüm aşağılayıcı *suçlamaları* (pislik- tembellik, kıt zekalılık!.., hainlik geleneği!.. vb.) olduğu gibi alarak -kabullenerek?- onları stilize etmeye çalışmasının ya da bu türden aşağılamaların “doğru” sanılmasının ya da “biz de öyleyiz zaten” denmesinin açıklaması ne olabilir? Bu, verilen rolün kabullenilmesinden ve onun istenildiği biçimde oynanmasından başka bir şey değildir. Bu öylesine zavallı bir roldür ki, ne tarihsel bir geri planı ne de toplumsal bir bağı vardır. Olanlar da, kalanlar da unutulmak zorundadır ve bu zorundallığa uyulur. Ömrünü, kuşaklar boyu ömürlerini, bu

türden tutsaklıklarda bu rolü oynamaya adanmıştır. Bağımlılığın niteliğini, bu rolün önemszenmesinin, benimszenmesinin düzeyi belirler. Topyekun bir tutsaklığın ya da alıkonulmanın adıdır bu rol. Bu oyunun dışında kalma düşüncesi, temel korku dinamiklerini harekete geçirir. Çünkü, tersine mücadele onurlu olduğu kadar zorlu ve doğal olarak ölümcüldür. Onurla kölelik, cesaretle korkaklık arasında debelenen asimilasyon bağımlısının en kolay kaçma yollarından birisini, “kurulu -alışılmış- düzenle pazarlık yapıyormuş gibi” gösterisi oluşturur. “İşte bakın kültürel haklarımızı ya da ekonomik haklarımızı birer birer alıyoruz... bakın “kölelikten” kurtuluyoruz...” Oysa, “ancak kaydıyla” bahşediliyordur kendisine, aldığını zannettiği “haklar” [“İnsan hakları” ve “haklar” retoriklerinin andığımız süreçlerin en önemli ideolojik argümanlarından saymamak için hiç bir neden göremiyorum.] Bu durumun farkında olup olmamasının hiç bir önemi yoktur, onun için önemli olan oyunun yeniden kurgulanmasıdır. Bu süreçte en büyük düşmanı hiç kuşku olmasın ki, bu oyunu deşifre eden sosyalistlerden başka biri değildir.

Ve geldiği nokta itibariyle ulusalcılığın bir yığın salınımindan başka bir şey olmadığıın öğrenildiği 20. Yüzyıl sonları ile 21. Yüzyıl başlarında bu *küresel* kurgunun en büyük düşmanının sosyalistler olduğunu bir kez daha tekrarlamak istiyorum.

Asimilasyon bağımlılığın sağlanmasındaki başarının araçları ile birey ilişkisi gözden geçirilirken din unsurunun göz ardı edilmemesi gerekir. Din, bu bağlamda, bireyin bilinçaltına iteleyerek değişime uğrattığı olumsuz duygulanımları tamir etmek ve onu istenilen nitelikte restore etmekten başka bir işe yaramayan -daha ne işe yarasın?- ideolojik bir araçtır. Bir taraftan milliyetçilik, diğer taraftan din, tek tek bireylerin ve giderek bireyler toplamının psikolojik restorasyonuna aracılık ederken onların erk aracı olduğu çoklukla unutulur, yok sayılır, ve giderek daha sıkı sarılınan unsurlara dönüşülür. Ve bu süreçte onlara bir *değer* yüklenir. “Yavaşça da olsa kazanılan kültürel haklar” ile birlikte “dini vecibelerin yerine getirilmesi özgürlüğü” ve ardından şöyle der bağımlı köleler “bir insan daha ne isteyebilir ki yaşamdan ve kendisine *böylesine* huzurlu bir yaşam sunan devletinden?” Bu türden sorular, insanlık bilincinin ve toplumsal bilincin köreltilme sürecindeki erkin başarısı adına gerilemenin köşe başlarını oluşturur.

Bu ve benzeri manipölasyonlarla sağlanan regresyonun sürdürülebilirliği ekonomik müdahalelerle sağlanır ne var ki bunların genel konjonktürde ihmal edilebilir müdahaleler olduğu unutulmamalıdır. Özetle birey, bu durumda karnını doyurduğuna bakar. Küçük bir işinin olması, çöplük eşelemeden açlığını gidermesi karşılığında emeğinin sömürülmesini hiç umursamaz. Herhangi bir sömürüyü umursamaz. Artık kendi küçük dünyasına tıkalıp kalmış, itelenmiş ya da hapsedilmiş olmanın ayırımına varmaksızın yaşayıp gider. İş, günlük bahşış babından ödüllere kalmıştır. Kendisi ve çevresindeki birçoğu, önce toplum, ardından topluluk olmaktan çıkarılarak yığına dönüştürülmüştür. Onun bu yığına bir *değer* vermesine egemen tarafından göz yumulur.

Ekonomik durumu daha iyi olan küçük bir *azınlığın* ise bu paragrafta andığımız beklentilerin yerini egemenlerle ekonomik ilişkilerini geliştirme beklentisi alır; varsıllığına dokunulmasın, varsıllaşmada (sömürüden pay kapmada) eşitlik sağlansın, kendisini ekonomik bağlamda onlardan biri gibi hissetmesine izin verilsin... Çok az zamanda ve kısmen resmî ideolojilerle çatışlsa bile kapitalizmde bu kapıların ardına kadar açık olduğunu biliyoruz.

Her ne olursa olsun -hangi sınıftan olursa olsun-, kişi kendisini çeşitli yolları deneyerek koruma-kollama altına almış olursa olsun, bu bağımlılık ilişkisinin yıpratıcılığı mutlaklıdır. Bir örnek: bir taraftan anadilinin genetik baskısı, ancak diğer taraftan konuşmaya özendiği, geliştirmek için çabalayıp durduğu yabancı diller... Beş yüz yıllık sömürgecilik tarihinde belki de “dil unsuru” kadar benzeşmeyi ya da benzetmeyi tüm niteliğiyle vurgulayan başka bir unsur yoktur. Tek başına dil, diğer benzeşme unsurlarını peşinden sürükleyebilecek güce sahiptir. Yıllar önce, şu anda adını anımsamadığım bir romanda okuduğumu anımsıyorum; “uygun koşullara” sahip bağımlılar, evliliklerini egemen ırklardan yapmaya özen gösteriyorlardı ve bununda yolu *onların* dillerini iyi öğrenmekten geçiyordu, kişinin aşktan evliliğe uzanan süreçteki tüm çabası, kimliğinin kendince olumsuz yönlerini (bu sözde olumsuzlukları egemen olandan öğrenmişti) saklama yönündeydi: etnisite atlamak(!), kültür atlamak(!) ve bunların ardından sınıf atlamak ya da bunlardan bağımsız bir niteliğe sahip olmak üzere “sınıf

atlamak”, kabullenilmenin ve kendi kendini kabul etmenin olmazsa olmazları...

Güncele göndermeli bir şekilde devam ederken, yazının devamında tartışmak istediğim bir “dipnotumu” aktarmak istiyorum; yaşadığımız an itibariyle ve yüzyıl boyunca yaşananların bize öğrettiklerini de göz önüne alarak komünistin ulusu olmaz-olamaz, örneğin “Türk komünisti” yanlış bir tanımlamadır ve hangi ulusun adı konursa konsun bu yanlışlığın niteliği değişmez. [Türkiyeli ya da Amerikalı komünist olabilir mi! Tanımlama açısından doğru gibi görünse de yanlış!?] Ancak bir insanın -ya da giderek bir topluluğun- kendisini *yalnızca* komünist olarak tanımlaması doğru olandır. Bu bir. İşin doğrusu bu bağlamda “ikinin” olmamasıdır. Aksini savunmanın ya da kendini ifade eden değişik durumlara “devrimci” değerler yükleyip bu kanaldan sosyalizmle ve değerleriyle buluşabileceğini varsaymak tanımlamaya çalıştığımız anlamda asimilasyon bağımlılığını meşrulaştırmak anlamını taşır. Bu türden bir çabayı tümüyle gerici bir yaklaşım olarak düşünüyorum. Artık, “hangi türünden olursa olsun” hiç bir ulusalcılığın ya da ulusalcı vurguların, tanımlamaların ya da yukarıda söz ettiğimiz benzeri ulusalcı “sıfatın” devrimcilik ya da ilericilik sayılmaması gerekmektedir. Bu duruma göre strateji belirlenmesi bir zorunluluktur. Ulusal, ulusalcı ya da değişik kültürel değerlerin, tarihsel -antik!- bir değer olarak varlığını ve önemini her zaman kabul etmekle birlikte, onların devrimci ve komünist toplum ideolojileri ve değerleriyle politik anlamda uzlaşamayacağını ve uzlaşma çabalarının mücadeleyi geriletmekten başka bir işe yaramayacağını bilmek-görmek zorundayız.

Kuşkusuz aynı yaklaşım “din” olgusu içinde geçerlidir. Aklıma gelen bir örnek, devrimcilerin “şehit” sıfatıyla anılmasıdır. Üstüne üstlük mücadele içinde ölen devrimcilere mevlit okutmak ya da bu mevlidi diğer dillerden biriyle okutmanın halkın değerleriyle buluşma olarak adlandırılmasını binlerce yıllık komünal birikime yüz elli yıllık komünist mücadelelere saygısızlıktan öte bir anlamı daha vardır; o da tanımlamaya çalıştığımız anlamda asimilasyon olgusunun sınırlarının ne denli tehlikeli bir şekilde genişlemeye eğilimli olduğudur.

Kısa bir okumanın ardından kimlikler, kişilikler ve örgütlenmeler

dünyasına yapacağımız bir yolculuk, asimilasyon bağımlılığının daha nice “değerleri” kullandığını ve onları tümüyle evirip çevirerek egemen ideolojinin hizmetine sunduğunu örnekler. İlerleyen sayılarda tartışmayı *denemek* istediğim, “asimilasyon ve güncel kültür-popüler değerler” olgusunun varlığını okuyucuya anımsatarak bir soru sormak istiyorum: Geçmişin birçok “ünlü devrimcisi” ya da “asimilasyon direnişçisi” bugün ne yapıyor, hangi işle uğraşıyor ya da örnek olsun çocuklarını veya çevresindekileri nasıl yetiştiriyor, onların eğitimi için ne türden çabalar harcıyor? Çürüme ve yozlaşma hangi boyutlarda? Düşünlük ve düşüklüğe doğru nasıl -ve niçin- bir geri evrim söz konusu olabildi? İşin ilginç, bir kısmının bu durumunu “devrimcilikle, vs ile” bir arada götürebiliyor olması... Aynı soruları resmî ideolojilerin tümüyle “doğrulanmış” bir tanımlamasıyla, “*öteki* asıllı vatandaşlar” içinde soramaz mıyız?

Kapitalist “değerlerin”, bu geri evrim süreçlerinde nasıl da ussallaştırılmaya çalışılmasının ve bu anlarda düşülen trajikomik pozisyonların sosyalist mücadeleye verdiği zararların onarılması hiç de güç değildir yeter ki doğru tanımlanabilsinler. Unutmayalım ki, asimilasyonun başlıca hedefi kişiliktir -“o” tek tek kişilerden yola çıkılabilirerek başarılı olabileceğini bilecek kadar deneyimli ve sabırlıdır!-, kişiliğin, asimilasyon bağımlı hale getirilmesi ve içselleşmesinin sağlanması, hemen ardından bağımlının metaforik bir biçimde, asimile edenin tanımladığı şekliyle asimilasyonu dile getirmesinin sağlanması başarının kanıtıdır. Dönüşüm ya da dejenerasyonun başlangıcını bu oluşturur. Artık sıra dejenerasyonun ödüllendirilmesindedir. Burada egemen ve resmî değerler bütünü -ideoloji- işin içine doğrudan girer. Sistem içinde, asimile olanın bir güç olması ya da çoğu zaman bir güç olduğunu sanması bu değerlerle *uzlaşmayı* örnekler. İstenilen şartlarda teslim olan, biat edeninin her zaman ödüllendirildiğini insanlık tarihi göstermektedir.

Gerisi asimile olanın çeşitli dallardaki becerisine kalmıştır!

Türkiye -ve benzeri ülkelerde- tarih okuyucusu olmak zor! Ya yüzyıldan bu yana anlatılan masallara inanacaksın ve bu yalana sığınıp reaya olmanın hazzını yaşayacaksın ya da bu yalanı sorgulayacaksın ve sorgulama sürecinin her türden eziyetine katlanmayı insan olabilmenin, onurlu yaşamın bir parçası sayacaksın.

Düşünün bir, önce anlatılan ne varsa tümünü reddedecek ve ardından, reddettiklerinin arasından bir ayıklama yaparak gerçeğin kurgusunu yeniden oluşturacaksın. Ve bu "ret-ayıklama-yeniden okuma" sürecinde bunca yıldan bu yana yalanlarla avutulmanın-uyutulmanın kıskırtıcı kızgınlığına katlanacaksın!

Zamana egemen olmak ancak büyük olmakla ve aslında büyük olmak da yetmez, ulu bir erke sahip olmakla mümkündür. Eğer bu erke sahipseniz tebaanızın tüm zamanını ve onun tüm zamansal ilişkilerini kontrol edebilirsiniz. Ve gücünüzle doğru orantılı olarak bu kontrolü, her türlü denetim ve sorgulamanın dışında steril kılanızda olanaklıdır. Ve buradan yola çıkarak, bu türden bir erke sahipseniz kendi tarihinizden başlamak üzere toplumunuzun ve hatta giderek tüm bir insanlığın tarihini yeniden yazabilir, bu yazımı dayatabilir ve hatta kontrolünüzde tuttuğunuz zaman içinde bu dayatmayı topluma ve insanlığa kanıksatabilir, farklı bir üretim sürecinin sonu olan bu "bilgiyi" içselleştirebilirsiniz. Her ölçekte resmî tarihin yazımı bu şekildedir; önce resmî ideolojinin denetiminde yazılır, ardından tekrar tekrar gözden geçirilir ve tekrar tekrar yazılır ve her geçen an yinelenerek/yenilenerek, gerçekliği bozundurulur, zorunlu katkılar ve zorunlu eksiltmelerle yazılan bu tarih insanlara doğduğu andan başlanarak ezberletilir, okutulur. Ya da daha doğrusu, askeri bir jargon kullanalım; Kafalara kazınır. Bu süreci algılayabilen ve tanımlayabilen okur, eksiltme ve katkıları görmek ve gerektiğinde bulmakla yükümlüdür.

Ve insanlığın her türden özgürlük arayışında olduğu gibi bilimin özgür alanında da zorunlu ortaya çıkacak arayış-arayışlar zor yoluyla kısıtlanmaya, silah ya da yasa yoluyla denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak en etkin denetim aracının resmî ideolojinin doğasında var olduğu unutulmamalıdır. Zihinleri işgal eden resmî ideoloji-değişmez bilgi ya da kutsal gerçek, özgür sorgulamaları olanaksız kılacak kadar toplumu ve insanları sınırlarını kendi çizdiği alan içerisinde köleleştirmiştir. Kölelerin sınırlarda dolaşmasına hoşgörü ile bakılabilir, dışına çıkmalarına ise asla. Zaten çoğunluk tebaa ya da reaya [=sürü] "özgürlüğün bu sınırlarda dolaşmak olduğuna" şartlandırılmıştır, şartlandırılmıştır. Çünkü "kutsal bilgi" bir güçtür, erkin egemenlik alanını oluşturabilmesi ve koruyabilmesi için gerekli bütün argümanları yaratır, şekillendirir ve onun kullanımına sunar. Bilginin değişmezliği devletin sorgulanmazlığını, sorgulanmazlığını sağlar; bu "siyasî otoritenin korunması için mutlaklıktır. Bu resmî ideolojidir!

ISBN 978 975-431-162-4

9 789754 311624

